

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ, ПРИСВЯЧЕНОЇ 80-РІЧЧЮ КАФЕДРИ
ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ**

1939–2019 рр.

ХАРКІВ – 2019

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

***РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
РЕГІОНІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ:
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ***

***МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ, ПРИСВЯЧЕНОЇ 80-РІЧЧЮ
КАФЕДРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ
ЕКОНОМІКИ***

1939–2019 рр.

(1–28 лютого 2019 року)

УДК 332.1:304:338.49:339.922(4)

P64

Розвиток соціальної інфраструктури регіонів в умовах євроінтеграції :
P64 економіко-правові аспекти : матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., присвяченої 80-річчю кафедри економічної теорії та міжнародної економіки ; Харків, 1–28 лютого 2019 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 210 с.

У збірнику представлені матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток соціальної інфраструктури регіонів в умовах євроінтеграції: економіко-правові аспекти», присвяченої 80-річчю кафедри економічної теорії та міжнародної економіки, яка проходила з 1 лютого по 28 лютого 2019 року в Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова. Розглядалися аспекти економічного та правового характеру щодо розвитку соціальної інфраструктури регіонів країни, були окреслені найголовніші проблеми, які стримують цей розвиток, та сформовані рекомендації щодо можливості формування високорозвиненої соціальної інфраструктури регіонів в сучасних умовах євроінтеграції України. Збірник розраховано на наукових працівників, докторантів, аспірантів і студентів, усіх, хто цікавиться проблемами економіки та права. Участь у конференції взяли науковці з провідних вищів Києва, Дніпра, Одеси, Полтави, Кривого Рогу, Краматорська та Харкова.

УДК 332.1:304:338.49:339.922(4)

- © Колектив авторів, 2019
- © Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, 2019

СЕКЦІЯ 1

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ ТА ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

РОЛЬ РЕГІОНІВ У РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Т. М. КАМІНСЬКА, д-р екон. наук, проф.,
проф. кафедри економічної теорії

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Останні роки світова економіка зростала дуже високими темпами. МВФ прогнозує, що у 2018 і 2019 рр. вони досягнуть 3,9 % [1]. Проте існують декілька чинників, які свідчать про уповільнення майбутнього глобального зростання. До них належать: згортання центральними банками грошового стимулювання економіки, збільшення облікових відсоткових ставок, уповільнення темпів економічного зростання у США і Китаю, збільшення державного боргу обох країн. Не менш суттєвими викликами є торговельні війни між США і Китаєм, США та ЄС, посилення протекціонізму, обмеження доступності товарів у найбільш відкритих економіках, зменшення витрат споживачів і інвестицій. Уповільнення глобального зростання збільшує ризики залучення інвестицій, зниження цін на сировинні товари, які домінують у експорті України, зменшення валютних надходжень від експорту, порушення платіжного балансу та девальвації національної валюти.

У таких умовах треба проводити реструктуризацію експорту і підвищувати участь України у міжнародній торгівлі послугами, тому що вони є менш залежними від коливань світової кон'юнктури. Так, за період з 1990 р. по 2017 р. загальний обсяг експорту комерційних послуг країн-членів СОТ збільшився з 853,0 млрд дол. до 5,28 трлн дол., тобто у 6,6 разів [2]. Проте послуги є різними – матеріальними і нематеріальними. В Україні найбільше розвинені перші, а саме транспорт, торгівля, послуги з переробки та експорту матеріальних ресурсів. Але провідні країни демонструють випереджальні темпи зростання чистих послуг нематеріального характеру – інтелектуальних, інформаційних, ділових, освітніх, медичних. Медичний туризм стає візитною карткою багатьох країн, він суттєво поповнює державні бюджети Сінгапуру, Малайзії, Індії, Туреччини, інших країн, бере участь у вирівнюванні платіжних балансів і сприяє стійкості національної валюти.

Важливо, що експорт багатьох медичних і рекреаційних послуг означає їхнє надання безпосередньо на території самої країни. Послуги не мають речової субстанції, не підлягають зберіганню й транспортуванню. Їх просто неможливо переміщувати між країнами як товар (за винятком телемедицини).

Для України територіальність надання послуг відкриває великі можливості регіонів у розвитку медичного туризму. Такий туризм створює локальні цільові ринки, додаткові грошові надходження до них, сприяє конкуренції між ними і відповідно, за мультиплікатором інвестицій, збільшує валовий регіональний продукт і зайнятість. Ці результати дуже важливі в умовах децентралізації економіки України, вони підсилюють її ефективність. Медичні, рекреаційні та туристичні послуги є компліментарними, вони разом посилюють корисний ефект для споживачів, тому що додають до лікування яскраві враження від відвідин нової країни, його привабливого регіону. Конкурентоспроможність медичних і рекреаційних послуг охоплює не тільки традиційні складові, але й ступінь пейзажного різноманіття і комфортності клімату певної місцевості, транспортну доступність, можливість пізнати історію краю, її пам'ятники архітектури, народні звичаї.

Звичайно, що центрами конкурентоспроможних медичних послуг України є столиця та інші великі міста. Зростає попит на стоматологічне та офтальмологічне лікування, дитячу кардіохірургію, репродуктивну медицину, МРТ-діагностику, лабораторні дослідження, естетичну медицину і косметологію, пластичну хірургію. Є певні напрацювання у реконструктивній нейроортопедії, у радіологічній медицині або радіохірургії. Найчастіше попит висувають іноземці-емігранти, з українських діаспор Канади і США та громадяни близького зарубіжжя. Водночас зростає зацікавленість пацієнтів із дальнього зарубіжжя на унікальне лікування стовбуровими клітинами.

Що стосується рекреаційних послуг, то для їх надання регіони України мають багатий природний потенціал. Азово-Чорноморський регіон славиться лікувальними торфовими і муловими грязями, Дніпровсько-Дністровський і Карпатський регіони – радоновими і мінеральними водами різного хімічного складу. Українські медичні здравниці у Бердянську та Одесі мають багаторічний досвід ефективного лікування та реабілітації пацієнтів із захворюваннями опорно-рухового апарату, гінекології, органів травлення, легенів. Лікувальний потенціал доповнюється «зеленим» туризмом, особливо у Карпатському регіоні, який розташований на перехресті Західної і Східної Європи. Його привабливість підвищують не тільки вигідне географічне положення, але й будівництво невеликих кемпінгів, міні-готелів, пансіонатів.

Завдання на сьогодні – прискорити доступ медичних туристів до територій надання послуг за допомогою розвиненого транспорту та системи комунікацій, впровадити дієві менеджмент і маркетинг, геомаркетинг, брендинг тощо, сформуванню новий тип поведінки лікарів та іншого персоналу, забезпечити вивчення ними англійської та інших мов, створити комфорт для пацієнтів, відповідний до міжнародних норм і стандартів, можливість цілорічного лікування та відпочинку. Вагомим чинником, що негативно впливає на конкурентоспроможність медичних і рекреаційних послуг в Україні є небезпека перебування в країні у зв'язку з воєнними діями на Донбасі. Тому реально перспективними для медичного туризму є лікувальні заклади Центру, Заходу, частини Півдня України.

Література:

1. World Economic Outlook Update, July 2018. International Monetary Fond. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/07/02/world-economic-outlook-update-july-2018> (дата звернення: 23.01.2019).
2. Highlights of world trade in 2017. World Trade Statistical Review 2018. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2018_e/wts2018chapter02_e.pdf (дата звернення: 23.01.2019).

СОЦІАЛЬНІ ЕФЕКТИ БІЗНЕС-КОНСАЛТИНГУ ЯК СКЛАДОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

О. С. МАРЧЕНКО, д-р екон. наук, проф.,
проф. кафедри економічної теорії

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Регіональний розвиток безпосередньо пов'язаний з ефективністю соціальної діяльності суб'єктів господарювання, важливим напрямом якої є здійснення заходів, спрямованих на розв'язання проблем забезпечення зайнятості, соціального захисту, рівня життя населення регіону, запобігання соціальним конфліктам тощо. Бізнес-консалтинг як діяльність професіоналів з надання допомоги суб'єктам підприємницької діяльності сприяє розв'язанню певних соціальних проблем та суперечностей у регіоні, зокрема, проблем створення та збереження робочих місць, певного рівня оплати праці, соціального убезпечення працівників тощо.

Аналізуючи роль бізнес-консалтингу у забезпечення соціально-економічного розвитку регіону, слід розрізняти поняття соціальної ефективності та соціальних ефектів. «Якщо «ефект» є абсолютним показником і характеризує результат, то «ефективність» – відносним і характеризує процес, протягом якого був отриманий результат» [1]. На регіональному рівні соціальна ефективність підприємства характеризується ступенем відповідності результатів його діяльності – виробничої, інвестиційної, інноваційної, соціальної та ін., соціальним потребам регіону. Соціальний ефект – це певні кількісні та якісні результати впливу підприємства на функціонування соціальної сфери регіону та його соціальний розвиток у цілому. Як підкреслює С. Мареніченко, соціальним ефектом виражається якісний інноваційний результат, який забезпечує врахування та задоволення потреб людини та суспільства [2]. Видами соціального ефекту є: а) особистий соціальний ефект, який досягається за звичайних споживчих відносин; 2) суспільний соціальний ефект, який поширюється на певне коло осіб [1]. Виходячи з цього, соціальний ефект підприємства є суспільним, оскільки, результати його соціальної діяльності поширюються на населення регіону. Крім того, соціальний ефект підприємства слід розділити на: а) на внутрішній – результати впливу соціальних програм підприємства на розвиток трудового колективу;

б) зовнішній – результати впливу соціальної діяльності підприємства на розвиток соціальної сфери регіону.

Надання професійної допомоги суб'єктам господарської діяльності, що є змістом бізнес-консалтингу, пов'язано з розв'язанням не тільки економічних, правових, фінансових проблем, а й соціальних проблем їх функціонування та розвитку, що дає підстави для висновку про притаманні консалтинговій діяльності соціальні ефекти.

Соціальні ефекти бізнес-консалтингу – це певні якісні та кількісні кінцеві результати впливу консалтингової діяльності на: 1) власний соціальний розвиток; 2) соціальний розвиток підприємств – замовників консалтингових послуг; регіону; суспільства.

По-перше, консалтингова фірма здійснює певні соціальні програми, спрямовані на розвиток трудового колективу, що охоплюють навчання та підвищення кваліфікації персоналу, фінансування певних соціальних заходів; забезпечення працівників певним соціальним пакетом; запобігання конфліктам. У цьому полягає власний (внутрішній) соціальний ефект бізнес-консалтингу. Зовнішніми соціальними ефектами консалтингової фірми є певні результати її впливу на соціальний розвиток регіону через благодійність, благоустрій території, участь у регіональних соціальних заходах тощо.

По-друге, соціальні ефекти бізнес-консалтингу на регіональному рівні – це певні соціальні результати консалтингової діяльності як складової системи інфраструктурного забезпечення розвитку регіону. На рівні підприємства-замовника консалтингових послуг соціальні ефекти бізнес-консалтингу втілюються у таких результатах професійної допомоги, як соціальний розвиток підприємства, підвищення ефективності здійснення ним соціальних функцій, подолання конфліктних ситуацій у трудовому колективі, реалізація підприємством певних соціальних програм, розвиток соціального партнерства, формування системи соціальної відповідальності бізнесу, розвиток корпоративної культури тощо. О. А. Грішнова та О. Г. Брінцева вказують на такі якісні результати консалтингових проєктів: зміна стилю та методів роботи; створення, удосконалення, зміна структури виробництва й управління; наявність розробленої стратегії розвитку, бізнес-планів; встановлення контактів із місцевими органами влади, діловими колами всередині країни та за кордоном; навчання персоналу підприємства-замовника [4].

Суспільний соціальний ефект бізнес-консалтингу проявляється у створенні (збереженні) робочих місць, підвищенні ефективності виробництва (сфери послуг), розбудові необхідної інфраструктури, збільшенні надходжень додержавного бюджету тощо.

Таким чином, бізнес-консалтинг як складової інфраструктурного забезпечення регіонального розвитку притаманні зовнішні та внутрішні соціальні ефекти як результати впливу консалтингових послуг на розв'язання соціальних проблем.

Література:

1. Маркова С. В. Соціальний ефект інвестицій. URL: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Vest_Ek5-1-2010-PDF/032-37.pdf (дата звернення 25.01.2019).
2. Мареніченко В. В. Соціальний ефект від державного регулювання якісного розвитку малого та середнього бізнесу. URL: ojs.dsau.dp.ua/index.php/vestnik/article/view/160/156 (дата звернення 25.01.2019).
3. Грішнова О. А., Брінцева О. Г. Соціальна ефективність консалтингових проектів з управління персоналом: сутність, значення, форми прояву. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2012_6_27 (дата звернення 25.01.2019).

РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЯК ЯКІСНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

В. П. РЕШЕТИЛО, д-р екон. наук, проф.,
зав. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Одним із основних показників функціонування трудових ресурсів є рівень розвитку людського капіталу в регіонах. Людський капітал можна визначити як сформований у результаті інвестицій і накопичений людиною запас знань, навичок, здібностей, мотивацій, здоров'я, які доцільно використовуються в тій або іншій сфері суспільного відтворення, сприяють зростанню продуктивності праці й ефективності виробництва й тим самим впливають на зростання заробітків (доходів) людини. Можна виділити такі основні елементи (активи) людського капіталу:

- 1) трудовий капітал – це знання й професійні здібності, навички й досвід, що визначають рівень кваліфікації;
- 2) інтелектуальний капітал, що визначається рівнем освіти індивіда;
- 3) організаційно-підприємницький капітал – потенціал інноваційно-творчої діяльності;
- 4) капітал здоров'я, що включає фізичну силу, витривалість, працездатність, імунітет, період активної трудової діяльності.
- 5) культурно-моральний капітал припускає визнання існуючих у суспільній системі цінностей, культури, етнічних норм, моралі, що визначають лінію поведінки людини, її ставлення до справи, речей, інших людей, самого себе, що позначається на якості людського капіталу, визначається духовним розвитком, умовами виховання й рівнем освіти.

Оцінювання Світовим банком 192 країн світу засвідчило, що головним показником національного багатства країни є людський капітал, який становить 64 % проти 16 % фізичного капіталу (тобто нагромадження матеріально-речовинних фондів) і 20 % природного капіталу. Перевага людського капіталу над іншими його видами особливо помітна в країнах із високим рівнем доходу: у Німеччині, Швейцарії, Японії його частина становить 80 %. Людський капітал

має вирішальне значення в процесі розвитку економіки знань, де на професії з переважанням інтелектуальної праці доводиться основний приріст зайнятості (85 % – у США, 89 % – у Німеччині, 95 % – у Великобританії, 90 % – у Японії).

Аналіз стану людського капіталу й умов для його збереження, нагромадження й реалізації в регіонах України показує досить незадовільний стан рівня його розвитку. Однією з головних причин, що перешкоджає розвитку й нагромадженню людського капіталу є погіршення стану освіти в Україні, що виражається в низькому рівні бюджетного фінансування, вітчизняних і іноземних інвестицій у систему освіти; неефективному використанні коштів на підготовку молодих фахівців; низькому рівні якості освіти, що вимагає нововведень і інновацій. Усе це приводить до того, що талановита молодь їде на навчання до європейських країн й США з наміром подальшого працевлаштування за кордоном.

Ще однією важливою складовою нагромадження людського капіталу на підприємствах є підвищення кваліфікації кадрів. У 2018 р. відсоток працівників – носіїв людського капіталу, які підвищували власну кваліфікацію, у середньому по Україні становив 3,0 %.

Розвиток людського капіталу нерозривно пов'язаний із розвитком науки. Українська наука постійно відчуває «фінансову аритмію»: видатки державного бюджету на науку постійно скорочуються, як і кількість науковців в країні. Поряд зі скороченням кількості наукових організацій, в Україні спостерігається нераціональне використання кадрового потенціалу, особливо робочого часу науковців. Відбувається постійне зменшення кількості працівників, зайнятих науково-дослідними й науково-конструкторськими розробками, особливо їхньої активної частини – дослідників, а також зменшення частини випускників вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації (університетський рівень), які вибирають науково-технічну діяльність.

Особливо гостро проблема деградації людського капіталу стоїть у окремих регіонах країни. Збереження тенденції зниження якості людського капіталу в цих регіонах може привести до появи територій, у яких рівень освіти й професійної підготовки робочої сили, використовуваних технологій виробництва будуть настільки низькими й застарілими, що їхній економічний потенціал стане реальною перешкодою для реалізації інноваційної моделі розвитку країни. Відсутність необхідних умов для ефективного реалізації людського капіталу в регіонах України спричиняє активізацію населенням різних стратегій виживання, основною серед яких є зовнішня трудова міграція, що є одним із найбільш важливих факторів розвитку трудового потенціалу, які впливають на формування кількісних і якісних характеристик трудових ресурсів регіону.

Аналіз розходжень в економічній поведінці домашніх господарств залежно від регіону їхнього розміщення надає можливість оцінювання стану життєвого рівня населення, комфортності умов життєдіяльності в окремих регіонах країни. Результати такого оцінювання можуть бути використані як база для розробки й впровадження системи заходів державного регулювання, спрямованих на зниження регіональних диспропорцій, поліпшення якості

життя населення України й підвищення ефективності використання трудових ресурсів. Сучасна соціально-трудова політика повинна вибудовуватися виходячи з розуміння підвищення ролі людини, її творчих здібностей і креативності. Відтворення креативної особистості дуже складний процес, що потребує особливих економічних умов: високого рівня доходів, якісної освіти, гідних умови праці, високоякісних освітніх та медичних послуг, комфортного побуту і відпочинку. Його супроводжують відповідні соціальні передумови: соціальна справедливість, соціальна згуртованість, довіра до держави та її економічної політики. Негативні тенденції в розвитку людського капіталу в Україні створюють передумови для подальшого зменшення темпів економічного зростання та інноваційного розвитку економіки.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

В. П. РЕШЕТИЛО, д-р екон. наук, проф.,
зав. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
Т. В. МИХАЙЛИК, магістр
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Аналіз свідчить про наявність значного розриву в показниках наявного доходу у розрахунку на одну особу в розрізі регіонів України. Найвище значення цього показника є характерним для східних областей країни. У 2018 р. наявний дохід у розрахунку на одну особу в Київській, Дніпропетровській і Запорізькій областях перевищував аналогічний показник у середньому по Україні на 19 %, 14 %, 11 % відповідно. У той же час у таких західних областях України, як Волинська, Рівненська, Тернопільська і Чернівецька наявний дохід у розрахунку на одну особу був на 20 % нижчим від середнього по Україні. Найнижче значення наявного доходу у розрахунку на одну особу було характерне для Закарпатської області. Розходження в рівні наявного доходу спричиняє формування відмінностей у економічній поведінці домогосподарств у регіонах України. У свою чергу, ступінь ефективності функціонування трудових ресурсів регіонів України перебуває в тісній залежності від економічної поведінки домашніх господарств, що формується під впливом інституціонального середовища.

Особливу увагу варто звернути і на той факт, що у 2018 р. ринок праці характеризувався найвищим рівнем в Київській та Харківській областях, а в Тернопільській області показник потреби в працівниках на заміщення вільних робочих місць був найнижчим по Україні. Таким чином, стає очевидним тісний взаємозв'язок між регіональними особливостями виробництва доданої вартості й станом ринку праці: області з високою концентрацією промислової діяльності характеризуються більш ефективним використанням ресурсів домашніх господарств, низьким рівнем безробіття, високим рівнем потреби підприємств у

робочій силі, відносно високою заробітною платою, ніж області, ВРП яких переважно виробляється за рахунок сільського господарства й сфери послуг. Регіональні особливості ринку праці спричиняють формування відмінностей в економічній поведінці домашніх господарств, розміщених у різних регіонах України. Домогосподарства, розміщені у більш розвиненому регіоні, більшою мірою орієнтовані на зайнятість у сфері найманої праці, у менш розвиненому регіоні – на використання різних стратегій виживання, у першу чергу – зовнішньої трудової міграції. Напрямок міграційних поїздок і характер їхнього здійснення представниками домашніх господарств східних і західних областей України істотно відрізняється. Українці все менше довіряють державі і її інститутам. На основі емпіричних досліджень доведено, що рівень довіри в суспільстві прямо пропорційний рівню економічного розвитку – існує чітка кореляція між рівнем довіри і рівнем душевого ВВП, рівнем інвестиційної активності та іншими економічними показниками. Враховуючи, що в Україні найнижчі доходи серед європейців, можна засвідчити і низький ступінь довіри в суспільстві.

Вихід з інституційних пасток (бідності, недовіри, корупції тощо) можливий лише за участі держави. Державна політика має змінитися з короткострокової моделі на довгострокову та сприяти розвитку інноваційної національної економіки, стимулювати розвиток вітчизняного людського капіталу (вкладати кошти в науку, освіту, культуру, тощо). Тоді й вітчизняні економічні суб'єкти почнуть мислити категоріями майбутнього, здійснять довгострокові інвестиції, змінять свою поведінкову модель із короткострокової на довгострокову. Тільки тоді, коли вітчизняні економічні агенти почнуть одержувати вигоду від дотримання цивілізованих правил поведінки довгострокової моделі, можна очікувати трансформації неефективних інститутів та ефективного економічного зростання. Таким чином, урахувавши особливості менталітету українців, можна стверджувати, що в Україні активний соціальний прошарок відсутній, що виявляється в амбівалентності організаційних зв'язків, несформованої ідентичності, неінституційному характері низки норм та правил.

АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

В. П. РЕШЕТИЛО, д-р екон. наук, проф.,
зав. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
М. А. ОВСЬКІНА, магістр
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Однією з основних проблем, що стоять на шляху до досягнення збалансованого стану регіональних ринків праці в Україні, є необхідність попередження й зменшення негативних явищ, пов'язаних із процесами трудової

міграції. Основоположник чиказької школи міської соціології й екології Роберт Парк визначав міграцію як одну з форм здійснення історичних змін і уважав, що міграції, революції й війни – явища одного порядку, оскільки вони порушують природний плин людської історії [1, с. 886]. На його думку, міграції населення проявляють себе як спосіб досягнення нової рівноваги, коли економіка й соціальний порядок руйнуються [1, с. 10].

Трудова міграція спричиняє зростання мобільності працездатного населення і є однією з характеристик ринку праці й полягає в готовності частини працездатного трудового потенціалу мігрувати з метою працевлаштування на робочі місця з більш привабливими умовами. В Україні масштаби зовнішньої міграції досягли катастрофічних розмірів. Так, протягом декількох останніх років спостерігається стійке зростання українських домашніх господарств як стратегія виживання тих, то вибирає зовнішню трудову міграцію. За даними Інституту соціології НАН України у 2017 р. в 25,7 % домашніх господарств України була хоча б одна людина з досвідом роботи за межами країни. Для порівняння: у 2004 р. таких домашніх господарств було 11,8 %, у 2005 р. – 12,1 % [2, с. 173]. Дослідження зовнішньої трудової міграції населення України і її впливу на економіку регіону й країни в цілому серйозно утруднюється відсутністю однозначної інформації про її масштаби й регіональні особливості. Результати різних розрахунків, досліджень і опитувань свідчать про наявність істотних розходжень в оцінках кількості українських мігрантів: від 3 до 9 млн. осіб. Труднощі підрахунків реальної кількості українських зовнішніх трудових мігрантів пояснюються існуванням нелегальної міграції, оскільки у структурі трудової міграції громадян України за ступенем легальності можна виділити такі якісно різні рівні: офіційна трудова міграція, неофіційна легальна міграція, нелегальна міграція, міграція жертв злочинних угруповань. Таким чином, із чотирьох груп українських мігрантів реально тільки перша стає на облік і реєструється відповідними органами. Разом із тим перша група є найменш численнішою й на її підставі не можна підрахувати кількість українців, що працюють за кордоном.

Дослідження причин нелегальної трудової міграції українців показує існування як в Україні, так і в приймаючих країнах ряду бюрократичних перешкод. Деякі фахівці стверджують, що переважна більшість українських мігрантів просто не знають про легальні механізми виїзду за кордон на заробітки й шукають нелегальні шляхи, які дорожчі й більш ризиковані. Інші фахівці стверджують, що для виїзду за кордон на роботу необхідно перебороти безліч бар'єрів, надати велику кількість документів, у тому числі медичну карту про стан здоров'я, а також довідку про відсутність судимості. Ще однією причиною нелегальної трудової міграції є наявність низки бюрократичних перешкод у приймаючих країнах.

Економічні й соціальні наслідки еміграції трудових ресурсів із України мають як позитивний, так і негативний характер. У цілому позитив і негатив для економіки від еміграції робочої сили за кордон можна звести до низки положень. Негативні наслідки еміграції трудових ресурсів України за кордон це прямі втрати людського капіталу, оскільки значну частину трудових мігрантів

становить молодь репродуктивного працездатного віку, які найближчим часом не збираються повертатися до України; погіршення співвідношення між працездатним і непрацездатним населенням; «відплив умів» – значні втрати державою висококваліфікованої робочої сили, у першу чергу, науковців вищої кваліфікації – кандидатів і докторів наук; зниження рівня доходів державного бюджету й соціальних фондів. Українські трудові мігранти в найбільш продуктивний період свого життя не беруть ніякої участі в створенні національного доходу, через відсутність відрахувань із їхньої заробітної плати знижуються надходження до пенсійного й соціальний фондів. Іноземні компанії використовують трудовий ресурс нашої країни без відповідного здійснення в нього інвестицій. У найкращому разі вони вкладають кошти в освіту й підвищення кваліфікації на робочому місці, забезпечуючи роботу персоналу винятково у власних інтересах.

До позитивних наслідків еміграції трудових ресурсів України за кордон можна віднести: зниження рівня безробіття, пом'якшення негативного ефекту надмірної пропозиції робочої сили; одержання можливості зайнятості для економічно активного населення; приплив іноземної валюти з-за кордону, що на відміну від державного боргу не є позиковим і не вимагає обслуговування; можливе інвестування трудовими мігрантами зароблених за кордоном коштів у створення власної справи в Україні; поліпшення матеріального становища родин мігрантів; освоєння мігрантами ринкової психології, нових іноземних технологій і розробок.

Таким чином, у сучасних умовах зовнішня трудова міграція населення більшою мірою впливає на ринок праці України, спричиняючи неефективне з погляду держави використання трудових ресурсів. Вплив міграційного фактора на формування регіонального ринку праці в значній мірі залежить від географічного положення, демографічної ситуації й особливостей господарської системи регіону. У свою чергу стан регіонального ринку праці визначає характеристики міграційної поведінки населення.

Література:

1. Park R. E. Human Migration and the Marginal Man / R. E. Park // *Journal of Sociology*. – 1928. – Vol. XXXIII, № 6. – P. 881–893.
2. Прибиткова І. Бідність як наслідок нерівного перерозподілу багатства в українському суспільстві / І. Прибиткова // *Українське суспільство 1992-2016: соціологічний моніторинг*; [за ред. д-ра екон. наук В. Ворони, д-ра соц. наук М. Шульги]. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2016. – 578 с.

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

В. П. РЕШЕТИЛО, д-р екон. наук, проф.,

зав. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки

К. В. ШИНКАРЕНКО, магістр

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Високий кваліфікаційний і освітній рівень трудових ресурсів, ступінь їх адекватності сучасним організаційним та інноваційним вимогам – найважливіші передумови підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Для комплексного їх оцінювання істотний інтерес представляє індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП), уведений ООН у 1991 р. При аналізі ІРЛП необхідно розмежовувати поняття «людський потенціал» і «людський капітал». Людським потенціалом є наявні в цей момент або в майбутньому людські можливості, які можуть бути використані в якій-небудь сфері суспільно корисної діяльності для досягнення поставленої мети. Категорія «капітал» визначається як вкладення, які дають можливість одержати дохід. Таким чином, людський капітал – конкретна історична форма функціонування й реалізації людського потенціалу. Людський потенціал перетворюється в людський капітал тільки в тому випадку, якщо він використовується з метою одержання доходу. Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП) містить чотири найважливіші складові: продуктивність як результат ефективної діяльності, спрямованої на підвищення доходу й економічного зростання; рівність, що розуміється як рівність можливостей у реалізації здібностей і користування благами; стабільність, що дозволяє забезпечити доступ до можливостей цивілізації не тільки нинішнім, але й майбутнім поколінням; розширення можливостей, яке припускає, що розвиток здійснюється не тільки в інтересах людей, але і їхніми зусиллями.

ІРЛП відображає три провідних фактори життя: довголіття, освіченість, дохід. Кожному з факторів властивий певний набір показників, і в узагальненому вигляді він являє собою компонент ІРЛП. Причому компонент доходу використовується як непрямая характеристика можливостей, що не одержують відображення у двох інших компонентах індексу. Вона оцінюється показником ВВП для країн або ВРП для регіонів на душу населення в паритетах купівельної спроможності валют. Довголіття являє собою здатність особистості прожити довге й здорове життя, вимірювану показником очікуваної тривалості майбутнього життя при народженні, обумовленим демографічними таблицями смертності. Рівень освіти характеризується такими показниками: грамотністю дорослого населення, охопленням молоді навчанням у навчальних закладах. На основі цих показників визначаються індекс грамотності дорослого населення й сукупний індекс кількості тих, хто вступив до навчальних закладів, які дають узагальнюючу оцінку досягнутого рівня освіти як компонента ІРЛП.

Визначення індексу грамотності дорослого населення ускладнюється відсутністю даних щодо фактичної грамотності дорослого населення регіонів

України. Грамотність населення в Україні фіксується один раз у 10 років у ході Всеукраїнського перепису населення. Останній такий перепис був проведений у 2001 р. Рівень грамотності населення різний в різних регіонах України.

Наступною складовою ІРЛП є індекс тривалості життя, по якому Україна займає одне з останніх місць у світі. Індекс ВРП в регіонах України також постійно зменшується. Особливо низьким він був в 2014–2016 роках. Тому Україна продовжує належати до групи країн із середнім рівнем людського розвитку, тобто до тих країн, для яких ІРЛП перебуває в межах від 0,5 до 0,8. Для порівняння у 2017 р. значення ІРЛП у Скандинавських країнах дорівнював 0,954, у Канаді й США – 0,949, у країнах Західної Європи – 0,938, у країнах Прибалтики – 0,853. Якщо розглянути ІРЛП у регіональному розрізі, то можна дійти висновку, що найбільш високе значення цього індексу серед досліджуваних областей характерне для Харківської області, що обумовлено властивим для неї високим значенням індексу освіти. На останньому місці за ІРЛП перебуває Тернопільська область, що в першу чергу пояснюється низьким індексом ВРП, що у середньому за 2012–2018 рр. дорівнював всього 0,364.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Г. В. СТАДНИК, канд. екон. наук, проф.,
проф. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Підвищення рівня освіти населення є найважливішим чинником розвитку суспільства, особливо в умовах економіки, заснованої на високих технологіях і наукомісткому виробництві. Для реалізації стратегії розвитку Європи до 2020 року виділено два ключові індикатори в галузі освіти й визначені їхні цільові значення:

- частка молоді (18-24 років), що передчасно завершила освіту (з рівнем освіти не вище другого по Міжнародній стандартній класифікації освіти), не має досягати 10%;
- частка осіб 30-34 років з вищою освітою (рівні 5-8 за МСКО 2011) має становити не менш 40% [1].

Вища освіта в умовах глобалізації радикально змінюється. Раніше вона ґрунтувалася на «просвітницькій картині світу», переважно як абсолютна, самодостатня цінність. Зараз вища школа все в більшій мірі оцінюється з позицій одержання «прагматичного знання», використовуваного для витягу економічної вигоди в поточному режимі часу. Принципові суспільні зміни останніх років суттєво вплинули на теоретичні дослідження щодо перспектив діяльності закладів вищої освіти.

Природним наслідком розуміння освіти як послуги є розгляд освітньої системи, особливо професійної, як ринку. Серед специфічних рис освітньої

сфери, розглянутої як ринок, необхідно відзначити визначальну роль держави й, у цілому, високий ступінь регламентації. Освіта розглядається як суспільне благо або фактор виробництва (з позиції суспільства або держави), як особистий ресурс, а також як економічне благо або освітня послуга (з позиції окремої людини). До інших особливостей відносяться неоднозначність змісту об'єкта купівлі-продажу, під яким може розумітися, як право відвідувати заняття, так і знання, навички й уміння, що одержані в результаті, або формальне свідчення про проходження навчання (диплом, сертифікат) і т.д. Благоотримувачами у випадку надання «освітньої послуги» незалежно від джерела її оплати виступають як індивіди, що безпосередньо одержують освіту, так і суспільство в цілому (включаючи підприємства – майбутніх роботодавців). Також потрібно враховувати, що результат освітнього процесу багато в чому визначається неціновими суб'єктивними факторами, такими як мотивація, воля викладача або студента чи учня. Почасти врахувати позначені вище особливості допомагає уявлення про освіту як про систему суспільних інститутів.

У самому загальному вигляді освіту як частину сучасної соціально-економічної системи можна представити в якості елемента, що пов'язує потреби економіки у кваліфікованих кадрах і можливості окремих індивідів. У випадку вищої освіти на базові функції, що властиві освіті взагалі (підготовка кадрів і надання освітніх послуг), накладаються завдання науково-дослідного центру.

Зміна парадигми освіти розширила «спектр невизначеностей», тому що цілі споживачів послуг організацій системи вищої освіти, різні. Основні тенденції розвитку вищої освіти можна розглянути через співвідношення наступних пар характеристик: масовість – елітарність; орієнтація на бюджет – орієнтація на приватні інвестиції; підготовка кадрів («виробництво продукту») – надання освітніх послуг; традиційна – інноваційна форма навчання; орієнтація на форму – на зміст освітнього процесу; вузька спеціалізація – універсальність освітніх програм; надання конкретних знань і навичок – загальних навичок роботи з інформацією й придбання необхідних умінь [2]. При цьому кожна з даних пар характеристик також може розглядатися як елемент стратегії конкретної освітньої установи.

Література:

1. Щербакова Е. Уровень образования в ЕС-28 повышается от поколения к поколению. URL: http://demoscope.ru/weekly/2016/0669/barom01.php#_ftn2 (дата звернення: 09.01.2019).
2. Гриценко А. А. Економіка України на шляху до інклюзивного розвитку / А. А. Гриценко // *Економіка і прогнозування*. – 2016. – №2. – С. 9–23.

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Т. А. ДЯЧЕНКО, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри загальної економічної теорії
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків

Інтеграційні тенденції світової економіки набули значного поширення й розвитку наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. й відбиваються в сучасній економічній політиці більшості країн світу. Євроінтеграція є стратегічним напрямом розвитку економіки України.

Інтеграційні процеси викликають інтенсифікацію міграції населення. В більшості випадків люди емігрують в країни з більш високим рівнем життя населення. Останнім часом відбувається активізація процесів європейської інтеграції в Україні.

В Україні було впроваджено безвізовий режим з тридцятьма країнами Європи з 11 червня 2017 року, що дає право громадянам України на відвідування культурних та спортивних заходів, журналістських подорожей, короткострокове навчання та обмін досвідом, поїздки на лікування тощо [5].

Розглянемо динаміку виїздів громадян України за кордон за останні роки (табл. 1) [4].

Табл. 1. Динаміка кількості виїздів громадян України за кордон

Роки	2014	2015	2016	2017
Мета				
Службова	170 720	185 170	156 157	97271
Туризм	201541	206598	224646	120887
Приватна	22065410	22779483	24287430	26219255
Обслуговуючий персонал	198781	193530	227920	629548
Військова служба	0	14	230	114
Всього	22636452	23364795	25226383	27067075

Динаміка кількості виїздів громадян України за кордон, наведена в табл. 1, свідчить про те, що за період 2014-2017 рр. відбувається їх постійне збільшення. При цьому найбільше громадяни України виїждять за кордон з приватною метою. Питома вага кількості таких поїздок у загальній кількості поїздок за кордон становить не менш як 96%.

Хоча безвізовий режим не дає права на роботу та постійне проживання в країнах ЄС, але все ж таки ця подія досить суттєво збільшила міграційні можливості для громадян України, які за час поїздки мають можливість, по-перше, легально шукати роботу, відвідувати співбесіди, налагоджувати стосунки з потенційними роботодавцями, брати участь у короткострокових

навчальних програмах і тренінгах тощо; по-друге, нелегально короткостроково працевлаштовуватись.

Відповідно до теорії ціноутворення на ринку ресурсів відтік робочої сили з України зменшує її пропозицію й призводить до збільшення заробітної плати за інших рівних умов. Оскільки з України емігрує в тому числі і висококваліфікована робоча сила, країна втрачає частину економічного потенціалу, що несе в собі серйозні загрози для майбутнього економічного зростання, й зокрема, призводить до зниження сукупної пропозиції товарів і послуг, а відтак, й до падіння попиту на робочу силу. В таких умовах відтік робочої сили з України не сприятиме збільшенню заробітної плати.

Для запобігання подальшого збільшення еміграції населення України необхідним є проведення низки заходів з розвитку національного ринку праці, спрямованих на зростання ефективності використання трудових ресурсів [1], посилення інвестування у людський капітал [2, 3] через підвищення якості освіти, приведення у відповідність спеціальностей навчальних закладів структурі попиту на робочу силу, підвищення ефективності роботи служб зайнятості, а також стимулювання економічного розвитку регіонів шляхом залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій, зменшення податкового тягара для підприємств пріоритетних видів економічної діяльності, спрощення вимог до ведення поточної звітності підприємств, процедури їх відкриття та ліквідації, зменшення тіньового сектору економіки.

Література:

1. Дяченко Т. А. Конкурентоспособность экономики Украины в контексте современных тенденций развития мирового хозяйства / Т. А. Дяченко, В. А. Гырова // Вестник Нац. техн. ун-та "ХПИ". – Харьков: НТУ "ХПИ", 2009. – № 36-1. – С. 146–153.
2. Максименко Я. А. Зовнішня міграція в Україні: сприяння розвитку чи бар'єр? / Я. А. Максименко, А. О. Талалаєва // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки = Herald of Khmelnytskyi national university. Economical sciences. – 2012. – № 5, т. 2. – С. 240–244.
3. Максименко Я. А. Інтеграція України до світової економічної системи / Я. А. Максименко, Т. А. Дяченко // Економіка і управління в умовах глобалізації: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 1-7 грудня 2010 р. – Донецьк: [ДонНУЕТ]. – 2010. – Т. 3. – С. 286–288.
4. Міграційний профіль України за 2017 рік [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної міграційної служби України. – Режим доступу: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2017.pdf
5. Що таке безвізовий режим з ЄС [Електронний ресурс] / Відкрий Європу. – Режим доступу: <https://openeurope.in.ua/subjects/test-proverka-poiska-zigmund-tema-3>

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Н. В. МОЖАЙКІНА, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Ринок праці є найважливішим системоутворюючим чинником територіальної соціально-економічної системи. Від ефективності його функціонування значною мірою залежать як напрями і темпи макроекономічного розвитку регіону, так і рівень і якість життя населення.

Саме тому об'єктами ринкового дослідження є тенденції і процеси розвитку ринку робочої сили, включаючи аналіз зміни економічних, науково-технічних, демографічних, соціальних, екологічних, законодавчих та інших факторів. Досліджуються також структура і географія ринку, його ємність, динаміка зайнятості населення, бар'єри ринку робочої сили, стан конкуренції, кон'юнктура, можливості і ризику. Основними результатами дослідження ринку є прогнози його розвитку, оцінка кон'юнктурних тенденцій. Здійснюється сегментація ринків, тобто вибір цільових ринків і ринкових ніш.

Структуризація ринку праці за різними ознаками дозволяє проводити диференційовану політику на ринку праці. Регіональна структуризація ринку праці є найважливішим компонентом політики зайнятості. В умовах різноманіття форм власності, різних рівнів розвитку окремих регіонів, особливих умов зайнятості в мегаполісах і монопромислових містах можливе існування в рамках загальнонаціонального ринку праці різних регіональних моделей.

Так, ринок праці в великих індустріальних центрах з розвинутою інфраструктурою може успішно функціонувати у відкритому режимі: працівники, звільнені з одного підприємства, мають широкий вибір працевлаштування; період безробіття у цих людей, як правило, нетривалий. Інша річ на територіях, де функціонує одна велика організація, в якій працює переважна більшість працездатного населення цієї території. Спад виробництва або його зупинка в цьому випадку мають важкі наслідки для жителів даного регіону. Іншим важливим видом структуризації ринку є структуризація за демографічними і професійними ознаками окремих категорій і груп працездатного населення.

Сучасний ринок праці в Україні має ряд досить значущих для життя суспільства проблем: відсутність мотивації в професійній сфері, низька оплата праці та соціальної допомоги, високий рівень безробіття і постійне скорочення робочих місць у зв'язку з несприятливою економічною обстановкою. Виділяють основні тенденції у формуванні ринку праці в Україні: перш за все, це висока залежність економічної сфери від політичної кон'юнктури, відсутність чітких узгоджених орієнтирів розвитку, його пріоритетів, непослідовність проведення економічної політики, зниження довіри населення до державної соціально-економічної політики; незбалансованість наявних трудових ресурсів і робочих

місце, пов'язана з відсутністю їх планування, недосконалістю інвестиційної політики, збереження високої питомої ваги непрестижного фізичного малокваліфікованої праці, важких і шкідливих умов праці; територіальна диспропорція попиту і пропозиції на ринку праці; несприятливі міграційні процеси; низька якість робочих місць; існування великої кількості ризиків для учасників ринку праці: соціальні ризики, ризик не отримати необхідних соціальних гарантій на місце роботи, ризики невідповідності кваліфікаційного рівня працівника вимогам роботодавця та ін.; недосконалість інституційного механізму формування заробітної плати; ослаблення інститутів державного регулювання, яке проявляється у відсутності прозорого механізму розмежування повноважень у сфері регулювання ринку праці між державними і регіональними органами влади, органами місцевого самоврядування.

В особливостях формування і розвитку ринку праці в Україні, виражена не тільки реакція зайнятості на ринкові зміни, а й низькі активність і мотивація працівників. Але ж активність індивіда справляє визначальний вплив на реалізацію ринкового потенціалу інституціональних систем.

Опитування не зайнятих жителів регіонів показав їх стійку установку на виїзд за кордон в пошуках роботи: її визнав кожен третій респондент як в обласному центрі, так і в районах. Особливу увагу слід звернути на визнання, майже 5% всіх опитаних, свою готовність вступити в конфлікти з законом через відсутність роботи (в тому числі - навіть піти на крадіжку). Значна кількість учасників досліджень замість зусиль самозабезпечення, використовували допомогу своїх батьків (20,1%) або ж наращували борги (11,5%). Це свідчить про наращування паразитарних установок майже у третини безробітних.

Державна політика регулювання ринку праці, спираючись на світовий досвід формування громадських інститутів та інституційних структур, одночасно повинна враховувати специфіку українських умов, що визначають її вибір і пріоритетні напрямки.

Неодмінною вихідною позицією держави при регулюванні процесів на ринку праці завжди є завдання забезпечення продуктивної зайнятості, що як правило, обумовлює економічне зростання, внаслідок якого розширюється попит, в тому числі і на робочу силу. Цьому повинна бути підпорядкована діяльність держави по лінії прогнозування перспектив розвитку та забезпечення завдань економічного зростання; підвищення зайнятості населення; підготовки цільових програм по створенню і розширенню робочих місць; вироблення нормативно-правових основ забезпечення зайнятості; соціальної підтримки безробітних; професійної підготовки і перепідготовки кадрів; ув'язки потреб ринку праці з ринком навчальних послуг в частині кількості та якості фахівців в сукупності з їх професійною структурою; створення інституційних структур, які забезпечують вирішення поточних завдань в сфері зайнятості та матеріальної підтримки безробітних; вироблення узгоджених механізмів з регулювання зайнятості на діючих виробництвах і запобігання масового безробіття на основі колективно-договірних і погоджувальних механізмів. Саме ці причини лежать в основі істотних обмежень розвитку ринку праці в Україні.

ОСВІТА ЯК ДОМІНУЮЧИЙ ФАКТОР СТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ РЕГІОНУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ОРІЄНТАЦІЇ НА ІННОВАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

А. О. МОСКВІНА, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
А. Р. САЛТИКОВА, студ.
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Сьогодні лідерами світової економіки стають країни, що вибрали інноваційний шлях розвитку. Перехід до інноваційного шляху розвитку важливий для кожного регіону. Сьогодні зростає значимість нематеріальних чинників інноваційного розвитку регіонів: розвиток людського капіталу, кадрове забезпечення, освіченість, знання і кваліфікація працівників, кількісний і якісний склад зайнятості та ін.

Для побудови інноваційної економіки необхідні креативно мислячі фахівці. Формування достатнього числа креативно мислячих фахівців вимагає від держав вирішення стратегічних завдань, а також вибору засобів їх досягнення. Одним з цих засобів є освіта.

Формування інноваційного суспільства і розвиток системи освіти визначають один одного настільки, що фактично є двома сторонами одного соціально-економічного процесу.

Це ставить ряд серйозних завдань перед сферою освіти, першочерговим з яких є формування нової масової економічної свідомості, і вимагає нових форм інтеграції навчально-освітньої діяльності, науки і виробництва [1].

Інноваційний розвиток регіону, що здійснюється через активізацію в ньому інноваційної діяльності, є одночасно і інструментом для вирішення завдань його соціально-економічного розвитку, і складовою невід'ємною частиною самого цього розвитку. Рівень розвитку інноваційних процесів формує напрями та темпи регіонального розвитку з метою якісного перетворення і збільшення основних економічних показників, де розглядається зростаюча роль людини, його кваліфікація й інтелект, адекватний сучасним вимогам професіоналізму, а також інноваційний підхід до вирішення економічних проблем.

В сучасних умовах людський потенціал та людський капітал є домінуючими факторами інноваційного розвитку. Ці фактори впливають на інноваційний розвиток регіону через кадрову складову і систему освіти. Розвинений вузівський і науковий сектор регіону служать найважливішою інтелектуальною передумовою розвитку людського капіталу та підвищення рівня інноваційного потенціалу. Людський капітал, який характеризується рівнем інтелектуального і духовного розвитку, кваліфікації, інноваційних здібностей, професійної майстерності та сумлінності, придбаних в процесі освіти і трудового досвіду, є елементом нематеріального багатства суспільства і

взаємопов'язаний з інноваційною складовою економічного розвитку країни та її регіонів.

Майбутнє сучасного суспільства, стратегія його розвитку зв'язується з професійними і загальнолюдськими знаннями. Знання завжди мали впливу на всі сторони життя, що транслюється в першу чергу через систему освіти.

Необхідною умовою формування інноваційної економіки регіону є реформування системи професійної освіти. Необхідно переосмислення значення системи освіти в економіці країни, залучення інвестицій в дану стратегічно важливу галузь. У цьому запорука подальшого розвитку країни і безпеки її громадян.

Як відзначають більшість сучасних дослідників в області інноваційного розвитку, ринок не здатний забезпечити адекватне вкладення ресурсів в науку, тим самим, вказуючи необхідність державного регулювання інновацій. Основна роль щодо регулювання інноваційних процесів повинна лягти на регіональні органи управління, яким необхідно створювати умови для інноваційної активності, підвищення якості людського капіталу на регіональному рівні, реалізації інновацій в практичній діяльності та створення адекватного ринкового середовища для цього. Першочерговим завданням є створення правових, економічних та організаційних умов, які забезпечують вирішення завдань підвищення якості людського капіталу та соціально-економічного розвитку.

Досвід розвинених країн показує, що пожвавлення економіки депресивних районів відбувається за рахунок внутрішніх ресурсів регіону. Так освітній та інтелектуальний потенціал при інноваційному розвитку регіону є елементами досягнення соціальної стабільності, що безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток країни.

Однією з пріоритетних стратегічних цілей в галузі освіти є підвищення доступності якісної освіти, що відповідає вимогам інноваційного розвитку економіки, актуальним потребам суспільства і його громадян. Можливість готувати фахівців під специфіку регіонів. Сучасні, грамотні, креативно мислячі фахівці з якісною освітою в області економіки здатні підняти економіку регіонів на істотно вищий рівень розвитку і конкурентоспроможності. Це, в свою чергу, потребують мобільного переорієнтації системи освіти на підготовку людини до життя в швидко мінливих умовах при інтенсивному розвитку соціальних і економічних процесів, готового оперативно продовжити своє навчання, відповідаючи на запити суспільства і ринку праці.

Зараз має місце тенденція до різкого знецінення знань в часі, але цінність фундаментальних знань з часом не зменшуються. Якщо отриманих у вузі знань було раніше досить для 20-25 років практичної діяльності, то зараз оптимальний термін їх ефективності становить максимум 5-7 років, а в галузях, що визначають науково-технічний прогрес, - вдвічі менше [2]. В умовах сучасної економіки фахівцям необхідно постійно оновлювати набуті знання і навички внаслідок їх швидкого старіння. Йдеться про освіту протягом усього життя. Безперервна освіта людини протягом всього його життя буде фактором його мобільності, готовності до змін в суспільстві. Рішення проблеми бачиться

в тому, щоб прищепити учням культуру саморозвитку, прагнення до підвищення індивідуального потенціалу через придбання нових знань і умінь, коли особистість буде володіти методами та підходами нарощування актуальних знань і умінь, тобто інструментами безперервного навчання. Слід забезпечити випереджаючий характер розвитку освіти, націленість її на запити і цінності майбутньої цивілізації.

Література:

1. Осипов В. М. Інноваційні фактори розвитку регіону: проблеми та перспективи / В. М. Осипов, А. М. Грезіна // *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. – 2011. – № 1 (1). – С. 165–169. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2011/n1.html> (дата звернення: 20.01.2019)
2. Подкуйко А. А. Актуальность экономического образования как фактор инновационного развития региона / А. А. Подкуйко// *Молодой ученый*. – 2015. – №11.1. – С. 104–106. URL: <https://moluch.ru/archive/91/19376/> (дата звернення: 17.01.2019).
3. Шевчук А. В. Аналіз факторів інноваційного розвитку регіональних освітніх систем в умовах побудови інформаційного суспільства / А. В. Шевчук // *Економічний форум*. – 2013. – №1. – С. 1–8. URL: <http://ird.gov.ua/publication/ec-f.pdf> (дата звернення: 22.01.2019)

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИСКОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

О. В. НАЗАРЕНКО, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри загальної економічної теорії
*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків*

Ю. В. ЄГОРОВА, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економічної теорії
*Харківський національний технічний університет будівництва та архітектури,
м. Харків*

На початок 2019 року валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення в Україні становить лише 7,9 % від середнього в Євросоюзі. [1] З таким показником не можна досягти євроінтеграції, зупинити масову міграцію робочої сили, забезпечити захист зовнішніх кордонів країни. Вихід із ситуації, що склалася, вимагає нових підходів до економічних рішень на рівні країни та регіонів.

За останні роки децентралізація управління є досить позитивною тенденцією. Українські міста, а їх налічується близько 550, реформувати значно легше ніж усю країну. Деякі з міських адміністрацій почали створювати інноваційні осередки розвитку, що мають на меті зупинити руйнівну деіндустріалізацію. Прикладом може бути досвід Вінниці та Львова, де працюють агентства розвитку, які залучають та супроводжують інвестиції, які необхідні конкретним підприємствам регіону. В Івано-Франківську

реалізується платформа «Тепле місто», що спрямована на активізацію громадського суспільства на грантовій конкурсній основі щодо покращення життя населення міста [2]. У Харкові активізується діяльність мистецьких галерей, арт-кафе, бібліотек та музеїв при університетах, розвинуто мережу краєзнавчих екскурсій.

Але в першу чергу треба зосередити зусилля на інноваціях у проривних напрямках: нано-, біо-, інфо- та когнітивних технологіях, які в Україні найкраще представлені галуззю інформаційних технологій [3]. Саме такий розвиток відповідає переходу світової економіки до шостого технологічного укладу.

Шлях розвитку соціальної інфраструктури регіонів можна пов'язати зі стратегією «блакитних океанів» В. Чан Кіма та Рене Моборн [4]. На їх думку, у ХХІ сторіччі треба позбутися традиційного маркетингового підходу фірм до перемоги над конкурентами. Необхідно будувати вільні ніші – блакитні океани – завдяки креативності бізнес-проектів. Автори виділяють п'ять основних ідей стратегії: 1) не слід ставити конкуренцію на головне місце – в основі стратегії закладено орієнтацію на клієнта і завданням є підвищення цінності товарів і послуг для покупців, а не орієнтація на суперників і реакція на їх кроки; компанії зосереджуються на новому сегменті ринку; 2) структура галузі не визначена раз і назавжди; на неї можна впливати, стратегія блакитного океану базується на формуванні нової галузі та на зміні дій і поглядів виробників та споживачів; 3) стратегічну креативність можна використовувати постійно для створення блакитних океанів; 4) реалізацію стратегії можна вбудувати в процес її створення – етапи необхідно об'єднувати; 5) пропонується покрокова модель створення стратегії створення нових ринків і уникнення пасток конкуренції.

Прискорення економічного розвитку передбачає зміни в поведінці та стилі життя українців, повернення поваги до людини, її духовності. Такий підхід реалізується у тому числі стимулюванням виконання невеликих проектів. Прикладами слугують підключення до мережі Internet усіх шкіл та запровадження нічних автобусних маршрутів у Львові, велосипедна інфраструктура та муніципальний центр інновацій у Вінниці, підключення всіх сімейних докторів до Internet-мережі у Житомирі тощо. Змінам у громадському суспільстві допомагає фізична та ментальна присутність керівників міст та активістів, які максимально часто спілкуються з населенням, обговорюють хід виконання проектів, що також сприяє нарощенню ВВП. Продуктивним було б змагання зі збільшення ВВП між Дніпром, Одесою, Харковом, Львовом та іншими містами. Таке змагання безумовно допоможе збільшити і ВВП країни.

У процесі перетворень Україна має в першу чергу покладатися на себе. Будувати цивілізоване інвестиційне середовище повинні саме українці, ті, хто досконало знає сфери економіки та суспільства, що підлягають реформуванню. Перетворення мають привести до якісних змін в економіці, тільки тоді їх відчуче і прийме суспільство.

Література:

1. Шеремета П. Три кити прориву. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/tri-kiti-prorivu-2517347.html> (дата звернення: 27.01.2019).
2. «Тепле місто» – платформа для ініціатив і синергії між ними. URL: <https://warm.if.ua/> (дата звернення 30.01.2019).
3. Назаренко О. В. Про перспективи цивілізованого інвестиційного середовища в Україні / О. В. Назаренко, Н. Б. Решетняк // *Труди XIV Міжнар. наук.-практ. конф. «Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2018»*, 5-7 грудня 2018 р. – Харків: НТУ «ХП», 2018. – С. 101–102.
4. Моборн Рене. Стратегія Блакитного Океану. Як створити безхмарний ринковий простір і позбутися конкуренції / В. Чан Ким, Рене Моборн. – Київ: «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 288 с.

РОЗВИТОК МІСЬКОГО ЕЛЕКТРИЧНОГО ТРАНСПОРТУ ХАРКОВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

М. С. НАУМОВ, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Соціальна інфраструктура являє собою комплекс галузей, які безпосередньо пов'язані зі створенням загальних умов для відтворення робочої сили і забезпечення нормальної життєдіяльності людей. Вона включає освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство, пасажирський транспорт і зв'язок, культуру, побутове обслуговування. Пасажирський транспорт – це різновид транспорту, об'єднує масовий суспільний транспорт, що перевозить пасажирів по визначених маршрутах. За даними Головного управління статистики у Харківській області, лідером в області за кількістю перевезених пасажирів у 2017 році був метрополітенівський транспорт (212,85 млн пасажирів), далі йшли тролейбусний транспорт (141,56 млн), автомобільний (114,928 млн), трамвайний (104,33 млн), залізничний (24,7541 млн). Відомості про авіаційний транспорт не були наведені. Як видно, міський електричний транспорт (метрополітен, трамваї та тролейбуси) є беззаперечним лідером за кількістю перевезених пасажирів. Незважаючи на це, він характеризується значною кількістю проблем, серед яких – зношеність основних фондів, а також низький технічний рівень рухомого складу та об'єктів інфраструктури. Тривалий час зазначені проблеми не вирішувались через брак коштів, що призводило до скорочення маршрутів, зменшення випуску одиниць рухомого складу на діючі маршрути тощо. Істотні зрушення відбулись у зв'язку з європейською інтеграцією України, зокрема, завдяки інтенсифікації співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями.

Продовження третьої лінії метрополітену в Харкові вартістю близько 12 млрд грн (387 млн євро) потрапило на третє місце у списку десяти найбільш

масштабних та цікавих інфраструктурних проєктів України, які реалізуються вже сьогодні і будуть завершені в найближчі роки. Проєкт фінансується за рахунок кредитів Європейського банку реконструкції і розвитку та Європейського інвестиційного банку. Крім будівництва ділянки метрополітену довжиною 3,47 км з двома станціями («Державінська» та «Одеська») проєкт передбачає будівництво електродепо «Олексіївське» зі сполучною гілкою 0,79 км, придбання 85 вагонів (які дозволять економити на електроенергії до 30 млн грн щорічно) та обладнання ліфтами (для маломобільних людей) станцій, зроблених відкритим способом.

Європейський банк реконструкції і розвитку також підписав кредитну угоду з КП «Тролейбусне депо № 2» (Харків) на суму 10 млн євро на закупівлю нових тролейбусів і придбання ремонтного та діагностичного обладнання. Пакет фінансування включає кредит Європейського банку реконструкції і розвитку в розмірі 8 млн євро і кредит Фонду чистих технологій в розмірі 2 млн євро. Умови контракту за цим проєктом передбачають також фінансування з боку міста в розмірі 2 млн євро. В умовах поточної цінової політики на українському ринку зазначений розмір фінансування дозволить придбати від 65 до 70 тролейбусів. На таку ж суму була укладена кредитна угода між КП «Тролейбусне депо № 3» (Харків) і Європейським інвестиційним банком. Строк позики – до 22 років (включаючи відстрочення погашення суми позики – до 3 років). Термін погашення позики рівними платежами – кожні шість місяців (до 19 років). Заплановане придбання тролейбусів може стати найбільшим поповненням парку за останні роки. Попередня партія нових тролейбусів була придбана напередодні ЄВРО-2012: 52 тролейбуси ЛАЗ Е301D1 та 22 ЛАЗ Е183А1. Ще раніше – протягом 2006-2007 років – були придбані 90 тролейбусів ЗиУ-682Г-016.02. Партія 2002 року була зовсім незначною – 8 тролейбусів ЗиУ-682Г-016 (012). У 2014 та 2018 роках також були куплені вживані тролейбуси Škoda 14Tr (18 машин) та Škoda 15Tr (5 машин).

ЗАГРОЗИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ З ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ

М. С. НАУМОВ, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки

А. Р. ДЯГІЛЕВА, студ.

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Ринок праці посідає особливе місце на ринку ресурсів, оскільки доходи від праці є головним ресурсом домогосподарств у будь-якій країні світу. Наприклад, за даними Державної служби статистики України, у третьому кварталі 2018 року заробітна плата в нашій країні становила 47 % від усіх доходів домогосподарств. Решта видів доходу істотно відставали: соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти – 28,9 %, прибуток та змішаний

дохід – 21,6 %, доходи від власності – 2,5 %. Разом із тим, ціна на ринку праці формується як і на будь-якому іншому: під впливом попиту і пропозиції. У свою чергу, попит на працю залежить від попиту на кінцеву продукцію, яка виготовляється за допомогою цієї праці, тобто є похідним. Низький попит на вітчизняну продукцію на внутрішньому ринку та специфіка попиту на експортну продукцію (яка є переважно сировинною, а отже, ціни на неї характеризуються значною нестабільністю) традиційно формували неналежний обсяг попиту на працю в українській економіці. Це призводило до відносно великого перевищення пропозиції праці над попитом на неї, тобто до безробіття. Істотні зрушення відбулись у зв'язку з євроінтеграційними процесами в нашій країні. Передусім, мова йде про спрощену процедуру виїзду українців до сусідніх країн, які є учасниками Європейського Союзу.

Виїзд українців на заробітки за кордон призвів до скорочення обсягу пропозиції праці на внутрішньому ринку праці і, мабуть, вперше за історію незалежності вітчизняні роботодавці масово зіштовхнулись з дефіцитом кадрів. Наприклад, завод німецької компанії Kromberg&Schubert, розташований у Луцьку, втратив приблизно третину персоналу протягом 2018 року. Але труднощі з персоналом мають не тільки підприємства, розташовані на кордоні з країнами ЄС. За оцінками холдингу Метінвест, якщо темпи виїзду працездатних українців з країни залишаться на нинішньому рівні, до 2025 року холдингу буде не вистачати 10 тисяч співробітників. Така кількість робітників сьогодні працює на двох гірничо-збагачувальних комбінатах Метінвесту – Центральному та Північному (усього холдинг нараховує близько 65 тисяч працівників). За даними Мінсоцполітики, на заробітках за кордоном постійно перебувають 3,2 млн українських громадян. А в цілому в міграційних процесах беруть участь по 7-9 млн осіб на рік, включаючи сезонних працівників.

У даний час компанії, які зіштовхнулись із втратою персоналу через трудову міграцію, реагують переважно збільшенням зарплати. Проте таке рішення вирішує проблему лише частково. У зв'язку з цим запроваджуються інші заходи. Серед них – приватні пенсійні фонди для співробітників, кар'єрні маршрути (пояснення співробітникам, яких результатів їм потрібно досягти, щоб зайняти більш високу посаду з кращою зарплатою), мікропозики власним співробітникам (у тих випадках, коли метою можливого виїзду за кордон є бажання заробити на щось конкретне) тощо. Але й ці заходи, на думку фахівців, у довгостроковій перспективі, нажаль, теж не зможуть кардинально вирішити проблему. Головна причина – вищі (у порівнянні з Україною) темпи зростання економік Польщі, Німеччини, Чехії, Болгарії та інших країн, які зараз шукають працівників. Лише у 2018 році попит на українських найманих працівників у згаданих країнах збільшився на 12-13 %. Надалі він зростатиме, у зв'язку з чим ці країни вже зараз завбачливо змінюють законодавство. Зокрема, з 2020 року в Німеччині вступить у силу закон про спрощення працевлаштування для кваліфікованих працівників, що дозволить іноземцям влаштуватися на роботу вже після прибуття до країни, тоді як зараз необхідно укласти трудовий договір ще до в'їзду.

ІННОВАЦІЙНІ МУЛЬТИКЛАСТЕРИ ЯК ІНСТИТУТИ СУЧАСНОГО РЕФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ

І. А. ОСТРОВСЬКИЙ, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Розвиток регіональних ринків праці має спиратися на сучасні інтегровані інституційні утворення. Основні чинники конкурентоспроможності інтегрованих утворень на різних етапах еволюції територіальних економічних систем представлено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Основні чинники конкурентоспроможності інтегрованих утворень на етапах еволюції територіальних економічних систем

Етапи еволюції територіальних економічних систем	Основний чинник конкурентоспроможності інтегрованих утворень
Індустріальні агломерації	Транспортно-логістичні переваги: зниження рівня невизначеності та трансакційних витрат на ґрунті географічної концентрації, швидка реакція на інновації конкурентів
Інноваційні промислові зони	Кадрові та інфраструктурні переваги: зниження рівня невизначеності та трансакційних витрат з використанням формальних інститутів на підставі укладання явних контрактів з учасниками інтегрованого утворення про співробітництво (трансферт технологій)
Територіальні інноваційні мережі	Інформаційні переваги, зниження рівня невизначеності та трансакційних витрат з використанням неформальних інститутів (формування соціального капталу, дифузія управлінських інновацій)
Інноваційні кластери та мультикластери	Інноваційні переваги спільної діяльності мережевих механізмів науково-технічного співробітництва (формування інституціонального середовища інноваційного розвитку, державно-приватне партнерство)

У межах уточнення типології кластерів з урахуванням їх впливу на напрямки і темпи територіального розвитку представляється доцільним виділення категорії «інноваційний мультикластер», який визначають як квазіінтегроване утворення, тобто міжгалузеву економічну систему, що характеризується спеціалізацією учасників у рамках декількох пріоритетних для території видів економічної діяльності, об'єднаних загальним технологічним ядром.

З погляду цілісності й комплементарності виробничих процесів виділяють два типи територіальних економічних систем, що володіють потенціалом до формування інноваційних кластерів як технологічного ядра розвитку мультикластерів.

До першого типу можна віднести агломерації потенційних кластерів високотехнологічних виробництв, що включають повний спектр суміжних економічних процесів у ключових для регіону видах економічних діяльності, що включають поряд з виробництвом готової продукції раціональне природокористування й відновлення природного середовища.

До другого типу економічних систем відносять конгломерати територіально-виробничих комплексів, сформованих у відповідності з принципами попередніх технологічних укладів, обмежено взаємодіючих у рамках окремих технологічних процесів або виробничих операцій. Подібний підхід дозволив виділити, наприклад, природокористувальний мультикластер.

Мультикластери характеризуються об'єднанням у рамках економічної системи території підприємств, які здійснюють суміжні види економічної діяльності (добувні й переробні) і використовують технології попередніх технологічних етапів поряд з технологічними інноваціями.

Тим самим, мультикластери виконують роль «точок зростання» інституціонального середовища території розміщення, що ініціює дифузю інституціональних інновацій через мережу трансакцій за участю резидентів і нерезидентів кластерного утворення.

Головне завдання інституціональної політики у сфері інновацій у сучасних ринкових умовах в Україні полягає, з одного боку, у тому, щоб поглибити процес системної трансформації економіки й усього суспільства, а з іншого – створити систему інститутів, яка гарантуватиме необоротність здійснених урядом уже сьогодні реформ, суттєве підвищення їх економічної та соціальної ефективності.

На цей час Україна не має чітко структурованої системи інституційного забезпечення змін в економічних системах. Для подолання невідповідності виробничої та інституційної структур суспільства вирішення завдань прискореної диверсифікації структури економіки регіонів за двома моделями: перша орієнтована на форсування традиційних промислових виробництв та сфери послуг, що працює для задоволення потреб кінцевих споживачів; друга модель орієнтована на забезпечення конкурентоспроможності національних підприємств у контексті переходу до постіндустріальної економіки, у якій основний обсяг доданої вартості виробляється за рахунок високої якості людського капіталу, використання інтелектуальних ресурсів. Інституціональні зміни в трансформаційній економіці, головним чином, повинні бути спрямовані на: підвищення частки високотехнологічної продукції в експорті; удосконалення податкових і митних механізмів вилучення природної ренти; розробку заходів щодо реформування природних монополій; підтримку малого й середнього бізнесу; розвиток національної венчурної індустрії.

ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКІВ ПРАЦІ ПІД ВПЛИВОМ ПРОЦЕСІВ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Т. А. ПУШКАР, канд. екон. наук., доц.,
доц. кафедри економіки підприємств міського господарства
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Розвиток сучасних ринків праці в Україні відбувається під значним впливом міграційних процесів. Протягом останніх п'яти років міграційні процеси активно знаходять свій прояв як у формі внутрішньої трудової міграції, так і зовнішньої. Активізації внутрішньої трудової міграції значно сприяла соціально-економічна ситуація в Україні. Як зазначає М. Романюк, за даними ООН з квітня 2014 року лише за перший рік із Донецької та Луганської областей виїхало близько 2 мільйонів осіб, з яких понад 1 млн 300 тисяч осіб переселилося до інших регіонів України [1, С. 101]. Дані процеси значною мірою відбилися на ситуаціях на ринках праці Харківської, Дніпропетровської, Київської, Запорізької областей та м. Київ, які прийняли основну кількість вимушених переселенців.

Основними чинниками розвитку міграційних процесів з України українські дослідники визначають велику різницю в рівні заробітної плати, відсутність перспектив розвитку професійної реалізації, нестабільність у політичній, економічній і соціальній сфері [2, С. 187].

У період 2015-2017 рр. кількість трудових мігрантів в Україні склала 1303,3 тис. осіб, основну частину серед яких – понад 70 % - склали чоловіки. Кількість трудових мігрантів майже не залежала від місцевості проживання: 50,88% (663,5 тис. осіб) проживали у міських поселеннях і 49,12% (639,8 тис. осіб) від загальної чисельності трудових мігрантів у сільській місцевості. У період 2015-2017 рр. до України повернулося 43,2 % від загальної чисельності трудових мігрантів. Вагомою у даний період є частка працівників – емігрантів. Тобто працівників, які за причин працевлаштування виїхали із території України в інші країни і були відсутні протягом 12 місяців чи більше, включаючи осіб, що були відсутні менше року, але не планують повертатися впродовж наступних 12 місяців [2, С. 187].

За віковими групами найбільш чисельною групою трудових мігрантів у 2015-2017 рр. є група працівників у віці від 40-49 років (26,3%), другою за часткою у віковій структурі трудових мігрантів є група працівників у віці 50-59 років (18,2%). Слід зазначити, що скорочується частка молоді у віці 25-29 років і 30-34 роки: якщо у період 2010-2012 рр. кількість трудових мігрантів складала відповідно 15,8 % (у віці 25-29 років) і 18,3 % (у віці 30-34 років), то в період 2015-2017 років відповідно – 14,4 % і 14,1 %.

Основними країнами-реципієнтами для трудових мігрантів з України у період 2015-2017 рр. виступали Польща (38,9 %), Російська Федерація (26,3 %), Італія (11,3 %), Чеська Республіка (9,4 %), Сполучені Штати Америки (1,8 %). У значній кількості країн, які є реципієнтами для трудових мігрантів з України

(наприклад, Польща, Чеська Республіка, Португалія), активно реалізується політика спрощення отримання робочих віз і надання робочих місць для робітників з інших країн, зокрема з України. Такий підхід дозволяє даним країнами вирішувати питання забезпечення кваліфікованими працівниками трудомістких виробництв.

За рівнем освіти найбільшу частку серед трудових мігрантів склали працівники з професійно-технічною освітою (33,9%), знаною є частка працівників із загальною середньою освітою (30,1 %). Така структура наочно демонструє, що найбільшу потребу на ринках даних країн має технічний персонал і працівники, які працевлаштовуються на робочі вакансії.

Основними каналами працевлаштування за кордоном є працевлаштування через приватних осіб з працевлаштування і безпосередньо через роботодавця. Але, за даними Державної служби статистики України, понад 76,4 % від загальної чисельності трудових мігрантів знайшли роботу через друзів, родичів та знайомих [3, С. 11].

Отже, активізація процесів зовнішньою міграцією відбувається під впливом нестабільної складної соціально-економічної ситуації в країні. Зростання обсягів зовнішньої трудової міграції призводить до трансформації ринку праці в Україні, який поступово переорієнтовується на зовнішніх споживачів. Без значних кроків з боку держави, така ситуація в подальшому буде здійснювати все більш вагомий вплив на національну економічну безпеку країни, ускладнюючи можливості соціально-економічного зростання і розвитку національної економіки.

Література:

1. Романюк М. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання / М. Романюк // *Демографія та соціальна політика*. – 2015. – № 3(25). – С. 99–111.
2. Гура А. Зовнішня трудова міграція в Україні: сучасні тенденції та наслідки / А. Гура // *Збірник наукових праць Харківського педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, «Економіка»*. – Вип. 14. – С. 185–192.
3. Зовнішня трудова міграція: статистичний бюлетень. *Державна служба статистики України*. URL: ukrstat.gov.ua (дата звернення 20.01.2019).

МАЛЕ МІСТО В РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

Л. О. РАДІОНОВА, канд. філос. наук, доц.,
доц. кафедри філософії і політології
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Сучасний період розвитку українського суспільства обумовлений, по-перше, труднощами соціально-економічного характеру, а також запровадження реформи з децентралізації влади, яка полягає в утвердженні демократичного управління; по-друге, новими глобальними викликами, пов'язаними з

посиленням геополітичної конкуренції за сфери впливу в сучасному світі. Реформа децентралізації влади, яка проходить сьогодні в Україні, зумовила потребу у формуванні такої системи управління, яка б найбільшою мірою відповідала сучасним завданням розвитку країни. Глобалізація інтенсифікує міграційні процеси, в рамках яких здійснюється переміщення людей з менш благополучних місць в більш благополучні.

Результати соціологічних досліджень свідчать про масовий характер міграції з малих міст України в мегаполіси, або за кордон. За даними державної статистики внутрішні переміщення, що статистично обліковуються, приблизно в 10 разів переважають за обсягом зареєстровані випадки зовнішньої міграції. Більше половини усіх переїздів здійснюються всередині регіонів і лише близько третини – між регіонами держави [1]. Домінують у внутрішньодержавному перерозподілі населення міграції між містом і селом. Із зрозумілих причин індустриальні центри Сходу України втратили свою привабливість. Натомість звідти відбувався численний відтік населення. Проте, втрачали населення за рахунок міграцій не лише охоплені війною регіони, а й Житомирська, Запорізька, Закарпатська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Чернігівська, Херсонська області [2].

Міграційні настрої поширені переважно серед молоді. На підставі порівняльного аналізу даних за останні п'ять років, соціологи констатують, що покинути рідне місто прагнуть, в основному, молодь до 30 років, успішні підприємці та високопрофесійні фахівці активного віку (до 45 років). Основною причиною, яка змушує людей задуматися над зміною місця проживання, є високий рівень безробіття. Саме ця соціальна проблема, за даними соціопитування, хвилює всі категорії громадян, але в більшій мірі вона актуальна для людей працездатного віку 18-50 років. В цілому, це свідчить про поглиблення соціальної нерівності між малими містами і мегаполісами в умовах глобалізації [2,3].

Крім цього, глобалізаційні процеси призвели до появи нових функцій у великих міст. В даний час мегаполіси стають центрами вирішення стратегічних завдань: це центри, що виробляють геополітичні рішення; це центри концентрації фінансового капіталу і контролю фінансових операцій; це місця виробництва і застосування інновацій. Колосальний соціально-економічний відрив столиці від інших міст України сприяє посиленню антагонізму між ними. Сьогоднішнє поглиблення цього розколу обумовлено концентрацією фінансових і інвестиційних ресурсів в столиці, яка не тільки прискорює модернізацію споживчої поведінки, але, як пилосос, витягає в столицю найбільш конкурентоспроможні людські ресурси з усієї країни [4].

Таким чином, процеси глобалізації, що створюють умови для вільного переміщення капіталу та інформації, сприяють поглибленню соціально-економічної нерівності між регіонами країни, а також між різними типами міст. Соціально-економічне становище регіону свідчить про стан міських і сільських поселень, територіально входять до нього. Економіка регіонів є підсистемою соціально-економічного комплексу країни та має багато рис, які притаманні

останній. Але при цьому проблеми регіону не є дзеркальним відбитком національних.

Соціальний розвиток регіону оцінюється за допомогою показників, які характеризують рівень життя населення, його доходи та видатки. Це, в першу чергу, показники прожиткового мінімуму, середньодушових доходів та середньої заробітної плати [5]. Серед загальновідомих показників у цій групі є децильний коефіцієнт диференціації грошових доходів (видатків) населення та рівень бідності.

До другої групи слід віднести показники, які відображають рівень забезпечення населення основними соціальними благами в житловій сфері, сфері охорони здоров'я, побуту, освіти (забезпеченість населення житлом, лікарями, лікарняними ліжками тощо), а також характеризують рівень злочинності. Рівень злочинності (коефіцієнт злочинності) розраховується як кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення.

Характерною особливістю розвитку регіонів України є поглиблення наявних міжрегіональних диспропорцій за показниками соціально-економічного розвитку, їх усунення можливе за умов забезпечення сталого регіонального розвитку.

Аналіз свідчать про наявність досить глибокої асиметрії в соціально-економічному розвитку регіонів України. Негаразди регіонів позначається на рівні бідності міст, включених в їх територіальний простір. У зв'язку з цим важливо підкреслити, що мале місто – це структурний елемент регіону [6]. Тому розвиток і благополуччя регіону безпосередньо залежить від рівня розвитку малих міст, що входять до його складу. Це є підставою для поживлення ролі малих міст в регіональному розвитку.

Література:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 30.01.2019).
2. Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах політичних та соціально-економічних загроз. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/vnutrishnya_migratsia-45aa1.pdf (дата звернення 30.01.2019).
3. Соціологи розповіли, які проблеми найбільше турбують українців. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/06/22/224891> (дата звернення 30.01.2019).
4. Пост-реліз XIII Щорічної конференції малих міст України України 2018. URL: <http://ammu.com.ua/o-skripte/1-post1.html> (дата звернення 30.01.2019).
5. Діагностика регіонального розвитку. Класифікація регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку URL: https://pidruchniki.com/1212012462996/rps/diagnostika_regionalnogo_rozvitku_klasifikatsiya_regioniv_rivnem_sotsialno-ekonomichnogo_rozvitku (дата звернення 30.01.2019).
6. Radionova L., Radionova O., Kudryavtsev O. Rategies for the small cities development: european experience and ukrainian realities. *Strategies for Economic Development: The experience of Poland and the prospects of Ukraine* : Collective monograph. Poland : «Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. Vol. 2. 300 p.

РИНОК ПРАЦІ В СФЕРІ ТРАНСПОРТУ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

В. В. СМАЧИЛО, канд. екон. наук, доц.,
проф. кафедри економіки

Харківський національний університет будівництва та архітектури, м. Харків

Сучасний економічний розвиток регіону залежить від розгалуженої інфраструктурної мережі, активність якої виявляється в обсягах перевезених вантажів та пасажирів. За даними Головного управління статистики у Харківській області, обсяги пасажирських перевезень у 2017 р. характеризуються незначним зростанням в порівнянні з 2016р. (табл. 1).

Таблиця 1 – Пасажирські перевезення у 2017 році по Харківській області [1]

Найменування	Пасажирооборот		Перевезено (відправлено) пасажирів	
	млн. пас-км	у % до 2016	тис.	у % до 2016
Транспорт, всього	8284,9	101,2	606493,7	100,6
- залізничний ¹	3695,3	102,3	33824,9	97,9
- автомобільний	1396,2	99,8	113928,8	100,7
- тролейбусний	1090,0	97,8	141560,3	97,8
- трамвайний	719,9	100,5	104329,7	100,5
- метрополітенівський	1383,5	103,2	212850,0	103,2

¹ За оперативними даними Регіональної філії "Південна залізниця" ПАТ "Українська залізниця".

Очевидно, що зростання перевезень пасажирів відбулося за рахунок автомобільного транспорту (+0,7%), трамвайного (+0,5%) та метрополітенівського (+3,2%) при скороченні кількості пасажирів, що перевозяться залізничним транспортом, на 2,1%.

Загальні дані щодо активності в сфері транспорту, складського господарства, поштова та кур'єрської діяльності (код за КВЕД-2010 Н) Харківської області, наведено в таблиці 2, де визначено кількість підприємств, які діяли в цій сфері, чисельність найманих працівників на них, витрати на оплату праці.

Таблиця 2 – Дані щодо активності в сфері транспорту, складського господарства, поштова та кур'єрської діяльності Харківської області (код за КВЕД-2010 Н) (складено автором на основі [1])

Найменування	2016р.	2017р.	Темпи зростання, %
Кількість підприємств, одиниць	665	721	108,42
Кількість найманих працівників у суб'єктів господарювання, осіб	16462	21161	128,54
- підприємства	12677	17438	137,56
- фізичні особи-підприємці	3785	3723	98,36
Кількість зайнятих працівників на підприємствах, осіб	16564	17629	106,43
- середні підприємства	12685	13594	107,17
- малі підприємства	3879	4035	104,02
Витрати на оплату праці на підприємствах, тис. грн	694431,6	1110730	159,95
- середні підприємства	571137,6	931786,8	163,15
- малі підприємства	123294	178943	145,14
Середньомісячна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника, грн	5252	7112	135,4

Слід відмітити позитивну динаміку щодо кількості підприємств в цій сфері (+8,42%), зростання чисельності зайнятих (+6,43%) та найманих працівників (+28,54%) на підприємствах цієї сфери по Харківській області. Крім того, покращення в цьому сегменті ринку праці Харківської області демонструє й рівень оплати праці, який показав зростання +35,4%.

Отже, можемо зробити висновок, що відбулися позитивні зрушення на ринку праці підприємств транспорту Харківської області, що обумовлено зростанням економічних показників галузі.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики в Харківській області. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/2017-rik-passazhyrski-perevezennia/2393-pasazhyrski-perevezennia-u-2017-rotsi> (дата звернення 13.01.2019).

СУЧАСНІ ТРЕНДИ РИНКУ ПРАЦІ

В. В. СМАЧИЛО, канд. екон. наук, доц.,
проф. кафедри економіки

Т. Л. НАЛИВАЙКО, аспірант

Харківський національний університет будівництва та архітектури, м. Харків

Сучасна економіка характеризується рядом особливостей, які необхідно враховувати на всіх рівнях в сфері праці: по-перше, відбувається віртуалізація

економічних процесів, їх переведення в площину Інтернету, що змінює сутність праці як такої та, відповідно, відносини та роль людини в процесі праці. По-друге, всі економічні процеси характеризуються зростаючою роллю людини як носія креативу, інноваційності та творчості, тобто таких вмінь та навичок, які не зможе замінити автоматизована, роботизована, комп'ютеризована праці та штучний інтелект. По-третє, динамічні трансформації економічних процесів, глобалізація вимагають зміни підходів до формування трудових колективів взагалі. По-четверте, відбувається зміна технологічних укладів.

Отже, розглянемо більш детально основні тренди, які є характерними для глобальних, національних та регіональних ринках праці.

До глобальних трендів віднесено:

1. **Зміна поколінь.** Внаслідок зміни технологічних укладів відбуваються зміни в характеристиках самих людей – в найближчий час у працездатний вік вступають люди, які не уявляють життя без комп'ютерів, інтернету, що необхідно враховувати під час управління ними в процесі трудової діяльності. Вказане актуалізується значною трансформацією на ринку праці, яка відбувається внаслідок зміни поколінь. Так, покоління Y (мілленіали) до 2030 року становитиме близько 75% світового ринку праці [1].

2. **Підвищення рівня автоматизації, роботизації праці.** Прогнозується, що до 2025 року розумні машини і програми зможуть замінити 33% професій [1]. Тобто, особливістю майбутніх вимог роботодавців до працівників стане вміння виконувати не рутинну працю, а креативну, що, в свою чергу, змінить самі методи управління таким трудовим колективом.

3. **Зростання чисельності та віку населення** [1]. До 2030 року населення планети збільшиться на 13% і становитиме 8,4 млрд людей, а медіанний вік населення збільшиться до 34 років, що на чотири роки більше, ніж зараз.

4. **Посилення міграційних процесів** [1]. Глобалізація сприяє вільному переміщенню робочої сили і капіталу в місця з більш сприятливими умовами та формує нові способи взаємодії, тому компаніям складніше залучати й утримувати талановитих співробітників.

5. **Підвищення гнучкості та адаптивності управлінських процесів.** Динамічні трансформації економічних процесів, глобалізація вимагають зміни підходів до формування трудових колективів взагалі. Організаційні структури повинні бути гнучкими та адаптивними до швидких перетрубацій зовнішнього середовища, оновлених вимог та потреб. Відбувається розширення поняття «співробітник компанії» – управління комбінованою робочою силою (blending workforce) [1], коли для реалізації бізнес-завдань компанії залучають не тільки штатні співробітники, а й зовнішні галузеві експерти, фрілансери, тощо.

Національний та регіональний ринки праці підпадають під їх дію і, відповідно, сучасні тенденції ринку праці України свідчать про розбалансованість між потребою в працівниках певної професії й кваліфікації та наявним трудовим потенціалом, що формує його трудоводефіцитну кон'юктуру. Вказане ґрунтується на офіційно визначеній проблематиці ринку праці України [2], де слід відмітити значну плінність кадрів у пріоритетних

видах економічної діяльності, міграцію за кордон висококваліфікованих кадрів (особливо молоді), дисбаланс у професійно-кваліфікаційному розрізі внаслідок неадекватної реакції ринку освітніх послуг на потреби ринку праці.

До основних трендів вітчизняного ринку праці слід віднести: високий рівень міграційних процесів, в якому Україна розглядається як транзитна країна та донор трудових ресурсів, що обумовлює вимивання кваліфікованих кадрів [3]; ріст питомої ваги населення, яке задіяне у секторі неформальної зайнятості з 22,9% до 26,2% за період 2010-2015 рр. [3]; виникнення нових форм нестандартної праці, які, на даний момент, майже не регламентуються чинним національним законодавством в сфері праці [3]. Її негативний вплив полягає ще й в тому, що найбільш кваліфіковані кадри працюють на закордонних роботодавців, тобто вітчизняний кадровий потенціал використовується на розвиток іноземних економік, а не вітчизняної; скорочення зайнятого населення в Україні (так, в 2012 р. чисельність зайнятих становила 19621 тис. осіб, а в 2015 р. 16443,2 тис. осіб, в 2017 р. – 16156,4 тис. осіб), що обумовлено не лише анексією територій, але й іншими факторами, переважно економічного характеру (за даними [4]); нестабільність в сфері оплати праці та її низький рівень: не дивлячись на зростання її номінального рівня (за 2010-2017 рр., відмічаємо позитивну динаміку середньої заробітної плати, яка збільшилася на 4495 грн, або на 171,63%) на тлі масштабної девальвації національної валюти відбувається стрімке падіння середньої заробітної плати в іноземному еквіваленті. Так, у 2017 р. даний показник становив 263\$, що на 24,33% менше, ніж у 2010 р. Це свідчить про зниження рівня життя населення, підвищення соціальної напруженості в суспільстві та сприяє трудовій міграції кваліфікованих працівників у працездатному віці [3]; зростання кількості вакансій (на 3,7% за період 2012-2017 рр.) при одночасному зменшенні навантаження зареєстрованими безробітними.

Література:

1. Галузеві тренди. Нові тренди у сфері управління персоналом: як побудувати організацію майбутнього. URL: [https://www.ey.com/Publication/vwLU Assets/ey-kbd-trends-2018-09/\\$FILE/ey-kbd-trends-2018-09.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLU Assets/ey-kbd-trends-2018-09/$FILE/ey-kbd-trends-2018-09.pdf) (дата звернення: 04.01.2019).
2. Сучасні тенденції в сфері зайнятості: Вітчизняний та міжнародний аспекти / В. В. Смачило, Н. О. Луценко // *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*: зб. наук. праць. – Київ : КНЕУ ім. В. Гетьмана. – 2018. – Вип. 1 (15). – С. 207–217.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.01.2019).
4. Офіційний сайт Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/analytika-ta-statystyka> (дата звернення: 04.01.2019).

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ РИНКУ ПРАЦІ

В. В. СМАЧИЛО, канд. екон. наук, доц.,

проф. кафедри економіки

Д. О. ПІДГАЙНИЙ, студ.

Харківський національний університет будівництва та архітектури, м. Харків

Соціально-економічна криза, що охопила все рівні та сфери в Україні, має ознаки системної, підтвердженням тому є погіршення показників в сфері праці. Підтвердженням даної тези є аналітичний огляд основних показників та визначення тенденцій їх зміни на основі динамічних характеристик. Для аналізу були відібрані такі показники: кількість юридичних осіб, зміна величини яких демонструє зміну робочих місць; середньооблікова кількість штатних працівників, зміна величини якої свідчить про переміни в чисельності найманих працівників; чисельність зайнятих та безробітних, зміна величини якої показує перетрубації на ринку праці щодо попиту та пропозиції робочої сили. Базуючись на офіційних статистичних даних [1], проаналізуємо вказані показники та виявимо основні тенденції трансформацій (рис. 1).

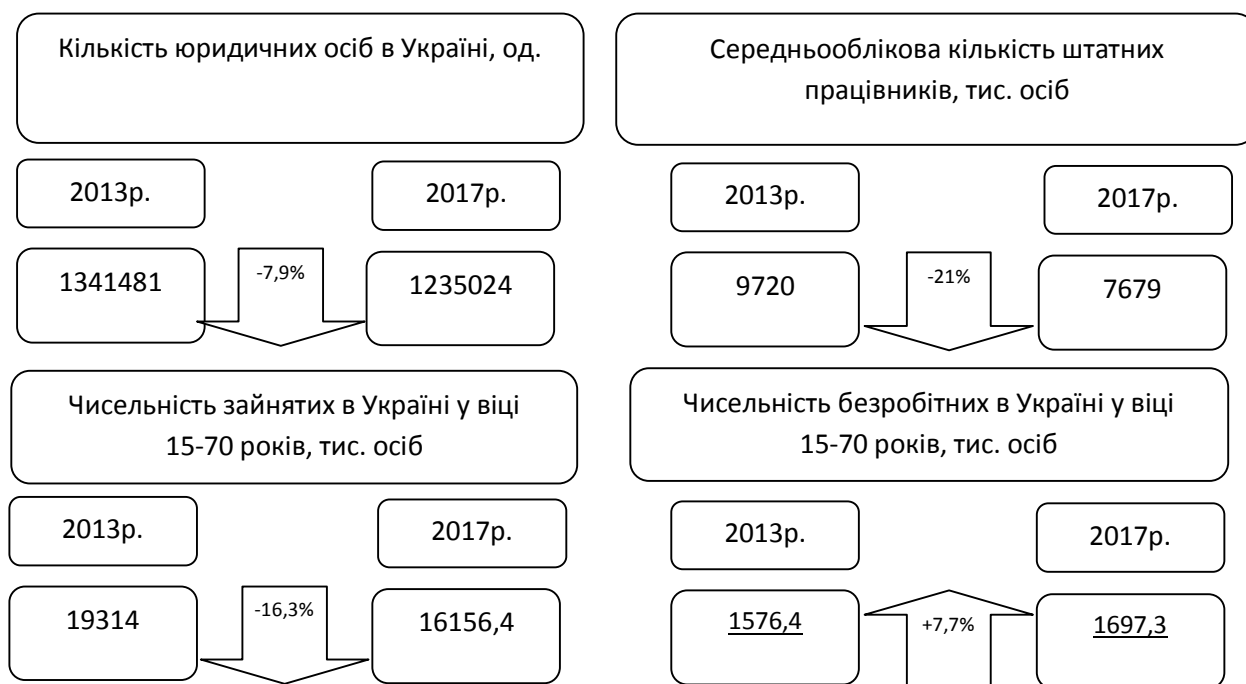

Рис. 1 – Динаміка показників з праці. Побудовано на основі [1, 2]

З рис. 1 очевидно, що переважають негативні тенденції в сфері праці. Так, на 7,9% зменшується кількість юридичних осіб в Україні, що негативно впливає на величину робочих місць та, відповідно, попит на працю. Відповідно, за період 2013-2017 рр. зменшується чисельність штатних працівників на 21%. Така негативна зміна пов'язана як із загальним скороченням чисельності населення України внаслідок тимчасової окупації та проведення АТО, так і внаслідок закриття підприємств. На жаль, звільнені люди не знайшли свого місця в індивідуальному підприємстві, бо рівень зайнятості зменшується за

аналітичний період на 16,3%, а рівень безробіття зростає з 7,7% до 9,8%. Підсумовуючи, можемо зробити висновок про негативні тенденції в сфері праці в Україні, що підтверджує про наявність ознак системної кризи.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.01.2019).
2. Рівень безробіття у 2017 р. *Мінфін: все про фінанси: новини, курси валют, банки*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2017> (дата звернення: 04.01.2019).

СУЧАСНІ ТРЕНДИ РИНКУ ПРАЦІ БУДІВЕЛЬНОЇ СФЕРИ

В. В. СМАЧИЛО, канд. екон. наук, доц.,

проф. кафедри економіки

Є. Д. ЯРОШЕНКО, студ.

Харківський національний університет будівництва та архітектури, м. Харків

Аналіз основних показників в сфері праці (табл. 1), а також динаміки економічного розвитку будівництва, який виявляється через обсяги виконаних будівельних робіт, дозволяє сформулювати такі висновки, щодо стану кількісної основи кадрового потенціалу в сфері будівництва, а також визначити основні тренди.

Таблиця 1 – Аналіз динаміки показників з праці в сфері будівництва (побудовано та розраховано авторами на основі [1])

Найменування	Роки						Базисний темп приросту, %
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
1	2	3	4	5	6	7	8
Чисельність зайнятих, тис. осіб							
- Україна всього	19261,40	19314,2	18073,30	16443,20	16276,90	16156,40	-16,12
Ланцюгові темпи приросту, %	-	0,27	-6,42	-9,02	-1,01	-0,74	-
- будівництво	836,40	841,10	746,40	642,10	644,50	644,30	-22,97
Ланцюгові темпи приросту, %	-	0,56	-11,26	-13,97	0,37	-0,03	-
Середньомісячна заробітна плата, грн							
- всього Україна	3041,00	3282,00	3480,00	4195,00	5183,00	7104,00	133,61
Ланцюгові темпи приросту, %	-	7,93	6,03	20,55	23,55	37,06	-
- будівництво	2543,00	2727,00	2860,00	3551,00	4731,00	6251,00	145,81
Ланцюгові темпи приросту, %	-	7,24	4,88	24,16	33,23	32,13	-

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
Відношення середньомісячної зарплати в будівництві до середньої по Україні, %	83,62	83,09	82,18	84,65	91,28	87,99	-
Обсяг виконаних будівельних робіт, млн. грн	62937,20	58586,20	51108,70	57515,00	73726,90	105682,80	67,92
Ланцюгові темпи приросту, %	-	-6,91	-12,76	12,53	28,19	43,34	-
Загальна площа прийнятого в експлуатацію житла, тис. м ²	9770	9949	9741	11044	9367	10206	4,46
Ланцюгові темпи приросту, %	12,5	1,8	-2,1	13,4	-15,2	9,0	-

Перш за все, слід відмітити негативну тенденцію до скорочення чисельності зайнятих в сфері будівництва (-22,97% за аналітичний період), що відповідає загальнонаціональній тенденції, але з більшим рівнем падіння (-16,12% по Україні).

Протилежну динаміку демонструє важливий показник в сфері праці – рівень її оплати – який зростає більш високими темпами в будівництві (+145,81%), аніж в Україні в цілому (+133,61%). В той же час, рівень оплати праці в будівництві нижче протягом всього аналітичного періоду в порівнянні із загальноукраїнським (коливається від 83,62% до 87,99% з максимальним значенням в 91,28% в 2016р.). Така динаміка свідчить про те, що рівень оплати праці в будівництві є досить низьким в порівнянні з іншими сферами діяльності та не відграє достатньої мотиваційної ролі, що сприяє вимиванню кадрового потенціалу шляхом трудової міграції за межі України.

Як повідомляє Служба зайнятості України [2], за даними форми №1-ПА «Інформація про кількість працевлаштованих громадян суб'єктами господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні та здійснюють наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в інших роботодавців», а також витягу з Автоматизованої системи обліку дозволів на використання праці іноземців та осіб без громадянства державної служби зайнятості, за видами економічної діяльності до виїзду за кордон понад третину трудових мігрантів з України працювали у сфері транспорту, складському господарстві, поштової та кур'єрській діяльності (37,2%), а також у переробній промисловості (10%) та на будівництві (10%).

При цьому, слід відмітити, що при зростанні обсягів виконаних будівельних робіт, в тому числі і введенні житла в експлуатацію у натуральних метриках (+4,46%), відбувається скорочення зайнятих в цій сфері.

Отже, можемо зробити висновок, що тренди на ринку праці в сфері будівництва відповідають загальнонаціональним стосовно чисельності зайнятих та середньомісячної заробітної плати.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служб статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tr.htm (дата звернення 26.01.2018).
2. Офіційний сайт Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/analytika-ta-statystyka> (дата звернення 26.01.2018).

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Ю. В. ФЕДОТОВА, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Сьогодні міграційні проблеми є однією з ключових проблем людства і є наслідком глобалізації, оскільки з'явилися великі можливості для переміщення населення між країнами. Глобалізаційні процеси сприяють інтеграції за рахунок постійних значних транснаціональних міграційних потоків.

У дослідженні міграційних процесів ключовими термінами є міграція та трудова міграція.

Міграція населення – це переміщення людей у територіальному просторі з метою пошуку нового місця постійного або тимчасового (на тривалий термін – не менше року) проживання. А під «трудовою міграцією» слід розуміти переміщення людей у територіальному просторі з метою пошуку місця роботи без зміни місця проживання. Як стурдує Корнієнко О. О., у більш широкому розумінні міжнародну трудову міграцію можна визначити як форму міжнародних економічних відносин, яка полягає у перетіканні трудових ресурсів з одних країн в інші і відображає процес перерозподілу трудових ресурсів між ланками світового господарства [1, с. 29].

За даними Державної служби статистики України, протягом січня-листопада 2018 року в Україні у більшості областей спостерігалось міграційне скорочення (найбільші показники – у Донецькій, Луганській, Вінницькій та Херсонській областях). Вказана тенденція, як відомо, пояснюється ситуацією на Сході України. У 2013-2014 роках в Україні з'явилася нова хвиля міграції – внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території.

Однак варто зазначити, що на сьогоднішній день набуває актуальності трудова міграція населення у країни Європейського Союзу з метою заробітків. Так, трудова міграція є вагомою складовою євроінтеграції. За даними досліджень вітчизняних науковців, грошові перекази мігрантів своїм сім'ям перевищують обсяги прямих інвестицій в економіку.

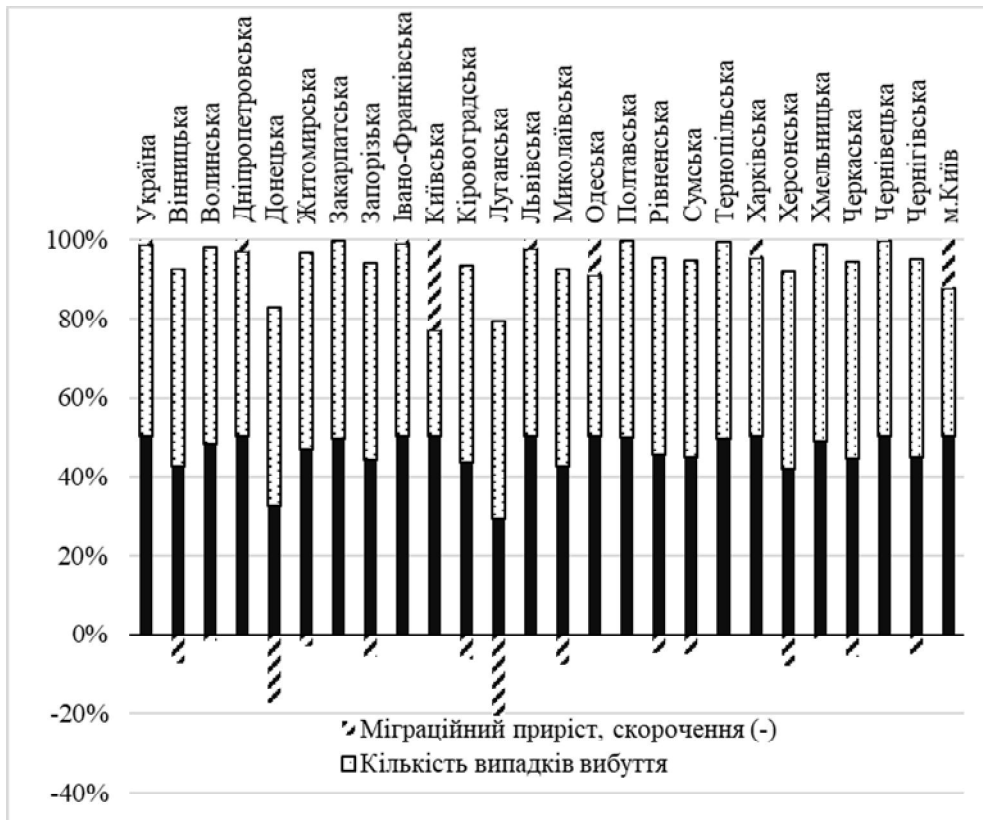

Рис. 1 – Міграційний рух населення у січні-листопаді 2018 року [2].

Найбільш популярними для трудової міграції населення України є Польща та Чехія через географічну близькість та подібність культури. На другому місці ще дві європейські країни: Німеччина й Іспанія.

Як зазначає у своїй роботі Рибак Т. О. [3, с. 47], трудова міграція найбільш поширена серед чоловіків: саме вони складають 2/3 загальної кількості трудових мігрантів. Якщо розглядати віковий склад мігрантів, то міграція чоловіків у віці 15-70 років становить 4,8%, а жінок – 2,2%. Більше половини (57%) трудових мігрантів є люди віком від 30 до 49 років (середній вік складає 37 років).

Аналіз структури зайнятості українських мігрантів дозволяє зробити наступний висновок: переважна більшість мігрантів зайнята у будівництві, сільському господарстві, домашніх господарствах та готельно-ресторанному господарстві. Варто згадати і «відплив мізків», тобто міграцію працівників високої кваліфікації, які працюють у галузях промисловості, IT-індустрії та фінансовій сфері. Варто зазначити, що більшість українських мігрантів мають повну середню освіту.

Окрім вигід (можливість реалізувати свої професійні можливості, послаблення напруги на ринку праці, зменшення рівня безробіття, покращення добробуту сімей мігрантів) міграція має і негативні наслідки, серед яких можна виділити наступні [4]:

1) втрата найбільш продуктивної частини робочої сили країни (молодь, науковці, кваліфіковані фахівці);

- 2) втрата кваліфікації більшістю трудових мігрантів, які працюють за кордоном не за фахом;
- 3) витрачання державою коштів на підготовку фахівців, які реалізують свої здібності за межами країни;
- 4) проблема «соціального сирітства» і розпад сімей;
- 5) ризик «торгівлі» людьми.

Враховуючи описані тенденції посилення міграційних тенденцій серед населення України до країн Європейського Союзу, потребує особливої уваги питання реінтеграції мігрантів, у тому числі і шляхом безмитного вивезення мігрантами особистого майна, а також товарів виробничого призначення з метою започаткування власної справи.

Література:

1. Корнієнко О. О. Соціально-економічний аспект регіональної асиметрії міграційних процесів: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.07 / О. О. Корнієнко ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. В. М. Птухи НАН України. – Київ, 2018. – 221 с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 28.02.2019.)
3. Рibaкова Т. О. Стан та перспективи трудової міграції між Україною та Європейським Союзом в умовах євроінтеграції / Т. О. Рibaкова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 7. – Частина 3. – С. 45–49.
4. Безрукова Н. В., Свічкач В. А. Міграція робочої сили з України до ЄС: аналіз особливостей та наслідків. URL: <http://77.121.11.9/bitstream/> (дата звернення: 28.02.2019.)

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ю. В. ФЕДОТОВА, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Н. Р. ЖУРАВЛЬОВА, студ.
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

На сьогоднішньому етапі реформування суспільства в Україні проблема мотивації поведінки й діяльності набуває важливого значення. Вирішення задач, які постають перед суспільством, як показує світовий досвід господарювання, залежить від людини, спонукальним важелем до дії якої є її мотивація. Саме тому менеджери готельних підприємств прагнуть підвищити мотивацію, і таким чином підвищити якість роботи.

Значне місце в діяльності менеджерів готельного підприємства належить методам мотивації, які реалізуються шляхом застосування наступних стимулів.

По-перше, це матеріальна винагорода, що являється базовим стимулом для будь-якої країни світу і полягає у винагороді працівників за додаткові часи роботи, премії, а також комісійні винагороди. По-друге, компенсації, специфічне стимулювання, зазвичай використовується для підприємств

міжнародного призначення. По-третє, нематеріальне стимулювання – класичний метод мотивації, який базується на психологічному факторі та оцінці місця працівника у підприємстві. Включає в себе нагороди, подяки, заохочення, відзнаки «Працівник місяцю» тощо. По-четверте, це змішане стимулювання, яке поєднує в собі декілька методів стимулювання та є найбільш розповсюдженим видом.

Аналізуючи міжнародний досвід, варто відзначити методи мотивації у Франції, Німеччині та Швеції.

У французькій моделі становить інтерес методика оцінки праці і використовувані критерії. Так, на підприємствах застосовується бальна оцінка ефективності праці працівника (від 0 до 120 балів) за шістьма показниками: професійні знання, продуктивність праці, якість роботи, дотримання правил техніки безпеки, етика виробництва, ініціативність. Перевага французької моделі мотивації праці полягає в тому, що вона відчутно стимулює ефективність і якість праці, слугує фактором саморегулювання розміру фонду оплати праці.

У центрі німецької моделі мотивації праці перебуває людина з її інтересами як вільна особистість, що усвідомлює свою відповідальність перед суспільством. Західні дослідники дійшли висновку, що гармонійне поєднання стимулювання праці й соціальних гарантій становить собою одну з найкращих моделей, будь-коли відомих в історії економічних теорій. Ця модель забезпечує рівною мірою як економічний добробут, так і соціальні гарантії.

Шведська модель мотивації праці відзначається політикою солідарної заробітної плати, що ґрунтується на таких принципах: рівна оплата за рівну працю, скорочення розриву між розмірами мінімальної й максимальної зарплати.

В Україні існують сучасні методи мотивації, які не включають в себе кваліфікаційні покращення у роботі персоналу та соціальний захист. Так, одним лише методом матеріальної винагороди неможливо досягнути високої продуктивності праці, а також знаходження свого місця в підприємстві та осмисленої роботи.

Мотивацію і стимулювання трудової активності персоналу необхідно розглядати як важливий фактор зростання продуктивності праці та підвищення ефективності виробництва, враховуючи досвід країн Європейського Союзу.

Література:

1. Кича Л. М. Особливості закордонного досвіду мотивації праці / Л. М. Кича // *Вісник Приазовського державного технічного університету*. – 2013. – № 26. – С. 72–76.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

А. Ю. ШАХНО, канд. екон. наук, доц.,

в. о. завідувача кафедри економіки, організації та управління підприємствами
Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг

В умовах глобалізації економіки ключовим фактором економічного зростання будь-якої країни є формування високорозвиненого та конкурентоспроможного людського капіталу. Це є особливо важливою проблемою для України у зв'язку з адаптацією до вимог європейського економічного простору та до вимог щодо розвитку інноваційної економіки.

В контексті глобалізації спостерігається тенденція до зростання цінності кожного працівника (як носія певного запасу знань, навичок, творчого потенціалу), який формує системи відносин, що складаються між суб'єктами економічних відносин з приводу використання людського капіталу. Такий тренд можна ідентифікувати як «соціалізацію економіки». Але останнім часом спостерігається уповільнення темпів економічного зростання в країні, спад у розвитку соціальної сфери та ряд інших геополітичних перепон. Зважаючи на вищевказане, Україна повинна здійснити трансформацію та модернізацію кожного окремого сектора економіки на національному та місцевому рівнях з метою орієнтації суспільства до підвищення рівня освітньо-професійної підготовки, мобільності, трудової та інноваційної активності.

Оцінка рівня розвитку людського капіталу здійснюється кількісно за допомогою інтегрованого показника – індексу людського розвитку (ІЛР), який публікується кожного року в рамках Програми розвитку ООН. Даний індекс є сумарним і використовується для оцінки довгострокового прогресу в трьох основних вимірах людського розвитку: тривалість життя, рівень життя та рівень освіти. У 2017 р. індекс людського розвитку в Україні склав 0,751, що свідчить про високий розвиток людського капіталу. Таким чином, країна посіла 88 місце у рейтингу серед 189 країн світу [1].

У період з 1990 по 2017 рік, значення ІЛР України зросло з 0,705 до 0,751 (рис. 1).

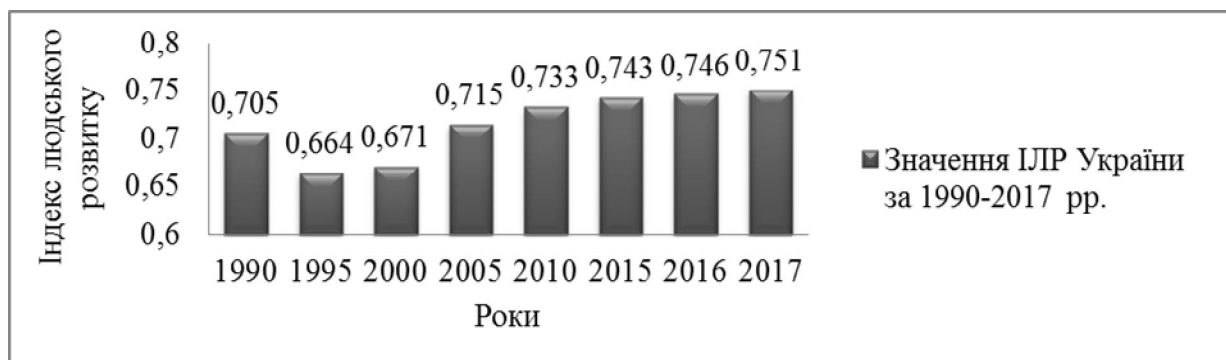

Рис. 1 – Динаміка ІЛР України за 1990-2017 рр.

*Складено автором на основі [1].

Для досягнення Україною високих позицій, перш за все, необхідно звернути увагу на сучасні тенденції розвитку в США і країнах Західної Європи. Останнім часом, у високорозвинених країнах, спостерігається значне зменшення ролі промислових центрів, на заміну яким прийшли центри генерації ідей та творчості (силіконові долини, центри генної інженерії, університетські міста, системи електронної комерції тощо).

Таким чином, традиційне розуміння праці заміщується знаннями та інтелектуальними здібностями, потенціалом розвинутого людського капіталу, адже на сьогодні понад 50% ВВП найбільших країн ОЕСР створюється в галузях, що базуються саме на знаннях. У свою чергу, така тенденція призводить до модифікації зайнятості населення та зростання третинного, четвертинного секторів економіки. Підтвердженням тому також є досвід Великобританії, де найбільша область зайнятості населення в третинному секторі, згідно з урядовою статистикою за 2011-2018 рр., у сфері послуг створюється близько 76-91% ВВП (залежно від періоду та регіону) [2].

Тож можна стверджувати, що сучасна світова економіка перетворюється в якісно нову систему, яка функціонує на основі обміну не матеріальними ресурсами і товарами, а запасом знань, навичок і досвіду. Особливого значення в таких умовах набуває професійна освіта маргінальних верств населення, підвищення кваліфікації та освітній фактор в цілому, так як саме в освітньому процесі соціалізація найповніше реалізує вплив на формування й розвиток людського капіталу. Проблемою зростання конкурентоспроможності людського капіталу у процесі соціалізації є механізми розподілу наявних ресурсів та ефективність їх використання.

Отже, в сучасних умовах глобалізації, на першому плані виступатиме освіта як спосіб життя, а не як підготовка до нього. Тому для досягнення високого розвитку людського капіталу та економічного процвітання необхідним, на державному рівні, є: розробка інноваційної моделі державної політики розвитку людських ресурсів; диференціація державного та збільшення частки приватного інвестування у розвиток людини; оптимізація механізму розподілу частки державних коштів спрямованих на освіту; створення сприятливих умов доступу до всіх рівнів освіти і категорій населення (пільгове кредитування, відповідність кількісного складу учбових закладів - учнів, студентів, викладачів; розробка мотиваційних програм); здійснення реструктуризації освітніх послуг відповідно до вимог ринку; комп'ютеризація закладів освіти та оснащення їх ліцензійним програмним забезпеченням; моніторинг якості освіти шляхом участі у міжнародних програмах її оцінки.

Таким чином, в світовому середовищі спостерігається тенденція до підвищення цінності людського капіталу як фактору економічного зростання та об'єкту подальших досліджень. А підвищення якості освітніх послуг, як чинника впливу соціалізації, і проведення ефективної державної політики в даному напрямку, сприятиме реалізації існуючих можливостей щодо формування конкурентоспроможного людського капіталу, розкриття його потенціалу і ефективного використання результатів впливу соціалізації на індивідуума.

Література:

1. Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update. 2018. URL: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-indices-indicators-2018-statistical-update> (дата звернення: 20.01.2019).
2. Кузьмін О. Є. Оцінка рівня розвитку людського капіталу України в умовах глобалізації / О. Є. Кузьмін, А. Ю. Шахно // *Економіка та держава*. – 2018. – №4. – С. 7–11.

АНАЛИЗ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В УКРАИНЕ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ СРЕЗ

А. О. ВОРОНІНА, канд. екон. наук,
ст. преподаватель кафедры экономической теории и международной
экономики,
А. Д. МАМІЧЕВА, студ.
*Харьковского национального университета городского хозяйства
имени А. Н. Бекетова, г. Харьков*

Проблема эмиграции является крайне важной для многих развивающихся стран. Из-за неудовлетворительного качества жизни, низкой оплаты труда, нестабильного политического и экономического положения в стране, национальные экономики теряют свои трудовые ресурсы, сокращая свой экономический потенциал. Украины, в этом вопросе, к сожалению, не стала исключением.

Согласно официальным данным ситуация в миграционном движении украинского населения за 2018 год выглядит таким образом:

Как видно на рисунке 1 в большинстве регионов Украины наблюдается отток населения, исключение составляют такие регионы как Днепропетровский, Киевский, Львовский, Харьковский и г. Киев. Однако здесь учитывается информация о внутренней и внешней миграции населения, в любом возрасте, и официально сменивших место жительства. Более важными и вызывающими опасение является процессы внешней миграции, т.к. именно эта часть населения покидая страну, создает условия для недополученной прибыли внутри страны. Официальная статистика не дает полной картины в раскрытии этой проблемы. До сих пор остается дискуссионным вопросом о масштаб внешней трудовой миграции. Ряд экспертов из числа научного сообщества и Министерства иностранных дел Украины, как правило, оценивают ее как не превышающую 2—2,7 млн человек, в то время как другая часть аналитиков склонны оперировать цифрами от 5 до 7 млн человек [2].

Как можем заметить, трудовая миграция получила наибольшее распространение в западных регионах Украины: здесь член каждой пятой семьи (21%) временно работает либо работал в другой стране. В южных регионах таковых было около 13%, в центральных – почти 10%, в восточных – всего лишь 8% семей.

В то же время снижаются и качественные характеристики трудовых ресурсов как следствие оттока квалифицированных кадров, в том числе ученых, из Украины. Ухудшается возрастная структура населения, соотношение трудоспособного и нетрудоспособного населения, уменьшается экономически активное население (в 2006 г. – 20,5 млн человек в сравнении с 21,2 млн человек в 2000 г.) [4].

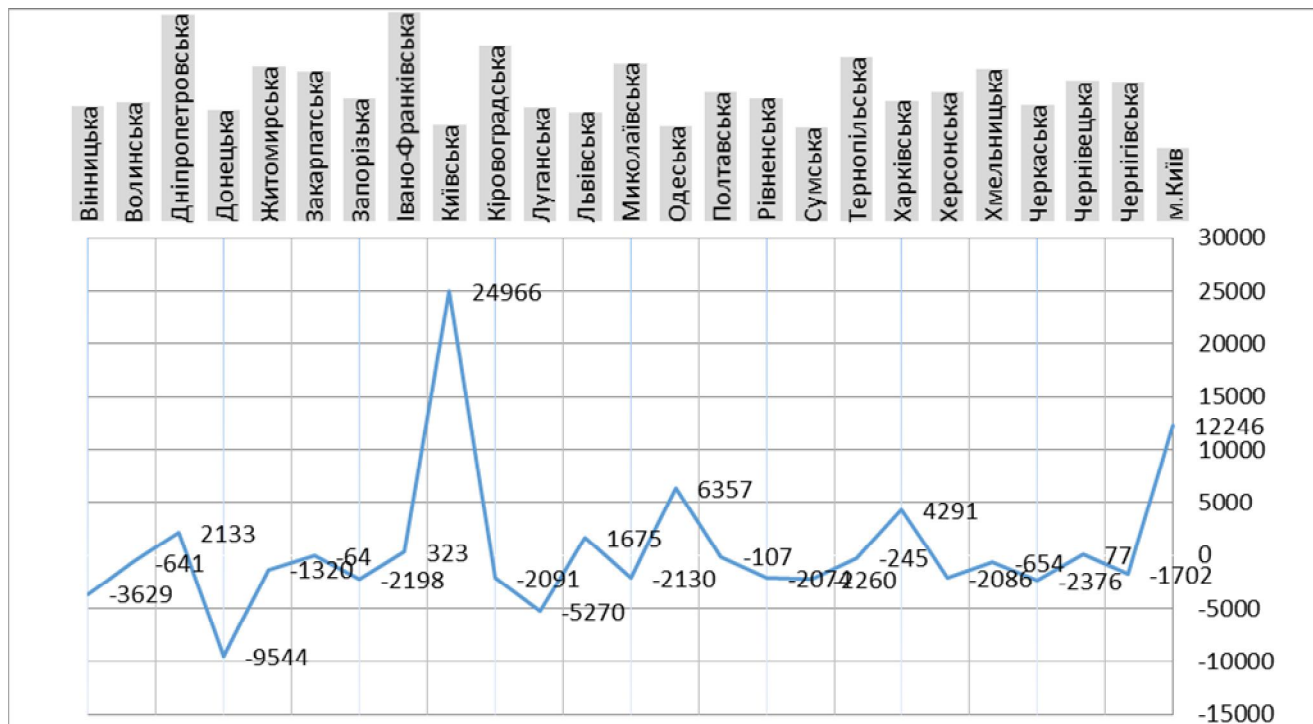

Рис. 1 – Миграционное движение населения Украины [1].

Все это усугубляет демографическую ситуацию, приводя к значительному увеличению числа людей пожилого возраста и росту затрат на пенсионное обеспечение за счет трудоспособного населения. В то же время не менее важно и то, что, покидая страну в поисках более благоприятных условий жизни, работы, мигранты тем самым «замораживают» негативные тенденции в своей стране.

В контексте данных размышлений, заслуживает особого исследовательского внимания вопрос о значении внешней интеллектуальной миграции, как составляющей трудовой миграции из Украины, что, по мнению В. Крысаченко, приводит к отставанию нашей страны от развитых стран мира [5], снижению интеллектуального уровня общества, а также и вовсе может обернуться угрозой утраты приоритетов научно-технического развития страны.

По некоторым оценкам в настоящее время за рубежом работает до 30% украинских ученых, а потери, вызванные «утечкой умов», составляют более 1 млрд долл. США в год [4. с. 305].

Трудовая эмиграция вызвана целым рядом внутренних и внешних экономических причин. Среди внешнего высокого уровня оплаты труда, привлекательные условия для иностранцев, развитый рынок труда. К

внутрішнім належать економічний кризис, нестабільність в державі, безробіття, недостатня оплата праці, корупція, упадок виробничої сфери, відсутність кар'єрних перспектив. Самими розповсюдженими мотивами трудової еміграції є бажання покращити умови свого проживання, зарплату для стартового капіталу заради власного бізнесу, накопичення коштів для забезпечення життя і отримання освіти

Якщо реально подивитися на процеси, які відбуваються в Україні, то стає зрозуміло, що трудова міграція - це не проблема, а наслідок стагнації розвитку країни, зокрема її економічного аспекту, за останні 30 років. Тому і боротьба з цим явищем повинна проходити на "економічному фронті": збільшення ВВП, покращення інвестиційного клімату, захист прав власності і створення нових робочих місць.

Якщо всі вищезгадані будуть виконані, рівень трудової міграції серед українського населення піде на спад, що, в свою чергу, стане показником того, що Україна йде шляхом розвитку і має великі перспективи.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ds/mr/mr_u/mr1118_u.html (дата звернення 15.01.2019)
2. Пархоменко Н. Міграція висококваліфікованих спеціалістів з України: поточна ситуація та виклики на майбутнє. URL: <http://cpcfpu.org.ua/projects/foreignpolicy/papers/306/> (дата звернення 15.01.2019)
3. Левицький М. Українські трудові мігранти / М. Левицький // *Наше слово*. – № 20. – 18 травня, 2002 р.
4. Україна в 2007 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку. – Київ: НІСД, 2007.
5. Крисаченко В. Динаміка населення: демографічні, етнічні та глобальні виміри / В. Крисаченко. – Київ: НІСД, 2005.

РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЧИННИК РЕФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ

С. М. ГАЙДЕНКО, канд. екон. наук, ст. викл. кафедри економіки підприємства, бізнес-адміністрування та регіональної економіки
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Формування трудового потенціалу підприємств є однією з найважливіших функцій керування як на мікро-, так і на мезорівні. Із прискоренням перетворень структури підприємств і зростанням невизначеності зовнішнього середовища зростає значення трудового потенціалу як стратегічного ресурсу, що визначає конкурентоспроможність підприємства в довгостроковій перспективі. Концепція розвитку людських ресурсів містить у

собі наступні напрямки, від успішної реалізації яких залежить розвиток трудового потенціалу підприємства:

- підвищення гнучкості системи навчання, її орієнтація на кінцеві результати виробництва;
- будь-яке поширення нових форм навчання;
- персоніфікація програм навчання з урахуванням особливостей трудової кар'єри працівника і її перспектив;
- зрушення від переважно індивідуального навчання до «підприємств, що навчаються»;
- перехід функцій навчання від викладачів до професіоналів-консультантів з розвитку людських ресурсів;
- підвищення ролі взаємодії освітян в ході реалізації освітніх програм;
- різке зростання обсягів використовуваних у процесі навчання інформаційних ресурсів;
- перехід від стандартних програм навчання до гнучких, проблемно орієнтованих програм розвитку.

Розглянемо навчання працівників у межах підприємства. Значення такого навчання суттєво зросло у зв'язку з повною втратою прямих зв'язків роботодавців і освітніх установ професійної освіти.

Крім навчання в межах цього напрямку відбувається планомірне переміщення робітників і фахівців, що мають необхідний рівень і профіль освіти, зайнятих на невідповідних цьому рівню й профілю робочих місцях. Так забезпечується повніше використання трудового потенціалу підприємства. Крім того, здійснюється планова ротація працівників, яка (при включенні в неї деяких освітніх елементів) може розглядатися як форма перепідготовки й підвищення кваліфікації.

Перепідготовка й підвищення кваліфікації працівників – це поглиблення, розширення й доповнення придбаної раніше кваліфікації. У них беруть участь працівники, що закінчили який-небудь професійний навчальний заклад. Тим самим вони забезпечують відповідність між попитом та пропозицією праці, не розриваючи існуючого зв'язку між працівником і роботодавцем.

Перепідготовка працівників – це освітні заходи щодо освоєння інших сфер діяльності (професій, виробничих завдань). Значення перепідготовки підсилюється в період структурної перебудови економіки й реалізації антикризових програм. Підвищення кваліфікації, навпаки, має на меті поглиблення й удосконалення наявних у працівників професійних знань і не виходить за рамки їх професії.

У сучасних умовах мова йде про еволюцію фрагментарного навчання (тренінгу) в сторону інтегральної концепції розвитку людських ресурсів. Основним напрямком цього розвитку є забезпечення підприємства добре підготовленими й мотивованими працівниками у відповідності зі стратегією його розвитку. При цьому безупинно відслідковуються зміни навколишнього зовнішнього середовища підприємства як з погляду трансформації напрямків розвитку, так і з позицій змін умов функціонування людських ресурсів. Цьому

також сприяє цикл підготовки й виготовлення товарів, що скорочується, часта змінюваність товарів.

Таким чином, план розвитку людських ресурсів повинен бути результатом синтезу стратегії підприємства й системи керування людськими ресурсами регіону.

ПЛАНУВАННЯ ПОТРЕБ У ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСАХ ЯК ЧИННИК РЕФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ

В. М. ПРАСОЛ, доц. кафедри економіки підприємства, бізнес-адміністрування та регіональної економіки

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Прогнозування й планування регіональних потреб у людських ресурсах ґрунтується на використанні даних, отриманих на попередньому етапі. При цьому додатково аналізуються:

- наявні робочі місця та місця, що будуть введені, з урахуванням передбачуваних змін коефіцієнтів змінності;
- прогнози зміни трудового навантаження;
- план проведення організаційних заходів;
- програми технічного переозброєння;
- штатний розклад, плани заміщення штатних посад, плани кар'єри працівників.

Треба на увазі, що на практиці проходження більшості етапів здійснюється неодноразово й з різним ступенем деталізації, що дозволяє забезпечити необхідний ступінь варіантності проведених розрахунків і тим самим забезпечити необхідний ступінь стабільності пропонованих рішень [2].

Планування потреби в людських ресурсах допускає також розробку планів, які наведено на рисунку 1.

Рис. – Плани, що розробляють при плануванні потреби в людських ресурсах

Існують дві форми потреби в людських ресурсах: загальна (або повна) потреба й додаткова потреба. Загальна (повна) потреба в людських ресурсах відображає сукупну кількість людських ресурсів, необхідних підприємству в тому або іншому періоді. Вона визначається числом працівників, які необхідні для заміщення всіх робочих місць.

Додаткова потреба показує сукупність людських ресурсів (кожної категорії), що необхідні підприємству понад наявну їхню кількість. Ця потреба характеризується аналогічними параметрами, які стосуються заміни нових, звільнених чи трансформованих робочих місць.

Залучення людських ресурсів за рахунок внутрішніх джерел має такі переваги:

- зростання ступеня прихильності до організації
- додаткова мотивація внаслідок появи шансів на просування кар'єрними сходами
- швидка адаптація на нових місцях
- гарна популярність претендентів;
- низькі витрати залучення збереження сучасного рівня оплати праці (претендент ззовні може пред'явити вищі вимоги до оплати)

Переваги залучення людських ресурсів за рахунок зовнішніх джерел характерні такими особливостями:

- наявність ширшого вибору претендентів;
- зникнення суперництва між працівниками за висування на посаду;
- поява нових імпульсів для розвитку підприємства;
- можливість стійкого покриття додаткової потреби в людських ресурсах.

СИСТЕМНА ОЦІНКА ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ

В. М. ЗІНЧЕНКО, ст. викл. кафедри економіки, підприємництва та природничих наук

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ

Нова економіка характеризується посиленням конкуренції, вмінням гнучко реагувати й пристосовуватися до змін ринкового середовища, зростанням інтелектуального капіталу, що пред'являє до організацій особливі вимоги. Усе це передбачає грамотне використання закордонного досвіду, уміння накопичувати знання й ефективно застосовувати їх на благо організації. Здатність і готовність співробітників вчитися швидше конкурентів є надійним чинником, що забезпечує ефективне функціонування організації на ринках праці, товарів і послуг.

Ключовою позицією у досягненні економічної стабільності організацій є підвищення якості робочої сили, що має відповідати загальним вимогам різних

сфер трудової діяльності: економічної, науково-технічної, інформаційної, соціальної, морально-етичної.

Формування суспільства, заснованого на знаннях, а також нові вимоги ринку праці зумовили розвиток системи оцінювання і сертифікації кваліфікацій у різних галузях народного господарства.

У процесі оцінки та сертифікації кваліфікацій здійснюється сполучення сфер праці та освіти. Така взаємодія дозволяє підвищити ефективність професійної освіти, якість і кваліфікованість трудових ресурсів, тобто запускається механізм впливу роботодавців на процес вдосконалення професійно-технічної освіти шляхом розробки й впровадження стандартів професійної діяльності.

Система оцінювання і сертифікації кваліфікацій вже найближчим часом дозволить зробити перші кроки по поліпшенню якості робочої сили. Особливий значимий ефект від її впровадження очікується в проблемних областях діяльності, де спостерігається гостра нестача кадрів, високий рівень безробіття, а також перспектива зростання кількості працівників-мігрантів.

Ефективна політика забезпечення затребуваності підготовлених системою професійної освіти і навчання фахівців на ринку праці вимагає вирішення низки головних завдань, які узагальнено на рисунку 1.

Рис. 1 — Складники ефективної політики залучення сертифікованих фахівців, підготовлених системою професійної освіти

Література:

1. Барвінська Є. С. Особливості формування персоналу підприємства в умовах розвитку міжнародного підприємництва / Є. С. Барвінська, Н. Г. Георгіаді, Г. Й. Лучко // *Ефективна економіка*. – 2018. – № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6226> (дата звернення: 10.01.2019).
2. Освіта протягом життя як чинник людського розвитку: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1865/> (дата звернення: 10.01.2019).

ПОДІЄВИЙ ТУРИЗМ: ОСОБЛИВОСТІ ТА РОЛЬ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ

О. М. КРАВЕЦЬ, ст. викл. кафедри туризму і готельного господарства
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Як підвид пізнавального туризму, подієвий туризм розпочав свій розвиток у 1980-х рр. в Європі. Подієвий туризм розглядають як спеціалізований вид туризму, де основною метою є поїздка, приурочена культурній, спортивній, діловій або етнографічній події, у якій турист обов'язково бере безпосередню участь. За оцінкою Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) подієвий туризм є одним з найперспективніших видів туризму у світі. Згідно досліджень до 2020-го року кількість учасників подієвих турів може перевищити число учасників екскурсійних турів та скласти більше 35 % від загального попиту на різноманітні тури [1, с. 460].

Основні завдання подієвого туризму наведено на рисунку 1.

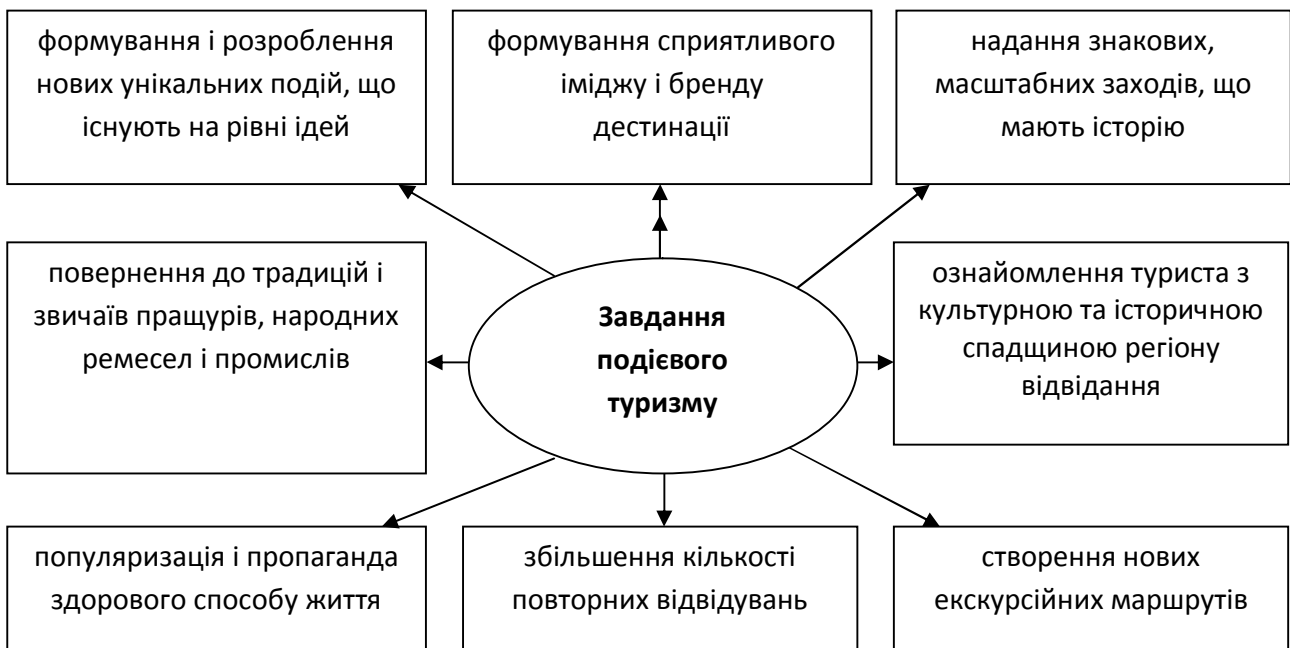

Рис. 1 – Основні завдання подієвого туризму

Подієвий туризм виконує такі функції: формує позитивний імідж регіону, привертає туристів, сприяє розвитку інфраструктури та реновації (відновленню) міського середовища, стимулює збільшення витрат туристів; сприяє збільшенню зайнятості населення у сферах розміщення, харчування, транспорту, відпочинку і розваг, виробництва супутніх товарів та послуг і деяких інших галузях, унаслідок чого збільшується прибуток і відбувається зростання добробуту регіону [49].

Рис. 2 – Комплексний підхід до формування дестинації подієвого туризму

Подієвому туризму в цілому сприяє геополітичне розташування України, етнічний склад населення, багатство народної культури, обрядовості, особливості традицій і обрядовості. Проте в Україні подієвий туризм розвивається дещо повільно. Основна причина – специфіка організаційних особливостей у поєднанні з відсутністю належного рівня державного регулювання. До факторів, що перешкоджають розвитку подієвого туризму в регіонах України і формуванню конкурентоспроможного національного турпродукту на основі подієвого туризму, належать: недостатньо розвинена

турінфраструктура в регіонах, недостатнє усвідомлення потенціалу подієвого туризму, його впливу на регіональну економіку; недостатня увага місцевих і регіональних влад до подієвого туризму на своїх територіях, зокрема і при розробці стратегій і програм розвитку сфери туризму; низька інвестиційна та ділова активність місцевого населення під час організації подій, здатних залучити туристів; дефіцит кваліфікованих кадрів; нестача інформації про проведення подієвих заходів у регіонах України і низька ефективність систем просування продукту подієвого туризму на ринок.

Подієві ресурси охоплюють найсуттєвіші прояви сучасного суспільного буття з його модою на глобалізацію, екологію, активний і здоровий спосіб життя, переконаннями й уявленнями про стиль і стереотип поведінки людини в соціумі, включають його пропаганду та механізми реалізації. Сьогодні системна організація та розвиток подієвого туризму вимагають підтримки як на місцевому, так і на державному рівнях, фінансування в інфраструктуру, розробки низки відповідних маркетингових заходів з метою інформування і популяризації як місцевого населення, так і міжнародного співтовариства та комплексного підходу до формування дестинації подієвого туризму (рис. 2) [2, с. 248].

Література:

1. Олійник В. В. Сучасний стани та перспективи розвитку подієвого туризму на території України / В. В. Олійник, О. В. Шикіна // *Глобальні та національні проблеми економіки*. – 2016. – №12. – С. 460–463.
2. Кравець О. М. Організація анімаційних послуг в туризмі: навч. посібник / О. М. Кравець, С. І. Байлик. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 335 с.

МОДЕРНІЗАЦІЯ МІСТ ЗА РАХУНОК ВПРОВАДЖЕННЯ «SMART»-ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

О. С. МАЛЮХОВ, аспірант кафедри менеджменту та публічного адміністрування

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Реформування принципів публічного управління містом та впровадження комплексних інноваційних процесів, потребує систематизованого наукового аналізу та теоретичного підкріплення. Саме в умовах інформаційних технологій з'явився феномен «smart city». Впровадження «smart»-технологій в життєдіяльність суспільства кардинально змінили світосприйняття за короткий період, тому зросла необхідність у дослідженні теоретичних аспектів для становлення цілісної концепції розуміння та сприйняття даного явища.

Здійснивши аналіз наукової літератури стало очевидно, що на сьогодні не існує єдиного трактування генезису «smart city» чи «розумне місто». Більшість

науковців описують дане питання з точки зору соціотехнічного підходу за принципом поєднання технологій та соціальних аспектів в «smart city». Вченими обґрунтовано, що виникнення даного поняття має тісний зв'язок з визначенням «smart community», тобто «розумне співтовариство», етимологія якого починається з 1993 року в Кремнієвій долині («Silicon Valley») штату Каліфорнія, США.

Термін «smart city» пов'язують з «розумним зростанням», що сформовано за критеріями «нового урбанізму». Зазвичай дану гіпотезу розглядають як перепланування та розвиток еколого-економічного містобудування для формування сприятливого становища життєдіяльності громади. Поняття також суміжне із визначенням «intelligent city» («інтелектуальне місто»). Як зазначають Т. Nam і Т. Pardo [3], що термін «розумний» є більш зручним і зрозумілим для користувача, ніж більш елітарний термін «інтелектуальний». Ця інтерпретація свідчить, що термін «розумне місто» є більш широким, ніж «інтелектуальне місто», і «розумність» реалізується лише тоді, коли система адаптується до потреб користувача.

Слід зазначити, що саме Європейський Союз став новатором трансформаційних процесів у містах. На офіційній веб-сторінці Європейської статистики [1], у 2009 році Європейським Союзом було укладено Промислову ініціативу щодо «розумних міст та спільнот» (Smart Cities and Communities Industrial Initiative), яка була ініційована 21 червня 2011 року, що стало однією із перших ініціатив щодо впровадження «smart»-технологій в систему управління містом. Наступним кроком стала взаємодія країн-членів Європейського Союзу у рамках Європейського інноваційного партнерства щодо «розумних міст та спільнот» (the European Innovation Partnership for Smart Cities and Communities) у липні 2012 року на основі принципів Промислової ініціативи Європейського Союзу щодо розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. У січні 2013 року прийнято Пакет енергоефективних та екологічних стандартів для транспортних засобів (Clean power for transport package).

Слушно, що концепцію «smart-міста» вже не можливо розглядати лише як ІТ-систему, яка поєднує інтегровані компоненти та обчислювальні технології для служб інфраструктури, за сучасних умов це є шлях до формування нового інформаційного суспільства та соціального простору, що передбачає поєднання в собі нових стратегічних підходів до публічного управління та спонукання жителів до формування нового, більш якісного рівня життя у місті.

Основні особливості та чинники «розумного міста», визначені П. Джиффінджером та висвітлені в європейському проекті «European Smart Cities» [2], за якими проводитимуть моніторинг у 70-и середніх містах Європи та визначатимуть перспективи до їхнього розвитку. До основних характеристик відносяться: «smart economy», «smart people», «smart living», «smart governance», «smart mobility», «smart environment». Вони мають реальний вплив на його розвиток та процеси реалізації в багатьох напрямках діяльності. За допомогою «розумної економіки» можливе підвищення рівня конкурентоспроможності міста шляхом сприяння розвитку бізнес-проектів, коворкінг-центрів та інфраструктури міста для поширення інформації щодо

економічного становища. Також є можливість збільшити доступність інтелектуальних ресурсів, створити систему безперервної освіти, збільшити доступ до професійної підготовки для різних груп суспільства, використовуючи механізм «розумні працівники». Можна модернізувати послуги громадського транспорту, розширити доступ до високоякісної міської інфраструктури і використовувати інформаційні та комунікаційні технології для розширення зон wi-fi, а також оптимізувати механізми діяльності сучасної енергосистеми, будівництва споруд, будівель, зелених зон, оновити систему водопостачання та каналізації. Усі ці складові передбачають не тільки модернізацію та оптимізацію системи управління містом, а й посилюють діяльність органів публічної влади та формування нової якості відносин між громадою та місцевою владою, що призводить до зміни пріоритетів, системи цілей, завдань, способів їх рішення.

Очевидно, що процеси належного впровадження «smart»-технологій завбачають ефективне використання інтелектуальної автоматизованої системи управління у діяльності органів місцевого самоврядування. Завдяки постійному моніторингу органи публічної влади мають можливість своєчасно визначати проблемні аспекти, здійснювати аналіз та оптимізувати умови діяльності та життя громадян.

Література:

1. Офіційний сайт Європейської Статистики (Євростату). URL: <http://ec.europa.eu/eurostat>
2. Giffinger R. Smart Cities Ranking of European Medium-Size Cities. URL: http://www.smart-cities.eu/download/smart_cities_final_report.pdf
3. Nam T., Pardo T. Conceptualizing Smart City with Dimensions of Technology, People, and Institutions. Proc. 12th Annual International Conference on Digital Government Research, 2011. P. 282-291.

НАУКОВА ШКОЛА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В РОЗРІЗІ «ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ»

А. С. УСТІЛОВСЬКА, викл. кафедри економіки

Харківський національний університет будівництва та архітектури, м. Харків

Сучасні умови господарювання базуються на школі системного підходу до управління персоналом, принципами якої є економічні, адміністративні та соціально-психологічні методи управління персоналом. Є необхідність запропонувати перспективну школу управління персоналом, яка в найближчий час стане досить актуальною та бути пристосована до економічних перетворень, так розвинені країни світу широко застосовують в економічному просторі категорію – «економіка знань».

Американський економіст Ф. Махлуп (першим ввів у 1960-х рр. в науковий обіг поняття «економіка знань») розумів під цим терміном лише

окремий сектор економіки [1], що охоплює сферу освіти, досліджень і розробок, інформаційну діяльність та відіграє вирішальну роль у функціонуванні економічної системи. Пізніше П. Друкер запропонував та популяризував інший підхід до трактування сутності цього поняття, зокрема, під економікою знань почали розуміти такий тип економіки, у якому знання відіграють вирішальну роль та є джерелом зростання економіки [2]. Відомий український вчений В. Геєць економіку знань характеризує як економіку, в якій домінуючим фактором є процеси накопичення та використання знань; спеціалізовані (наукові) знання, як і повсякденні, стають важливим ресурсом, який поряд з працею, капіталом і природними ресурсами забезпечує зростання і конкурентоспроможність економічної системи [3].

Відтак, у сучасному світі лідерами в створенні економічного багатства стають країни, у валовому внутрішньому продукті (ВВП) яких значну питому вагу складають знання, нематеріальні активи, великі обсяги інвестицій у освіту, науку, охорону здоров'я, поліпшення якості довкілля. У доповіді Організації економічного співробітництва і розвитку «Карта 2001 – до економіки знань», проранжовано близько 30 країн за рівнем їхніх інвестицій у інтелектуальний капітал. У першій десятці – США, Швейцарія, Швеція, Ірландія, Нідерланди, Угорщина, Канада, Бельгія, Великобританія, Південна Корея [4].

Формування економіки знань є й для України реальним шансом, можливістю зайняти гідне місце в глобальній економічній системі. Одна із найзначніших конкурентних переваг України на шляху до розбудови економіки знань – високий рівень освіченості її громадян. Так, 45% української робочої сили мають вищу освіту, і за цим показником Україна посідає п'яте місце серед 37-ми країн [5].

На даному етапі розвитку цивілізації економіка знань відрізняється від класичної стандартної економіки насамперед істотними змінами філософії: якщо раніше економіка знань була важливим, але не головним елементом світової економіки, то нині вона набуває дедалі більшого значення. У контексті переходу світової економіки до нової, заснованої на знаннях моделі, зростають і здобувають вплив індустрії, що займаються виробництвом не товарів, а послуг. Саме останні стали основним об'єктом купівлі-продажу в постіндустріальному суспільстві, а головним виробничим ресурсом – інформація й знання. Розвиток економіки знань є найважливішою умовою становлення інформаційного суспільства. У такій економіці знання збагачують усі галузі, сектори й учасників економічного процесу. Вона не тільки використовує знання у різноманітній формі, але й створює їх у вигляді наукової і високотехнологічної продукції, висококваліфікованих послуг, освіти [1].

В розрізі економіки знань відбувається становлення нової епохи у розвитку людства, що спричинене стрімким розвитком технологій, демографічними і геополітичними змінами. Ці зміни вимагають нових навичок і, що вкрай важливо, нових підходів до роботи. Організації, які перемагатимуть на ринку через п'ять років, будуть значно відрізнятися від організацій сьогодення. Організації будуть більш «людяними», фокусуючись на людях як головній конкурентній перевазі. Вони створюватимуть умови, що дозволять

їхньому персоналу застосовувати у роботі унікальні людські якості – емоційний інтелект, креативність, інноваційність тощо. В світі майбутнього «рутинні співробітники» не потрібні – вся монотонна робота поступово передається машинам. Майбутнє визначають нові сили, серед яких важливе місце займають творчість та інноваційність – людські якості, які слабо доступні алгоритмічному мисленню комп'ютерів [6]. Також слід відмітити, що такий підхід до організації праці не потребуватиме постійного знаходження працівників та керівників на робочому місці, а матиме дистанційний характер, що обумовлює досить комфортні умови праці та ще раз наголошує на гуманістичному підході до управління персоналом. Це зумовлює розробку перспективної (інноваційної) наукової школи управління персоналом, яка буде направлена на:

- зростання обізнаності працівників;
- підвищення рівня освіти;
- креативну роботу працівників;
- мінімізацію монотонної роботи.

Література:

1. Економіка знань. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18730
2. Ханін І. Г. Организация управления объектами национального хозяйства на основе системно-семиотической парадигмы / И. Г. Ханін // Инновационный аспект. Арт-пресс. – 2010. – 352 с.
3. Геец В. М. Социально-экономические трансформации при переходе к экономике знаний. Социально-экономические проблемы информационного общества / В. М. Геец ; [под ред. д-р экон. наук Л. Г. Мельника]. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2004. – 430 с.
4. Полунесев Ю. *Agnitio est prosperitas: від економіки товару до економіки знань.* Дзеркало тижня. 2005. №19. URL: http://dt.ua/economics/agnitio_est_prosperitas_vid_ekonomiki_tovaru_do_ekonomiki_znannya-43432.htm
5. Стоянененко І. В. Формування економіки знань як реальність та необхідність сьогодення / І. В. Стоянененко // *Ефективна економіка.* – 2012. – № 6.
6. Галузеві тренди. URL: https://fileview.fwdcdn.com/?url=https%3A%2F%2Fmail.ukr.net%2Fapi%2Fpublic%2Ffile_view%2Flist%3Ftoken%3DWirmNY7nR8Ji2e0HZkyWYTyLp3pGNrTL-Th_rRjdAdoQSSl_nPHuksfB9I06-QpXufaofzQo0mTdKBHmXOFS2JI_R_oW57a5wcnl0WKO2FjUA%253A0Hk8DjZELRIeAcop%26r%3D1541079344530&default_mode=view&lang=uk#start=0

ВПЛИВ МОТИВАЦІЇ НА ТРУДОВУ ПОВЕДІНКУ ПРАЦІВНИКІВ

А. С. УСТІЛОВСЬКА, викл. кафедри економіки

С. О. БЕЗРУК, магістр

Харківський національний університет будівництва та архітектури, м. Харків

Мотивація є теоретико-прикладною конструкцією, яка застосовується для опису поведінки людини в тій чи тій ситуації, зазвичай пов'язаній із трудовою

діяльністю в усіх її виявах, і для пояснення причин (як внутрішніх, так і зовнішніх) зміни цієї поведінки.

Трудова поведінка є відображенням того, як працівник сприймає дійсність, у який спосіб визначає своє місце в організації, що вважає найбільш значущим для себе. Вибір власної лінії трудової поведінки є водночас показником міри ідентифікації інтересів людини з цілями та інтересами організації. Модель трудової поведінки наведена на рис. 1.

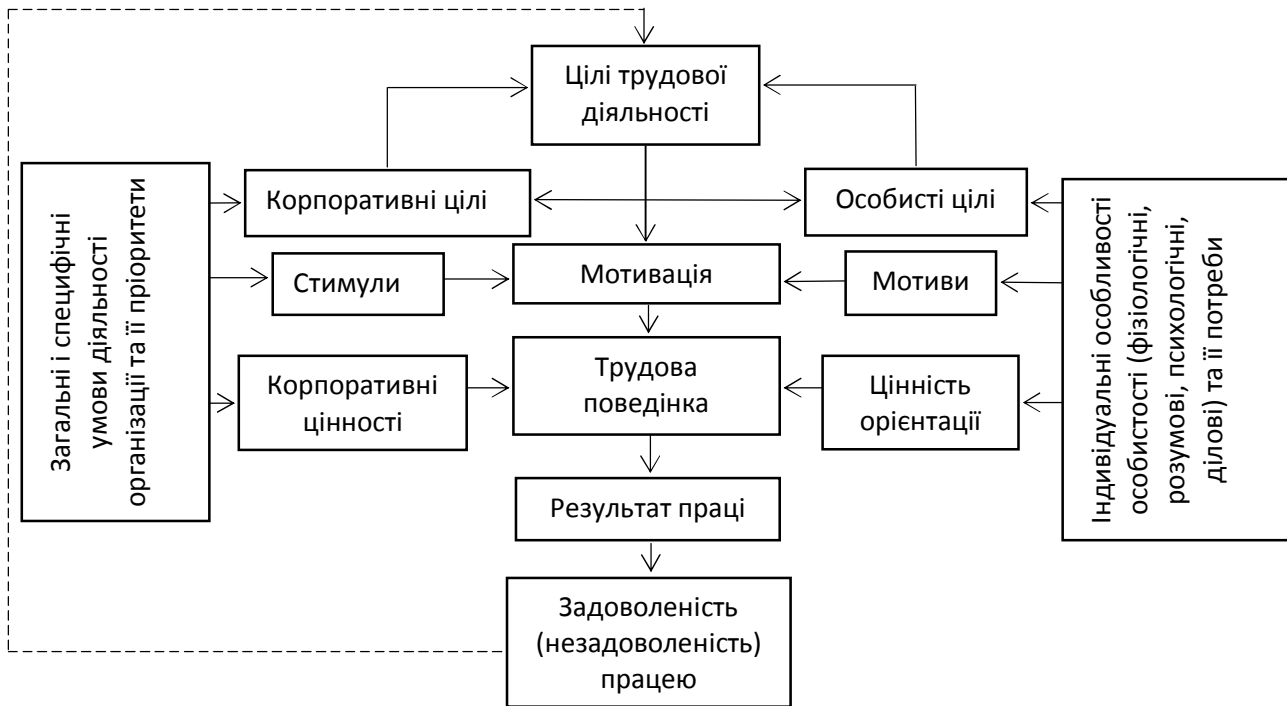

Рис. 1 – Модель трудової поведінки [1]

Мотивація персоналу є основою і кінцевою мірою успіху як організації в цілому, так і системи якості. Основна мета управління персоналом полягає в тому, щоб домогтися ототожнення індивідуальних цілей кожного працівника з цілями організації.

Якщо розглядати мотивацію з точки зору одержуваних благ, то мотивація персоналу буває двох видів: матеріальна і нематеріальна.

Матеріальна мотивація передбачає отримання певних матеріальних благ, які можуть бути виражені в грошовому вираженні, матеріальних об'єктах або послугах. Нематеріальна мотивація спрямована на отримання співробітниками емоційних вигод. Вигоди можуть проявлятися у різних формах, наприклад, підвищення самооцінки, психологічний комфорт, гордість за працю тощо. З погляду впливу, мотивація персоналу може бути зовнішньою і внутрішньою. Зовнішня мотивація передбачає надання на персонал певного впливу (позитивного чи негативного), що призведе до отримання результату. За досягнення результату персонал отримує або блага, або покарання. Внутрішня мотивація передбачає самостійне прагнення персоналу виконати певні дії.

Загальний алгоритм управління мотивацією персоналу включає в себе наступні етапи: 1. Оцінка рівня мотивації персоналу. Для оцінки рівня

мотивації можуть застосовуватися положення різних теорій мотивації. На основі оцінки рівня мотивації визначають найбільш проблемні елементи в управлінні персоналом організації. 2. Постановка цілей мотивації персоналу. Цілі мотивації персоналу деталізуються за різних рівнів. 3. Розробка та застосування методів мотивації. На основі оцінки рівня мотивації і поставлених цілей розробляються відповідні методи мотивації. Методи мотивації для досягнення цілей різного рівня повинні бути різними. В залежності від етапів проекту методи змінюються.

Найпоширенішим чинником, який на сьогодні використовують власники українських підприємств, в мотивації є гроші, премії, підвищення тощо. Вважається, що дані елементи є найголовнішим і повинні задовольняти потреби працівника у мотивації. Однак, для сучасних менеджерів, крім заробітної плати, важливими є й інші чинники, зокрема зміст праці, умови, за яких вони можуть цілковито проявити свої здібності, уміння та навички, чітка орієнтація кар'єрного зростання.

Сьогодні, в умовах обмеженості фінансових ресурсів, коли досить важко встановити високу заробітну платню, особливу увагу можна зацентувати саме на нестандартних методах мотивації праці, складаючи гнучку систему мотивування для працівників, ефективно поєднуючи стандартні та нестандартні мотиваційні заходи, наприклад:

- признавати цінність працівника для організації, надавати йому творчу свободу;
- застосовувати програми збагачення праці та ротацію кадрів;
- застосувати гнучкий графік, неповний робочий тиждень,
- можливість працювати як на робочому місці, так і вдома;
- поставити працівникам знижки на продукцію, яку випускає компанія, де вони працюють;
- надавати кредит співпрацівникам на придбання житлі, автомобіля.

Отже, усі організації та торговельні підприємства застосовують найрізноманітніші способи та методи мотивування працівників. Проте, першочергову перевагу віддають матеріальній мотивації. Варто пам'ятати, що обираючи систему мотивації, слід неодмінно враховувати потреби та інтереси працівників. Процес впровадження даної системи повинен бути спрямований на досягнення певного результату – задоволених працівників, котрі віддали своїй роботі.

Література:

1. Колот А. М. Мотивація персоналу: підручник / А. М. Колот, С. О. Цимбалюк. – Київ: КНЕУ, 2011. – 397 с.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ТА ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ

А. С. УСТІЛОВСЬКА, викл. кафедри економіки

Г. К. ЩЕРБАКОВ, магістр

Харківський національний університет будівництва та архітектури, м. Харків

Сучасний стан розвитку новітніх технологій, умов надання послуг все більше потребує від робітників якостей, які не тільки не формувалися в умовах поточно-масового виробництва, але і навмисне зводились до мінімуму, що дозволяло спростити працю і здешевити вартість робочої сили. До таких якостей відносяться висока професійна майстерність, здатність приймати самостійні рішення, навички колективної взаємодії, відповідальність за якість наданих послуг, знання техніки і організації діяльності підприємства. Сьогодні однією з відмінних рис є залежність діяльності підприємства від якості робочої сили, ефективності її використання, ступеня введення її в справи підприємства.

Слід зазначити, що якість надання житлово-комунальних послуг залежить не тільки від технічного стану обладнання, новітнього устаткування, а й від досвіду, спеціальної підготовки, особистої культури виконавця, наукового та творчого підходу до вирішення завдань, які перед ними ставить керівник. Нині професійний керівник компанії, що надає житлово-комунальні послуги, відіграє роль посередника між споживачем, державою, постачальником та забезпечує ефективну економічну діяльність підприємства ЖКГ.

На думку Кузнєцової Т. В. управління персоналом набуває все більшого значення в якості фактора підвищення конкурентоздатності та довгострокового розвитку підприємства. Вона вважає, що вдосконалення системи управління персоналом, повинно базуватися на комплексному поєднанні організаційно-методичних, економічних, соціально-психологічних методів менеджменту персоналу з процесом підвищення ефективності функціонування та конкурентоздатності підприємств. В якості основних засобів удосконалення системи управління персоналом розглядаються засоби, розроблені на основі врахування мотиваційних та освітньо-навчальних потреб персоналу у поєднанні з вдосконаленням підходів до реалізації потенціалу керівництва [1].

Важливість ролі менеджменту персоналу у системі управління підприємством підтверджує Жильченкова В.В. і відмічає, що важливими засобами підвищення ефективності виробництва є оцінка якості праці на основі нормативної відповідності кількісної і якісної діяльності працівника. Її концепція стратегічного управління персоналу засновується на визнанні людського потенціалу як основи організації [2].

В цілому управління кадрами є багатофункціональним та складним процесом, який має специфічні особливості і закономірності. Знання яких необхідне к керівникам так і працівникам кадрових служб для постійного забезпечення якості роботи та підвищення ефективності виробництва. В умовах глобалізації та євроінтеграції управління кадрами повинно бути системне та взаємоузгоджене на основі комплексного рішення кадрових проблем.

Нажаль ситуація в Україні щодо підвищення професійного рівня персоналу знаходиться на відносно низькому рівні. Так із 105,7 тис. осіб, зайнятих у наданні комунальних послуг, 20,7 тис. осіб мають неповну або базову вищу освіту (19,6 %), 20,8 тис. осіб – вищу освіту (19,7 %). Щодо виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, то із 530,5 тис. осіб неповну або базову вищу освіту мають 142,1 тис. (26,8 %), вищу освіту – 132,7 тис. (25 %). Такі значення свідчать про те, що за рівнем повної вищої освіти значення за базовими для ЖКГ видами економічної діяльності відстають від середнього по Україні (32,6 %). При цьому спостерігається доволі значне старіння кадрів досліджуваної галузі: кількість працівників передпенсійного віку складає біля 17 % від штатного складу в наданні комунальних послуг, близько 15 % – у сфері виробництва та розподілення електроенергії, газу та води. Ці значення також відрізняються в негативну сторону від середніх по Україні 12 %. При цьому навчено новим професіям 1 тис. осіб у сфері надання комунальних послуг, що становить 0,3 % до облікової чисельності штатних працівників, та, відповідно, 22,2 тис. осіб, або 4,2 %, – у сфері виробництва та розподілення електроенергії, газу та води [3]. І що саме невтішне, з кожним роком ситуація набуває тенденції до погіршення.

Варто погодитися з думкою аналітиків, що багатьох помилок по реформуванню житлово-комунального господарства можна було б уникнути, якби реформам передувала відповідна робота з кадрами. Саме ці обставини спонукають до необхідності прийняття рішень по удосконаленню кадрового забезпечення ЖКГ. Це вимагає від органів виконавчої влади, системного підходу, цілеспрямованої і скоординованої роботи. Важливу роль необхідно приділити системі освіти. Для цього необхідно у вузах і технікумах відкрити підготовку по цілому ряду нових освітніх програм, збільшити прийом студентів по управлінських і економічних спеціальностях, а також на спеціальності, які зв'язані із зміною структури організації діяльності в даному секторі.

Література:

1. Герасимчук З. В. Організаційно-економічний механізм функціонування житлово-комунального господарства / З. В. Герасимчук, К. О. Витрищук // *Економічний форум*. – 2011. – № 4. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekfor/2011_4/35.pdf.
2. Драган І. О. Державне управління розвитком житлово-комунального господарства й принципи його реформування / І. О. Драган // *Економіка та держава*. – 2009. – № 4. – С. 87–90.
3. Лук'янченко О. О. Проблеми залучення додаткових джерел фінансування розвитку містообслуговуючої комунальної сфери / О. О. Лук'янченко // *Економіка та право*. – 2007. – № 2. – С. 67–72.

ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ДИСПРОПОРЦІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

А. В. БАРЖИНА, асист. кафедри управління проектами в міському господарстві та будівництві

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Про необхідність децентралізації влади в Україні говорили уже давно, але насправді процес потроху рухався у зворотному напрямку – зростала централізація повноважень та ресурсів у вертикалі органів виконавчої влади. Проте така централізація не вирішувала проблем людини у конкретному селі, селищі та місті.

В Україні закладені конституційні засади місцевого самоврядування, ратифікована Європейська хартія місцевого самоврядування, ухвалено низку базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи його діяльності.

Проте від часу ухвалення Конституції України та базових для місцевого самоврядування нормативно-правових актів розвиток місцевого самоврядування фактично зупинився на рівні територіальних громад – міст обласного значення, оскільки переважна більшість територіальних громад через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку фінансову базу виявилась неспроможною до виконання повноважень місцевого самоврядування.

Отже, існуюча в Україні система місцевого самоврядування не відповідає потребам суспільства.

Функціонування місцевого самоврядування не спрямовано на реалізацію його головного призначення – створення та підтримка сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, надання мешканцям територіальних громад якісних і доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади.

Перед місцевим самоврядуванням постали виклики, які потребували ефективного та швидкого реагування:

- економічна неспроможність переважної більшості територіальних громад, органів місцевого самоврядування щодо здійснення власних і делегованих повноважень;
- недостатність ресурсів у бюджетах розвитку територіальних громад для інвестицій в інфраструктуру;
- криза комунальної інфраструктури, загрозлива зношеність теплових, водно-каналізаційних, водопостачальних мереж та житлового фонду;
- відсутність чіткого розподілу повноважень між рівнями, органами та посадовими особами місцевого самоврядування;
- відчуженість органів місцевого самоврядування від населення та їх корпоративізація,

– закритість і непрозорість діяльності, неефективне використання комунальної власності, земельних ресурсів, корупція, патерналізм у відносинах з населенням;

– криза кадрової політики, системи підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації посадових осіб, службовців органів місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад [1].

Протягом 2015 року в Україні фактично всі області включились в процес формування ОТГ, ухвалили Перспективні плани утворення спроможних громад. На основі практики застосування Методики від 8 квітня 2015 року № 214 [2] можна сформулювати певні рекомендації, які можуть бути корисними при продовженні роботи над формуванням ОТГ у майбутньому.

Спроможна територіальна громада – громада, утворена на основі територіальних громад сіл (селищ, міст), що добровільно об'єднуються, здатна самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту та житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Спроможність тут означає не наявність коштів, а передусім, можливість надавати весь комплекс послуг, який належить до ОМС «міста обласного значення». Тому не можна йти на поводу тих громад, які на своїй території мають джерела надходжень достатніх для утримання сільради, але чисельність населення таких громад є надто малою для формування повноцінної школи, надання адміністративних послуг, забезпечення послугами в інших сферах.

Адміністративним центром ОТГ може бути винятково поселення, яке є природним домінуючим поселенням – містом, селищем, у виняткових випадках – великим селом, до якого тяжіють інші населені пункти, і яке має найбільш розвинену економічну, соціальну та іншу інфраструктуру, має приміщення для розміщення новоутворених органів управління нової громади. Практика показала, що найкраще, коли ОТГ утворюється навколо міста районного значення. Це знімає масу питань на початковому етапі формування структури виконавчих органів і їх кадрового забезпечення.

Стара система вирівнювання ґрунтувалася на вирівнюванні по видатках, які визначалися Міністерством фінансів України, виходячи із наявних ресурсів. Якщо доходи були високі, і якщо вони росли, то тоді зменшували трансферти. Тобто, це була рівність, але рівність по бідності. Ніякого стимулу працювати з платниками податків, з інвесторами не було. Отримуєш рівно стільки, щоб бюджету вистачало на порашовані видатки і не більше. Якщо якась громада, якась територія має достатньо високий економічний потенціал, там формується достатньо багато ресурсів, то основна маса цих ресурсів у них вилучається. Той, хто не працює, не пускає в свою територію бізнес, не має підприємств на своїй території, не має ресурсів, все одно постійно отримує ресурси з державного бюджету. Виходить парадоксальна ситуація: скільки б ви багато не працювали над розвитком місцевої економіки, ви багато отримувати не будете; скільки б ви не працювали, ви, все одно, отримаєте ресурси для того, щоб ви

якось жили. Така система веде до деградації та міжрегіональної напруженості, адже відсутність справедливості веде до появи сумнівів у доцільності держави і стимулює до сепаратизму. Оптимальним для держави є створення солідарної системи, коли багатші громади діляться з біднішими, але не просто дають ресурси, тому що вони – бідні маргінали, ні, а тому що ми – одна держава, в якій є різна спроможність територій. Головна ідея тут у тому, аби з одного боку, дещо вирівняти стартові можливості у громадах, а з іншого – створити належні умови, аби збільшити спроможність бідніших, щоб бідніші ставали багатшими. Тобто, має реалізуватися теза не така, щоб багаті стали бідними, а щоб бідні стали багатими. Це – перше.

Друге – це створення нормальних соціальних ліфтів у всіх територіях. Нікуди не дітися, більшість ВВП у будь-якій країні світу формується в містах. В містах – набагато простіше створити інфраструктуру освітню, медичну і всю решту. Але сільські території – дуже важливі. Там відновлюється нація, там формується ресурс, який ми споживаємо. Тому сільське населення повинно мати можливість отримати якісну освіту і перейти на нові соціальні рівні, тому що в селі, виходячи із нових підходів до сільської економіки, не потрібно багато людей для власне сільського господарства. Проте проживати там має достатньо багато людей. Для цього сільські громади мають ставати спроможними забезпечити своїх мешканців необхідним рівнем послуг. Для цього потрібно розвивати місцеву економіку та використовувати механізми регіонального розвитку, які вже створено в Україні.

Література:

1. Ткачук А. Ф. Децентралізація для всіх: від загальної інформації до конкретних порад / А. Ф. Ткачук. – Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 52 с.
2. Верховна Рада України: МЕТОДИКА формування спроможних територіальних громад. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#n10> (дата звернення 25.01.2019)

ФУНКЦІ КОНСАЛТИНГОВОЇ ФІРМИ ЯК СКЛАДОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ

К. О. РОЗСОХА, асист. кафедри судоустрою та прокурорської діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Консалтингова фірма є організаційною формою консалтингового бізнесу з надання професійної допомоги підприємцям у розв'язанні їх господарських проблем з метою забезпечення певного корисного ефекту та отримання прибутку. На ринку праці консалтингова фірма як роботодавець формує попит на послуги праці професійних консультантів та найманих працівників інших видів спеціалізації. Це її резусозабезпечувальна функція, від ефективності якої безпосередньо залежить якість консалтингового обслуговування та

конкурентоспроможність консалтингового бізнесу, головним ресурсом якого є висококваліфіковані консультанти.

Як складова ринкової інфраструктури, консалтингова фірма сприяє мінімізації трансакційних витрат роботодавців та найманих працівників, пов'язаних з використанням ринкового механізму трудового найму; забезпечує необхідною спеціальною інформацією ринкових суб'єктів, задовольняє потреби роботодавців у певних трудових послугах через механізм аутсорсингу. Зазначені напрями інфраструктурної діяльності консалтингової фірми на регіональному ринку праці є змістом таких її функцій, як трансакційна, інформаційна, ресурсопостачальна.

Трансакційна функція консалтингової фірми пов'язана з тим, що в сучасних умовах ефективна діяльність роботодавців та найманих працівників на регіональному ринку праці значно ускладнюється та потребує професійної допомоги консультантів. Як підкреслюють О. Марченко та О. Ярмак, використання економічними суб'єктами послуг професіональних консультантів служить чинником подолання недосконалості інформації, сприяє економії трансакційних витрат [1, с. 108]. По-перше, від роботодавців підбір працівників, особливо тих, які надають послуги інтелектуальної праці, вимагає значних витрат на пошуки інформації, експертизу рівня підготовки працівника, відповідності його знань та досвіду технологічним та організаційним особливостям підприємства, ведення переговорів, укладення трудового договору (контракту). Для найманого працівника пошук бажаної роботи також є витратним, оскільки пов'язаний з витратами коштів та часу на пошук та аналіз пропозицій робочого місця, підготовку та надання роботодавцям резюме, участі у співбесідах та процедурах відбору тощо.

Важлива роль у мінімізації зазначених трансакційних витрат роботодавців та найманих працівників належить послугам консалтингової фірми з рекрутменту – пошуку та підбору персоналу. «З розвитком нових форм оптимізації діяльності організацій та підприємств, з'явилися зовнішні спеціалізовані компанії, що отримали назву кадрових агентств, які запропонували організаціям та підприємствам новий вид ділових послуг – послуги зі сприяння організаціям-замовникам у пошуку, підборі та відборі персоналу під замовлення на оплатній основі. Так сформувався новий напрям у сфері кадрових послуг – рекрутмент» [2].

Рекрутмент слід відрізнити від рекрутинга як діяльності менеджерів фірми з пошуку та підбору персоналу. Рекрутмент – це послуги незалежної консалтингової фірми, метою якої є якісне виконання замовлення підприємства – клієнта з забезпечення його працівниками певних професій та отримання прибутку. Залежно від рівня кадрових позицій виділяють такі види рекрутменту, як пошук: топ-менеджерів та фахівців, лінійного персоналу, перспективних співробітників, тимчасових працівників, *headhunting* (полювання за головами) – пошук висококласних фахівців, навіть конкретних осіб. Дана технологія рекрутменту використовується для ефективного підбору ТОП-персоналу, керівників середньої ланки та професіоналів вузької спеціалізації. Особливою консалтинговою послугою є ресечинг – пошук та

первинна обробка інформації про кандидатів на певні посади, що включає: діагностику вакансії, допомогу компанії в формуванні умов для кандидатів, що відповідають ринковим нормам, відбір актуальних резюме на підставі висунутих вимог, проведення інтерв'ю з кандидатами, організацію співбесід тощо.

По-друге, у теперішній час значно підвищуються транзакційні витрати укладання трудових контрактів, контролю їх виконання. І у цьому аспекті також необхідна допомога фахівців, зокрема з юридичного консалтингу.

Інформаційна функція консалтингової фірми спрямована на забезпечення суб'єктів регіонального ринку праці необхідною спеціальною інформацією щодо його кон'юнктури. Її надання може бути як окремим видом діяльності консалтингової фірми, так і складовою її послуг роботодавцям та найманим працівникам.

Ресурсопостачальна функція консалтингової фірми спирається на аутсорсинг – повне або часткове передання професіональним консультантам певних функцій персоналу суб'єкта господарювання, зокрема з підбору кадрів, аналізу фінансового стану, маркетингових досліджень, ведення бухгалтерського обліку, юридичної діяльності тощо.

У цілому, реалізація транзакційної, інформаційної, ресурсопостачальної функцій консалтингової фірми є дієвим чинником оптимізації діяльності та досягнення цілей роботодавців та найманих працівників як суб'єктів регіонального ринку праці.

Література:

1. Марченко О. Національна інноваційна система як інтегратор знань: монографія / О. Марченко, О. Ярмак. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2012. – 212 с.
2. Симачкова Л. А. Рекрутмент: понятие, сущность и содержание / Л. А. Симачкова ; URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rekrutment-ponyatie-suschnost-i-soderzhanie> (дата звернення 25.01.2019)

ДОСВІД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У СФЕРІ ОСВІТИ ЗА КОРДОНОМ І МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Т. В. ГАРАГАТА, студ.

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

На межі ХХ–ХХІ століть у країнах пострадянського простору відбулися глибокі політичні, економічні та демографічні зміни, в результаті чого стало очевидним, що управління освітньою галуззю перестало відповідати вимогам часу, адже було надмірно централізованим. Децентралізація освіти стала невід'ємною частиною реформ децентралізації управління.

В рамках децентралізованої моделі управління освітою виділяють два принципових підходи: децентралізація з домінуючою позицією органів територіального самоврядування та децентралізація з сильною автономією

шкіл. Прикладом застосування другої моделі є Грузія та Вірменія. Так в Грузії більше 80 % фінансових ресурсів передані безпосередньо школам. Однак ця модель не сильно поширена. Інша модель децентралізації освіти, яка має місце в Польщі, Естонії, Литві та Росії, передбачає збереження домінуючої позиції органів територіального самоврядування. Її ключовим елементом є передача відповідальності за школи органам місцевого самоврядування чи іншим керівним органам, які управляють шкільною мережею на місцевому рівні. У цій моделі школи сприймаються як елементи місцевих освітніх мереж, що підлягають спільному управлінню і плануванню.

Як свідчить світовий досвід, в основі децентралізованої системи управління освітою лежить концепція фінансування в розрахунку на одного учня. Місцеві органи з центрального бюджету отримують фіксовані суми фінансування в залежності від кількості учнів. Яскравим прикладом моделі децентралізації управління освітою з домінуючою позицією органів місцевого самоврядування є Польща, де органи місцевого самоврядування отримали два ключових повноваження: право ліквідувати і відкривати нові освітні установи, а також право на визначення бюджетів шкіл. Середня освіта фінансується тут за рахунок освітньої субвенції і додаткових доходів муніципалітетів. Так фінансується заробітна плата вчителів, дирекції школи та підвищення їх кваліфікації, харчування школярів, оплата підручників. Інші витрати місцева влада фінансує за рахунок власних коштів (комунальні послуги, прибирання в школі, робота соціальних працівників та психологів).

В Естонії школам надається дуже велика автономія в організації навчального процесу. Навчальні заклади самі вибирають графік навчання, визначають доцільність оцінювати учнів в початковій школі, вибирають підручники і навчальні програми. У компетенції шкіл також рішення про прийом на роботу або звільнення вчителів. Іншою особливістю Естонської освіти є розвиток електронного самоврядування і відкритість даних про освіту: кваліфікація вчителів, чисельність учнів і їх рух протягом навчального року, навчальні програми, звітність по використанню фінансових ресурсів.

Здійснюючи децентралізацію управління освітою в Україні, на наш погляд, доцільно запровадити принцип фінансування, коли «гроші ходять за дитиною». Слід ретельніше вивчити досвід Естонії, де муніципалітети конкурують за кожного учня, адже при переході в іншу школу за межами певного муніципалітету вони змушені перераховувати іншому муніципалітету не тільки обсяг освітньої субвенції, а й власні фінансові ресурси на навчання цього учня. Важливо щоб освітня субвенція з державного бюджету покривала не тільки заробітну плату працівникам, а й підвищення їх кваліфікації. І, звичайно, необхідно реалізувати принцип прозорості та відкритості освітньої діяльності. Разом із тим, необхідно реально оцінити можливості місцевого бюджету, адже в Естонії розмір субвенції з державного бюджету (з розрахунку на одного учня) у 2016 році становив: на зарплату вчителя – 1229 євро, на оплату роботи дирекції – 92 євро, на навчальні матеріали – 57 євро, на навчання та професійний розвиток вчителів і дирекції – 12 євро, на шкільні обіди – 136,5 євро.

РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ

А. Р. ДЯГІЛЕВА, студ.

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Ринок праці – це один з найважливіших елементів ринкової економіки.

Ринок праці в Україні поступово виходить з зони кризи й попит на співробітників зростає. Але безробіття все ж таки у країні є.

У зв'язку з тим, що багато підприємств та майже усі заводи позакривалися багато людей залишилися без роботи, таким чином рівень безробіття на теперішній час майже 10%.

Якщо казати в цілому, то **ринок праці** – це система суспільних відносин, пов'язаних з купівлею і продажем трудових послуг працівників. У класичному розумінні ринок праці – це сфера формування попиту і пропозиції на робочу силу.

Іншими словами, ринок праці – ринок одного з факторів виробництва, де домогосподарства в ролі найманих працівників пропонують свою працю, а роботодавці (власники) – виробники товарів та послуг – потребують її.

Елементами ринку праці є: попит, пропонування, трудові послуги, ціна, конкуренція.

Праця – один з основних факторів виробництва, власниками якого є домогосподарства.

На ринку праці встановлюється ціна праці – ставка заробітної плати та обсяг використання праці.

Людина здатна працювати завдяки своїм фізичним і розумовим здібностям; які, в свою чергу, поєднуючись із знаннями, вміннями та навичками складають основу трудового потенціалу особистості. Трудовий потенціал людини може бути використаний у виробництві благ.

Зараз виділяють декілька видів безробіття, це циклічне, сезонне, природне (у деякій літературі дане безробіття називають панельним), фрикційне та структурне безробіття.

До *циклічного* безробіття можна віднести такі вакансії, які викликані спадом, тобто фазою економічного циклу, яка характеризується недостатністю загальних, або сукупних, видатків. Коли сукупний попит на товари і послуги зменшується, зайнятість скорочується, а безробіття зростає. З цієї причини циклічне безробіття іноді називають безробіттям, пов'язаним з дефіцитом попиту; деякі відносяться до *сезонного* безробіття (особливо чоловіки, які працюють у сфері будівництва) - результат природних коливань кліматичних умов протягом року або коливань попиту. Зникає протягом року; та більшість безробітних відносяться до *природне (панельне)* безробіття, особливо пенсіонери, або люди з обмеженими можливостями, бо панельне (природне) безробіття – це відсоток безробіття, який неможливо усунути навіть при найкращому розвитку кон'юнктури. Цей вид безробіття виникає внаслідок фрикційного, добровільного та структурного безробіття. Це та група

безробітних, які не можуть знайти роботу в зв'язку з кваліфікацією, віком, станом здоров'я, місцем проживання та ін.. *Фрикційне* безробіття (тимчасове) виникає, коли люди тимчасово знаходяться без роботи в результаті зміни місця праці, професій. Цей вид безробіття виникає в короткостроковому вимірі. *Структурне* безробіття – виникає в результаті зміни структури економіки, викликане науково-технічним прогресом і зміною структури потрібних кадрів.

Переходячи до сегментації ринку праці можна виділити, що **сегментація ринку праці** – це поділ ринку праці на сектори, які своїми рамками обмежують мобільність трудових ресурсів. Найпоширенішими причинами сегментації ринку праці є професійно-кваліфікаційна різноманітність професій, посад, робіт і працівників.

Основними причинами виникнення сегментації ринку праці є:

- розходження техніки і технології виробництва, нерівномірність науково-технічного прогресу в різних галузях, а отже, рівня загальної й спеціальної професійної підготовки працівників;
- необхідність адаптації до економічної кон'юнктури у зв'язку з нерівномірністю розвитку економіки;
- нерівні можливості при одержанні освіти, професійної підготовки, найманні на роботу тощо.

Література:

1. Державне регулювання зайнятості та безробіття на ринку праці.
2. Закон України "Про зайнятість населення" від 1 березня 1991 року.
3. Костенко М. А. Соціалізація ринку праці в новій економіці / М. А. Костенко // *Збірка наукових праць*. – Київ : ЦУЛ, 2014. – С. 16.
4. Селюченко Н. Є. Проблеми ринку праці в умовах кризи та можливі шляхи їх вирішення / Н. Є. Селюченко, В. П. Кічор // *Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка"*. – 2009. – № 640. – С. 189–195.

РИНОК ПРАЦІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ТА НАКОПИЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ БІЗНЕС-КОНСАЛТИНГУ

Х. С. ОГЛИ КЕРІМОВ, магістр

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Бізнес-консалтинг є інтелектуальним бізнесом з надання професіоналами у різних галузях знань допомоги суб'єктам підприємницької діяльності у розв'язанні проблем господарської діяльності з метою досягнення ними певного корисного ефекту та отримання прибутку. Головними ресурсами бізнес-консалтингу є професійні знання, навички, досвід, вміння консультантів, які набувають форму людського капіталу консалтингової діяльності.

Фірмово-специфічний людський капітал бізнес-консалтингу – це використовувані в консалтинговому процесі знання, навички, досвід працівників консалтингової фірми, які виступають її специфічними та

інтерспецифічними інтелектуальними трудовими ресурсами. Одним із найважливіших завдань консалтингової фірми є формування, накопичення та ефективне використання людського капіталу консультантів. Його розв'язання безпосередньо пов'язано з діяльністю суб'єктів бізнес-консалтингу на зовнішньому відносно консалтингової фірми ринку праці та функціонуванням її внутрішнього ринку праці.

Зовнішній та внутрішній ринки праці є взаємопов'язаними каналами забезпечення суб'єктів бізнес-консалтингу інтелектуальними трудовими ресурсами.

Зовнішній ринок праці бізнес-консалтингу, по-перше, представлений реальною пропозицією послуг інтелектуальної праці професіоналів консалтингової діяльності – консультантів; по-друге, потенційною пропозицією фахівців-економістів, юристів, психологів, маркетологів тощо, які діють на певних професійних ринках але, за певних умов, здатні до зміни занятості на користь професійного консультування. Наприклад, альтернативними формами занятості фахівців з економіки є такі: а) практична діяльність на посадах, які потребують від фахівців певного рівня економічної освіти та кваліфікації – економіст, фінансист, бухгалтер та ін., б) надання консультаційних послуг з економічних, фінансових, правових та ін. проблем.

Внутрішній ринок праці консалтингової фірми представляє собою рух фахівців у її межах, який регулюється наказами-командами та внутрішніми стимулами в сполученні з контролем [1]. Як визначає Л. С. Шевченко, роботодавець, використовуючи внутрішньофірмовий ринок праці, має можливість найняти тих, хто вже сформував специфічні для даної фірми знання і навички, знизити ризик наймання некваліфікованих працівників або порушення трудової дисципліни [2, с. 50]. Отже, чим глибше специфічність інтелектуального трудового ресурсу бізнес-консалтингу, тим складніше задовольнити потреби консалтингової фірми у ньому за допомогою зовнішнього ринку праці, тим значніше роль внутрішнього ринку як джерела фахівців консалтингу.

Механізм внутрішнього ринку праці консалтингової фірми охоплює:

- переміщення консультантів по горизонталі між підрозділами фірми, її філіями, проектними та робочими командами;
- переміщення консультантів по вертикалі як їх кар'єрне зростання у фірмі;
- сполучення у діяльності консультантів основних функцій, пов'язаних з консультаційним процесом, та додаткових функцій, наприклад, керівників певних підрозділів, проектів тощо;
- виконання партнерами консалтингової фірми функцій консультантів.

Функціонування внутрішнього ринку праці консалтингової фірми спирається на систему навчання та підвищення кваліфікації консультантів, обмін досвідом та співпрацю консультантів різного рівня кваліфікації; систему мотивації професійного зростання; культуру фірми як інтелектуальної організації. Важливо підкреслити, що для консалтингових фірм головним внутрішнім джерелом фахівців є навчання персоналу, хоча це потребує певних

витрат. Вибір на користь зазначеного джерела інтелектуальних трудових ресурсів консалтингу повинен базуватися на аналізі ефективності інвестицій у підвищення кваліфікації персоналу[3].

Внутрішній ринок регулюється наказами керівництва консалтингової фірми, внутрішніми нормативними актами. Але слід підкреслити, що на його функціонування впливає зовнішній ринок праці, його кон'юнктура, ринкова заробітна плата.

Як правило, залучення висококваліфікованих консультантів з високою професійною репутацією через зовнішній ринок праці є можливим тільки для великих консалтингових фірм, фінансові ресурси яких дозволяють забезпечити їм необхідний рівень оплати та умов праці. Інтелектуальні трудові послуги таких консультантів є об'єктом конкуренції з боку роботодавців, що обумовлює необхідність пропозиції їм такого рівня заробітної плати, а також компенсаційних, стимулюючих та соціальних виплат, що буде сприяти їх вибору на користь фірми. Тому, для середніх і малих суб'єктів консалтингового бізнесу внутрішній ринок праці є основним джерелом інтелектуальних трудових ресурсів з високим рівнем професіоналізму.

Література:

1. Марченко О. С. Консалтингові ресурси національних інноваційних систем. Економіко-теоретичний аналіз: монографія / О. С. Марченко. – Харків: Право, 2008. – 280 с.
2. Шевченко Л. С. Соціальні ризики та соціальна безпека праці: монографія / Л. С. Шевченко. – Харків: «Право», 2009. – 280 с.
3. Ярмак О. В. Інтелектуальні послуги: особливості виробничої функції / О. В. Ярмак. URL: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/05.pdf>

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ ТА ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ І ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Є. С. ШАРГАН, студ.

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

В епоху глобалізації, коли Європа постає перед новими викликами, кожному європейському громадянину потрібен великий запас знань і умінь, щоб швидко адаптуватися і бути гнучким в цьому взаємопов'язаному і взаємозалежному світі. Освіта зі своєю соціально-економічною значимістю грає одну з ключових ролей у створенні людського капіталу, необхідного для адаптації до цих змін. Підвищення якості, ефективності освіти і підготовки кадрів - важливий фактор, який формує конкурентоздатний ринок праці.

Ринок праці є важливою складовою ринкової економіки країни. Він являє собою ринкову форму організації праці і зайнятості населення. На ринку праці оцінюється вартість робочої сили, визначаються умови її найму, а саме

величина заробітної плати, умови праці, гарантії зайнятості, можливість професійного росту і отримання освіти.

У регіональному розрізі ринок праці - це сукупність локальних (місцевих) ринків праці, які обмежені територією цього регіону або об'єднаних економічною спільністю. Регіональний ринок праці поєднує в собі як індивідуальні особливості окремого регіону, так і загальні закономірності ринкової економіки всього суспільства.

Робоча сила була і є одним з головних факторів виробництва, тому дисбаланс ринку праці негативно впливає на економіку в цілому. Згадуючи історію, можна відстежити, що саме стало колись і може стати в подальшому причиною незбалансованості ринку праці і його погіршення. Зростання пріоритетності паливно-енергетичної галузі та скорочення обсягів виробництва галузі машинобудування призвело до зміни галузевої структури економіки. Окрім того, приватизація власності викликала професійно-кваліфікаційну нестабільність, підірвала виробничу діяльність багатьох підприємств, які або припинили, або перепрофілювали свій напрямок діяльності, внаслідок чого і порушилася професійно-кваліфікаційна структура робочої сили, що не відповідала потребам сучасності. Ще однією з причин незбалансованості ринку праці в територіальному розрізі стало те, що протягом усього періоду реформування суспільства і економіки країни переважала потреба в некваліфікованій або малокваліфікованій робочій силі, що знижувало територіальну і професійну рухливість трудових ресурсів.

В сучасних умовах євроінтеграції виникає потреба у висококваліфікованій робочій силі, яка буде головним важелем досягнення високого рівня економіки. Формування ринку праці залежить від якісного людського капіталу, адже саме він є запорукою економічного розвитку. Людський капітал є сукупністю знань, умінь, навичок, що використовуються для задоволення різноманітних потреб людини і суспільства в цілому, то отже сам людський капітал це в широкому сенсі інтенсивний продуктивний фактор економічного розвитку, що включає освічену частину трудових ресурсів, знання, інструментарій інтелектуальної і управлінської праці, середовище проживання і трудової діяльності.

З цього всього виходить, що поліпшення і розвиток ринку праці, має забезпечуватися інвестиціями у людський капітал та підвищенням якості життя населення, що не лише підвищуватиме рівень трудового потенціалу країни, а й сприятиме його притоку з інших країн.

В умовах децентралізації, як стверджують науковці, досягнення зазначеної мети можливо зробити швидше. Децентралізація - це перерозподіл влади з центру по регіонах і налагодження місцевого самоврядування за рахунок отримання частини повноважень від центральної влади. Децентралізація тісно пов'язана з розподілом функцій (або задач) між найнижчими рівнями соціального порядку, які здатні їх виконувати.

Однак, повна децентралізація економіки неможлива і небажана для ринку праці. Економіка країни повинна володіти системою правил економічної поведінки, що має загальний характер для всіх учасників економічного

процесу. Децентралізація дозволить: зміцнити демократію на місцях, поліпшити соціально-економічний розвиток, приймати більш своєчасні рішення, що відповідатимуть потребам, встановити більш гнучку систему регулювання без бюрократії. Але в той же час це може призвести до ухвалення керуючими підрозділами некомпетентних рішень у зв'язку з браком інформації, відсутності узгодженості цілей між відділами та ін; відособленості частин, що призводить до конфліктів, ослаблення контролю; втягування керованого процесу в анархію і безладдя.

Децентралізація наочно відображає характер відносин між керівниками різного рівня в системі управління будь то сфера господарської діяльності, підприємство, економіка або держава і має значно більше плюсі, а ніж мінусів. Тому ця нова якість управління дозволить максимально наблизитися до позитивного результату у розвитку ринку праці.

Модель вітчизняного ринку праці може і повинна будуватись з урахуванням закордонного досвіду, це дуже важливо в умовах децентралізації. Однак його застосування потребує коректності та здорового глузду. Крім того, досвід зарубіжних країн показує, що ще жодній країні не вдалося цілком розв'язати всі наявні проблеми сфери ринку праці лише одним методом. Тому, при формуванні вітчизняної моделі ринку праці необхідно враховувати особливості моделей ринку праці, що існують у світовій практиці, соціально-трудові традиції та психологічні національні особливості вітчизняних працівників, початкові соціально-економічні умови формування ринку праці. Що ж стосується людського капіталу, то він головний фактор формування і розвитку інноваційної економіки та економіки знань, і відповідно ринку праці. Прискорення євроінтеграції розширить якість людського капіталу в країні, а Європа може стати ключовим донором нових технологій та інвестицій в людський капітал, необхідних для модернізації української економіки.

РОЛЬ РЕГІОНІВ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

А. С. ШЕВЧЕНКО, студ.

Національний юридичний університет Імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Торговельний баланс країни відображає співвідношення вартості експорту й імпорту товарів і послуг за рік. Він відіграє велику роль у зовнішньоекономічній рівновазі національної економіки. Проте у 2016, 2017 роках баланс торгівлі товарами був в Україні пасивним, а у січні-жовтні 2018 р. негативне сальдо навіть зросло до -7949765,1 тис. дол. [1]. Причинами можна вважати неминуче скорочення експорту товарів у країни СНД та збільшення імпорту, зокрема енергоносіїв, продуктів тваринного походження, добрив, ліків. В той же час регіональна структура експорту свідчить про різний внесок областей у формування балансу торгівлі товарами України. Так, позитивне сальдо у січні-жовтні 2018 р. спостерігалось у 18 областях з 24, найбільшим воно було у Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській

областях і дорівнювало відповідно 2224980,7; 1986679,6; 1547934,8; 1042576,4 тис. дол. [1]. Навіть у Харківській області та м. Києві негативне сальдо за цей період складало -401803,9 та -10712891,8 тис. дол., причому у столиці воно було найбільшим [1].

Разом з тим, картина з торговим балансом послуг виглядає привабливіше. Так, у січні-жовтні 2018 р. він є активним, сальдо дорівнює 4632119,4 тис. дол. [2]. На жаль, воно не компенсує негативне сальдо торгівлі товарами. Проте тільки три області мають негативний баланс торгівлі послугами – Волинська, Полтавська, Сумська. Інші області спрацювали позитивно. Я вважаю, що міжнародна торгівля послугами є тим резервом, який може у майбутньому забезпечити позитивне сальдо торговельного балансу України загалом. Тому треба його стимулювати на регіональному рівні, бо послуги більш схильні до територіальності у порівнянні з товарами. Це можливо в умовах поточної децентралізації економіки. До того ж, розвиток сфери послуг відповідає постіндустріальним тенденціям, які характерні для сучасних розвинених країн, і впливає на формування прогресивної структури національного виробництва і експорту загалом.

Література:

1. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами за 2016, 2017, 9 місяців 2018 р. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/oet/oet_u/oet1018_u.htm (дата звернення: 28.01.2019).
2. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі послугами за 2016, 2017, 9 місяців 2018 р. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/oep/oep_u/oep03_18_u.html (дата звернення: 28.01.2019).

СЕКЦІЯ 2

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНІВ

МЕДИЧНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ТА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

В. П. ДУБІЩЕВ, д-р екон. наук, проф.,
зав. кафедри економічної теорії та економічної кібернетики
*Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка,
м. Полтава*

Медична реформа в Україні є однією з найбільш очікуваних і покликана прискорити процеси децентралізації та радикально змінити систему охорони здоров'я. 19 жовтня 2017 року Верховна Рада України дала початок медичній реформі, остаточно ухваливши закон «Про державні фінансові гарантії медичних послуг та медикаментів» [1].

Реформування фінансової моделі медичних установ спеціалізованої допомоги починається з 2019 р. після перетворень системи первинної медичної допомоги і узагальнення необхідних статистичних даних для здійснення змін на вторинній і третинній ланках. На рівні вторинної та третинної допомоги держава безпосередньо фінансує медичну установу за кожною медичною послугою, що надається в тарифах, прозорих і єдиних для всієї країни.

Перша програма медичних фінансових гарантій буде зроблена, коли нова модель фінансування буде працювати на всіх рівнях. За гарантованого пакету медичних послуг держава покриватиме 100% вартості лікування, включаючи постачання та ліки. Визначено так звані «зелений» і «червоний» списки послуг. Держава покриває 100% витрат на «зелений список»), але є послуги, які пацієнт оплачує повністю («червоний список»), наприклад, естетична стоматологія, пластична хірургія та інші [1].

Медична реформа в Україні ґрунтується на реформі охорони здоров'я в Грузії. Останній етап реформи в Грузії включає приватизацію лікарень, клінік і впровадження загального медичного страхування.

Спочатку допомогу надавали організації World Health і USAID, які розробили стратегію і розвиток медицини в Грузії. Відновити охорону здоров'я самостійно, враховуючи державний бюджет, було нереально. Першим етапом була приватизація більшості аптек і лікарень. Приватизована лікарня повинна була зберегти свій напрямок. За кошти, отримані від приватизаційних агентств у минулому, відбувався капітальний ремонт і скорочення ліжок і персоналу.

У рамках програми все населення було поділено на 19 груп, а особисті доходи поділено на чотири групи залежно від розміру.

Грузини використовують державне медичне страхування на основі рівня доходу: чим він менше, тим більші витрати покриваються державою. Безкоштовної медицини немає: за неї платите або ви при покупці страхового поліса, або вам його частково покриває держава у вигляді лімітованого ваучера, або все за свій рахунок. В Грузії існує три види медичного страхування: державне, комерційне і корпоративне. Громадяни самі вибирають потрібний вид страхування. Вартість страховки і перелік вони приблизно однакові. Відрізняються лише річні обмеження на лікування і перелік клінік, де клієнт може отримати послуги.

Відомо, які лікарні мають кращу репутацію, і тому звертаються до страхової компанії, яка підписала контракт з медичними установами, яким можна довіряти своє життя і здоров'я. Корпоративне страхування надається роботодавцем. Працівник може вибрати страхову компанію (для роботодавця укладається договір лише з однією компанією), але тільки підбирає пакет, який підходить для нього та його сім'ї. Позитив корпоративного страхування — наявність знижок [2, с. 8].

Таким чином, перевагою реформи охорони здоров'я Грузії є наявність медичного страхування, що дозволяє всім верствам населення незалежно від рівня доходів отримувати якісні медичні послуги. Реформа охорони здоров'я України зараз перебуває на першій стадії реформування і потребує подальшого продовження.

Література:

1. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 №2168-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19> (дата звернення: 10.01.2019).
2. Dubischev V. Social responsibility in the context of health reform in Ukraine and Georgia / V. Dubischev, V. Yatsenko // *Економіка і регіон*. – 2018. – №2(69). – С. 5–9.

ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СКОРОЧЕННЯ МАСШТАБІВ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

О. А. МЕЛЬНИЧЕНКО, д-р наук з держ. упр., проф.,
проф. кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я,
Харківський національний медичний університет, м. Харків

Бідність – "стан індивіда, за якого той через низькі поточні доходи, брак власних накопичених благ і доступних кредитних ресурсів потерпає від недостатнього рівня задоволення потреб, соціального виключення та примарності перспектив мати гідний рівень життя" [7, с. 129] – на теренах сучасної України "існувала ще за радянських часів, але цю проблему мало хто порушував, оскільки спостерігалася загальна зайнятість населення, розгалужена система соціального захисту, значні субсидії спрямовувалися на житло, продукти харчування, транспорт та інші послуги соціальної сфери" [5, с. 81].

Проте, передусім унаслідок недолугих реформ в економічній та соціальній царині, відбувся перехід від всезагальної забезпеченої рівності населення до його істотної поляризації за рівнем доходів, одним з проявів якого й стала масштабна бідність. Прикро, але ситуація лише погіршувалась, а українські уряди нібито й не помічали цієї проблеми. Своєрідним "рубіконом" стало затвердження Стратегії подолання бідності (Указ Президента України від 15 серпня 2001 р. № 637/2001), яка передбачала реалізацію ряду заходів, спрямованих на скорочення масштабів бідності в Україні. Для збереження позитивних тенденцій у цій царині було прийнято Розпорядження Кабінету Міністрів України (від 16 березня 2016 р. № 161-р.), яким визначено механізми запобігання бідності та основні завдання з розв'язання цієї проблеми на період до 2020 року. Оскільки були заходи, то мають бути й результати, які слід оцінити (принаймні "для роботи над помилками"). Означене, зрештою, й обумовлює актуальність даного дослідження.

Передусім слід відзначити, що за даними Державної служби статистики України "частка наших співвітчизників, чий щомісячний дохід був нижчий за законодавчо встановлений прожитковий мінімум скоротилась з 8,6 % (2010 р.) до 2,4 % (2017 р.)" [3]. Подібну позитивну тенденцію також виявили Н. Ільєнко, Ю. Спасенко: "показник рівня бідності за еквівалентними витратами нижче межі бідності, визначеної ООН для країн Центральної та Східної Європи, скоротився з 9,3 % (2006 р.) до 1,7 % (2016 р.)" [4, с. 60].

Але, радше за все, не на часі радіти, оскільки проведені узагальнення різних оцінок досліджуваного явища наочно свідчать, що в Україні бідність має значно більші масштаби. Більше того, почасти наявна загальна тенденція до погіршення ситуації у цій царині. Доволі наочним підтвердженням означеного є "пікові" значення показників, як-от: "частка населення, чий щомісячний дохід був нижчий за фактичний прожитковий мінімум зросла з 16,7 % (2014 р.) до 51,9 % (2015 р.)" [3]; "рівень відносної бідності за національною межею скоротився з 27,3 % (2007 р.) до 22,9 % (2015 р.); рівень бідності за абсолютною межею за критерієм витрат зріс з 9,8 % (2009 р.) до 56,7 % (2016 р.); частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць, нижчими за прожитковий мінімум зросла з 5,8 % (2009 р.) до 9,0 % (2012 р.)" [4, с. 60]; "за індексом добробуту країн, який відображає добробут і процвітання країни за 79 індикаторами для 8 напрямів (у т.ч. й оцінюється соціальний капітал) у 2013 р. Україна посіла 64 місце серед 142 досліджуваних країн, причому (попри реформи) її позиції не істотно змінилися (у 2009 р. займала 63, у 2011 р. – 74 місце)" [13]; "за купівельною спроможністю жителі України й надалі залишаються однією з найбідніших європейських країн, зайнявши передостаннє місце у рейтингу серед 42 країн. Пересічний житель України має на щоденні витрати майже у шість разів менше коштів (€ 2'206), аніж європеець (€ 12'890)" [10]; "за рівнем "нешастя" Україна у 2017 р. займала 132 позицію зі 155 країн, тоді як у 2016 р. 123 місце зі 157 країн" [9]; "за даними МВФ: Україна у 2018 р. є найгіршою країною Європи як за рівнем бідності, так і за рівнем ВВП на душу населення" [6].

Загалом невтішні дані Державна служба статистики України [3], міжна-

родних організацій [1; 8; 12] та вітчизняних науковців [11] значною мірою кореспондуються з результатами самооцінки населення власного майнового стану, згідно з якими більшість наших співвітчизників вважають себе бідними: 54,9 % (2011 р.), 58,0 % (2012 р.), 67,6 % (2013 р.), 70,4 % (2014 р.), 72,3 % (2015 р.), 50,0 % (2016 р.), 60,0 % (2017 р.). При цьому "58 % респондентів мають середній рівень тяжіння до бідності, 16 % – високий рівень і 15 % – низький рівень" [2, с. 154], тобто більшість населення не лише вважає себе бідними, а й не бачить реальних перспектив вирватись зі "заклятого кола бідності".

З урахуванням вищевикладеного матеріалу можна зробити такі **висновки**. Попри окремі позитивні зрушення, загалом має місце низька результативність державної політики скорочення масштабів бідності в Україні, що обумовлено впливом різних чинників, дослідження яких і буде предметом подальших наукових розвідок за даною проблематикою.

Література:

1. Антонюк В. П. Проблема бідності та соціальні ризики для розвитку України. *Вісник економічної науки України*. 2016. № 1. С. 6–14.
2. Грабовська С., Шульц Н. Суб'єктивна картина життєвого шляху у осіб з різним рівнем настановлення до бідності. *Проблеми гуманітарних наук. (Серія "Психологія")*. 2015. Вип. 37. С. 150–159.
3. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 26.01.2019 р.).
4. Ільєнко Н. О., Спасенко Ю. О. Подолання бідності – основне завдання соціальної політики в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. (Серія "Економіка")*. 2017. Вип. 2. С. 59–66.
5. Комар Н.В. Міжнародна економічна допомога в процесі реалізації стратегії подолання бідності в Україні: дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.02 "Світове господарство і міжнародні економічні відносини". Тернопіль, 2008. 255 с.
6. МВФ: Україна стала самою бідною країною Європи. URL: <https://kurs.com.ua/novost/84704-mvf-ukraina-stala-samoj-bednoi-stranoi-evropi/> (дата звернення: 26.09.2018 р.)
7. Мельниченко О. А. Бідність в Україні: сутність проблеми та шляхи її розв'язання. *Демографія та соціальна економіка*. 2012. № 2. С. 124–131.
8. Половина українців вважає себе бідними. URL: <http://ukranews.com/news/452660-polovyna-ukrayncev-schytaet-sebya-bednymu> (дата звернення: 01.08.2018 р.)
9. Рейтинг счастья от ООН: Украина – на последнем месте в Европе. URL: http://news.liga.net/news/society/14714113-reyting_schastya_ot_oon_ukraina_na_poslednem_meste_v_evrope.htm (дата звернення: 29.07.2018 р.)
10. Украина оказалась второй беднейшей страной Европы по доходам населения. URL: <http://gorod.dp.ua/news/86241> (дата звернення – 29.07.2018 р.)
11. 60 % украинцев живут за чертой бедности – ООН. URL: http://news.liga.net/news/society/14722854-60_ukraintsev_zhivut_za_chertoy_bednosti_oon.htm (дата звернення: 29.07.2018 р.)
12. 72 % украинцев называют себя бедными. URL: <http://hvylyu.net/news/digest/72-ukraintsev-nazyivayut-sebya-bednyimi.html> (дата звернення: 29.07.2018 р.)
13. The Legatum Prosperity Index. October 2013. URL: http://media.prosperity.com/2013/pdf/press_releases/FINAL_2013_US_Legatum_Institute_Release_FINAL.pdf (дата звернення: 04.08.2018 р.)

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНІВ

Г. В. СТАДНИК, канд. екон. наук, проф.,
проф. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки

А. О. МУХОРТОВА, студ.

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Досвід розвинених зарубіжних країн свідчить, що важливою передумовою економічного зростання країни є ефективно діючий механізм фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Розвиток України як незалежної держави з європейськими цінностями потребує підвищення якості державного управління у різних сферах економіки, формування ефективного місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади.

Реформа адміністративно-територіального устрою має дві принципові умови її проведення: по-перше, реформування повинно відбуватися шляхом добровільного об'єднання територіальних громад; по-друге, нові об'єднані територіальні громади мають бути спроможними [1]. Спроможні територіальні громади — це територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування (децентралізацію) забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури [2]. Слід зазначити, що бюджетна децентралізація є необхідною умовою становлення ефективного системи місцевих фінансів.

За три роки державна підтримка на розвиток територіальних громад та розбудову їх інфраструктури зросла у 30 разів, в 2014 році вона становила всього пів мільярда. А у 2018 сягла 18,5 млрд грн. Обсяг фінансового ресурсу місцевих бюджетів склав 556,1 млрд, що на 73 млрд грн (15,1%) більше в порівнянні з 2017 роком. Це 6 млрд – ДФРР, 1,9 млрд – субвенція на ОТГ, 5 млрд – сільська медицина, 5 млрд – субвенція на соціально економічний розвиток, 250 млн – програма «Питна вода», 370 млн – на розбудову і будівництво футбольних полів [1]. Додатково держава надала місцевим бюджетам: 5 млрд субвенцій на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій, 1,9 млрд субвенцій на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад [3].

У квітні 2017 р. Урядом прийнято розпорядження «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік». У середньостроковому плані реформа децентралізації визначена серед ключових пріоритетів у формуванні системи ефективного врядування в державі. Таким чином, прийнято середньострокову маршрутну карту реформи, що дає можливість громадам планувати і бюджети, і свій розвиток не на рік, на перспективу [2].

Наріжним каменем функціонування сучасної держави, де реалізація соціальних пріоритетів стоїть на першому місці, є соціальний захист населення. В процесі дослідження соціального захисту науковці розглядають його з різних точок зору (економічної, соціальної, політичної, правової тощо), використовуючи різноманітні методи дослідження (системний аналіз, інституціональний аналіз, функціональний аналіз, ретроспективний аналіз тощо). Основною метою соціального захисту є захист людини від різного роду соціально-економічних ризиків з метою створення умов для життєдіяльності людини у соціальному, культурному та економічному середовищі. Необхідною умовою успішного виконання органами соціального захисту своїх функцій є своєчасне та повне фінансове забезпечення усіх соціальних виплат та програм.

У середньому щороку, починаючи з 2014 року витрати на соціальний захист в Україні зростали на 1-2%. Протягом досліджуваного періоду найбільшого значення видатки на соціальний захист сягли у 2016 році 22% у загальному значенні, але вже у 2018 році зменшилися до 16,62%, загальний розмір яких склав 163 млрд. грн. Таке зростання пояснюється, насамперед, збільшенням розмірів пенсійних виплат, а зменшення – скороченням виплат на допомогу погашення комунальних послуг.

Основним джерелами фінансування соціального захисту населення у більшості країн світу є: 1) внески, які сплачуються працівниками та роботодавцями в обов'язковому або добровільному порядку у державні чи приватні фонди соціального страхування; 2) податкові надходження, які складають частину загальних державних доходів; 3) інвестиційні доходи від розміщення акумульованих коштів державних або приватних фондів соціального страхування на фінансових ринках; 4) приватні кошти.

В Україні діяльність держави з приводу фінансування соціальної сфери має надзвичайно важливе значення для життя суспільства. Це зумовлено різким падінням доходів більшості населення. Значний рівень фінансового забезпечення соціальних видатків в Україні не свідчить, що система соціального захисту населення в Україні є ефективною з точки зору доступності та якості надання соціальних послуг і соціальної допомоги. Тому створення ефективної системи фінансового забезпечення соціального захисту населення є домінуючим завданням на сучасному етапі в Україні та потребує її подальшого реформування. Запропоновані заходи зменшать навантаження на бюджет і сприятимуть нормальному забезпеченню фінансування соціальних виплат з відповідних джерел.

Література:

1. Державний сайт України «Децентралізація дає можливості». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/7737>
2. Формування об'єднаних територіальних громад: стан, проблемні питання та шляхи їх вирішення. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/terutor_gromad-86ead.pdf
3. Державний фонд регіонального розвитку. URL: https://24tv.ua/ukrayina_tag1119

ТРАНСАКЦІЙНІ ЧИННИКИ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Г. В. СТАДНИК, канд. екон. наук, проф.,
проф. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
О. М. САПЕГА, студ.

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Зараз триває переосмислення ролі й місця вищої освіти, як у соціальній, так і економічній сферах. При цьому розбіжність факторів формування попиту та пропозиції на ринку висококваліфікованої праці, та наявність лага, пов'язаного з отриманням освіти, об'єктивно приводять до потреби в діючих механізмах, спрямованих на узгодження системи освіти з реальними потребами сучасної економіки.

Розвиток ринкових відносин у сфері вищої освіти актуалізував проблеми її якості та доступності, визначення джерел фінансування, взаємодії ринків праці й освітніх послуг. За сучасних умов переважною формою прояву реалізованого економічного інтересу є трансакція. Тому для розгляду системи відносин між суб'єктами ринку освітніх послуг доцільно використовувати трансакційний підхід. Трансакція – це відчуження й присвоєння прав власності. Усі трансакції на ринку освітніх послуг можна розглядати з точки зору суб'єктів, що здійснюють їх.

Суб'єктами ринку послуг вищої освіти є заклади вищої освіти (виробники освітніх послуг), студенти (їх безпосередні споживачі), батьки студентів або інші зацікавлені особи, що здійснюють оплату навчання, установи, що виділяють освітні кредити та гранти. Вищі й студенти безпосередньо задіяні в освітньому процесі, інші вступають у трансакції з навчальними закладами з метою створення умов і забезпечення можливостей для здійснення освітнього процесу. Тому трансакція між вищими й студентами є цільовою, а всі інші – такими, що забезпечують.

У результаті цільової трансакції від вузу на користь студента відчужуються інформація в межах пакету освітніх послуг, робочий час викладачів, час використання матеріально-технічної бази з урахуванням зношування фондів, статус бранда вишу, який починає жити життям свого носія, тобто студента, а потім випускника. Це може виявити як позитивний, так і негативний вплив на бренд. Під час підготовки й здійснення формальних (контрактних) трансакцій між студентами й навчальним закладом виникає безліч неформальних. Їх можна простежити, якщо розглянути заклад на рівні його структурних підрозділів і професійних співтовариств.

Основна трансакція відбувається в рамках освітнього процесу. Вона не торкається питань фінансування і створення освітньої бази, тобто стандартів, норм, критеріїв і пріоритетів навчання студентів. Для цього здійснюються трансакції, що забезпечують.

Перше коло суб'єктів-учасників, що забезпечують трансакцій з вишами, – батьки студентів. Трансакція «виші – батьки студентів» здійснюється одноразово, у момент зарахування студента, підписання договору й, відповідно, прийняття батьками на себе обов'язку оплачувати освіту дітей. Цій формальній трансакції передують тривалий період інвестування родиною у відтворення й розвиток людського потенціалу в наступному поколінні, що включає явні й неявні витрати на народження дітей, догляд за ними, створення прийнятних умов для повноцінного фізичного й інтелектуального розвитку дитини, витрати на її освіту. Тому батьків можна розглядати як постачальників людських ресурсів певної якості для здійснення вузом освітньої діяльності. Батьки, інвестуючи в освіту своїх дітей, розраховують на високий очікуваний дохід від цих інвестицій у майбутньому у вигляді більш високого рівня оплати праці дітей і, як наслідок, кращого морального й матеріального становища для себе.

Студенти та їх батьки належать до одного домогосподарства. Але різниця в інтересах пов'язана з різницею економічних функцій. Основна функція студентів як безпосередніх споживачів освітніх послуг – вчитися. Основна функція батьків студентів – оплата навчання своїх дітей. Вони прагнуть одержати найбільшу віддачу від своїх інвестицій. Батьки не залучені в освітній процес і не мають можливості вникнути в його якість. Їх цікавить результат. З погляду батьків, у якості формального результату споживання пакета освітніх послуг виступає диплом про закінчення вузу, у якості фактичного – придбання професії. Чим вище ступінь залежності між формальним і фактичним результатом, тим більше гармонуються інтереси студентів і батьків.

Трансакція з державою неоднакова для державних і недержавних вишів, тому що ступінь їх залежності різна. Загальним для всіх навчальних закладів є обов'язкова відповідність державним стандартам і процедурам контролю, що входить у формування освітньої бази. Відмінність полягає в джерелах фінансування і ступені залежності від них. Від вишів держава одержує кваліфіковану робочу силу, інструменти для інвестування в людський капітал, науку й інтелектуальний капітал, підвищення інноваційної активності економіки

Третє коло суб'єктів-учасників, що забезпечують трансакцій з вишами, – підприємства й організації. Ці трансакції розділяються на освітні й господарські. Освітні трансакції відбуваються з приводу підготовки кваліфікованих кадрів, створення умов для ефективної підготовки кадрів з урахуванням потреб підприємств і формування освітньої бази навчальних закладів. Господарські трансакції здійснюються у вигляді виробничого споживання вишами товарів і послуг підприємств з метою формування матеріально-технічної бази. У підсумку освітньої трансакції підприємства одержують кваліфіковану робочу силу; інструмент керування кадровим потенціалом організації. Виші одержують фінансування у вигляді прямої оплати за підготовку кадрів для подальшої роботи на відповідному підприємстві; сприяння в підготовці кадрів і формуванні освітньої бази.

Література:

1. Тютюнникова С. В. Проблеми формування людського потенціалу на шляху до економіки знань / С. В. Тютюнникова, Н. Л. Савицька // *Проблеми економіки*. – 2013. – № 4. – С. 48–54.
2. Шевченко Л. С. Сучасний університет: маркетингова філософія / Л. С. Шевченко // *Економічна теорія та право*. – 2015. – № 1. – С. 9-21.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE SOCIAL INFRASTRUCTURE OF ODESSA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

I. M. POSTERNAK, PhD, Associate Professor,
the Associate Professor of Department the Organization Building and Labor
Protection

The Odessa state academy building and architecture, Odessa

S. A. POSTERNAK, PhD, the Associate Professor of department architectural
designs, restorations and reconstruction buildings, constructions and their complexes,
the technical expert

Private company "Composite", Odessa

The clever city is a town-planning concept integration information and communication technologies with the Internet of things. In particular, the British institute of standards (*British Standard Institution*) describes a clever city as «effective integration physical, digital and human systems in is artificial to the created environment for the sake of maintenance to citizens the proof and safe future». As, under forecasts scientific workers, already less than for seven years about 60 % the planet population will live in cities, the question maintenance appropriate comfort modern cities now became extremely actual.

Let's consider three clever cities where innovative technologies use already today [1].

In the city of Barcelona, the uniform system gathering indicators of all counters operates: light, water supply, road conditions, noise level and other City lanterns react to passers-by in the street, and gauges on garbage tanks inform about the fully. Digital bus stops inform passengers on a site of all buses a city, and in addition there it is possible to charge the smart phone, to listen music, and even go to virtual excursion. And drivers the special touch gauges built in road help to find empty seats for a parking, simultaneously reducing harmful emissions and jams. Additional gauges inform the public the operative information on quality of air.

London takes the second place in rating *Pw (PricewaterhouseCoopers* – the international network the companies which offer professional services in the field of consulting and audit on a level development of technologies. The system clever city is mainly concentrated to transport sphere where various mobile appendices and online services help passengers to plan successfully trips and to be guided in the uneasy scheme of street transport, and still – inform on carrying out of repair work

and about other non-staff situations. Also the system of recognition fires – *SAS* is entered, that finds out the most fire-dangerous houses.

The Australian Sydney – greenest clever cities. Except set parks, there about 150 buildings with green roofs and even green walls. In a city the monitoring system of traffic *SCATS* which supervises congestion roads works. Monitoring a condition city atmosphere – the information is opened, so about air condition in a city it is possible to learn the same as weather forecast – from computers or smart phones.

In Odessa the City program «Electronic open city» [2] operates. The Program Overall objective are creations a uniform information infrastructure executive powers the Odessa city council at the expense of introduction a uniform policy management is information and TV sphere the Odessa city council, executive powers, the municipal enterprises and city council establishments.

Program realization is directed on achievement of the European standards granting of administrative services, an openness and a transparency of the power city, focused on satisfaction needs townsmen Odessa.

The program defines strategy support information sphere and maintenance the decision of social and economic, ecological, scientific and technical, national-cultural and other problems in fields of activity local enforcement authorities and local governments.

By the program it is provided introductions information technologies in tourism sphere. Tourism is one of the major spheres modern economy which positively influences development other sectors economy, including a hotel economy, transport and communications, building, retail trade, manufacture and trade in souvenirs, etc., being the catalyst of their development. Besides, this kind of activity is directed on satisfaction needs people in acquaintance with history, culture, customs, spiritual and religious values the different countries and their people.

The tourist-recreational area is a strategic direction development of a city. Objectively Odessa has all preconditions for intensive development internal and foreign tourism: features of the geographical placing, a favorable climate, the greatest seaport of Ukraine, the developed industry, resort and recreational complex, a transport, financial and welfare infrastructure.

As a result of an unsatisfactory condition of an available housing, an street-road system, engineering communications, deterioration of comfort of residing, and as a whole losses of integrity perception the historical environment in the central historical area the city, and also deterioration of tourist and investment appeal the city complex target program «Preservation of authentic building and development of the historical centre of Odessa» is developed [3, 4].

References:

1. Mind – nezaleznyi zhurnalistyskyi biznes-portal. [Mind is an independent journalistic business portal]. (2019, January 26). Maibutnie vzhe sohodni: try rozumnykh mista. De innovatsiini tekhnolohii vykorystovuiut naiefektyvnishe. [The future is today: three smart cities. Where innovative technologies are most effective]. Retrieved from <https://mind.ua/video/20179170-majbutne-vzhe-sogodni-tri-rozumnih-mista> (in Ukrainian).

2. Official Site of Odessa. (2019, January 26). Miska prohrama «Elektronne vidkryte misto» m. Odesy na 2015-2020 roky [City program "Electronic Open City" in Odesa for 2015-2020]. Retrieved from <http://omr.gov.ua/acts/council/70092/> (in Ukrainian).

3. Official Site of Odessa. (2019, January 26). Razrabotka koncepcii razvitija Central'nogo istoricheskogo areala Odessy [Development of the concept of the central historical area of Odessa]. Retrieved from <http://omr.gov.ua/ru/essential/89744/> (in Russian).

4. Posternak, I. M., & Posternak, S. A. (2016). Sohranenie ob'ektov kulturnogo naslediya Odessyi s uchetom energomenedzhmenta [Preservation objects of a cultural heritage of Odessa with the account power management]. Preservation of historic buildings in the central part of Odessa via inscribing in the UNESCO world heritage list (pp. 220–223). Odessa: Astroprint (in Russian).

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

А. А. ВОРОНКОВА, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри менеджменту, економіки та маркетингу
Л. В. КУЦИНА, ст. викл. кафедри філософії та суспільних наук
Харківська державна зооветеринарна академія, м. Харків

Ефективна банківська система є однією із умов економічного розвитку будь-якої країни. Враховуючи політичні події останніх років, актуальності набуває ґрунтовне вивчення сучасного стану банківської системи України, виявлення проблемних питань та пошук перспективних шляхів розвитку вітчизняної банківської системи.

За роки незалежності України її банківська система пережила мінімум п'ять великих криз (1994 р., 1998 р., 2004 р., 2008–2009 рр., 2014–2015 рр.).

На сьогоднішній день банки України мають проблеми з ліквідністю та прибутковістю і як наслідок – проблеми з виконанням своїх основних функцій. До деструктивних чинників розвитку банківського сектору України належать: невиважена політика Національного банку країни; відсутність стратегії розвитку; невиправдане застосування адміністративних заходів впливу; заполітизованість системи управління, які призвели до формування значної сукупності негативних тенденцій у розвитку банківського сектору. Причини цієї ситуації криються серед загальноекономічних тенденцій, таких як: погіршення динаміки розвитку реального сектору економіки України, зменшення рівня реальних доходів населення та суб'єктів господарської діяльності, прискорення динаміки інфляційних процесів, девальвація національної валюти, тощо.

Вагомими тенденціями розвитку банківського сектору в Україні сьогодні є: значне скорочення кількості банківських установ, включаючи банки з іноземним капіталом (із 175 банків (з них 47 з іноземним капіталом) у 2008 році відповідно до 82 (38) банків у 2018 році); зростання частки державних банків у структурі активів банківської системи; зростання недовіри до діяльності банківських установ; відтік депозитів в іноземній валюті; тенденція до

здешевлення кредитних ресурсів; збільшення мінімального обсягу статутного капіталу банків, тощо.

Нині відбувається консолідація банків, тобто їх концентрація, викликана трьома чинниками: очищення банківського сектору; капіталізація, в основному, іноземних і державних банків; пошук вкладників і клієнтів з високим рівнем довіри. Саме це і призводить до подальшого зменшення кількості банків на ринку. Процеси консолідації мають позитивні наслідки: оновлені, консолідовані банки можуть оновити свої ІТ-рішення, оптимізувати мережі, надати клієнтам кращі послуги за рахунок більш спеціалізованих бізнес-моделей.

На ринку України зростає частка активів державних банків (з 8% у 2008 р. до 56% у 2017 р). На цей показник вплинула націоналізація Приватбанку у грудні 2016 року. Такі зміни негативно впливають на рівень конкуренції у банківському секторі. Держбанки підпорядковуються Міністерству фінансів, у них немає належної системи мотивації вести бізнес розумно, а їх система корпоративного управління вимагає серйозного посилення: банкам потрібні незалежні наглядові ради і професійний менеджмент, здатні розірвати протиріччя між адміністративними директивами міністерств і кредитно-депозитними рішеннями державних банкірів.

Держава, у відповідності до прийнятої Мінфіном Стратегії розвитку державних банків, до 2020 року має знизити з 55% до 24% свою частку у сукупних активах держбанків. Зменшують свою частку на українському ринку і російські держбанки (VSBank, Сбербанк Росії, Промінвестбанк, ВТБ) шляхом продажу банків або активів, хоча значного впливу на українську банківську систему вони не мають.

НБУ підвищив вимоги до статутного капіталу банків. До 11 липня 2020 року кожен банк повинен мати статутний капітал не менше 300 млн грн. Близько 40 із 82 банків не мають нормативу статутного капіталу. Банкрутство малих і середніх банків у 2014-2017 роках показало, що більшість їх власників сприймали органи корпоративного управління як інструменти легітимації власних рішень. Через слабе корпоративне управління ринок отримав банки з низьким розкриттям реальних власників, низькоякісною фінансовою звітністю, поганим рівнем кредитних практик, високою часткою кредитування пов'язаних осіб. Ціна проблеми – десятки мільярдів гривень, виплачених Фондом гарантування вкладникам збанкрутілих банків у період кризи.

Нині НБУ вимагає від банків серйозно поставитися до питань корпоративного управління, використання професійного менеджменту, розвитку та удосконалення фінансової грамотності самих банкірів. Одним з факторів, який погіршує фінансовий стан банків, є наявність проблемних кредитів. Починаючи з початку світової фінансової кризи (2008 рік) і по теперішній час ні індивідуально банками, ні системно на рівні держави питання проблемних кредитів не вирішене із-за відсутності закону про захист прав кредиторів. Нині НБУ, Мінфін, Мін'юст, парламент розробляють заходи щодо вирішення питань з проблемними кредитами. Відновлення кредитування –

ключ до підвищення прибутковості банківського сектору і залучення нових грошей акціонерів.

«Кредитування – паливо для економічного зростання, а прибуток банків – основа фінансової стабільності в країні». А для того, щоб національна банківська система ефективно розвивалася, необхідно: розробити якісне управління нею з боку НБУ; вдосконалити нормативно-правову базу та наблизити її до європейських стандартів; забезпечити фінансування банківських установ і підтримку з боку держави; покращити якість і конкурентоздатність банківських установ; залучити додатковий акціонерний капітал; покращити систему внутрішнього контролю в банках; розширити спектр банківських послуг та інші.

Література:

1. Основні показники діяльності банків. URL: <http://www.bank.gov.ua>
2. Показники банківської системи. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА КОМУНАЛЬНІ СУБСИДІЇ

Л. В. КУЦИНА, ст. викл. кафедри філософії та суспільних наук

А. А. ВОРОНКОВА, канд. екон. наук, доц.,

доц. кафедри менеджменту, економіки та маркетингу

Харківська державна зооветеринарна академія, м. Харків

Категорія «права людини» здається настільки звичною, ніби існувала завжди, а тому не викликає сумнівів. Що ж до філософії прав людини, то вона:

– являє собою систему певних морально-правових норм, що регулюють відносини між окремим індивідом і суспільством в особі владних інституцій, сукупність уявлень про реальний та ідеальний устрій суспільства;

– означає, що кожна людина володіє абсолютним правом на певні блага;

– спрямована на розв'язання проблем соціальної справедливості.

Сучасний етап в історії людства характеризується як епоха глобального розвитку продуктивних сил і економічних можливостей. Водночас сьогодні ми є свідками численних воєн і міжнародних конфліктів, тероризму, корупції, нерівності у відносинах розподілу, експлуатації людини людиною. І як наслідок – руйнація матеріальних і духовних цінностей та нестабільність суспільства.

У цих умовах реалізація прав людини супроводжується значними внутрішніми суперечностями і соціальними протиріччями. Хоча саме життя у соціумі вже означає самовідмову людини від певної частини своєї свободи на користь інших членів суспільства. Тобто, людина, ніби добровільно, обмежується у своїх правах. Ситуація загострюється, коли держава примусово обмежує права громадян, змушуючи їх діяти всупереч своєму бажанню. А далі, з метою не допустити загострення соціальної напруги, держава використовує

механізм соціальної допомоги, а точніше «нав'язує» допомогу і тим самим знову порушує права людини. Саме така ситуація склалася в Україні із комунальними субсидіями.

Комунальні субсидії – це субсидії, які надаються неплатоспроможним громадянам на покриття комунальних витрат. Але проблема України полягає в тому, що до цієї категорії громадян належить лєвова частка працездатного населення країни, тоді як в інших країнах цей показник складає 2–5%. Це означає, що людина, яка є економічно активною і зайнятою, не може забезпечити задоволення своїх фізіологічних потреб. Базовою класифікацією потреб людини є ієрархія потреб, запропонована А. Маслоу. Ця теорія ґрунтується на тому, що найважливішим стимулом людської діяльності є прагнення до задоволення своїх потреб, які розподіляються на п'ять рівнів і мають ієрархічну структуру, тобто можуть бути впорядковані в міру зростання їх важливості для людини. Найважливішими є саме фізіологічні потреби (потреби в їжі, воді, сні, наявності притулку, де можливий повноцінний відпочинок, – все, що забезпечує життєдіяльність людини на належному рівні). Рівень потреб зростає разом із розвитком виробництва, а реалізація права на певні блага можлива лише за умови реалізації права на гідну працю – «продуктивна праця, яка є вільною, в нормальних умовах, розвиває і не принижує гідність людини, передбачає справедливую оплату, соціальні гарантії, відсутність дискримінації на робочому місці, забезпечення всієї сукупності трудових прав, а також можливість реалізувати здібності і особисті прагнення людини» [1].

Аналізуючи ситуацію, яка склалася в Україні із тарифами на газ, з одного боку, і з ціною на робочу силу, з іншого, маємо визнати порушення прав людини. А запропонована державою, з метою стабілізації ситуації, політика субсидування є неефективною, оскільки зберігає умови для зловживань із суспільними коштами, не стимулює до зменшенню споживання блакитного палива у комунальній сфері, мотивує українців до нелегальної зайнятості і трудової міґрації та здатна вирішувати лише завдання влади – не допустити масштабних неплатежів за підвищеними тарифами і знизити градус невдоволення у суспільстві.

Комунальні субсидії, які мали б допомагати реалізації прав людини, навпаки, загострюють соціальні конфлікти між тими, хто отримує субсидію, і тими, хто має працювати на субсидію. А, враховуючи масштабність (більше 4 млн. домогосподарств отримують субсидії, середній розмір субсидії – 1,5 тис. грн.); неофіційне працевлаштування (коли субсидії дістаються особам, чії доходи приховані в тіні); складний, вірніше незрозумілий, механізм розрахунку розміру субсидій, їх негативний вплив важко переоцінити. Сьогодні до негативних наслідків субсидування додається ще й політична складова – спокуса перетворити субсидії із механізму підтримки конкретних громадян на спосіб підкупу населення в обмін на політичну лояльність

Чи існує вихід із цієї ситуації? Так, і до способів вирішення проблеми «тарифомору» належать: економічно обґрунтована ціна на газ; гідна ціна людської праці; гідна пенсія. Але для реалізації цих способів потрібен час і

кошти, а тому спершу необхідно реформувати сам механізм надання субсидій на основі субсидування ціни газу, що дасть можливість державі гарантувати всім громадянам рівність і соціальну справедливість у реалізації їх права на отримання блакитного палива. Це означає, що кошти, які раніше витрачалися на субсидії, держава використовує на зниження ринкової ціни газу і запроваджує систему диференціації ціни в залежності від обсягу споживання (наприклад, 300 м³ газу за ціною 3 грн. за 1 м³, наступні 300 м³ за ціною 6 грн. за 1 м³, і т.п.). Це працюватиме як автоматичний, вбудований стабілізатор і виконуватиме одночасно декілька важливих завдань: стимулюватиме ощадливість, а не марнотратство, оскільки залежність між обсягом споживання газу і його ціною є зрозумілою, а результат – регульованим; унеможливить зловживання у процесі нарахування і використання субсидій; сприятиме зниженню трудової міграції; дасть можливість Україні реалізувати шанс на енергонезалежність.

Література:

1. Доклад Генерального Директора Международного бюро труда (МБТ) на 87-й сессии Международной конференции труда. Женева, июнь, 1999 г. – 106 с.

ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ МІСТ

Н. В. МОЖАЙКІНА, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
Д. В. РУДЬ, студ.
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Відтворення житлового фонду є актуальною проблемою сучасного суспільства, а житлова сфера становить найважливішу частину економіки. Процеси відтворення житлового фонду мають ключове значення для загального успіху економічних реформ і безпосередньо впливають на формування макроекономічних пропорцій і розвитку економіки. Незважаючи на певну сучасну активізацію діяльності держави у напрямку вирішення житлових проблем громадян, слід констатувати збереження значної диспропорції між масштабами існуючої проблеми і наявними позитивними результатами державної житлової політики.

Відтворення житлового фонду – це безперервний процес відновлення і запобігання його передчасного зносу, що включає в себе проектування, будівництво, експлуатацію об'єктів житлового фонду (що супроводжується технічним обслуговуванням і поточним ремонтом), капітальний ремонт, реконструкція або модернізація до повного зношування і знесення будівель. Таким чином, для успішного реформування системи відтворення житлового фонду великого міста в умовах сучасної економіки необхідна розробка і реалізація концепції, яка охоплює всі стадії процесів, що протікають в житловій

сфері, і що дозволяє здійснювати ефективне регулювання цих процесів. Процес відтворення житлового фонду багатогранний і охоплює інтереси великого кола суб'єктів, що діють на ринку, і має велике соціальне значення. У зв'язку з цим в управлінні процесом відтворення житлового фонду великого міста виникають певні труднощі.

Житловий фонд поділяється на первинний і вторинний, при цьому кожен з них має свої проблеми в процесі відтворення. Одним з провідних напрямків відтворення житлового фонду на первинному ринку є будівництво. У сучасній економіці будівельні компанії стикаються з недостатньою можливістю використання інвестицій в потрібному обсязі для здійснення житлового будівництва. Банківські інститути неохоче йдуть на видачу довгострокових кредитів, тому що будівельний цикл за своєю природою є досить тривалим. В таких умовах вітчизняні будівельні компанії змушені, як правило, спиратися на інвестування за рахунок коштів населення, що в даний час є основною схемою залучення інвестицій в житлове будівництво. Практичний досвід показує, що подібний спосіб в силу тривалості будівельного циклу має високий ступінь ризику як для громадян, так і для забудовників. Найчастіше дефіцит очікуваних інвестицій призводить до зриву запланованих термінів здачі об'єктів, до подорожчання собівартості будівництва і, отже, до недоотримання забудовниками очікуваного прибутку від реалізації будівельного проекту, що неминуче відбивається на розвитку житлового будівництва в цілому по регіону і по країні. Очевидною перевагою ринку вторинного житла є, перш за все, можливість заселення відразу ж після того, як оформляється продаж квартири, а так само місце розташування і планування, проте комунікації, електрика, системи теплопостачання такого житла давно вичерпали свій ресурс. Тому ця частина житлового фонду давно потребує реконструкції, але до сих пір не відпрацьований механізм його ефективного відтворення.

Аналіз результатів житлового будівництва і сформованої системи планування його розвитку дозволяє зробити висновок, що житлова політика більшою мірою спрямована більш на вирішення тактичних завдань і не на реалізацію довгострокової стратегії. А проблема регулювання фізичного зносу основних фондів, забезпечення на цій основі сталого розвитку житлово-комунального господарства (ЖКГ) в рамках територіально-локалізованої системи не знайшла належного вирішення.

Є різні методи і концепції її рішення, однак виникають певні труднощі на шляху їх реалізації, найчастіше ці труднощі викликані браком фінансування.

ФІСКАЛЬНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД І ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ

І. А. ОСТРОВСЬКИЙ, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки

В. Л. ВАЛІНОВА, студ.

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Принципова суперечність забезпечення соціального захисту населення постає в дилемі між фіскальним навантаженням і стимулюванням економіки. Чим більше фіскальне навантаження, тем менше умов для економічного розвитку, тому поряд з фіскальним навантаженням у будь-якій сучасній податковій системі існують стимулюючі інструменти. Такими інструментами є, зокрема, податкові пільги та прогресивне оподаткування.

Наприклад, якщо більше податкове навантаження припадає на більш забезпечених осіб, то кошти, що вилучають у вигляді податків, спрямовують на стимулювання економіки, від чого виграють не тільки менш забезпечені, але разом з ними й більш забезпечені, оскільки економічний розвиток сприяє їхньому добробуту тією самою мірою. Навпаки, недостатнє оподаткування спонукає більш забезпечених осіб інвестувати в іншу, більш успішну економіку, що стає центром їх життєвих інтересів. Тому недоотримані бюджетні кошти у вигляді податків з великих доходів і капіталу стають виведеними з обороту держави за кордон, найчастіше в офшорні юрисдикції. Також підвищене оподаткування у вигляді природної ренти ніяк не впливає на економічну активність, у той же час, кошти, отримані в такий спосіб в бюджет, можуть бути спрямовані на розвиток стратегічно значимих галузей національної економіки. Недостатнє оподаткування скорочує сукупний попит, тим самим перешкоджаючи економічному зростанню.

Необхідно відзначити, що надлишкове оподаткування (бюджетний профіцит) має той же самий ефект. Як показує досвід країн із соціально-орієнтованою економікою, істотна частка соціальних витрат бюджету, що профінансована за рахунок досить високих податків, не тільки не послабляє стимулів до праці й підприємництва, але, навпаки, витрати, здійснені з громадсько-корисною метою, змушують громадян цих країн позитивно реагувати на підвищене оподаткування. Тому прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб є загальноприйнятим механізмом реалізації справедливості в оподаткуванні.

Основним критерієм успіху податкових систем європейських країн є принципи прозорості та простоти їх адміністрування. Українська ж податкова система є дуже складною в керуванні, що створює передумови для корупції та зловживань у податковій сфері.

Особливість європейської системи оподаткування полягає в тому, що її утворюють на основі прогресивної шкали. Наприклад, у Франції доходи поділяються на 8 категорій, кожна з яких має свою методику розрахунку, пільг і

відрахувань. Особливим є те, що податок на прибуток фізичних осіб розраховують на родину і стягується він з доходів за прогресивною шкалою (від 5,5 до 75%). Варто відзначити, що максимальну ставку застосовують у разі, коли дохід сім'ї дорівнює 1 млн. євро (вона становить 75%). У Німеччині діє така ж система оподаткування, як і у Франції. Початкова ставка податку на прибуток фізичних осіб – 0% на доходи, менші за 9 тис. євро. З доходів на суму від 9 тис. до 11,5 тис. євро стягують 2,56% податку. У Великобританії неоподатковуваний мінімум за рік становить 2790 фунтів стерлінгів, а податкові ставки – 20%, 40% і 45% [1, с. 130].

Досвід економічно розвинутих країн показує, що податковий тягар не повинен зменшувати економічну активність платника. Крім того, оподаткування не повинно бути перешкодою ні для внутрішньої раціональної організації виробництва, ні для його зовнішньої орієнтації на структуру попиту.

Література:

1. Волкова О. В. Міжнародний досвід оподаткування доходів громадян в контексті сучасної податкової реформи в Україні / О. В. Волкова // *Фінанси*. – 2014. – № 3. – С. 128–135.

2. Гостева О. Ю. Місцеві податки в зарубіжних країнах: досвід та напрями застосування в Україні / О. Ю. Гостева // *Економіка та право*. – 2016. – № 3. – С. 134–139.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ – СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ

Г. В. РАЗУМОВА, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри фінансів і маркетингу

Н. А. ПРОТОПОПОВА, ст. викл. кафедри фінансів і маркетингу
*ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»,
м. Дніпро*

В Україні посилення диференціації соціального та економічного розвитку регіонів є однією з ключових проблем. Ця проблема збільшує і без того високий рівень соціальної напруженості в державі, що пов'язано, в тому числі, з неефективним розмежуванням адміністративних, організаційних, фінансових та управлінських повноважень, непродуктивним наданням послуг і перерозподілом доходів між державою і населенням.

У контексті євроінтеграційних процесів одним з найважливіших напрямків вирішення зазначеної проблеми є формування ефективної регіональної політики через вдосконалення стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів в умовах зміни формату управління територіальними громадами. [1] Формування ефективної національної політики повинно бути спрямоване на регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць з метою підвищення ефективності використання їх потенціалу для вирішення наявних соціально-економічних

проблем, а також для подальшого розвитку територій в умовах децентралізації.

Серед найбільш характерних на сьогодні для України соціально-економічних проблем можна виділити: брак робочої сили; скорочення чисельності населення; невідповідність освіти потребам ринку праці; високий рівень недовіри суспільства до органів влади; прискорена міграція населення, зокрема в країни Євросоюзу; посилення демографічного навантаження.

Зазначені проблеми тісно взаємопов'язані між собою і мають причинно-наслідковий зв'язок. Так, головним чинником депопуляції, зміни вікової структури населення і браку кваліфікованої робочої сили є міграція, що пов'язана, перш за все, з низьким рівнем доходів і соціального забезпечення в Україні в порівнянні з іншими країнами.

Одним з найважливіших напрямків діяльності держави є стимулювання створення робочих місць з відповідним рівнем оплати праці, що вимагає в свою чергу створення: по-перше сприятливого бізнес-клімату, по-друге впровадження прозорих і ефективних механізмів співпраці держави, органів місцевого самоврядування, підприємців і населення [2].

Поділ повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, розподіл джерел фінансових ресурсів між бюджетами сприятиме посиленню відповідальності місцевих органів влади за формуванням і використанням коштів з метою підвищення рівня добробуту населення [3].

Коригування структурних трансформацій регіонального розвитку, їх інституційних основ і встановлених фінансово-економічних взаємин з «центром» вимагає проведення комплексної регіональної діагностики з метою виявлення внутрішніх та зовнішніх обмежень регіональної системи, встановлення її проблемних місць і сильних сторін і визначення на цій основі так званих «точок» регіонального зростання, тобто можливостей його якісного поліпшення, переходу на новий рівень через відповідні соціально-економічні зрушення в контексті загальнодержавних інтересів (рис. 1).

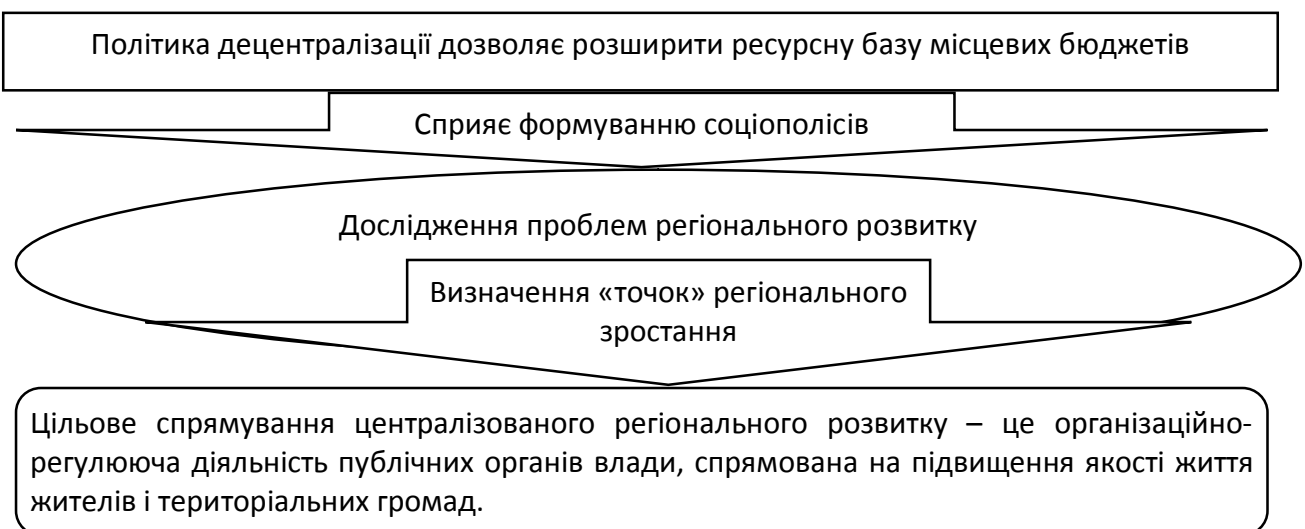

Рис. 1 – Удосконалення механізму управління місцевими бюджетами в умовах політики децентралізації

Джерело: сформовано авторами

Необхідність здійснення описаних трансформаційних зрушень обумовлена викликами сучасності, посиленням регіоналізації та глобалізації.

Отже, результатом впровадження політики децентралізації має стати формування таких соціополісів, які націлені на вирішення соціально-економічних проблем. Підвищення рівня життя населення та соціального забезпечення дозволить зупинити кризу, що розвивається в демографічному питанні в Україні. Саме такий підхід до побудови державної регіональної політики впливає з передового зарубіжного досвіду, де надання значних повноважень територіальним громадам дозволило максимально ефективно використовувати потенціал окремих територій і підвищити фінансову самодостатність місцевого самоврядування.

Література:

1. Булеца, Н. В. Особливості фінансового забезпечення регіонів України / Н. В. Булеца, // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. – 1 (47), 2016. – С. 37–42.
2. Разумова Г. В. Удосконалення процесу управління місцевими бюджетами на прикладі міста Нікополь / Г. В. Разумова, Ю. С. Мальована // *Науковий журнал «Молодий вчений»*. – № 8 (48). – Херсон: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 466–469.
3. Клівіденко Л. М. Основні шляхи удосконалення функціонування місцевих бюджетів у сучасних умовах / Л. М. Клівіденко, Н. В. Мацедонська // *Глобальні та національні проблеми економіки*. – Випуск 9. – 2016. – С. 640–643.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Н. Б. РЕШЕТНЯК, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри загальної економічної теорії
Харківський національний технічний університет «ХПІ», м. Харків

Доходи населення виступають одночасно і найважливішим макроекономічним інструментом держави, використовуючи який можна досягти структурних, інноваційних та інших цілей, і фактором соціального розвитку. В доходах одночасно закладено потенціал зростання рівня життя населення та національного економічного розвитку.

Система доходів населення в економіці України знаходиться у складному кризовому стані та потребує комплексного реформування, що потребує створення ефективної державної політики доходів населення. Найбільш гострими та актуальними питаннями є наступні: розміри сукупних доходів, які є одночасно результатом економічного розвитку та важливішим підґрунтям рівня та якості життя; структура доходів, яка відображає як структуру національного господарства, так і структуру робочої сили; спосіб отримання доходів, що характеризує якість суспільного розвитку, розвиненість інституційного середовища, включеність робітників у суспільне відтворення.

Переорієнтація економіки України на цілі суспільного прогресу і якість життя стикається на своєму шляху і зі зростаючою надлишковою нерівністю розподілу доходів. Нерівність - природний супровід економічного розвитку на кожному історичному етапі, бо люди не однакові, і в цьому сенсі різна їх роль у створенні доданої вартості. Нерівність не може не проявлятися і в доходах, які вони отримують. Ринкові принципи формування доходів населення засновані на конкурентному використанні ресурсів, конкуренція передбачає відмінність в кількості і якості доходів. Така нерівність є прийнятною і продуктивною, мотивуючи зростання людської активності і потенціалу. Вона органічно вплетена в систему соціальної справедливості і виступає чинником економічної ефективності. Позитивний вплив її на якість життя здійснюється через зростання доходів як матеріальної основи добробуту, зростання творчої складової в діяльності, поліпшення умов для самореалізації.

Однак існує нерівність у розподілі доходів іншого роду, яка виходить за рамки продуктивного сприяння підвищенню ефективності і переростає в гальмо. Така нерівність стає причиною соціальної напруги в суспільстві, глибокого соціального розшарування населення, руйнує якість життя. Нерівність доходів населення ми розуміємо як такий їх розподіл, при якому утворюються дуже значні розриви між їх рівнями (кількістю), що привласнюються окремими верствами суспільства. За даними британської благодійної організації Oxfam, в 2013 р. чисті доходи 100 найбагатших жителів планети досягли 240 млрд. дол. За думкою фахівців Oxfam, для викорінення злиднів серед найбідніших верств населення світу вистачило б і 25% минулорічних доходів першої сотні супербагатих. Тим часом найбідніші верстви населення заробляють в день менше 1,25 дол. на людину. За останні 20 років доходи 1% найбагатших жителів планети збільшилися на 60% [1].

Особливо болісно нерівність проявляється в країнах постсоціалістичного світу. Як відомо, в цих країнах у минулому домінувала модель егалітарного розподілу доходів зі стійкою тенденцією становлення соціально однорідного суспільства. За короткий проміжок часу ситуація докорінно змінилася: від рівномірного до нерівномірного. Надзвичайно глибока диференціація у розподілі доходів вийшла за допустимі рамки і перетворилася на серйозну перешкоду на шляху економічного розвитку, джерело серйозного напруження в суспільстві, чинник, що знижує якість життя населення.

Найбільш поширеними індикаторами нерівності доходів є коефіцієнт фондів (коефіцієнт диференціації доходів) і коефіцієнт Джині (індекс концентрації доходів). У розвинених країнах 10-кратний розрив у доходах (порогові значення між крайніми децилями) вважається соціально небезпечним. В останніх дослідженнях Світового банку, заснованому на статистичних даних по країнах світу, було зроблено висновок про те, що надмірна нерівність відповідає коефіцієнту Джині вище 0,4 [2, с. 39]. Статистика доходів у трансформаційній економіці не відображає всього різноманіття їх формування і розподілу. Тому оцінити рівень нерівномірності доходів і бідності в Україні дуже складно. Дані офіційних органів статистики часто не збігаються з експертними оцінками і даними вітчизняних та зарубіжних соціологічних

служб. У доповіді ООН «Цілі розвитку тисячоліття. Україна-2015» вказується, що за національною межею бідності живе майже чверть населення України (в Білорусі – 6.3%, у Грузії – 24.7%, у Казахстані - 3.8%, в Молдові – 16.6%) [3]. В останні роки цей показник знов почав зростати. Кожне третє домогосподарство з дітьми перебуває за межею бідності. Наявність однієї дитини підвищує ризик бідності за відносним критерієм на 17%, а наявність трьох і більше дітей - вже на 42% [3, с. 20-22]. Феномен надмірної нерівності доходів населення, характерний для сучасного етапу розвитку соціально-економічної системи України, що виник у процесі ринкових перетворень, належить серйозно досліджувати, щоб виробити найбільш адекватні заходи з його мінімізації, більш точний інструментарій його вимірювання. Середня зарплатня по ППС в Україні також залишається досить низькою, що відображає слабку купівельну спроможність населення і слабку можливість якісного розвитку трудового потенціалу. Все це знижує привабливість життя в Україні. Ці тенденції на сьогодні не лише не зменшуються, а навпаки, посилюються. У цих умовах потрібно теоретичне обґрунтування та практична реалізація з боку держави ефективних і справедливих механізмів формування та перерозподілу доходів, сприяючих людському розвитку.

Література:

1. 100 багатейших людей мира «могут искоренить нищету». URL: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/76391>
2. Щекотин Е. В. Качество жизни в глобальном обществе риска: методологический подход URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/kachestvo-zhizni-v-globalnom-obschestve-riska-metodologicheskiiy-podhod>.
3. Цели развития тысячелетия: доклад ООН за 2015 год. – Нью-Йорк, 2015. –75 с.

ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В. В. СМАЧИЛО, канд. екон. наук, доц.,
проф. кафедри економіки
Д. К. ПІДЛІСНИЙ, студ.

Харківський національний університет будівництва та архітектури, м. Харків

Еволюція людства демонструє трансформацію як державних устроїв, так і зміну суспільства, зміна яких є взємопов'язаною та взаємообумовленою. Прогресивною вважається така держава, яка побудована на засадах демократії, що дозволяє існування громадянського суспільства. Саме існування останнього є проявом відповідальності сукупності індивідів та держави як штучного утворення.

Стійкий розвиток держави визначається існуванням громадського суспільства, яке приймає участь у формуванні нормативно-правового поля

країни та регіону, впливає на пріоритетність вирішення проблем та загальнодержавний вектор розвитку.

Цікавим проявом прозорості, відповідальності та прямого вирішення питань місцевого значення є співпраця органів місцевої влади та громадськості під час прийняття громадського бюджету (бюджету участі, партиципаторного бюджету, бюджету міських ініціатив), який подано як громадський проект в багатьох великих (Київ, Харків, Львів, Тернопіль, Миколаїв, Львів, Кривий Ріг, Запоріжжя, Рівне тощо) та малих (Самбір, Чугуїв, Первомайськ, Бровари, Нікополь, Краматорськ, тощо) містах України.

Законодавче визначення громадського бюджету відсутнє, але найчастіше його розуміють як частину коштів місцевого бюджету, що визначається голосуванням, яку спрямовують на реалізацію ініціатив громадськості шляхом виконання громадських проектів на конкурсній основі.

Вперше, у світовому вимірі, громадський бюджет було ініційовано в Бразилії в м. Порто-Алегро в 1989р. шляхом залучення бідних верств населення до управління містом [1]. Ця практика поширювалася і вдосконалювалася світом і в 2015р., за ініціативи Фундації польсько-української співпраці ПАУСІ [2], була реалізована у вигляді проекту «Партиципаторний бюджет – можливість для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади» у містах Чернігів, Черкаси, Луцьк та Полтава. Серед малих міст бюджет участі було вперше започатковано в м. Самбір із використанням досвіду польського міста Жешув [2]. Значного поширення громадські бюджети набули завдяки ініціативі ГО «SocialBoots», яка створила он-лайн платформу «Громадський проект» для автоматизації цього процесу, в межах проекту USAID «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи».

У Харкові громадський бюджет затверджено на 2018-2021рр. рішенням Міської Ради від 20.09.2017р. у вигляді Міської цільової програми на основі Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Бюджетного кодексу України, де передбачена робота через інформаційний портал, що забезпечує реалізацію принципів прозорості, підзвітності [3].

Завдяки громадському бюджетуванню є можливим реалізація соціальної відповідальності інститутами громадськості як контролерів додержання режиму законності; посередників між владою та громадськістю; координаторів суспільного діалогу.

Література:

1. Бюджет участі: історія і польський досвід. *Платформа розвитку міст*. URL: <http://www.urbanua.org/dosvid/zakordonni-pryklady/141> (дата звернення: 09.01.2019).
2. Офіційний сайт Фундації польсько-української співпраці ПАУСІ. URL: <http://pauci.org/ua/news/231> (дата звернення: 09.01.2019).
3. Про затвердження Міської цільової програми «Громадський бюджет (бюджет участі) міста Харкова» на 2018-2021 роки. *Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету*. URL: <http://www.city.kharkov.ua/uk/document/prozatverdzhennya-miskoi-tsilovoi-programi-gromadskiy-byudzheth-byudzheth-uchasti-mista-kharkova-na-2018-2021-roki-51796.html> (дата звернення: 09.01.2019).

СОЦІАЛЬНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Ю. В. ФЕДОТОВА, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
Ю. А. СЕРДЮК, студ.
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Туристська галузь України завдяки багатим природним, історико-культурним, трудовим ресурсам сьогодні має всі можливості зайняти гідну роль в економіці держави. Однак послугами туристських фірм в Україні користується лише 8% населення держави. Інша частина населення або організовує свій відпочинок власними силами, або в силу соціально-економічних причин взагалі не має можливості повноцінного відпочинку і оздоровлення. Це потенційна аудиторія так званого соціального туризму.

В Законі України «Про туризм» поняття соціальний туризм не згадується. Проте у Стратегії розвитку туризму і курортів, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6.08.08 за № 1088-р, серед основних напрямів реалізації Стратегії вказується – «розробити механізм державної підтримки впровадження туристичного продукту соціального характеру» [1]. Головною метою соціального туризму є подорожі і відпочинок соціально вразливих верств населення для відновлення працездатності, фізичних і моральних сил.

На сучасному етапі концепція соціального туризму базується на трьох основних принципах:

- 1) забезпечення відпочинком і оздоровленням кожного члена суспільства шляхом залучення в середовище туризму людей з низьким рівнем доходів;
- 2) субсидіювання туристських поїздок незаможних громадян;
- 3) участь державних і суспільних структур у розвитку туризму.

Дана концепція реалізована на практиці у багатьох високорозвинених країнах світу, а саме в Швейцарії, Німеччині, Франції з використанням так званих відпускних чеків.

Дискусійним серед фахівців залишається питання – які види слід відносити до категорії соціального туризму. Найпростіше визначитися за соціально-віковою ознакою. Це, насамперед, дитячо-юнацький туризм, молодіжний (студентський) туризм, туризм людей похилого віку.

У розвинених країнах світу успішно діє система дешевих студентських закладів розміщення – хостелів – яка в Україні тільки формується. Тому для розбудови системи молодіжного (студентського) туризму в Україні необхідно зробити дуже багато, адже всюди в світі студентська молодь є найбільш подорожуючим сегментом.

Щодо розвитку туризму людей похилого віку (туризму «сеньйорів»), туризму людей с особливими потребами, то ці види соціального туризму в нашій країні практично не розвиваються. Натомість у високорозвинених країнах подорожі людей похилого віку є масовими і надзвичайно популярними

і конкурують з молодіжними подорожами. Люди с особливими потребами розраховують лише на достатньо обмежене санаторно-курортне лікування, що ж до туристського їх обслуговування, то туристські заклади, заклади гостинності, транспортна інфраструктура до цього не готові.

Аналізуючи перспективи розвитку соціального туризму, зазначимо, що джерелами його фінансування та матеріальної підтримки, крім бюджетних коштів, можуть бути: кошти, отримані в результаті туристської та іншої діяльності закладів соціального туризму, платежі у вигляді соціальної туристської ренти, добровільні внески юридичних та фізичних осіб, в тому числі іноземних, на підтримку соціального туризму.

Література:

1. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501> (дата звернення: 03.02.2019)

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

О. О. ВОРОНІНА, канд. екон. наук,
ст. викладач кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Питання щодо реформування системи охорони здоров'я України почали розглядатися ще з моменту проголошення її незалежного статусу, але дискусії щодо моделі подальшого її розвитку та фінансування були затянуті аж на 25 років. В минулому році нарешті був обраний подальший вектор розвитку національної медичної галузі і розпочався процес її реформування. З трьох класичних моделей організації та фінансування системи охорони здоров'я: соціальної, ринкової та державної, була обрана остання. І радянська, або модель Семешко, яка існувала до недавнього часу, і модель Беверіджа є державними системами фінансування. Відмінність проявляється в схемі розподілення коштів. Світовий досвід показав, що бюджетна модель добре застосована в заможних країнах, де є достатньо державних коштів для фінансування в необхідній кількості та якості медичних послуг населенню та утримання медичної галузі на такому рівні фінансування, який дозволяє цій галузі не лише існувати, а і отримувати подальший розвиток.

Сьогодні, перед нашим суспільством, щодо медичної галузі постає декілька питань:

- по-перше, для здійснення якісної медичної допомоги в необхідних обсягах, потрібні значні фінансові асигнування у систему охорони здоров'я України, адже вона продовжує перебувати на бюджетному фінансуванні,

- по-друге, держава законодавчо окреслив межу своєї відповідальності мінімально-гарантованим набором медичних послуг, залишає своїх громадян, і особливо соціально незахищені верстви населення, один на один з тяжкими хворобами, які вимагають дорогих і висококваліфікованих медичних послуг.

На нашу думку, нівелювати таке становище може паралельне застосування регіональної системи добровільного медичного страхування.

Сучасний регіональний ринок медичного страхування є важливим елементом економічної інфраструктури регіону, і саме в цьому контексті його ефективне функціонування може стати важливим чинником та дієвим інструментом розвитку як системи охорони здоров'я так і соціально-економічного розвитку регіону в цілому [1, с. 81].

При побудові такої моделі треба враховувати існуючу значну нерівномірність між регіонами України у сфері соціального захисту та забезпечення охорони здоров'я населення, яка обумовлена наявними диспропорціями в організації та фінансуванні соціального захисту та забезпеченні охорони здоров'я населення в Україні, що потребує з боку держави розробки обґрунтованих напрямів підвищення рівня соціального захисту та забезпечення охорони здоров'я всіх верств населення регіонів України.

В Україні також розпочався процес децентралізації у сфері медичних послуг. Ухвалена реформа дозволяє громадам обирати різні шляхи надання громадянам якісних медичних послуг – від створення власних комунальних лікарень до укладання договорів із приватними закладами охорони здоров'я та лікарями індивідуальної практики. Такі законодавчі зміни полегшують організаційні та технічні моменти укладання договорів медичного страхування та розповсюдження системи добровільного страхування, як додаткового джерела фінансування медичної галузі з боку інституціональних структур та як медичних послуг для громадян.

Наявність добре розвинутого страхового ринку для України важлива з декількох причин: так в умовах дефіциту джерел фінансування він може сприяти формуванню додаткових джерел фінансування економіки; з іншого боку, сприяє стабілізації економічних відносин, підвищує рівень життя населення та соціальний захист. Світовий досвід показує, що страхові компанії можуть акумулювати фінансові ресурси у декілька разів більше, ніж середні комерційні банки.

Сучасний регіональний ринок медичного страхування є важливим елементом економічної інфраструктури регіону, і саме в цьому контексті його ефективне функціонування може стати важливим чинником та дієвим інструментом соціально-економічного розвитку регіону.

Література:

1. Вороніна О. О. Оцінка стану охорони здоров'я та рівня медичного страхування у Харківському регіоні / О. О. Вороніна, С. І. Чернов // *Соціальна економіка*. – 2016. – № 2. – С. 80–85.

БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ХАРАКТЕРИСТИКА У ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

О. О. ВОРОНІНА, канд. екон. наук,
ст. викладач кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Т. Ю. МАРТЕМ'ЯНОВА, студ.
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Основним завданням виробництва суспільних благ є задоволення потреб населення. Для підвищення результативності даного завдання важливим є максимальна зацікавленість та участь громадян у формуванні бюджетів та розпорядженні коштами на місцевому рівні.

У сучасних дослідженнях децентралізацію визначено як такий спосіб організації публічної влади в державі, за якого адміністративно-територіальні одиниці або інші територіальні утворення мають право самостійно вирішувати питання місцевого значення і реалізувати власні завдання у межах, встановлених законодавством та під відповідальність уповноважених органів і посадових осіб, а втручання у їх діяльність може відбуватись винятково з метою нагляду за законністю в передбачених законом випадках і відповідних формах [1].

А саме бюджетна децентралізація – це процес передачі повноважень управління доходами та видатками з метою збільшення ефективності реалізації даних повноважень та ретельніше управління бюджетними коштами громад.

Фінансова децентралізація в сучасних умовах розглядається як необхідна умова успішної децентралізації державних функцій у контексті демократичних перетворень.

Так, за умови проведення бюджетної децентралізації:

- відкриваються додаткові можливості щодо формування місцевих бюджетів;
- збільшується свобода у використанні коштів органами місцевого самоврядування;
- зростає активність й ініціатива місцевої влади;
- посилюється відповідальність за вирішення місцевих проблем.

Децентралізація передбачає підвищення ефективності роботи державного механізму й активізації розвитку регіонів на засадах демократії, а показниками такої ефективності й активізації є повноцінне забезпечення прав, законних інтересів та обов'язків місцевого населення, структурованого в комунально-муніципальні та регіональні колективи, а також органи територіальної самоорганізації [2].

Згідно «Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» , метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів

субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування через створення системи об'єднаних територіальних громад [3]. В процесі бюджетної децентралізації важливим є забезпечення чіткого розмежування повноважень, відповідальностей органів влади різних рівнів і збільшення обсягу власних доходів бюджетів територіальних громад, а основним стратегічним завданням реалізації бюджетної децентралізації є забезпечення економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Завдяки багаторазовим оцінкам, визначено, що фінансова децентралізація має позитивний вплив на забезпечення громад фінансовими ресурсами. А об'єднання територіальних громад є об'єктивно позитивним процесом для забезпечення їх сталого розвитку [4].

Література:

1. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація [Текст]: монографія / [кол. авт. ; відп. ред. проф. Н. Р. Нижник]. – К.: УАДУ при Президентові України, 1997. – 448 с.
2. Кукарцев О. Інституціональні механізми регіональної політики: централізація і децентралізація влади [Текст] / О. Кукарцев // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – №19. – 2007. – С. 102–108.
3. Гурне Б. Державне управління [Текст] / Б. Гурне ; [пер. з франц. В. Шовкуна]. – Київ : Основи, 1994. – 165 с.
4. Дроздовська О. С. Теоретичні засади фінансової децентралізації [Текст] / О. С. Дроздовська // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 19–25.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАЦЕЗДАТНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Г. І. РИБАК, канд. екон. наук., ст. викл. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Рушійною силою для розвитку економіки країни є високий рівень трудового потенціалу. Процес децентралізації ставить перед місцевими органами влади завдання забезпечення належних умов для реалізації потенціалу працездатного населення України. У сучасних умовах нестабільності економіки, високого рівня інфляції та безробіття одним з важливих напрямів роботи є соціальний захист працездатного населення. Зайняте населення своєю перетворюючою діяльністю впливає на стан власної соціальної захищеності та тих, хто цього потребує. Соціальним захистом працездатного населення, перш за все, є забезпечення гарантій робочого місця, гідної заробітної плати, досягнення оптимального співвідношення між доходами та витратами працюючого населення, підвищення рівня та якості життя населення й особливо середнього класу українського суспільства, який становить основу малого та середнього бізнесу.

В умовах децентралізації продовжує існувати проблема, коли людина має права на отримання соціального захисту, але фактично позбавлена можливості її отримати. Про це свідчить тенденція відтоку працездатного населення за кордон. Міграція робочої сили пов'язана не лише з пошуком високооплачуваної роботи, а й гідної праці, кращих умов життя та освіти. Така ситуація спричиняє «відплив умів». Для соціальної безпеки країни зовнішня міграція кваліфікованих працівників є загрозливою, бо зменшує якість трудових ресурсів, що залишаються в Україні, окрім того відбувається посилення навантаження на працююче населення. Все це може не тільки гальмувати розвиток науково-технічного прогресу, а й загалом становити загрозу економічній безпеці країни.

Нагальними мірами соціального захисту працездатного населення в регіонах мають стати:

- боротьба з безробіттям, яка за розрахунками спеціалістів сягає близько 4-6 млн. осіб в Україні. Місцеві органи влади мають спростити бюрократичний апарат в центрах зайнятості, розробка та реалізація програм зайнятості, мотивувати населення до само зайнятості, створення умов для розвитку бізнесу, розвиток галузей, що є перспективними для регіону, створення позитивного іміджу місцевості;

- створення умов гідної праці (належний контроль санітарних норм та техніки безпеки, індексація заробітної плати до реального рівня споживчого кошика);

- підвищення рівня життя населення, шляхом забезпечення населення житлом, якісними комунальними послугами, створенням належної інфраструктури та ін.;

- обов'язкове соціальне страхування засноване на внесках, що забезпечуватиме гарантований дохід;

- застосування диференційованої податкової системи та пільг для підприємств, що стимулюватимуть до створення робочих місць, інвестування у розвиток населення та інфраструктури;

- інвестування в освіту, наукові розробки та стартапи.

Децентралізація дозволить делегувати повноваження місцевим органам влади, які зможуть сформулювати ефективну модель соціального захисту, що відповідатиме нагальним проблемам місцевості. Реформування системи соціального захисту населення в країні має ґрунтуватися на ідеях соціально держави, дотриманні принципів цього захисту, прав і свобод громадян, реального забезпечення соціальних гарантій, сприяння самореалізації економічно активної частини населення. До регуляторного механізму взаємодії суспільного і державного необхідно імплантувати етичну складову, для якої потрібні високоосвічені та креативно діючі працівники і бізнесмени, здатні не тільки високопродуктивно працювати, але й дотримуватися норм моралі, в результаті чого не тільки сплачуються податки, але й є можливість соціально захистити індивіда шляхом підтримання, насамперед, його працездатності.

Література:

1. Система соціальних послуг в Україні в сучасних умовах: збірник статей за матеріалами національної конференції / Кол. авторів. Харків: ХІСД, 2018. 52 с. URL: <http://khisr.kharkov.ua/files/docs/1531820574.pdf>
2. Осіпова Л. В., Плахтій В. Г. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні: сучасний стан та перспективи. URL: http://politeco.nmetau.edu.ua/journals/1/7_a_ua.p

ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА РЕГІОНАХ

Г. І. РИБАК, канд. екон. наук., ст. викл. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки

Г. С. ГОЛОВІНА, студ.

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Соціальний захист населення є першочерговим завданням для більшості країн світу, бо людський капітал є основою стійкого розвитку економіки країни. В умовах процесу децентралізації об'єднані територіальні громади, які є спроможними, мають брати на себе відповідальність та переймати усі функції управління, в тому числі вирішення питань соціального захисту населення.

Поняття "соціальний захист" досить нове, почало використовуватись у міжнародних актах в середині ХХ століття, що було викликане кардинальними змінами в соціальній політиці у багатьох країнах світу, які зумовили необхідність систематизації та координації різноманітних інститутів соціальної сфери з позиції характеристики її захисних функцій. Формування ефективної системи соціального захисту населення завжди перебувало в колі наукових інтересів і вітчизняних дослідників.

Вітчизняні науковці розглядають соціальний захист населення, як функціональну систему напрямків та систему інститутів, які забезпечують її виконання. Та виокремлюють її основні принципи: гуманність, адресність, соціальна справедливість, комплексність, забезпечення прав і свобод особистості. Науковці трактують соціальний захист у ширшому тлумаченні як діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу розвитку та формування особистості, створення належних для самовизначення та ствердження в житті умов. У вузькому: соціальний захист – це сукупність правових і економічних гарантій, які забезпечують дотримання найважливіших соціальних прав особистості. На сьогоднішній день в економічній теорії та практиці не існує сталого визначення поняття «соціальний захист», що обумовлено різноманітними підходами з боку дослідників до його трактування та особливостями соціально-економічного розвитку територій.

На сьогодні в Україні назріла нагальна потреба щодо реформування діючої системи соціального захисту населення, відповідно до потреб кожної

територіальної громади, що є надзвичайно складним завданням. В умовах децентралізації ефективність соціальної політики оцінюється завдяки обраній системі соціального захисту, як окремого суспільного інституту, що має включати такі елементи: 1) цілі і мета діяльності; 2) функції та принципи; 3) суб'єкти та об'єкти, які взаємодіють у рамках інституціонального середовища; 4) сфери регулювання; 5) форми реалізації соціального захисту.

Основною метою соціального захисту є досягнення високого рівня якості життя населення. В рамках зазначеної мети для кожної територіальної громади необхідним є досягнення таких цілей: боротьба з бідністю; підвищення добробуту населення; попередження та мінімізація дії наслідків соціальних ризиків; сприйняття соціальному та економічному розвитку; розвиток соціального партнерства; поліпшення фізичного та духовного здоров'я людини; боротьба з демографічною кризою

Функції які має виконувати інститут соціального захисту можна поділити на: загальні (відтворення людських ресурсів, превентивна, регуляторна, інтегративна); спеціальні (адаптаційна, інноваційна, стимулююча, задоволення потреб); допоміжні (комунікативна, транслуюча, контрольна, профілактично-виховна).

До об'єктів соціального захисту можна віднести все населення, до суб'єктів: людина, місцеві органи влади, громадські об'єднання, підприємства. Відповідно до суб'єктів взаємодії можна сфери регулювання розподілити на наступні рівні: індивідуальний, колективний, регіональний.

Соціальний захист складається з трьох основних форм: соціальне забезпечення; соціальне страхування; соціальна допомога. Сьогодні однією з головних форм соціального захисту є соціальна допомога, та в деякій мірі соціальне забезпечення та навіть соціальне страхування планується за рахунок державних коштів. Підтвердженням цьому є основні пріоритети у соціальній сфері, що визначені середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 № 275-р):

- сприяння продуктивній зайнятості, реформа ринку праці;
- створення справедливої системи пенсійного страхування;
- забезпечення ефективної державної соціальної підтримки населення;
- розвиток соціальних та реабілітаційних послуг у територіальних громадах;
- забезпечення захисту прав дітей.

Значний рівень фінансового забезпечення соціальних видатків в Україні не свідчить, що система соціального захисту населення в Україні є ефективною з точки зору доступності та якості надання соціальних послуг і соціальної допомоги. Тому в сучасних умовах проблема соціального захисту повинна вирішуватися шляхом трансформації політики доходів населення, а не через збільшення їх фінансування за рахунок державних коштів. Від політики встановлення системи державного захисту необхідно поступово переходити до політики, спрямованої на зростання індивідуальних доходів населення, щоб кожна працююча людина могла за рахунок власних коштів забезпечити себе необхідними соціальними послугами. На регіональному рівні соціальні програми мають бути спрямовані на вирішення пріоритетних соціальних

проблем регіонів, поліпшення якості розробки стратегій регіонального розвитку; здійснення пошуку нових ефективних нетрадиційних механізмів подолання соціальних проблем депресивних територій; організація соціального моніторингу діяльності державних та регіональних органів та органів місцевого самоврядування.

Запропоновані заходи зменшать навантаження на бюджет і сприятимуть нормальному забезпеченню фінансування соціальних виплат з відповідних джерел.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМЕЙ З ДІТЬМИ

Є. П. ЯРИГІНА, канд. юрид. наук,
асист. кафедри трудового права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

У системі соціального забезпечення класифікація допоміг провадиться за різними критеріями, до числа яких можна віднести: джерела фінансування, тривалість виплати, цільове призначення тощо. Так, за тривалістю виплат допомоги поділяються на щомісячні, періодичні, одноразові. За цільовим призначенням розрізняють допомоги, покликані відшкодувати втрачений заробіток або надати додаткову матеріальну допомогу.

Необхідним критерієм для характеристики допоміг як виду соціального забезпечення є вказівка на фінансові джерела їх виплати, що гарантують різні їх види. Якщо до 31 грудня 2006 р. державна соціальна допомога сім'ям із дітьми призначалася страхувальниками та виплачувалася за рахунок коштів Фонду, то віднині застрахованим особам названі види допомоги призначаються і виплачуються за рахунок коштів Державного бюджету через органи соціального захисту населення. Питання їх призначення і виплати врегульоване постановою Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 р., №32.

Розходження в правових статусах самих джерел пов'язані як з особливостями формування коштів того чи іншого з них, так і суб'єктивним складом, що забезпечуються за рахунок коштів конкретного джерела. Так, загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, передбачає матеріальне забезпечення громадян у зв'язку з втратою заробітної плати (доходу) внаслідок тимчасової втрати працездатності (включаючи догляд за хворою дитиною, дитиною-інвалідом, хворим членом сім'ї), вагітності та пологів, часткову компенсацію витрат, пов'язаних із смертю застрахованої особи або членів її сім'ї, а також надання соціальних послуг за рахунок бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

Державні соціальні стандарти й нормативи встановлюються з метою: установа механізму реалізації соціальних прав і державних соціальних гарантій громадян, визначених Конституцією України; окреслення пріоритетів

державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах, а також фінансових ресурсів для їх реалізації; визначення й обґрунтування розмірів видатків Державного бюджету України, місцевих бюджетів, а також соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення й утримання соціальної сфери.

Державні соціальні стандарти у сфері доходів населення встановлюються з метою визначення розмірів державних соціальних гарантій у сфері оплати праці, виплат за обов'язковим державним соціальним страхуванням, права на отримання інших видів соціальних виплат і державної соціальної допомоги та їх розмірів, а також визначення пріоритетності напрямів державної соціальної політики.

Одним з визначальних елементів у регулюванні суспільних відносин у соціальній сфері є додержання принципу пропорційності між соціальним захистом громадян і фінансовими можливостями держави. Механізм їх реалізації може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів для збереження балансу інтересів усього суспільства. Неприпустимим є встановлення правового регулювання, за яким розмір пенсій, інших соціальних виплат і допомог буде нижчим від рівня, визначеного в ч. 3 ст. 46 Основного Закону країни, й не дозволить забезпечувати належні умови життя особи в суспільстві і зберігати її людську гідність, адже це суперечитиме його ст. 21. Розміри виплат залежать від соціально-економічних можливостей держави, проте мають гарантувати конституційне право кожного на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї. Хоча у ст. 48 Конституції й не закріплюється, що держава гарантує достатній життєвий рівень, проте завдання останньої, яка проголосила себе соціальною, полягає в тому, щоб створити такі належні умови для людини, щоб вона могла своєю працею могла б забезпечити гідну матеріальну базу життєдіяльності для себе і своєї сім'ї.

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги відповідно до Закону України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення становить: для працездатних осіб - 21 відсоток, для дітей - 85 відсотків, для осіб, які втратили працездатність, та осіб з інвалідністю - 100 відсотків відповідного прожиткового мінімуму. Розмір державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2019 році не може становити більше 75 відсотків рівня забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї.

Загалом констатуємо, що система соціального захисту населення в Україні перебуває на стадії становлення й розвитку, а пошуки її оптимальної структури, основних функцій, провідних напрямів діяльності на різних рівнях тривають. Особливого значення набуває класифікація соціальних послуг, що призначаються по централізованій і децентралізованій системах, тобто виділення соціальних послуг, що фінансуються з централізованих і децентралізованих джерел.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Н. В. РАГУЛІНА, ст. викладач кафедри обліку,
оподаткування та економічної безпеки

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

Усвідомлюючи важливість поліпшення інвестиційного клімату в Україні, головним завданням на короткострокову перспективу є удосконалення необхідної правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Для цього необхідно здійснити низку першочергових заходів з формування єдиних стратегічних цілей та послідовності економічних реформ, забезпечення незмінності та гарантованості захисту прав і свобод інвестора.

Нарощування інвестицій без структурних змін в економіці, без підпорядкування інвестиційної політики вирішенню стратегічних завдань економічної політики держави не буде доцільним з точки зору підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Нормативно-правова база регулювання інвестиційних процесів в Україні не передбачає використання терміна «інвестиційна політика». Законом України «Про інвестиційну діяльність» [1] передбачено для означення відповідного явища поняття «державного регулювання інвестиційної діяльності». При цьому наголошується, що державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики виходячи з цілей та показників економічного і соціального розвитку України, державних та регіональних програм розвитку економіки, державного і місцевих бюджетів, зокрема передбачених у них обсягів фінансування інвестиційної діяльності. Державне регулювання інвестиційної діяльності включає управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності та контроль за її здійсненням усіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності. Таким чином, сутність інвестиційної політики полягає в тому, що це ключовий спосіб державного регулювання інвестиційного процесу.

З метою активізації інвестиційної діяльності підприємств Уряд спрямовує свої зусилля, зокрема, на створення нормативно-правової бази для заохочення вкладення довгострокових фінансових інвестицій; сприяння укладенню угод про розподіл продукції; формування системи інструментів розвитку інвестиційної діяльності підприємств та інвестиційного кредитування; залучення додаткових фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних проектів.

Створення умов, за яких підприємства, зокрема малі та середні (МСП), могли б користуватися перевагами ринкової економіки, потребує цілеспрямованих зусиль на різних рівнях. Уряд та представники бізнесу визнають необхідність подальших ефективних дій у сферах, що мають особливе

значення: освоєння підприємствами нових галузей економіки, підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні та вихід на нові ринки. Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі України (Дорожня карта) узагальнює спільну позицію Уряду та бізнесу щодо визначених орієнтирів для розвитку торговельних відносин України, подолання перешкод та використання всіх наявних можливостей для розвитку експорту. Маючи основною метою перехід України до «експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успіху на світових ринках» на шляху розбудови інвестиційного механізму відновлення пост-конфліктних територій, дорожня карта визначає три основних завдання з її реалізації:

1. Створення сприятливих умов, що стимулюють торгівлю та інновації для диверсифікації експорту.

2. Розвиток послуг з підтримки бізнесу та торгівлі, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємств, зокрема МСП.

3. Зміцнення навичок і компетенцій підприємств, зокрема МСП, необхідних для участі в міжнародній торгівлі.

Поряд з цим нестабільність економіки і неодноразова девальвація гривні за останні десять років обумовили невизначеність і нестабільність економіки в цілому та негативно вплинули на довіру інвесторів.

Наступним важливим фактором є система оподаткування. Так, в Україні існують сектори, які, за певних умов, можуть бути звільнені від сплати ПДВ. Іноземні інвестори також мають право на спеціальний податковий режим для МСП, що полягає у сплаті єдиного податку, звільненні від сплати податку на прибуток підприємства, земельного податку, комунальних податків, збору за використання природних ресурсів і обов'язкового збору на державне пенсійне страхування. Приватні підприємці і підприємства з обсягом реалізації до 5 млн. гривень можуть користуватися спрощеним режимом оподаткування за ставкою 3 % від доходу на місяць, якщо вони є платниками ПДВ, і за ставкою 5 %, якщо вони не є платниками ПДВ. Підприємства, які займаються виробництвом енергозберігаючого обладнання або розробкою та реалізацією енергозберігаючих проектів, також звільняються від оподаткування 50-80 % податку на прибуток підприємств.

Ще одним важелем інвестиційного розвитку є створення умов для розбудови технологічних, наукових та індустріальних парків, але результати їх функціонування також неоднозначні. Вони створювалися для стимулювання інвестицій, а також сприяння проведенню наукових досліджень, створенню нових робочих місць та розвитку сучасних виробничих інфраструктур. Технологічні парки Пільги, передбачені для технологічних парків, включають накопичення платежів з податку на прибуток та ввізного мита на спеціальних рахунках, а також нульові відсотки за кредитами або компенсацію відсотків за кредитами, наданими для створення технопарків. Однак, через відсутність кредитної підтримки в останні роки ця ініціатива не реалізується.

Наведений аналіз дозволяє дійти висновку, що на сьогодні першочергового вирішення потребують такі важливі проблеми підвищення інвестиційної привабливості України, як: подолання корупційної складової

економічних відносин, модернізація законодавчої бази у таких напрямках регулятивної діяльності держави, як податковий, митний, земельні відносини, антимонопольна політика, імплементація у вітчизняне законодавство успішного міжнародного досвіду регулювання діяльності малих і середніх підприємств, кардинальна перебудова існуючої формальної системи державних гарантій захисту приватних інвестицій та створення дієвих механізмів вирішення корпоративних і комерційних спорів.

Література:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення 19.01.2019)

ПРАВОВІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Є. С. ПОЛЯРІНА, аспірант

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

Децентралізація (від лат. de – заперечення, centralize – середній, центральній) означає «знищення, скасування або ослаблення централізації та розширення прав низових органів управління» [7].

Генезис концепцій децентралізації має багатобічні розуміння стану чи процесу трансферу повноважень та важливості постачання суспільних послуг від національних до місцевих, регіональних, приватних ступенів та незалежних національних установ [6]. Згідно Закону України статі 1, за органами місцевого самоврядування закріплюються делеговані повноваження, котрі надані виконавчим комітетам за рішенням районних, обласних рад [3].

1 квітня 2014 р. виходить розпорядження Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [5]. Мета Концепції є знаходження механізмів та шляхів еволюції дієвого місцевого самоврядування.

Зараз відбувається добровільне об'єднання територіальних громад, це потрібно для того, щоб передати владу на місця [2].

Які переваги має децентралізація? По-перше, активісти будуть в змозі контролювати та самостійно планувати бюджет, виходячи зі стратегії розвитку громади. По-друге, покращення надання послуг. По-третє, процес реформування відродження українського села.

Які недоліки має децентралізація? По-перше, зароблені гроші постачаються, умовно, до сусіднього села, що виключатиме незадоволення. По-друге, повстає питання скорочення шкіл. По-друге, ризик місцевої влади не впоратися з повноваженнями. По третє, можливість феодалізації, доручення олігархічних структур.

23 січня 2019 року Кабінетом Міністрів України здійснюється перехід до нового етапу реформи децентралізації. Мета є запровадження і закріплення

змін до 2020 року. На сьогодні сформовано 876 громад, підвищення місцевих бюджетів майже до суми 234 млрд грн, 1,5 млн га земель у власності громад [1].

Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) співпрацює з Всеукраїнською асоціацією сільських та селищних рад (ВАССР) та Українською Асоціацією районних та обласних рад (УАРОР) [4].

Висновком упровадження реформи бюджетної децентралізації є прибуток інвестування місцевих бюджетів.

Слід також вказати на неспроможність діяльності органів публічної влади виходячи з відсутності цілісності територій Луганської та Донецької областей, тому істотним моментом є внесення у Конституцію виправлення щодо підсилення нагляду парламентом у існуючій ситуаційній загрозі життєздатності нації.

Література:

1. Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/> (дата звернення 29.01.2019).
2. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення 29.01.2019).
3. Закон України «Про місцеве самоврядування» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 29.01.2019).
4. Посібник з децентралізації у схемах / [під редакцією Н.Ю. Кузьмичової]. – Київ, 2016. – 72 с.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення 30.01.2019).
6. Романюк С. А. Децентралізація: теорія та практика застосування: монографія / С. А. Романюк – Київ: БукРі, 2018. – 216 с.
7. Словник іншомовних слів / [уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарлупа]. – Київ: Наукова думка, 2000. – 680 с.

ВПЛИВ ПРОЦЕСУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Т. В. БАТЮК, магістр

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

Зараз йде процес децентралізації в Україні. В процесі реформи об'єднані територіальні громади мають завдання – створити функції управління місцевими бюджетами. Метою цієї реформи є передача повноважень органам місцевого самоврядування, для покращення умов існування дитячих садків, шкіл, будинку дозвілля. Ця реформа призводить до спроможності, за рахунок власних коштів вирішувати питання місцевого зазначення. В процесі децентралізації повинні покращитись умови існування та завдяки коштів котрі залишаються в громаді вони повинні перерозподілятися за призначенням. Завдяки об'єднанню в територіальну громаду для людей будуть виділені нові робочі місця. В ході децентралізації будуть втіляться нові проекти.

Реформа децентралізації дала поштовх до формування шляхом збільшення територіальних громад дієздатного найбільш наближеного до громадянина інституту влади – місцевого самоврядування [1].

Добровільне об'єднання територіальних громад дозволило новоутвореним органам місцевого самоврядування дістати відповідні повноваження та ресурси, що їх раніше мали міста обласного значення [1].

У населених пунктах, що увійшли до складу об'єднаної громади, право жителів на місцеве самоврядування та надання послуг громадянам забезпечують обрані ними старости [1].

У 2018 році на прямих міжбюджетних відносинах з державним бюджетом перебувають 665 ОТГ, з яких 299 у 2017 році проведено перші вибори і в цьому році вони вперше отримують доходи, передбачені для бюджетів ОТГ. За січень-серпень поточного року надходження по 366 ОТГ, утворених у 2015–2016 роках, зросли на 22,2% і склали 6,8 млрд грн. По 299 громадах, які лише в цьому році почали отримувати ПДФО, надходження склали 5,9 млрд грн, що у 2,8 рази (+3,8 млрд грн) більше від обсягу доходів, отриманих ними за 8 місяців 2017 року [2].

З кожним роком реформа децентралізації дає змогу розвиватися, втілювати проекти котрі неможливо було зробити без фінансування. Місцеві бюджети наповнюються завдяки податкам, зборам.

Підтвердженням ефективності фінансової децентралізації є і щомісячне накопичення залишків бюджетних коштів на рахунках місцевих бюджетів, обсяг яких на початок 2017 р. становив 47,7 млрд грн (33,6 млрд грн по загальному фонду та 14,1 млрд грн по спеціальному фонду). Приріст залишків коштів проти початку 2016 року становив 12,5 млрд грн або 35,5 %. Збільшення залишків коштів на рахунках місцевих бюджетів свідчить про вагоме зростання дохідної частини місцевих бюджетів [3].

Такі тенденції дають можливість місцевим органам влади забезпечити належне функціонування закладів бюджетної сфери та самостійно вирішувати питання розвитку громад без звернення до центральних органів влади стосовно виділення додаткових коштів з Державного бюджету [3].

Для поліпшення фінансового забезпечення делегованих державою повноважень необхідно:

- об'єктивно встановити обсяги видатків місцевих бюджетів, що враховуються під час визначення міжбюджетних трансфертів вирівнювання;
- переглянути методики розрахунку таких трансфертів;
- законодавчо врегулювати питання відмови органів місцевого самоврядування від виконання фінансово не забезпечених повноважень, делегованих державою;
- запровадити інституції, які б розглядали бюджетні суперечки, що виникають між різними рівнями управління;
- запровадити програмно-цільовий метод складання та виконання місцевих бюджетів [4].

Для об'єктивного визначення обсягу ресурсів, необхідних для забезпечення делегованих повноважень, потрібно запровадити систему стандартів надання публічних послуг населенню.

Громадські обговорення засвідчили, що органи місцевого самоврядування схвально сприйняли цю ідею [4].

Такі стандарти мають бути розроблені та науково обґрунтовані для кожного виду публічних послуг. Стандарти повинні містити вичерпний перелік кількісних та якісних показників, які характеризують цю послугу. Наприклад, стандарт надання послуги у фельдшерсько-акушерському пункті має включати і перелік медичних дій, що безплатно надаватимуться пацієнтові, і перелік медикаментів, обладнання та матеріалів, необхідних для забезпечення таких медичних дій, включно з розрахунком заробітної плати персоналу. Окрім того, стандарт має включати складник щодо доступу користувача до послуги у часовому та/або територіальному аспектів. Такі стандарти повинні затверджуватися окремим законом або рішенням уряду [4].

Таким чином, підсумки виконання місцевих бюджетів підтверджують, що реалізація реформи міжбюджетних відносин у контексті децентралізації дала позитивні результати. Найбільш вагомим результатом є перерозподіл фінансового ресурсу на користь місцевих бюджетів. В органах місцевого самоврядування змінюються підходи до розвитку громад. Кожна громада має свої особливості, які можна використати для її зростання.

Література:

1. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення: 15.01.2019)

2. Фінансові результати місцевих бюджетів за 8 місяців 2018 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/9686> (дата звернення: 15.01.2019)

3. Вплив децентралізації на посилення платоспроможності місцевих бюджетів. URL: <http://www.nbuviar.gov.ua/index.php/silennya-platospromozhnosti-mistsevikh-byudzhetiv&catid=8&Itemid=350> (дата звернення: 15.01.2019)

4. Поліпшення фінансового забезпечення делегованих державою повноважень. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/fiscal_decentralization_ukr.pdf (дата звернення: 15.01.2019)

НАПРЯМИ АНАЛІЗУ ЛОГІСТИЧНИХ ВИТРАТ ТА ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Т. О. ЗВОНКО, магістр

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

Логістичні витрати - це витрати матеріальних, трудових, фінансових та інформаційних ресурсів, обумовлені виконанням підприємствами своїх функцій замовлень споживачів [1].

Склад логістичних витрат залежить від наступних факторів: вид діяльності підприємства, масштаб підприємства, вид транспорту, маса, розмір та вид перевезеного вантажу, маршрут, вид та відстань перевезення, організація системи складування, способи вантаження і вивантаження; податки, митні правила і т. д [1].

Складові логістичних витрат є основою для визначення їх структури. А. Смахов встановив, що для підприємств України при виконанні логістичної діяльності відповідає наступна структура витрат:

- на транспортування вантажів на магістральному транспорті (28-40%);
- на складування (25-46%);
- на упакування (15-25%);
- та інші витрати (наприклад, обробка замовлень клієнтів, заробітна плата співробітникам) (7-30%) [2].

З урахуванням значення транспорту необхідно оптимізувати логістичні витрати. Для їх зменшення та збільшення цілеспрямованості необхідно здійснювати їх оперативний аналіз із застосуванням сучасних методів.

Комплексний характер та складність визначення логістичних витрат зумовлені впливом великого числа факторів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища підприємства. В табл. 1 представлені основні фактори, що впливають на величину логістичних витрат.

Таблиця 1 - Фактори, що впливають на формування логістичних витрат [2]

Логістичні функції та операції	Чинники формування логістичних витрат	
	Кількісні фактори	Якісні фактори
Надходження, обробка і оформлення замовлення	Величина, сума та кількість замовлень	Автоматизація та масштаб застосування сучасних інформаційних технологій
Планування виробництва	Матеріаломісткість товарів, Зміна обсягів господарської діяльності	Вимоги до якості продукції, Концентрація, спеціалізація, координація і інтеграція Інноваційні технології
Закупівля і поставка продукції	Частота та розмір замовлень, Виробнича програма, Ціна на матеріали	Податкова та грошова політика, методи постачання і обслуговування, фінансове становище підприємства
Складування і зберігання продукції	Розмір замовлення, Стан запасів, Площа складу, Рівень обладнання складу	Використання сучасних концепцій менеджменту
Збут продукції	Темпи інфляції, Сезонні коливання, Зовнішні та внутрішні ринки	Конкурентоспроможність, Концентрація споживачів, Прогноз кон'юнктури ринку

Шляхи мінімізації логістичних витрат:

- 1) Скорочення логістичних витрат які не є доцільними, шляхом проведення бенчмаркінгу чи вартісного аналізу;

- 2) Проведення переговорів з клієнтами та постачальниками з метою зменшення цін, а також надання сприяння для зменшення витрат на логістику;
- 3) Пошук більш дешевих ресурсів;
- 4) Встановлення контролю над загальними витратами;
- 5) Підвищення кваліфікації співробітників (бізнес-програми, семінари);
- 6) Компенсація витрат від одного елемента логістичного ланцюга за рахунок іншого;
- 7) Автоматизування логістичних витрат [3].

Аналіз логістичних витрат є важливим елементом управління логістичної системи. Витрати можуть аналізуватися як в цілому по системі логістики, так і по виробничим підрозділам, елементами витрат і статтями калькуляції, видами діяльності та ін. Напрями аналізу логістичних витрат представлені на рис. 1 [4].

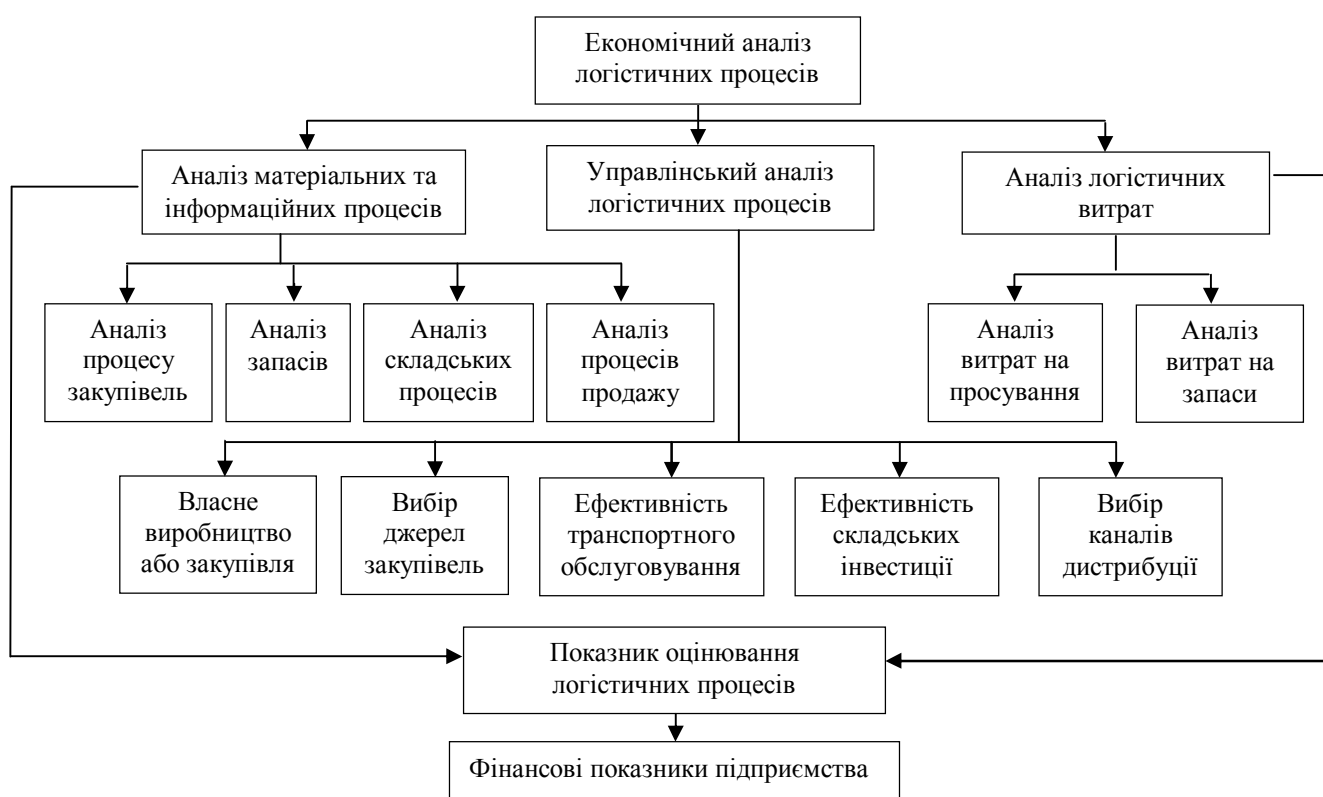

Рис. 1. Види економічного аналізу логістичних процесів на підприємстві

Отже, одним з головних моментів, який забезпечить ефективне здійснення і розвиток логістики в подальшому на підприємствах України є система аналізу і контролю логістичних витрат, а також розробка організаційної логістичної системи підприємства, котра б забезпечувала планування, організацію, реалізацію та управління матеріальними і відповідними їм потоками за критерієм мінімізації логістичних витрат.

Література:

1. Григорьев, М. Н. Логистика. Продвинутый курс: учебник для магистров / М. Н. Григорьев, А. П. Долгов, С. А. Уваров. – М. : Издательство Юрайт, 2011. – 734 с.

2. Сумець О. М. Логістичні витрати підприємства: теоретичні аспекти: монографія / О. М. Сумець. – Харків: Видавництво НУА, 2017. – 244 с.
3. Беляев В. М. Методи оцінки логістичних витрат і шляхи їх оптимізації URL: <http://udik.com.ua/books/book-1047/chapter-36165/> (дата звернення: 15.01.2019).
4. Саркисов С. В. Управление логистикой: учеб. пособие / Саркисов С. В. – М. : Дело, 2004. – 368 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

М. А. КАРНАУХ, магістр

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

Баланс – це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Баланс є основним звітним документом, що відображає фінансово-майновий стан підприємства на певну дату. Форма балансу і порядок його заповнення визначаються П(С)БО2 “Баланс”. Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на певну дату.

Баланс складається з 2 частин: Активу, де представлені господарські засоби, і Пасиву, де згруповані їхні джерела.

Актив балансу містить 3 розділи: I. Необоротні активи, II. Оборотні активи, III. Витрати майбутніх періодів.

Пасив балансу має 5 розділів: I. Власний капітал, II. Забезпечення наступних витрат і платежів, III. Довгострокові зобов'язання, IV. Поточні зобов'язання, V. Доходи майбутніх періодів.

Активи – це ті ресурси, використання яких в майбутньому дасть можливість підприємству отримати грошові кошти. Активи (основні засоби, нематеріальні активи, матеріали, запасні частини, дебіторська заборгованість тощо), які не принесуть в майбутньому підприємству економічної вигоди, в балансі не відображаються, а повинні бути списані на витрати. Залежно від терміну використання всі активи поділяються на необоротні (основні засоби, нематеріальні активи, тощо) та оборотні (запаси, грошові кошти, дебіторська заборгованість).

Власний капітал являє собою наявні активи підприємства, які залишаються після погашення всіх зобов'язань.

Зобов'язання відображаються в балансі, якщо їх оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок їх погашення.

Баланс підприємства складається на основі інформації за залишками на балансових рахунках – 1-6 класів Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань з оборотно-сальдової відомості.

У Звіт про фінансові результати відображається інформація про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства. Зміст, форма та загальні вимоги до розкриття статей звіту про фінансові результати

визначаються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 3 „Звіт про фінансовий результат“.

Метою складання Звіту про фінансовий результат є надання користувачами повної, правдивої та неупередженої інформації про доходи, витрати і збитки від діяльності підприємства за звітний період.

Звіт про фінансовий результат складається з 3 розділів: I. Фінансові результати, II. Елементи операційних витрат, III. Розрахунок показників прибутковості акцій.

Для більш повної оцінки результатів діяльності підприємства фінансові показники у Звіті визначаються та відображаються у розрізі звичайної діяльності та надзвичайних подій. Цей звіт дає можливість користувачам оцінити ділову активність підприємства та його фінансову привабливість без перенасичення інформації випадковими прибутками або збитками. Розмежування показників за видами діяльності дозволяє оцінити прибутковість кожного напрямку діяльності та прийняти рішення щодо пріоритетності того чи іншого напрямку.

У першому розділі Звіт про фінансові результати відображається сума доходів і витрат від усіх видів діяльності підприємства і визначається чистий прибуток або збиток звітного періоду.

У другому розділі Звіт про фінансовий результат розкривається інформація про операційні витрати підприємства, понесені в процесі діяльності протягом звітного періоду. Цей розділ заповнюється, як правило, на підставі даних рахунків класу 8 “Витрати за елементами”. Підприємства, які не використовують рахунки цього класу, повинні зробити додаткові вибірки по зазначених у звіті елементах.

У третьому розділі Звіту про фінансові результати заповнюється виключно акціонерними товариствами, прості акції або потенційно прості акції яких продаються і купуються на фондових біржах, а також товариствами, що перебувають у процесі випуску таких акцій. [1]

Звіт про рух грошових коштів – це звіт, який відображає надходження і вибуття грошових коштів у результаті діяльності підприємства в звітному періоді. Зміст, форми та загальні вимоги до розкриття статей Звіту про рух грошових коштів визначаються Положення (стандартом) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів”.

Звіт про рух грошових коштів складається з метою надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, які відбулися у грошових коштах підприємства та їх еквівалентах за звітний період.

Під грошовими коштами слід розуміти готівку, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання. До еквівалентів грошових коштів відносять короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і характеризуються незвичним ризиком зміни їх вартості.

Джерелами інформації для складання Звіту про рух грошових коштів є Баланс, Звіт про фінансові результати, Примітки до фінансових звітів, Головна книга, аналітичні дані окремих рахунків бухгалтерського обліку.

В кінці звіту визначається залишок грошових коштів на їх еквівалентів на кінець звітного року.

Звіт про власний капітал—це звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду. Зміст і форма Звіту про власний капітал та загальні вимоги до розкриття його статей визначається Положення(стандартом)бухгалтерського обліку 5.

Метою складання звіту про власний капітал є розкриття інформації про зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.

Звіт про власний капітал заповнюється на основі Балансу. Звіту про фінансові результати і аналітичних даних по окремих рахунках бухгалтерського обліку [2]

Отже, проаналізувавши дану тему, можна зробити висновок, що фінансова звітність є невід’ємним елементом усієї системи бухгалтерського обліку та для прийняття правильних управлінських рішень на рівні підприємства повинні використовуватись дані, які відповідають певним правилам, вимогам і нормам, що є зрозумілими та прийнятними для користувачів.

Література:

1. Грабовецький, Б. Є. Фінансовий аналіз та звітність : навч. посібник / Б. Є. Грабовецький, І. В. Шварц. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 281 с.
2. Доброскок О. В. Податковий контроль та його ефективність: навч. посібник / О. В. Доброскок . – Київ : Алерта, 2012. – 238 с.

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

А. Н. КОТРОБАЙ, магістр

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

Фінансова безпека – є важливою складовою фінансової політики держави. Особливо це актуально для країн з транзитивною економікою, в яких система державних фінансів не є достатньо стійкою. Насамперед це стосується України, та інших постсоціалістичних країн, які використовують ринкову економіку. В економічній літературі існує кілька визначень фінансової безпеки країни, що пояснюється складністю процесів.

Професор Д. Василік вважав, що фінансова безпека держави - досить багатопланове поняття в економічному контексті та надзвичайно актуальне в політичному, бо є результатом практичних заходів з боку законодавчої та виконавчої влади в сфері фінансів [1].

Національна академія внутрішніх справ України під фінансовою безпекою

країни розуміє такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю надати ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання. Це, на мою думку, одне з найбільш правильних визначень фінансової безпеки держави, тому що в ньому виділено основні складові фінансової безпеки.

С. Кульпінський вважає, що під фінансовою безпекою слід сприймати цілеспрямований комплекс заходів фіскальної та монетарної політики з метою досягнення збалансованої фінансової системи та створення сприятливого інвестиційного клімату. Як видно з цього та інших визначень фінансової безпеки країни, вона поперше досягається шляхом розумного використання державних фінансів, створення комфортного інвестиційного і податкового стану в країні, поки не властиво фінансовій системі України, і робить її нестійкою до економічних загроз зсередини країни і ззовні [2].

В концепції національної безпеки України серед основних загроз національній безпеці виділені загрози для фінансової безпеки країни.

Серед них, такі як: величезна боргова залежність держави; критичні обсяги державного зовнішнього і внутрішнього боргів; "тінізація" економіки, тощо.

Можна припустити, що однією з найсерйозніших загроз для фінансової системи України є неофіційна доларизація економіки. Ця проблема свідчить про недовіру українців до власної валюти, а також про невпевненість у монетарній політиці уряду [3].

Хотілося б визначити, що фінансову безпеку країни треба розглядати на декількох рівнях: 1) підприємства; 2) галузі; 3) країни; 4) світової економіки.

Без фінансової безпеки окремих підприємств і галузей не можна гарантувати фінансову безпеку країни. У той же час фінансова безпека країни в умовах глобалізації світової економіки тісно пов'язана з ситуацією на міжнародних валютних і фондових ринках.

Стан фінансової безпеки країни залежить від багатьох факторів, до них відносять: інвестиційну безпеку; фактори міжнародного фінансового ринку; коливання попиту і пропозиції; стан грошово-кредитної системи країни; збалансованість державного бюджету; державний борг країни; податкові пільги.

Фінансова безпека України насамперед залежить від злагодженого кореляції складових фінансової системи країни. Розбалансованість державного бюджету є головним підриваючим чинником фінансової системи, і, відповідно, фактором негативного впливу на фінансову безпеку [4].

Формування та використання державного бюджету України відповідно до вимог фінансової безпеки повинні враховувати такі критерії: забезпечення інтересів держави; пріоритет національних інтересів України; відповідність цілей бюджетної політики фінансовим ресурсам держави; забезпечення стабільності дохідної частини Державного бюджету України; підтримки єдності бюджетної системи та узгодженість бюджетної політики країни з грошово-кредитною політикою Національного банку України.

Важливим шляхом до підвищення фінансової безпеки України є протидія доларизації грошової сфери України. За різними аналізами, в банках України знаходиться близько 14-20 млрд. доларів, що є осередком функціонування і розвитку тіньової економіки. Провівши аналіз можна побачити, що щорічно ця сума тільки збільшується. Як раз це і свідчить про недовіру українців до банківської системи країни і невпевненість власників валюти в стабільності фінансової системи України на перспективу [5].

Отже, важливою складовою ефективного функціонування держави є високий рівень її фінансової безпеки. На підставі аналізу фінансової безпеки України, ми можемо зробити висновок про те, що фінансова безпека країни перебуває під загрозою, особливо негативний вплив на її стан мають такі підсистеми як грошово-кредитна, боргова та бюджетна. Саме тому необхідно впровадити дієві заходи, які забезпечать функціонування стану фінансової безпеки України на нормальному рівні.

Література:

1. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник / О. Д. Василик. – Київ: НІОС, 2001. – 416 с.
2. Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами / С. Кульпінський // *Фінансова консультація*. – 2000. – № 5. – С. 34.
3. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави / Єрмошенко М. М. – Київ, 2001. – 350 с.
4. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави / А. І. Сухоруков. – Київ: Вища школа, 2007. – 300 с.
5. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Зінько. – Київ: НІСД, 1997.

ВПРОВАДЖЕННЯ АНТИКРИЗОВИХ СТРАТЕГІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РЕГІОНУ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ

В. Ю. ЛЕСНИЦА, магістр

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

У період трансформаційних змін в основних галузях та секторах економіки, за яких статистичні данні свідчать про стійкі кризові процеси у діяльності багатьох українських підприємств як малого, так і середнього бізнесу, зросла необхідність розробки практичних рекомендацій з попередження кризових ситуацій та подолання банкрутства. Чи не головним питанням багатьох керівників підприємств стало удосконалення системи антикризових дій, розробка та реалізація тактичних та стратегічних заходів та забезпечення ефективною діагностики кризових явищ на рівні суб'єктів господарювання. Для підприємств різних форм власності та галузевої приналежності об'єктивною необхідністю стало створення та впровадження

повноцінної системи антикризового управління, що є неможливим без повноцінного функціонування кожної її функціональної підсистеми.

Систему антикризового управління визначають як спеціально організований процес управління для оперативного виявлення кризового стану, створення відповідних передумов для його своєчасного подолання та недопущення виникнення банкрутства.

Вона складається з таких підсистем, а саме:

- антикризове фінансове управління;
- антикризове організаційне управління.
- антикризовий маркетинг;
- підсистема діагностики;
- антикризовий операційний менеджмент;
- антикризовий кадровий менеджмент;

У період загострення кризових ситуацій на підприємствах у рамках антикризового управління більша увага приділяється правовим та фінансовим механізмам оптимізації кадрового складу, як правило, з метою зменшення витрат на персонал, застосують тактику скорочення штату, але значимість людських ресурсів та їх внесків в успіх діяльності підприємства важко переоцінити.

Саме антикризовий кадровий менеджмент, безпосередньо забезпечує виживання підприємства з найменшими втратами кадрового потенціалу та забезпечення максимально можливої соціального захисту персоналу.

Антикризове управління персоналом є однією з головних складових частин антикризового регулювання незалежно від сфери діяльності, бо саме завдяки людям існує організація. Важливо пам'ятати, що без професійно підготовлених, належним чином відібраних та розставлених людських ресурсів жодна організація не зможе функціонувати та розвиватися.

Спрямована на соціальний захист населення концепція антикризового управління персоналом передбачає зосередження на перспективних стратегічних напрямках роботи з кадрами, з урахуванням моральних, соціально-економічних та психологічних потреб людини.

До ефективних заходів відносять:

- залучення широких кіл працівників до участі в управлінні організацією;
- масову перекваліфікацію співробітників в зв'язку з переходом на нові технології;
- залучення молодих фахівців – омолодження кадрів;
- стимулювання дострокового виходу на пенсію осіб, що не здатні освоїти сучасні методи роботи та не відповідають вимогам;
- розробка принципів працевлаштування звільнених співробітників;

ПРОБЛЕМА УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЯ

С. О. ЛЬОВУШКІНА, магістр

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

Одними з основних завдань будь-якого підприємства є отримання більших економічних вигоди, досягнення економічної і фінансової рівноваги, збільшення обороту капіталу, зменшення ризиків. Даний перелік невичерпаний.

Для вирішення даних завдання необхідно раціональний розподіл грошових ресурсів. Необхідність побудови і оптимізації ефективної системи управління грошовими потоками обумовлена в потреби ефективного управління капіталом і витратами, що виникають в процесі діяльності підприємства. Грошовий потік являє собою складне економічне явище і виконує одну з головних ролей в отриманні фінансової результату.

Управління грошовими потоками будь-якої комерційної організації є важливою складовою частиною загальної системи.

Система управління грошовими потоками складаються з елементів (рис. 1)

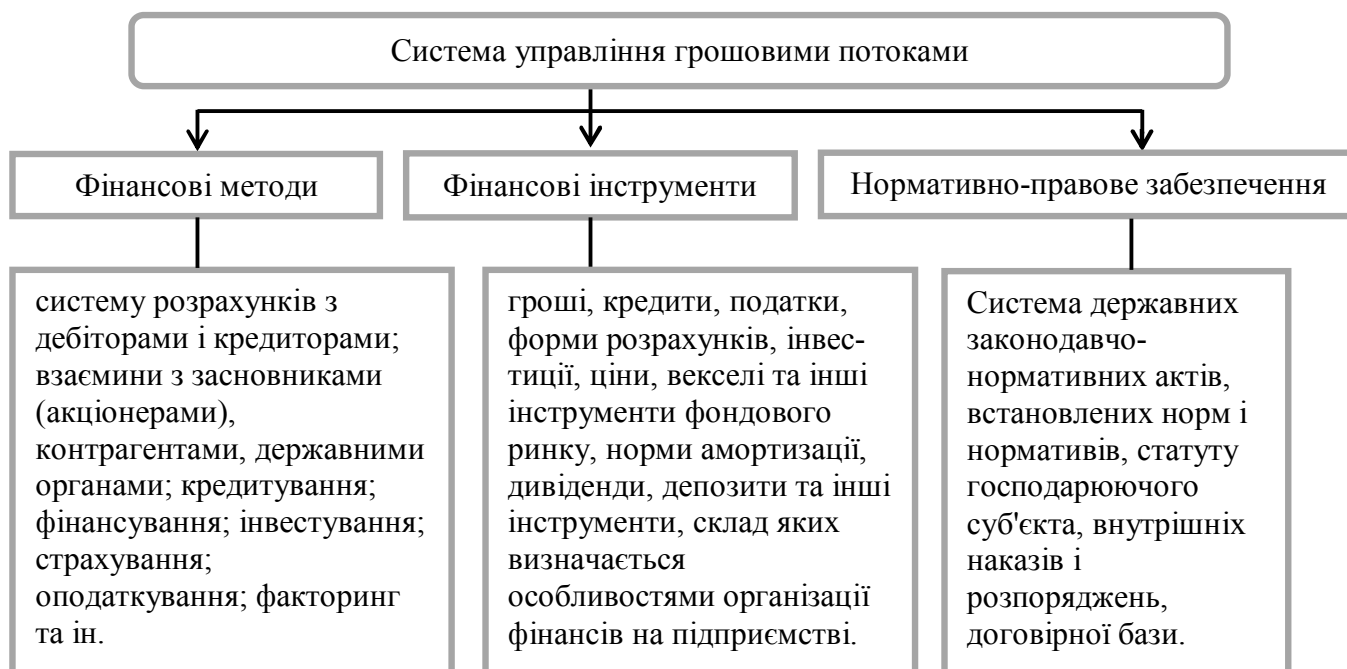

Рис 1. Система управління грошовими потоками

Система управління грошовими потоками на підприємстві – це сукупність методів, інструментів і специфічних прийомів цілеспрямованого, безперервного впливу з боку фінансової служби підприємства на рух грошових коштів для досягнення поставленої мети [1].

На сучасному етапі розвитку економіки України виникає постійна необхідність удосконалення системи управління грошовими потоками.

Основними завданнями оптимізації грошових потоків є забезпечення

збалансованості грошових надходжень і виплат протягом усього року, досягнення синхронності формування доходів і здійснення витрат у часі та просторів та забезпечення зростання чистого грошового потоку резерву грошової особистості підприємства у прогнозному періоді [2].

Ключовими об'єктами оптимізації є: позитивний(негативний) грошовий потік, залишок грошових коштів на кінець розрахункового(прогнозного) періоду, чистий грошовий потік(резерв коштів).

У системі заходів щодо оптимізації грошових потоків підприємства важливе місце займає їх збалансованість у часі та просторі за його бізнес-одинацями. Невідповідність між надходженням витрат і надходженням грошових коштів в окремі періоди року створює для підприємства додаткові фінансові складності. За досить високої тривалості таких періодів для нього виникає реальна загроза втрати фінансової стійкості та навіть банкрутства.

Завершальним етапом оптимізації є створення умов максимізації чистого грошового потоку резерву грошових коштів, що забезпечує підвищення темпів економічного розвитку підприємства насамперед за рахунок внутрішніх джерел фінансування чистого прибутку та амортизаційних відрахувань [3].

Окрім оптимізації, з метою підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємств, необхідно:

- удосконалити методику аналізу грошових потоків;
- використовувати розрахунок системи показників грошових потоків;
- проводити аналіз, порівняння с минулими роками, фінансового стану підприємства;
- визначати потоки в обліковій інформації для формування своєчасного інформаційного забезпечення аналізу руху грошових коштів підприємств;

Отже, можна зробити висновок, що грошові потоки - це приплив і відтік грошових коштів та їх еквівалентів. Управління грошовими потоками являє собою систему принципів і методів розробки й реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням коштів підприємства й організацією їхнього обороту. Ключовими об'єктами оптимізації є: позитивний(негативний) грошовий потік, залишок грошових коштів на кінець розрахункового(прогнозного) періоду, чистий грошовий потік(резерв коштів). Система управління рухом грошових коштів суб'єкта господарювання є індивідуальною для кожного підприємства, оскільки необхідно враховувати особливості його фінансово-господарської діяльності та специфічні умов зовнішнього і внутрішнього середовища її реалізації.

Література:

1. Управління грошовими потоками підприємства. URL: http://afdanalyse.ru/publ/investicionnyj_analiz/analiz_denezhnogo_potoka/upravlenie_denezhnymi_potokami/28-1-0-171#Syst (дата звернення: 27.10.2017)
2. Боярко І. М., Інвестиційний аналіз / І. М. Боярко, Л. Л. Гриценк. – Київ: Центр учбової літератури, 2011. – 400 с.
3. Карпенко Л. М. Методи оптимізації та моделі управління грошовими потоками на підприємстві / Л. М. Карпенко // *Вісник соціально-економічних досліджень*. – 2014. – Випуск 1 (52).

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ: ПРИЗНАЧЕННЯ, СКЛАД І ВИМОГИ ПРИ СКЛАДАННІ

Д. Р. ПИРОГОВА, магістр

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

На підставі даних бухгалтерського обліку підприємства зобов'язані складати фінансову звітність. Складання звітності є завершальним етапом облікового процесу. Мета, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів визначаються П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

Фінансова звітність являє собою звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів та містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період [1].

Метою складання фінансової звітності є подання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації для прийняття ними рішень щодо придбання, продажу та володіння цінними паперами, участі у капіталі підприємства, оцінки якості управління та здатності своєчасно виконувати свої зобов'язання, регулювання діяльності підприємства тощо.

Користувачами фінансової звітності можуть бути фізичні та юридичні особи, які потребують інформації про фінансово - господарську діяльність підприємства для прийняття рішень. Такими особами можуть бути власники, засновники підприємств, трудові колективи цих підприємств, органи державної статистики, інші органи виконавчої влади та користувачі відповідно до законодавства.

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Залежно від звітного періоду фінансову звітність поділяють на річну та проміжну(квартальну,піврічну). Проміжна звітність складається щоквартально наростаючим підсумком з початку звітного року. Річна звітність передбачає складання фінансової звітності за календарний рік.

Фінансова звітність підприємства включає: Баланс (форма № 1), Звіт про фінансові результати (форма № 2), Звіт про рух грошових коштів (форма № 3), Звіт про власний капітал (форма № 4), Примітки до річної фінансової звітності (форма № 5).

Фінансова квартальна звітність подається підприємствами не пізніше 25 числа наступного місяця за звітним кварталом, а річна – не пізніше 20 лютого наступного за звітним роком. Квартальна фінансова звітність, на відміну від річної, передбачає складання лише 2 форм: балансу та звіту про фінансові результати.

Фінансова звітність повинна бути достовірною – не містити помилок і перекручень, що здатні вплинути на рішення користувачів звітності. Тому всі підприємства перед складанням річної звітності повинні проводити інвентаризацію своїх активів.

Таблиця 1. – Актив порівняльного аналітичного балансу, тис. грн. за 2017 рік

Актив балансу	Абсолютні величини		Питома вага, %		Зміни			
	на початок звітнього періоду	на кінець звітнього періоду	на початок звітнього періоду	на кінець звітнього періоду	в абсолютних величинах (3 – 2)	у питомій вазі (5 – 4)	у відсотках до величини на початок періоду (6/2)*100	у відсотках до зміни підсумку балансу (6/Σ6)*100
1	2	3	4	5	6	7	8	9
І. Необоротні активи, у т.ч.:								
нематеріальні активи	2132	2125	0,01	0,05	-7	0,04	-0,33	0,22
основні засоби	12629	12219	73,35	69,29	-410	-4,06	-3,24	59,25
довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	-	-	-	-	-	-	-	-
інші фінансові інвестиції	-	-	-	-	-	-	-	-
ІІ. Оборотні активи, у т.ч.:								
Запаси	28324	40720	1,43	1,07	12396	-0,35	43,76	-0,40
дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	16571	17307	18,87	23,20	736	4,33	4,44	44,73
дебіторська заборгованість за розрахунками та ін.	1467	2959	0,06	1,41	1492	1,35	101,7	7,49
поточні фінансові інвестиції	-	-	-	-	-	-	-	-
гроші та їх еквіваленти	881	737	3,10	0,27	-147	-2,85	-16,77	-12,08
витрати майбутніх періодів	-	-	-	-	-	-	-	-
інші оборотні активи	536	3235	1,44	1,73	2699	0,29	503,54	3,18

Інформація, що подається у фінансових звітах, повинна бути зрозумілою і мати однозначне тлумачення користувачами, при умові, що вони мають відповідні знання та зацікавлені у сприйнятті інформації. Фінансова звітність повинна надавати інформацію, яка впливає на прийняття ними рішень і дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їх оцінки, зроблені в минулому [2].

За даними фінансової звітності досліджуємого підприємства ПрАТ «Бетонмаш» за 2016 рік проведено аналіз фінансової звітності, де ми можемо побачити, що загальна вартість майна підприємства ПрАТ «Бетонмаш» включаючи гроші і кошти в розрахунках, зменшилась за звітний період. В активі балансу зменшилися такі статті: нематеріальні активи на – 7 тис. грн, основні засоби на 410 тис грн., гроші та їх еквіваленти на – 144 тис. грн.

Для аналізу фінансового стану підприємства важливо вміти читати баланс, тобто знати зміст кожної зі статей, спосіб її оцінки, взаємозв'язок з іншими статтями, якісну характеристику.

Уміння читати баланс дає можливість: одержати необхідний обсяг інформації про підприємство; розрахувати рівень забезпечення підприємства власними оборотними коштами; установити, за рахунок яких чинників змінилася величина оборотних коштів; оцінити фінансовий стан підприємства за звітний період [3].

Отже, можна сказати, що баланс відповідає на запитання: "Яким є фінансовий стан підприємства на даний момент?", але відповідь на значно важливіше запитання: "Чому саме склався такий стан?" можна одержати, тільки користуючись методами економічного аналізу фінансового стану.

Література:

1. Корягін В. І. Бюджетні установи: бухгалтерський облік та оподаткування: монографія / В. І. Корягін, В. І. Лемішовський. – Львів: Інтеллект-Захід, 2007. – 287 с.
2. Пінішко В. С. Ціни і ціноутворення: навч. посібник / В. С. Пінішко. – Львів, 2006. – 364 с.
3. Барвінська Є. С. Економіка підприємства: навч. посібник / Є. С. Барвінська, Крайник О. П. – Львів, 2005. – 123 с.

ГОЛОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ю. В. ПОВСТЮК, студ.

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

Сучасний період розвитку економіки потребує зміни підходів до дослідження фінансово-економічної безпеки, це пояснюється зміною у глобальних та локальних масштабах. В Україні це питання постає особливо гостро, тому що сучасні проблеми світової економіки посилюються в нашій державі в наслідок багаторічної системної кризи. В сучасних українських реаліях тривала економічна криза, яка розпочалася ще у 90-х роках минулого століття, загострилася з приходом світової кризи у 2008 році та продовжується до сих пір на тлі падіння курсу національної валюти, загостренням відносин з Росією.

Сучасна економіка країни знаходиться в умовах постійної зміни як зовнішнього так і внутрішнього середовища під впливом економічних та політичних факторів. Це вимагає від держави пошуку не тільки шляхів адаптації до змінних умов, а й впровадження заходів для забезпечення системи економічної безпеки країни [2].

Серед головних відмітних характеристик економічної безпеки можна позначити наступні [1, 2]:

- економічна безпека є одним із важливих національних пріоритетів;

- економічна безпека тісно пов'язана з геополітичною стратегією та з інституційними аспектами країни;
- економічна безпека являє собою характеристику економічної системи, що визначає її незалежність, стабільність та стійкість, здатність постійного розвитку;
- критерієм економічної безпеки є економічні процеси в певний момент часу;
- індикатором рівня економічної безпеки виступає система показників загальногосподарського та соціально-економічного значення, що мають кількісний вираз;
- економічна безпека визначається ефективністю економіки і повинна підтримуватися всіма її ланками;
- ефективність схеми забезпечення економічної безпеки національної економіки пов'язана з рівнем ризиків, що несуть диспропорції в економічній системі [2].

У сучасних умовах посилюються проблеми внутрішньої регіональної економічної безпеки України у зв'язку із загостренням політичної ситуації в країні. Ці проблеми вимагають перегляду існуючих концепцій економічної безпеки й удосконалення пріоритетних шляхів її забезпечення. В умовах прискореної глобалізації, загострення протиріч у різних сферах діяльності людства, міжнародної конкуренції та конкурентної боротьби на національних ринках, збільшення кількості природних катаклізмів, катастроф та техногенних аварій зростає значущість забезпечення безпеки в цілому та економічної безпеки зокрема на всіх рівнях.

При підвищенні ризиків нестабільності соціально-економічного розвитку України, що виникають під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів середовища та враховуючи те, що на даному етапі необхідно впроваджувати європейські принципи просторового розвитку, децентралізації влади та створення об'єднаних територіальних громад, визнаючи високий виробничо-технологічний, економічний та соціальний потенціал країни, виникає необхідність дослідження пріоритетних напрямів підвищення економічної безпеки нашої України.

Основні проблеми забезпечення економічної безпеки, які потребують першочергового вирішення [1]:

- наявність та загострення економічної кризи в Україні в умовах збройної агресії з боку Російської Федерації;
- великий рівень корупції;
- погіршення добробуту населення та зростання рівня безробіття;
- високий рівень тінізації економічної діяльності;
- різке падіння реального ВВП;
- втрата інвестиційної привабливості нашої держави [1].

Аналізуючи основні економічної безпеки України та враховуючі основні умови, яких необхідно дотримуватися у ході її досягнення, пропонуються такі заходи для підвищення економічної безпеки [1]:

- зміцнення цілісності та самостійності держави у сфері економіки;
- подальше реформування економіки та суспільства;
- підвищення інвестиційної привабливості України;
- створення умов для зростання економіки шляхом стабілізації виробництва;
- структурна перебудова економіки шляхом переходу на інноваційні моделі розвитку;
- реструктуризація та модернізація української економіки у контексті Євроінтеграційних процесів;
- подолання "тінізації" економіки через реформування податкової системи;
- планомірне кредитування реального сектору економіки та інфраструктурних проектів;
- зменшення політичної й енергетичної залежності від Росії [1].

Економічна безпека є надзвичайно важливим елементом забезпечення національної безпеки України, що стосується всіх сфер життя нашої держави. Забезпечення економічної безпеки України перебуває у складі основних функцій держави і залежить від сучасних внутрішніх і зовнішніх умов.

Економічна безпека країни — це такий стан держави, за якого вона може створювати і розвивати ефективні умови для перспективного розвитку та зростання добробуту громадян. Багато сучасних внутрішніх та зовнішніх негативних явищ в Україні ставлять її економічну безпеку під загрозу. На мою думку, основними загрозами економічній безпеці України на сучасному етапі розвитку є: високий рівень тіньової економіки, несприятливий інвестиційний клімат, надто високий рівень державного боргу, неконтрольовані міграційні процеси, політична нестабільність тощо.

Безперервне спостереження щодо виникнення зовнішніх і внутрішніх загроз дасть можливість виявити їх причини й негативні наслідки, що дасть змогу забезпечити стабільний та стійкий розвиток національної економіки.

Література:

1. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / О. В. Скорук // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер.: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – Вип. 6 (3). – С. 39–42.
2. Варналій З. С. Економічна безпека: навч. посібник / З. С. Варналій, П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул ; [за ред. З. С. Варналія]. – Київ: Знання, 2009. – 647 с.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ВАРТОСТІ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ

І. О. САДОВА, магістр

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

Сфера послуг це розвинений сектор сучасної економіки. У практиці багатьох країн консалтингові послуги представляють собою важливий фактор ефективного функціонування і розвитку суб'єктів господарювання в умовах ринкових відносин.

Консалтинг (консультування) – діяльність з консультування керівників, управлінців з широкого кола питань у сфері фінансової, комерційної, юридичної, технологічної, технічної, експертної діяльності [1].

Головним завданням консалтингу є надання професійної допомоги організаціям різного профілю у вирішенні їх проблем.

Залежно від мети консалтингові послуги можна представити у вигляді наступної схеми [3]:

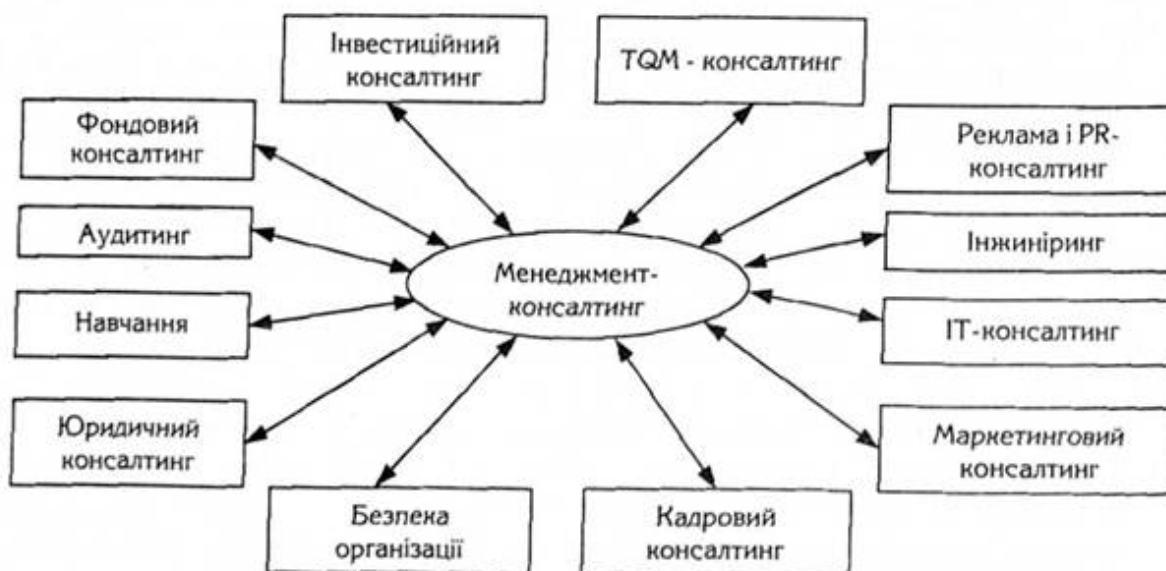

Рис. 1 – Види консалтингу

Різноманіття консалтингових послуг визначають проблеми формування їх вартості. В рамках наданого спектра послуг консультанти пропонують проекти комплексного консалтингового супроводу угод, абонентського обслуговування організацій. З розвитком різних напрямків і технологій надання комплексних послуг з'являється необхідність коректного формування обґрунтованої вартості таких проектів. Консультанти стикаються з проблемою недооцінки послуг, що надаються з боку споживача.

Умовно всі консалтингові послуги можна розділити на типові і індивідуальні. Типові послуги не пов'язані з реорганізацією підприємства, їх легше формалізувати. Більшість же консалтингових послуг відносяться до другого типу. Ця робота, як правило, пов'язана з перебудовою організації, залежить від конкретної ситуації і особливостей підприємства.

На формування ціни також впливають зовнішні фактори, такі як показники попиту та пропозиції, рівень конкуренції, державна політика щодо даної сфери. Вартість різних консалтингових послуг найчастіше обговорюється з кожним клієнтом індивідуально, в залежності від тривалості контракту і специфіки поставленого завдання. Оплата можлива як в рамках абонентського обслуговування (щомісячні виплати), так і єдиним траншем за завдання в цілому (з розбивкою на авансовий платіж і підсумковий платіж після виконання робіт).

Вартість послуг в більшій частині залежить не тільки від обсягу роботи, але і від репутації фірми, професійної підготовки працюючих консультантів, наявності необхідних знань, засобів і методів вирішення завдань.

Виділяють основні чотири форми встановлення ціни консалтингових послуг [2]:

- 1) погодинна оплата;
- 2) фіксована недиференційована оплата;
- 3) відсоток від вартості об'єкта консультування або результату;
- 4) комбінована оплата.

Наведені форми є ринковими, та встановлюються в процесі переговорів та конкурентної боротьби. Жодних загальнодержавних преїскурантів на консалтингові послуги не існує, а ціна визначається, виходячи із взаєморозуміння, аргументів і обґрунтувань.

При фіксованій оплаті за проект клієнту називається загальна вартість наданих робіт. Така оплата встановлюється для автентичних послуг або послуг, технологія яких відпрацьована до дрібниць.

Для розрахунку цієї суми консультант визначає обсяг робіт і витрати часу на їх виконання, а клієнт при цьому орієнтується, порівнюючи запропоновані йому ціни до вартості аналогічних проектів в інших консалтингових фірмах.

Погодинна оплата здійснюється на основі розрахунку кількості робочого часу, який необхідно витратити на здійснення консалтингового проекту і вартості одиниці робочого часу консультантів з урахуванням їх професійної підготовки [1].

Розцінки за одиницю робочого часу консультанта встановлюються окремо кожною консалтинговою фірмою, але вони спираються при цьому на звітні статистичні дані по ринку консультаційних послуг.

Відсоток від вартості об'єкта – вартість послуг яких розраховується як відсоток від вартості об'єкта консультування. Важливо, що в Україні норми професійної діяльності оцінювачів, вважають неетичним використання такої форми оплати праці при виконанні послуг з оцінки нерухомого майна [5].

Щодо методу оплати за кінцевим результатом, то з теоретичної точки зору він є найкращим, тому що стимулює консультантів до отримання максимального ефекту для клієнта, а у клієнта знімає сумнів в доцільності платити гроші "за слова" [4].

Можна зробити висновок, що найбільш ефективна форма оплати консалтингових послуг – погодинна оплата абонентського консультаційного обслуговування. Так як клієнт може бути впевнений, що в будь-який

передбачений договором час, зможе звернутися до фахівців і вони будуть готові прийняти питання, вивчити його і надати кваліфіковану та практичну консультаційну допомогу без додаткового узгодження вартості послуг та інших супутніх питань.

Вартість абонентського консультаційного обслуговування в порівнянні значно дешевше вартості рішення одноразових запитань і консультацій, одночасно з можливістю рішення більшої кількості питань за меншу плату [3].

Література:

1. Аброскин А. Сфера послуг та економічний розвиток: монографія / А. Аброскин. – Київ: Алерта, 2012. – №10.
2. Трофимова О. К. Історія становлення консалтингу / О. К. Трофимова // *Історичний довідник*. – 2013. – № 120. – С. 39. URL: <http://www.devbusiness.ua>. (Дата звернення 19.01.2019)
3. Огляд ринку менеджмент-консалтингових послуг: навч. посіб. / за ред.: М. І. Хливнюк. – Київ: Навігатор, 2014. – С. 16. URL: <http://www.navigator.net.ua>. (Дата звернення 19.01.2019)
4. Нове в розділі "Консалтинг". Ціноутворення консалтингових послуг: монографія / за ред. І. А. Травень. – Київ: Бібліотека, 2014. – № 15. URL: <http://www.i2r.ua>. (Дата звернення 19.01.2019)
5. Вербя В. А. Методичні положення побудови економічної моделі управління консалтингової компанії: монографія / Вербя В. А. – Київ: КНЕУ, 2011. – 327 с. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/viewFile/6894/7717>(Дата звернення 19.01.2019)
6. Мітюков І. О. Фінансові послуги України / І. О. Мітюков // *Енциклопедичний довідник*. – 2010. – С. 802. URL: http://fin.fem.sumdu.edu.ua/images/My_files/Fin_Services/Part23.pdf (Дата звернення 19.01.2019)
7. Вербя В. А. Управлінське консультування: концепція, організація, розвиток: монографія / Вербя В. А. – Київ: КНЕУ, 2011. – 327 с.

СЕКЦІЯ 3

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОТРИМАННЯ НАСЕЛЕННЯМ ЯКІСНИХ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Л. В. БЕЗЗУБКО, д-р наук з держ. упр., проф. кафедри економіки

Ю. Є. КУЛІК, магістр

Донбаська національна академія будівництва і архітектури, м. Краматорськ

Комунальне господарство є проблемною галуззю практично в усіх пострадянських країнах. Населення невдоволено вартістю і якістю послуг, у галузь спостерігається низький рівень модернізації та автоматизації, неефективно використання ресурсів. В багатьох країнах здійснюється реформування ЖКГ шляхом прийняття спеціальних програм.

Програма в ЖКГ визначає комплекс взаємопов'язаних організаційних, економічних, соціальних, екологічних, фінансових і технічних заходів, направлених на вирішення важливих завдань галузі. Базується на чіткому визначенні мети і містить систему узгоджених за строками, ресурсами і виконавцями заходів із зазначенням очікуваних результатів, що забезпечують досягнення поставленої мети, з урахуванням довгострокових стратегічних пріоритетів економічного розвитку, визначених стратегією розвитку конкретної держави.

Розглянемо дієвість програм модернізації ЖКГ у різних країнах:

1. Російський уряд за результатами аналізу діючих та реалізованих програм у сфері модернізації ЖКГ робить ставку на приватних інвесторів, зокрема зарубіжних, вітчизняну науку і постійно діючий механізм стимулювання та контролю їх співпраці з боку відповідних державних органів. Централізоване фінансування забезпечується завдяки Фонду сприяння реформуванню ЖКГ, створення якого передбачене «Комплексною програмою модернізації і реформування ЖКГ на 2010-2020 роки» [1].

2. Для подолання проблем модернізації галузі ЖКГ Казахстану існує окремий інститут АТ «Казахстанський центр модернізації та розвитку житлово-комунального господарства», який спільно з російськими науковцями прикладає значні зусилля до формування Фонду розвитку ЖКГ [2].

3. Політика модернізації ЖКГ Польщі, Естонії, Латвії, Угорщини базувалась на зацікавленні приватного інвестора, проте співпрацювали інвестори на взаємовигідних умовах зі сформованими майже по всій країні житловими товариствами або ж навіть асоціаціями житлових товариств. Угорщина є лідером по впровадженню інновацій у ЖКГ [3, 4].

4. Німеччина відрізняється масштабами програм модернізації ЖКГ та комплексного підходу в їх реалізації, вдалим балансуванням між державними

та приватними інтересами, урахуванням синергетичного ефекту від взаємодії всіх видів програм. Виділення значних коштів федерального бюджету плюс лояльне кредитування, освітні програми та пілотні проекти забезпечують максимальний економічний та соціальний ефект [5].

5. Франція, як і Німеччина, правильно розставляє пріоритети. Спочатку програма теплодернізації будинків, потім удосконалення інфраструктури і, як результат, локальне теплозабезпечення, а потім перегляд тарифної політики. Проте варто враховувати, що точне копіювання такого алгоритму для України, навіть якщо знайдеться інвестор, може спричинити надто високі тарифи.

Аналіз досвіду різних країн світу показав, що розробка та впровадження програм потребують комплексного підходу, узгодження з програмами інших галузей, урахування можливих економічних і соціальних ефектів.

Загалом у зарубіжних країнах поза залежністю від форм власності на підприємства ЖКГ схема фінансування модернізації основних фондів завжди залишається однаковою. Підприємство-оператор (тобто той, хто ці фонди обслуговує й надає ЖКГ-послуги) залучає довгострокове фінансування на фінансових ринках, після чого на залучені кошти обновляє фонди, потім 10-15 років виплачує кредит за низькими ставками. А вже потім, ще через 5-10 років, підприємство нарешті починає отримувати нормальний прибуток. Цей процес є постійним. Тому в реальності підприємство поступово залучає кошти, поступово обновляє фонди, поступово отримує прибуток. Тобто триває процес довгострокового бізнесу, в якому 5-7% прибутку – це вже дуже хороший показник [6].

Загальні висновки: в Україні повинно здійснюватися для реформування ЖКГ розробка довгострокових програм державно-приватного партнерства, спеціальних інвестиційних програм, створення умов для зацікавлення потенційних вітчизняних та закордонних інвесторів. Але процес фінансування модернізації галузі має відбуватися централізовано з Фонду розвитку ЖКГ.

Виявлення особливостей формування та впровадження програм у сфері ЖКГ за кордоном потребує подальшого дослідження та адаптування до українських реалій.

Література:

1. Шинкаренко П. Реформа ЖКХ: поиск эффективных решений / П. Шинкаренко // *Проблемы теории и практики управления*. – 2007. – № 3. – С. 32–38.
2. Лукин А. А. Казахстан. О реформе в ЖКХ. URL: http://www.urbanconomics.ru/texts.php?folder_id=93 (дата звернення: 11.01.2019)
3. Рідош Є. Реформа відносин у ЖКГ: орієнтуємось на сусідів. URL: <http://jkg-portal.com.ua/ua/analyticnews/analytikarizne/11591-reforma-vdnosin-u-zhkg-orntumosya-na-susdv> (дата звернення: 11.01.2019)
4. Олійник Н. І. Досвід прибалтійських країн у проведенні модернізації житлового фонду / Н. І. Олійник // *Вісник НАДУ*. – 2009. – № 2. – С. 95–104.
5. Димченко О. В. Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі: монографія / О. В. Димченко. – Харків: ХНАМГ, 2009. – 356 с.
6. Фурман Р. С. Житлово-комунальне господарство: закордонний і вітчизняний досвід його реформування та розвитку / Р. С. Фурман. – Вінниця, 2012. – 345 с.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

А. М. БРОВДІЙ, канд. юрид. наук, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

В умовах формування нових підходів до сталого розвитку населених пунктів, впровадження європейських стандартів енергопостачання виникають проблеми забезпечення населення житлово-комунальними послугами на технічному, економічному, правовому рівнях в рамках забезпечення реалізації політики держави у цій сфері. Питання якості надання житлово-комунальних послуг сьогодні перебуває у центрі уваги значної кількості науковців різних галузей знань, держави та окремих громадян.

З огляду на те, що проблеми якості водопостачання торкаються є міжгалузевими, важливим є формування політики держави, яка б враховувала економічні, екологічні, політичні, соціальні, технологічні аспекти водокористування, а також міжнародні стандарти і норми, що є загальноприйнятими у цій сфері. Державна політика покликана розв'язувати проблеми у відповідних сферах суспільної діяльності. В процесі реалізації відповідної політики держава впливає на суспільні відносини шляхом прийняття нормативно-правових актів, тим самим створюючи підґрунтя для практичного застосування правових приписів. Проте, важливо зазначити, що дієвість запроваджених принципів можлива виключно за умови комплексного підходу до її формування, охоплення суміжних галузей економічної діяльності держави та створення ефективного механізму її реалізації.

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють порядок постачання житлово-комунальних послуг є Закон України «Про житлово-комунальні послуги», Закон України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення», Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України «Про затвердження Правил користування системами централізованого комунального водопостачання та водовідведення в населених пунктах України», також новелою законодавчого регулювання відносин водопостачання є Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1145 «Про затвердження Порядку проведення перевірки відповідності якості надання деяких комунальних послуг та послуг управління багатоквартирним будинком параметрам, передбаченим договором про надання відповідних послуг», який ж одним із елементів реалізації стратегії сталого розвитку «Україна 2020», що затверджена Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. Її метою є впровадження європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції в світі за допомогою векторів розвитку, безпеки, відповідальності та гідності. Реформа житлово-комунального господарства є частиною вектору розвитку, що спрямований на забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ задля підвищення

стандартів життя. Створення держави з сильною економікою та передовими інноваціями, як зазначено у вказаній Стратегії, є можливим за умови відновлення макроекономічної стабільності, забезпечення зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему.

Враховуючи вказане, важливо розглядати нормативно-правові акти, які спрямовані на регулювання зазначених відносин з точки зору комплексного підходу в їх взаємозалежності та взаємообумовленості з нормативно-правовими актами, що регулюють відносини у сфері екологічної безпеки, стимулювання розвитку інноваційних технологій, зокрема в сфері розвитку альтернативних джерел енергетики, що сприятиме раціональному використанню природних вичерпних ресурсів.

З аналізу стратегій розвитку різних галузей економіки України можна зробити висновок про відсутність єдиного підходу до формування комплексного підходу розвитку політики держави. Крім цього, відсутня комплексність у прийнятті нормативно-правових актів різних рівнів, що є негативним фактором, який унеможлиблює їх ефективне застосування до правовідносин. Наприклад, тільки на початку 2019 року було затверджено порядок проведення перевірки якості надання житлово-комунальних послуг, проте відповідальність за порушення якісних показників їх надання визначені в типовому договорі про надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення, затвердженого Постановою КМУ від 21 липня 2005 року № 630. Відсутність механізму визначення якості послуги унеможливлювала звернення до постачальника послуги з вимогою про перерахунок сплаченої суми за надання житлово-комунальної послуги, зокрема водопостачання. Прийняття зазначеного порядку є значним кроком вперед на шляху до реалізації політичної стратегії держави у цій сфері та формування соціально орієнтованої держави, проте факт його прийняття не є запорукою ефективності його застосування.

Одним із недоліків цього нормативно-правового акту є відсутність термінологічних визначень, зокрема поняття якості надання комунальних послуг, що повинен відображати її параметри та складові частини. Також зазначеним актом передбачено що споживач звертається до виконавця послуги, у разі, ненадання, надання не в повному обсязі або неналежної якості комунальних послуг для перевірки якості та/або кількості наданих послуг. Крім цього відсутня відповідальність виконавця послуги у зв'язку з неприбуттям за заявою споживача для проведення перевірки якості надання послуг, проте у такому разі споживач має право скласти акт-претензію та за умови його підписання споживачем і не менш як двома іншими споживачами цієї послуги та надіслати його на розгляд виконавця послуг. В свою чергу останній вирішує питання про задоволення вимог, викладених у акті-претензії або надає обґрунтовану письмову відмову. Така позиція законодавця нівелює ефективність діяльності виконавця послуги та вимагає від споживача необхідність звернення до суду для вирішення зазначених питань. На мій погляд, це стосується в першу чергу претензій щодо відповідності показників

якості питної води вимогам державних стандартів, норм і правил, оскільки підтвердження невідповідності послуги водопостачання в цій частині вимагають додаткових витрат на проведення дослідження води, а виклик виконавця послуг на цій підставі на практиці може викликати відсутність реакції з боку виконавців.

Таким чином, політика надання якісних житлово-комунальних послуг впроваджується в Україні низькими темпами та за відсутності системного підходу до її реалізації. Крім цього прийняті нормативно-правові не забезпечують можливість їх ефективного застосування на практиці, що є приводом для подальших наукових досліджень.

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

О. Б. КАЙДАННИК, ст. викл. кафедри економіки підприємств,
бізнес-адміністрування та регіонального розвитку
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

У поняття «якість житлово-комунальних послуг», яке виступає основним критерієм управління об'єктами житлово-комунального господарства, закладено поєднання результатів діяльності підприємств, що постачають житлово-комунальні послуги, з досягненням необхідних соціальних стандартів життєзабезпечення і життєдіяльності населення. В умовах децентралізації системи надання житлово-комунальних послуг та переходу до ринкових механізмів управління повинен початися процес підвищення якості їх надання.

Створення системи управління якістю додасть ринку житлово-комунальних послуг цивілізований характер, звільняючи його від неорганізованості у відносинах постачальника і споживача послуг, з одного боку, зайвої авторитарності – з іншого.

Аналізуючи поняття «якість житлово-комунальних послуг» та процес управління якістю наданих послуг, можна визначити, що на дотримання належної якості житлово-комунальних послуг одночасно впливають два аспекти, а саме: з одного боку, інструкції, стандарти якості послуг, в тому числі стандарти якості ISO 9000; та з іншого боку – вимоги споживачів житлово-комунальних послуг.

Система обліку якості житлово-комунальних послуг, виражена через відповідні стандарти якості, є інструментом, за допомогою якого відбувається державне регулювання ринкових відносин в системі «постачальник - споживач» і, зокрема, політики оплати житла і комунальних послуг населенням при порушенні їх якості, а також якості житла. Нормативні значення житлово-комунальних послуг представляють собою номінальні значення та допустимі межі відхилень від них [1, с. 410]. Тому, якщо фактичне значення характеристик послуги може коливатися в рамках допустимих значень, то це означає, що послуга відповідає необхідному рівню значення, необхідному

рівню якості, а величини відхилень від номінальних значень характеризують погіршення якості послуги.

Управління якістю житлово-комунальних послуг являє собою систему державного і внутрішньовиробничого контролю за безпекою, надійністю і відповідністю технічним і санітарним вимогам послуг, що надаються споживачам. В умовах ринкової економіки якість продукту (послуги) є основним критерієм у створенні та розвитку конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг. Проведення єдиної політики в галузі розвитку системи якості надання житлово-комунальних послуг має здійснюватися, ґрунтуючись на державному регулюванні через системи стандартизації цих послуг.

Одним із загально визнаних інструментів поліпшення якості та підвищення конкурентоспроможності в усьому світі є системи менеджменту якості, засновані на застосуванні міжнародних стандартів ISO 9000. Основною особливістю міжнародних стандартів серії ISO 9000 в області якості є виражена орієнтація на вимоги споживачів і впровадження процесного підходу в управлінні.

Універсальність стандартів ISO полягає в тому, що вони не пропонують абсолютних вимірних критеріїв якості для кожного окремого виду продукції і послуг, а задають лише методологію функціонування системи якості, яка в свою чергу повинна забезпечувати високу якість продукції та послуг, вироблених підприємствами житлово-комунального господарства, іншими словами – забезпечувати високу ступінь задоволеності споживачів. Тому, вивчаючи і впроваджуючи міжнародні стандарти в сфері якості підприємствам вдається значно підвищити ефективність роботи, поліпшити якість і доступність послуг житлово-комунального господарства і забезпечити конкурентоспроможність цих послуг на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Сьогодні системи менеджменту якості, засновані на застосуванні міжнародних стандартів ISO 9000, активно розвиваються в усьому світі (США, Японія, Китай, Казахстан, Австралія та ін.). За деякими даними в світі зареєстровано понад 600 тис. підприємств, що мають сертифікати системи менеджменту якості [2]. Сертифікат ISO 9000, завірений кваліфікованими експертами, свідчить про те, що підприємства житлово-комунального сектору економіки України дбають про якість послуг і гарантують її споживачеві. Важливо, що наявність у підприємства сертифіката ISO 9000 вважається конкурентною перевагою при участі в конкурсах з надання населенню житлово-комунальних послуг.

Управління якістю – одна з функцій управління підприємством житлово-комунального господарства, яка дозволяє забезпечувати високий рівень якості продукції та послуг за рахунок уважного і розумного управління виробництвом і обслуговуванням [3]. Система управління якістю організована відповідно до специфіки та завдань конкретного підприємства. Стандарти ISO 9000 пропонують методіку побудови такої системи, яка може бути офіційно сертифікована.

Таким чином, якість житлово-комунальних послуг повинна відповідати стандартам та встановленим нормативам якості послуг й одночасно повністю задовольняти потреби споживачів.

Література:

1. Исмаилов Э. А. Повышение эффективности системы управления функционированием жилищно-коммунального хозяйства посредством создания эффективно работающей системы управления качеством / Э. А. Исмаилов // *Реконструкція житла: Інформаційні технології*. – 2005. – №6. – С. 408–412.
2. О разработке и внедрении системы менеджмента качества жилищно-коммунальных услуг. URL: <http://www.omsktest.ru/>.
3. Малюта О. В. Удосконалення організації надання житлово-комунальних послуг / О. В. Малюта // *Менеджер: ДонДУУ*. – 2008. – №4 (46). – С. 184–189.

ДО ПИТАННЯ МАРЖИНАЛЬНОГО ФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА

В. О. КОСТЮК, канд. екон. наук, доц. кафедри економіки підприємств, бізнес-адміністрування та регіонального розвитку

Д. В. СОКОЛОВ, ст. викл. кафедри економіки підприємств,
бізнес-адміністрування та регіонального розвитку

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Є. М. КАЙЛЮК, канд. екон. наук, проф. кафедри економіки і менеджменту
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Прибуток – це кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства, що характеризує абсолютну величину ефекту його роботи. В умовах ринку прибуток є найважливішим узагальнюючим показником у системі оцінювальних критеріїв ефективності виробничої, комерційної і фінансової діяльності підприємства. Він характеризує якість господарювання підприємства за всіма напрямками його діяльності і становить основу економічного розвитку будь-якого об'єкта управління та зміцнення його фінансових відносин з партнерами. Окрім цього, прибуток є основним джерелом фінансування витрат на виробничий і соціальний розвиток підприємства, найвагомим джерелом централізованих ресурсів держави. Це означає, що у збільшенні прибутку зацікавлені як підприємство, так і держава.

З огляду на це, основним завданням аналізу прибутку є: обґрунтування бізнес-плану (прогнозу) прибутку та вибір найкращого варіанта; оцінка виконання бізнес-плану прибутку та вивчення динаміки цього показника за ряд періодів; визначення та вимір впливу найважливіших факторів на зміну абсолютної величини прибутку; виявлення наявних резервів збільшення прибутку та розробка конкретних заходів щодо їх використання [4].

Тому при вирішенні цих задач велику увагу слід приділяти факторному аналізу прибутку, тобто визначенню впливу окремих чинників на його зміну.

Крім цього, треба підкреслити, що велику роль в обґрунтуванні управлінських рішень щодо отримання максимального прибутку відіграє маржинальний підхід до аналізу цього показника, основою якого є поділ усіх затрат підприємства на умовно-постійні та умовно-змінні за певний період часу і використання у процесі дослідження прибутку показника маржинального доходу.

Виходячи з вищенаведеного, пропонується при факторному аналізі прибутку використовувати наступну мультиплікативну модель цього показника, що являє собою добуток таких факторів: обсяг реалізації продукції в натуральному виразі, ціна одиниці продукції, частка маржинального доходу у загальній величині виручки від реалізації продукції, питома вага прибутку у загальній величині маржинального доходу [1;2;3].

Розрахунок впливу цих чинників на зміну досліджуваного показника прибутку пропонується здійснювати за допомогою індексної модифікації методу ланцюгових підстановок, яка передбачає використання під час аналітичних обчислень індексів факторних показників. У цьому випадку роздільний вплив зазначених факторів на зміну прибутку підприємства рекомендується обчислювати за наступною методикою:

вплив обсягу реалізації продукції в натуральному виразі обчислюється шляхом перемноження абсолютної величини прибутку базового періоду і відносного приросту обсягу реалізації продукції у звітному періоді стосовно базового;

вплив ціни одиниці продукції визначається шляхом перемноження абсолютної величини прибутку базового періоду , індексу обсягу реалізації продукції і відносного приросту ціни одиниці продукції;

вплив частки маржинального доходу у загальній величині виручки від реалізації продукції розраховується шляхом перемноження абсолютної величини прибутку базового періоду , індексу обсягу реалізації продукції , індексу ціни одиниці продукції і відносного приросту частки маржинального доходу у загальній величині виручки від реалізації продукції;

вплив питомої ваги прибутку у загальній величині маржинального доходу обчислюється шляхом перемноження абсолютної величини прибутку базового періоду, індексу обсягу реалізації продукції , індексу ціни одиниці продукції, індексу частки маржинального доходу у загальній величині виручки від реалізації продукції і відносного приросту питомої ваги прибутку у загальній величині маржинального доходу.

Наведена методика факторного аналізу прибутку дає можливість підвищити рівень аналітико-синтетичної роботи на підприємстві, дослідити вплив окремих чинників на зміну досліджуваного показника, використати результати такого аналізу при прийнятті і обґрунтуванні відповідних управлінських рішень.

Література:

1. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: навч. посібник / Т. Д. Костенко, Є. О. Підгора, В. С. Рижиков [та ін.]. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 400с.

2. Костюк В. О. Техніко-економічний аналіз діяльності підприємств міського господарства: підручник / В. О. Костюк ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 233 с.

3. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник / Г. В. Савицька. – Київ: Знання, 2004. – 654 с.

4. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства: навч. посібник / Н. В. Тарасенко. – Київ: Алерта, 2003. – 485 с.

ВИКОРИСТАННЯ СТАТИСТИЧНИХ МЕТОДІВ І МОДЕЛЕЙ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В. О. КОСТЮК, канд. екон. наук, доц.,
доц. кафедри економіки, бізнес-адміністрування та регіонального розвитку
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Для прийняття та обґрунтування управлінських рішень особливого значення і актуальності набуває використання для цього статистичних методів і моделей. Діапазон застосування статистичних методів і моделей в управлінській діяльності підприємства досить широкий. Перш за все, це стосується підготовки статистичної інформації для розробки управлінських рішень, її реєстрації, обробки, групування по різних ознаках, обчислення абсолютних і відносних показників, їх аналізу, порівняння з відповідними критеріями і на цій основі виявлення проблем і способів їх розв'язання на базі практичного досвіду.

Потім статистичні методи і моделі застосовуються на етапі реалізації управлінських рішень ,а саме, під час контролю їх використання та оцінювання ефективності отриманих кінцевих результатів. Статистичний факторний аналіз є також засобом глибокого і всебічного висвітлення механізму соціально-економічного розвитку підприємства і на цій основі сприяє дійовому впливу на них прийняттям різноманітних управлінських рішень. Важливу роль при цьому відіграють визначені за допомогою статистичних методів параметри досліджуваних соціально-економічних явищ і процесів, які протікають на тому чи іншому підприємстві, щодо їх обсягу, складу, структури, динаміки, взаємозв'язку , що притаманні окремим об'єктам управління. Крім цього слід підкреслити, що для наочності і обґрунтування управлінських рішень широко використовуються статистичні таблиці і графіки, як методи і моделі дослідження [1].

Застосування статистичних методів і моделей в управлінській діяльності підприємства визначається поставленими при цьому завданнями, суттю і особливостями соціально-економічного явища , що вивчається, і залежить від характеру та якості вихідної інформації, отриманої під час проведення статистичного дослідження. Відомо, що будь-яке статистичне дослідження, яке проводиться на досліджуваному об'єкті управління, включає в собі три послідовно виконуваних етапи: статистичне спостереження , статистичне

зведення і групування даних статистичного спостереження, статистичний аналіз зведеного й опрацьованого матеріалу.

З огляду на це, на кожному з етапів статистичного дослідження, яке проводиться на досліджуваному об'єкті управління, слід застосовувати відповідні статистичні методи і моделі. Так, на першому етапі статистичного дослідження необхідно широко застосовувати метод масового статистичного спостереження, який забезпечує повноту і представництво (репрезентативність) отриманої інформації, дає інформаційну базу для прийняття відповідних управлінських рішень. На другому етапі статистичного дослідження - використовуються методи статистичних групувань, абсолютних, відносних, середніх і варіаційних величин, статистичних таблиць, що дозволяє виділити в статистичній сукупності якісно однорідні соціально-економічні типи, групи й підгрупи і тим самим дати узагальнюючу характеристику з точки зору управління процесами, які відбуваються на підприємствах. На третьому етапі статистичного дослідження слід провести всебічний аналіз статистичної інформації, на базі якого формуються відповідні висновки, пропозиції і конкретні рекомендації щодо прийняття і обґрунтування управлінських рішень. На цьому етапі статистичного дослідження для характеристики динаміки і виявлення причинно-наслідкових взаємозв'язків соціально-економічних явищ та процесів, слід використовувати індексний метод, метод ланцюгових підстановок, ряди динаміки, балансовий метод, спосіб порівняння паралельних рядів, метод аналітичних групувань, графічний метод, методи математичної статистики з використанням комп'ютерних інформаційних технологій [2].

Вдосконалення системи управління на тому чи іншому підприємстві досягається широким використанням для цього статистичних моделей, а також ефективним застосуванням цих моделей у реальній технології розроблення управлінських рішень. Виходячи з цього, пропонується більш широко застосовувати в управлінській діяльності підприємства наступних детермінованих моделей [1; 2]:

адитивні моделі, чинники яких представлені у вигляді алгебраїчної суми ($Y = A + B + C$);

мультиплікативні моделі, чинники яких представлені у вигляді добутку ($Y = A \cdot B \cdot C$);

кратні моделі, чинники яких представлені у вигляді наступних відношень ($Y = A / B$);

змішані моделі, чинники яких представлені у різних комбінаціях ($Y = A / B + C$).

Слід підкреслити, що з точки зору участі в розробленні кінцевих управлінських рішень моделі мають бути орієнтовані на вирішення конкретних управлінських завдань, що потребує їх відповідної адаптації. Тому статистичні моделі мають бути оснащені відповідним програмним забезпеченням, яке дозволяє його користувачеві вирішувати конкретні управлінські завдання.

Таким чином, комплексне використання в управлінській діяльності підприємства статистичних методів і моделей дає можливість виявити причинно-наслідкові зв'язки між соціально-економічними явищами і

процесами, що відбуваються на окремих об'єктах управління, визначити взаємодію різних чинників і їх вплив на результати діяльності підприємства, обґрунтувати відповідні управлінські рішення, оцінити їх ефективність та спрогнозувати можливі економічні і соціальні наслідки створюваних ними різноманітних виробничих ситуацій.

Література:

1. Головач А. В. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: навч. посібник / Головач А. В. – Київ: КНЕУ, 2005. – 408 с.
2. Костюк В. О. Прикладна статистика: навч. посібник / В. О. Костюк; Харків. нац. ун-т міськ. гос-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – 191 с.

СЕКЦІЯ 4

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

А. М. БРОВДІЙ, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності *Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків*

А. А. БУЛАНОВА, студентка 3 курсу
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

На сучасному етапі розвитку Україна долучилася до процесу використання альтернативних видів енергії і щороку нарощує темпи розвитку відновлюваної енергетики. Законотворчі акти утворили легітимне поле для ефективного застосування альтернативного енергозабезпечення. Вперше в Україні визначено 147 збірників наукових статей на тему використання альтернативних джерел енергоресурсів. Як зазначено, на початку становлення Української державності було надано увагу даному питанню і створено сприятливий економічний режим для розвитку і використання нетрадиційних джерел енергії [1].

У 2003-му році Верховною Радою України було прийнято Закон «Про альтернативні джерела енергії», яким визначено правові, економічні, екологічні та організаційні засади використання альтернативних джерел енергії та забезпечено сприяння розширення їх використання у паливноенергетичному комплексі. Даним законом альтернативна енергетика визначається як сфера енергетики, що забезпечує вироблення електричної, теплової та механічної енергії з альтернативних джерел енергії; закон описує альтернативні джерела енергії до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів [2]. Відповідно до «Енергетичної стратегії України на період до 2035 року», прийнятої Кабінетом Міністрів України 18 серпня 2017 року, освоєння нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії розглядається як важливий фактор підвищення рівня енергетичної безпеки та зниження антропогенного впливу енергетики на довкілля [4]. Наприкінці 2011 року частка нетрадиційних відновлювальних джерел енергії в енергетичному балансі країни склала лише 7,2%. Даний показник вказує на необхідність пошуків змін в

енергетичному секторі шляхом проведення в державі відповідної енергетичної політики спрямованої на забезпечення виконання тих показників, які визначені «Енергетичною стратегією» України до 2035 р. щодо розвитку альтернативної енергетики [4].

Проблема правового регулювання використання альтернативних джерел енергії нині є надзвичайно актуальною і потребує детального наукового дослідження з метою пошуку шляхів формування та вдосконалення нормативно-правової бази в зазначеній сфері. Окремі питання особливостей правового регулювання використання альтернативних джерел енергії висвітлювались у роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, Я. С. Бенедикт, С. Д. Білоцький, Л. О. Бондар, А. Бредбрук, Ю. В. Ващенко, А. П. Вершинін, О. А. Городов, Г. Д. Джумагельдієва, О. Б. Кишко-Єрлі, Т. Г. Ковальчук, В. М. Комарницький, А. О. Кориневич, М. В. Краснова, Ю. А. Краснова, П. Г. Лахно, А. В. Пастух, О. В. Поліщук, В. Ф. Попондопуло, С. С. Селіверстов, В. І. Семчик, Ю. С. Шемшученко та ін.

Використання потенціалу нетрадиційних джерел енергії в Україні має не лише внутрішнє, але й важливе міжнародне значення як вагомий фактор енергетичної незалежності, протидії змінам клімату планети, покращення загального стану світової безпеки, а також одним з найважливіших стратегічних напрямків розвитку нашої держави.

На даному етапі доцільно стимулювати розвиток нетрадиційної енергетики в нашій країні для синхронізації з найбільш сучасними тенденціями, оскільки очікується, що відновлювані енергетичні ресурси будуть економічно конкурентоспроможними у порівнянні з традиційними джерелами.

Література:

1. Кудря С. О. Нетрадиційні та відновлювані джерела енергії: підручник / С. О. Кудря. – К. : НТУУ «КПІ», 2012. – 492 с.
2. Про альтернативні джерела енергії [Електронний ресурс] : Закон України від 20 лютого 2003 року (№ 555IV). – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15>
3. Аналіз сучасного стану альтернативної енергетики та рекомендації по екологізації паливно-енергетичного комплексу України : Збірник матеріалів II-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю / [В. Г. Петрук, С. С. Коцюбинська, Д. В. Мацюк]. – Вінниця. – 2015. – 236 с.
4. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605-р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#n2>

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

А. М. БРОВДІЙ, канд. юрид. наук, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності,

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова, м. Харків

А. В. ПУЗИРЬОВА, студент, кафедра лісового і садово-паркового господарства

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова, м. Харків

Альтернативні джерела енергії – відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів.

Розпорядженням КМУ від 24 липня 2013 р. №1071 була розроблена Енергетична стратегія України на період до 2030 р., в якій зазначено, що державі необхідно підвищувати привабливість освоєння та розвитку тих ВДЕ, які мають високу ймовірність економічної окупності в майбутньому і є найбільш перспективними з погляду виробництва на території України.

З огляду сучасних політичних реалій вона втратила чинність відповідно, до розпорядження КМУ від 18 серпня 2017 р. №605-р. «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», де чітко визначили цілеспрямування, що територіальне розташування України між ЄС та РФ, акт зовнішньої агресії останньої проти України містять як виклики, так і можливості.

Розвиток та використання альтернативних та відновлювальних джерел енергії (вітрової та сонячної енергії, біопалива, тощо) є вагомим фактором для зміцнення енергетичної безпеки та зменшення негативного техногенного впливу на навколишнє природне середовище. Важливість розвитку альтернативної енергетики є очевидною, адже вона відіграє вирішальну роль у зменшенні парникових викидів, зниженні негативного впливу на довкілля, підвищує безпеку енергопостачання, допомагає зменшити залежність від імпорту енергії.

Енергетика визначає рівень розвитку економіки країни, статус держави на міжнародній арені, її привабливість як партнера.

Проте розвинутий енергетичний сектор економіки неминуче призводить до забруднення навколишнього середовища, тому розвиток альтернативної енергетики є пріоритетом для багатьох розвинутих країн світу. Останнім часом в усьому світі актуальними стають проблеми, пов'язані з використанням енергоресурсів, також через збільшення цін на енергоресурси при великій

частці енергомістких галузей у внутрішньому валовому продукті. Україна не стоїть осторонь цих проблем, і перед нею постає важливе завдання, що передбачає скорочення споживання енергії шляхом застосування енергоощадних технологій та поступовий перехід на більше використання альтернативних джерел енергії.

Вартість енергії, що отримують з альтернативних джерел, останнім часом знижується, більшість технологій її виробництва стають конкурентоспроможними, але все ж поступаються технологіям, що базуються на використанні традиційних видів палива, передусім через високі початкові капітальні витрати. У розвиток альтернативної енергетики інвестують кошти великі енергетичні компанії, банки, міжнародні організації, фонди. Для стимулювання та підтримки впровадження поновлювальних джерел у багатьох країнах застосовують такі форми підтримки: пільгові тарифи для продажу електроенергії, що виробляється з поновлювальних джерел в енергомережу; використання для альтернативної енергії поняття «зелена енергія», що передбачає більш високу ціну для її свідомого споживача; податкові пільги; пільгові кредити; законодавчий припис забезпечити відповідну частку альтернативної енергії в загальному енергобалансі у встановлений строк.

Безумовними плюсами альтернативної енергетики є її екологічність і збільшення незалежності країни від імпорту традиційних джерел енергії. При цьому використання альтернативних джерел енергії передбачає і деякі складності. Так, є очевидним питання з нестабільністю джерел такої енергії – вітер, сонячне світло, вода.

Отже, при використанні екологічної енергії необхідно мати запасний варіант з традиційних джерел енергії на випадок перебоїв. Тобто потрібно мати резервні потужності, а це, крім іншого, призводить до збільшення витрат. До того ж сам факт екологічності альтернативної енергетики – не такий однозначний, оскільки фотоелементи, на основі яких працюють сонячні батареї, необхідно утилізувати. Також використання альтернативних джерел енергії має особливості, зокрема зумовлені природними умовами, а саме: залежністю від атмосферних та інших умов довкілля; наявністю водних ресурсів малих річок, необхідних для роботи гідроенергетичного обладнання; наявністю біомаси, кількість якої залежить від обсягів щорічних урожаїв; наявністю геотермальних джерел та свердловин, придатних для виробництва та використання геотермальної енергії; наявністю теплових викидів, обсяги яких залежать від функціонування підприємств промисловості; періодичністю природних циклів, внаслідок чого виникає незбалансованість виробництва енергії; необхідністю узгодження та збалансування періодичності передачі обсягів енергії, виробленої з альтернативних джерел, зокрема передачі електричної енергії в об'єднану енергетичну систему України.

Література:

1. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20 лютого 2003 р. № 555IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №24. – Ст.1, Ст. 10.

2. Альтернативні джерела енергії в Україні та можливості їх використання в Україні [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bestreferat.ru/referat-179990.html>.

3. Стадніцький М. О. Зміни правового регулювання альтернативної енергетики в сучасних реаліях України [Електронний ресурс] / М. О. Стадніцький. – Режим доступу до ресурсу: <http://jour.fea.kpi.ua/article/viewFile/131578/127764>.

ДО ПИТАННЯ ВРАХУВАННЯ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

К. М. ВРУБЛЕВСЬКА-МІСЮНА, канд. юрид. наук, асистент кафедри
правового забезпечення господарської діяльності
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Використання відновлюваних джерел енергії є одним із найбільш важливих напрямів енергетичної політики України, що спрямована на заощадження традиційних паливно-енергетичних ресурсів та поліпшення стану оточуючого природного середовища. Збільшення обсягів використання відновлюваних джерел енергії в енергетичному балансі України дасть змогу підвищити рівень диверсифікації джерел енергоносіїв, що сприятиме зміцненню енергетичної незалежності держави.

Для більш ефективного використання альтернативних джерел енергії в Україні на державному рівні запроваджуються різноманітні інструменти, що покликані забезпечити енергетичну безпеку та розвиток конкурентоспроможної економіки.

Наразі питання альтернативної енергетики в Україні врегульовано наступними нормативно-правовими актами: Законом України «Про альтернативні види палива» [1]; Законом України «Про альтернативні джерела енергії» [2]; Законом України «Про електроенергетику» [3] та ін.

Аналізуючи законодавство та практичну діяльність можна дійти до висновку, що з усіх способів в Україні застосовується лише «зелений» тариф та частково реалізовано право суб'єктів господарювання на отримання податкових і митних пільг у разі ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектуючих виробів за проектами демонстрації японських технологій. При цьому на практиці виявляється, що використання лише цих способів є недостатнім, тому необхідним є вивчення та запозичення зарубіжного досвіду у цій сфері діяльності.

При цьому, найбільш поширеними способами стимулювання використання альтернативних джерел енергії в країнах Європейського Союзу є «зелений» тариф, «преміум» тариф, «зелені сертифікати», інвестиційні гранти, податкові пільги та низьковідсоткові кредити [4].

У рамках ЄС видано декілька Зелених книг та прийняті такі документи як, Директива 2003/30/ЄС від 8 травня 2003 року з впровадження використання

біопалива та інших поновлювальних видів палива для транспорту; Директива 2001/77/ЕС «Про створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлюваних енергоджерел, на внутрішньому ринку електричної енергії»; Директива 2009/28/ЕС (ВДЕ) та рішення Комісії 2009/548/WE щодо популяризації відновлювальних джерел енергії. В цих актах зазначені цілі ЄС. Зазначається також, що біопаливо, електроенергія, водень з альтернативних джерел повинні використовуватися не менш як десятьма відсотками всіх видів транспорту.

Виробництво енергії з поновлюваних джерел залежить від розвитку малих та середніх підприємств, тому держави-члени повинні проводити державну політику підтримки підприємств на регіональному рівні. Країни – учасниці ЄС повинні забезпечити полегшення процедур сертифікації, ліцензування та інших, що можуть створювати бар'єри в розвитку ринку альтернативних джерел. Реалізація вищезазначених положень можлива за умови розробки відповідної політики на національному та регіональному рівнях у країнах – членах ЄС, а також визнання ролі альтернативної енергетики не тільки як енергетичного ресурсу, але й як внеску в економічний та соціальний розвиток. При цьому загальна та енергетична політика країни будується на пріоритеті відновлювальної енергетики, з установленням у національному енергетичному плані мети щодо рівня використання джерел альтернативної енергії.

Також, можна відмітити, що енергоспоживання Європейського Союзу має дві характерні особливості. По-перше, рівень загального споживання первинної енергії є майже незмінним протягом останніх двадцяти років – 1700...1800 млн т н.е./рік, і це за умови постійного розвитку економіки і приєднання нових країн до ЄС. Утримання енергоспоживання на постійному рівні досягається шляхом планомірного вживання заходів для підвищення енергоефективності та енергозбереження. По-друге, Євросоюз виробляє лише близько половини всієї необхідної кількості енергії і, зважаючи на це, приділяє велику увагу розвитку відновлюваних джерел енергії [5].

На сьогодні можливо виокремити перешкоди, що гальмують розвиток альтернативної енергетики в Україні. Це по-перше – фінансові, адже існує недостатнє фінансування суб'єктів господарювання, висока вартість обладнання і т. д. По-друге – недосконалість правового забезпечення – відсутнє нормативно-правова база у сфері підтримки розвитку ВДЕ; інститутів, здатних активно провадити реалізацію проектів у сфері використання ВДЕ і т. д.

Враховуючи досвід країн ЄС основними формами розвитку відновлювальної енергетики в Україні повинні стати: проекти, що реалізуватимуться державними та приватними підприємствами, або у формі приватно-державних партнерств. Це дозволить реалізувати такі концептуальні засади: вирішення проблеми енергетичної, економічної, соціальної та політичної напруженості в державі; збалансування паливно-енергетичного балансу країни; забезпечення охорони навколишнього середовища; зниження ймовірності екологічних катастроф (на зразок Чорнобильської та «Фукусіми»); створення нових робочих місць; стимулювання вторинних ефектів за рахунок

розвитку інших галузей промисловості, створення об'єктів інтелектуальної власності [6].

Таким чином, в контексті євроінтеграційних процесів в Україні необхідним є врахування позитивного досвіду країн ЄС, однак повноцінна реалізація положень законодавства без оновлення мереж, а також запровадження державних програм підтримки розвитку сонячної енергетики є неможливою.

Література:

1. Про альтернативні види палива: Закон України від 14.01.2000 № 1391-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. – 2000. – № 12. – Ст. 94.
2. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 № 555-IV. *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 24. – Ст.155.
3. Про електроенергетику: Закон України від 16.10.1997 № 575/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. – 1998. – № 1. – Ст.1.
4. Engels, Jip, The Promotion of Electricity from Renewable Energy Sources in the European Union (August 30, 2011) URL: <https://ssrn.com/abstract=1939760>.
5. Кузьміна М. М. Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії як пріоритетний напрям інноваційного розвитку держави. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12781/1/Kuzmina_659-670.pdf
6. Касич А. О., Литвиненко Я. О., Мельничук П. С. Альтернативна енергетика: світовий та вітчизняний досвід. URL: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n23/8.pdf>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

А. В. ДОМБРОВСЬКА, канд. юрид. наук, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

О. О. БОРДЮГ, студентка

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Одним з актуальних напрямів розвитку відновлюваної енергетики в Україні є використання біоенергетичних ресурсів. Наявний потенціал обумовлюється особливостями клімату в Україні, існуючими потужностями аграрно-промислового комплексу та наявністю необхідних трудових ресурсів. Водночас, стає використання вітчизняних біоенергетичних ресурсів дозволяє зменшити енергетичну залежність України, покращити клімат, зменшити безробіття, збільшити податкові надходження, поліпшити торговельно-платіжний баланс країни.

Склалася ситуація, за якої вимоги чинних в Україні нормативних документів, що регулюють біоенергетику, не узгоджуються між собою. Статтю присвячено аналізу вимог нормативних документів та розробленим проектам нормативних актів, які дозволять зняти законодавчі бар'єри на шляху енергонезалежності України.

Актуальність зазначеного питання відображає реалізація в Україні спільного проекту Програми розвитку ООН та Глобального екологічного фонду «Розвиток та комерціалізація біоенергетичних технологій у муніципальному секторі в Україні», спрямованого на розроблення політики, розбудову спроможності, технічну допомогу і надання фінансових стимулів для заохочення інвестицій приватного сектора у муніципальні проекти з біомаси. Основний наголос у проекті робиться на муніципальному тепло- та гарячому водопостачанні на основі використання сільськогосподарської біомаси.

Так, за розрахунками експертів потенціал біомаси, яким Україна володіє для виробництва енергії, складає близько 27 млн т у.п. на рік, з яких 12,2 млн т у.п. на рік – це відходи сільського господарства та 10 млн т у.п. на рік – енергетичних культур. Сьогодні Україна не повною мірою використовує свій потенціал. Лише 10 % (2,7 млн т у.п. на рік) від загального потенціалу біомаси йде на енергетичні потреби.

Хоча природний газ можна вважати зручним для індивідуального опалення, однак рівень тарифів робить біомасу перспективним і економічно-ефективним видом палива. Водночас, найбільшої трансформації щодо збільшення використання біоенергетичних ресурсів можна досягти у житлово-комунальному господарстві та бюджетній сфері, а також у промисловості.

Як зазначають експерти у разі заміщення 10 % природного газу місцевою біомасою у комунальній енергетиці необхідні інвестиції у розмірі 14 млрд грн, при цьому можливо досягнути економії природного газу за рахунок заміщення соломомою у розмірі 750 млн куб. м/рік. Разом з тим, створюється до 15 тис. нових робочих місць та біля 1,5 млрд грн на рік залишається в Україні замість здійснення платежів за російський газ, з яких близько 350 млн грн – прибуток агровиробників та логістичних компаній.

Слід зазначити, що правові відносини у сфері біоенергетики регулюються численними нормативно-правовими актами, яких налічується понад 100. Серед важливих актів законодавства, що регулюють використання біомаси в муніципальному тепло- та гарячому водопостачанні або впливають на цю сферу, можна відзначити такі: Бюджетний кодекс України; Податковий кодекс України; Закони України «Про альтернативні види палива», «Про альтернативні джерела енергії», «Про електроенергетику», «Про енергозбереження», «Про житлово-комунальні послуги», «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного потенціалу», «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах тепlopостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності», «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», «Про тепlopостачання» та інші.

Україна має значний потенціал для розвитку виробництва енергії на основі відновлювальних джерел, особливо біопалива з органічної сировини. Проте існує ціла низка проблем нормативно-правового характеру, які створюють труднощі для успішного розвитку внутрішнього ринку біопалива України. Зокрема, не адаптованість вітчизняних нормативів у даній сфері до

міжнародних, насамперед, європейських, стандартів, що стає на заваді використанню існуючого потенціалу повною мірою. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема внесення змін і доповнень до чинного законодавства України, розробка нових законодавчих актів, які б відповідали європейським стандартам та вимогам сталості. Для цього в наукових колах та експертному середовищі продовжується вивчення, розробка конкретних пропозицій щодо правового забезпечення розвитку біоенергетики як перспективної галузі енергетики України.

У правовому полі України існує майже тридцять законодавчих актів, що врегульовують відносини у сфері виробництва та споживання біопалива. Але більшість з них характеризуються відсутністю реальних (насамперед, фінансових) механізмів підтримки розвитку. До ключових нормативно-правових актів, які регулюють сферу розвитку біоенергетики і які потребують системного доопрацювання, варто віднести [

- Закон України «Про альтернативні джерела енергії» (№ 555-IV від 20.02.2003);

- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу» (№ 601 -VI від 25.09.2008)

Закон вводить "зелений тариф" на електроенергію, вироблену з біогазу і складових твердих побутових відходів (ТПВ), що підлягають біологічному розкладанню. При цьому коефіцієнт для біогазу буде таким же, як і у біомаси - 2,3. Право на "зелений тариф" отримають лише компанії, що запускають біогазові електростанції з квітня 2013 року. Документ диференціює "зелений тариф" для ГЕС, в залежності від їх потужності. Так, станції потужністю до 200 кВт отримають найменування "мікро" і коефіцієнт "зеленого тарифу" для них складе 2, потужністю від 200 кВт - до 1 МВт отримують найменування "міні" і коефіцієнт 1,6, потужністю від 1 до 10 МВт - "мала" і коефіцієнт 1,2 (все - при введенні в експлуатацію з квітня 2013 року). При запуску всіх перерахованих видів ГЕС до квітня 2013 р. коефіцієнт "зеленого тарифу" для них, як і раніше, буде складати 1,2.

- Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» (№ 1220Л/І від 01.04.2009);

- Закон України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо сприяння виробництву та використанню біопогічних видів палива» (№ 1391 -VI від 21.05.2009).

- Концепція Державної цільової науково-технічної програми розвитку виробництва та використання біологічних видів палив, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.02.2009 р. №276-р.

- Енергетична стратегія до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 р. № 145-р (оновлена 24.07.2013 р.);

Недосконалість законодавчо-нормативної бази розвитку біоенергетики в Україні, розмитість стратегії та відсутність чітких механізмів реалізації поставлених завдань є основними причинами низького рівня інвестицій і неконкурентоспроможності вітчизняних підприємств з виробництва та постачання альтернативних енергоносіїв. До факторів, які гальмують розвиток

галузі, насамперед, треба віднести невідповідність стандартів та системи сертифікації біопалива згідно з критеріями сталості використання біомаси.

31 лютого 2011 року Україна стала повноправним членом Енергетичного Співтовариства. Країна зобов'язалась імплементувати цілу низку європейських директив та регламентів, які б гармонізували її законодавство у сфері енергетики з європейською нормативно-правовою базою. Підписаний Україною Протокол про приєднання до Енергетичного Співтовариства містить чіткий перелік нормативно-правових актів, які мають бути враховані українським законодавством, і чіткі терміни реалізації. Відповідно до підписаних Україною документів, зміни мали торкнутися сфери використання відновлювальних джерел енергії та збереження навколишнього середовища.

Позитивні зміни у секторі ВДЕ (відновлювальних джерел енергії) пов'язуються з реалізацією Плану заходів з імплементации Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС, затвердженого у вересні 2014 р. Цей План спрямований на гармонізацію українського та європейського законодавства щодо відновлюваних джерел енергії. Серед іншого, в документі приділяється значна увага питанням сталого розвитку. Передбачено розробку критеріїв сталості для рідкого та газоподібного палива, що виробляється з біомаси та використовується на транспорті, а також для рідкого палива, що виробляється з біомаси та призначається для енергетичного використання, іншого ніж транспорт. Також планується розробити технічні вимоги до виробництва і використання біопалив та біорідин із скороченням обсягів викидів парникових газів, починаючи з 01.01.2017 не менш як на 50%, а з 01.01.2018 – не менш як на 18 60% для біопалив та біорідин, вироблених на установках, введених в експлуатацію після 01.01.2017.

Відповідно до Концепції державної цільової науково-технічної програми виробництва і використання біологічних видів палива, прийнятої Кабміном у 2013 році, частка біопалива у загальному балансі країни в 2014 р. повинна збільшитись в п'ять разів за рахунок державного та місцевих бюджетів .

У Стратегії зазначено, що розвиток енергетики на основі відновлюваних джерел енергії є важливим напрямком, який підвищує рівень енергетичної безпеки і знижує антропогенний вплив на навколишнє середовище. Передбачається збільшення частки відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у загальному балансі встановлених потужностей до рівня 10% у 2030 році. Відповідно до Стратегії, для широкого комерційного використання найближчими роками доцільно використовувати технології спалювання біомаси в котлах, а також технології збору й утилізації біогазу на полігонах твердих побутових відходів. Найбільший енергетичний потенціал в Україні мають такі види біомаси як: швидкоростучі енергетичні культури, відходи перероблення сільськогосподарських культур, відходи деревини та деревообробки. Проте, реалізація даного потенціалу ускладнюється нерозвиненістю інфраструктури та сировинної бази, необхідної для безперервних поставок сировини, низьким рівнем розвитку галузей, що виготовляють устаткування, а також малим обсягом генерації кожного з таких об'єктів.

Для України, яка є членом СОТ та має намір підписати Угоду про асоціацію з Євросоюзом, звичною має стати базова модель розвитку, що прийнята в ЄС, тобто модель інноваційного розвитку, за якої енергетична та екологічна безпека країни поєднується з активізацією роботи над вдосконаленням правового забезпечення, впровадженням інноваційних технологій, у тому числі, виробництвом біопалива на місцевому та на загальнодержавному рівнях.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТИМУЛІВ РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

А. В. ДОМБРОВСЬКА, канд. юрид. наук, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

І. І. КОНИК, студентка

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Сьогодні в Україні накопичилося багато причин, які створюють необхідність для більш швидкого розвитку відновлювальної енергетики. По-перше, це міжнародні зобов'язання, які взяла на себе Україна в рамках низки угод, зокрема Паризької угоди 2015 року. По-друге, це необхідність зменшення імпорту іноземних енергоносіїв і досягнення енергетичної незалежності. Також до причин, які спонукають законодавців шукати способи для стимулювання більш активного розвитку відновлювальної енергетики в Україні, належать необхідність створення нових робочих місць, активізація економічного зростання, покращення екології загалом і боротьба зі змінами клімату тощо.

Різні аспекти питання вдосконалення правового регулювання стимулів розвитку відновлювальної енергетики в Україні досліджувалось багатьма вченими. На особливу увагу серед них заслуговує кандидатська дисертація О. Волошина «Механізми державного регулювання розвитку альтернативної енергетики в Україні». У ній автор різнобічно та детально розкриває питання державного регулювання альтернативної енергетики, однак робота в основному описує механізми державного регулювання, а правовій регламентації приділено дуже мало уваги. Також питання стимулів правового регулювання досліджувались такими вченими, як С. Голікова, М. Дикаленко, А. Мерзляк, Г. Півняк, О. Стоян, І. Чукаєва, Ф. Шкрабець та багато інших.

Мета – необхідно знайти найбільш оптимальний спосіб стимулювання розвитку відновлювальної енергетики в Україні, для чого потрібно проаналізувати результативний зарубіжний досвід у зазначеній сфері й, урахувавши національні особливості нашої держави, оцінити доцільність його імплементації.

Основний матеріал. Енергія є невід'ємним складником життєдіяльності людини, без якого життя людини є немислимим. З давніх-давен людиною

використовувалися, окрім власної енергії та енергії тварин, ще три різновиди енергії: енергія сонця, енергія вітру й енергія води. І лише двісті років тому людиною почали досить активно використовуватися так звані «невідновлювальні джерела енергії», а саме енергія природних ресурсів. При цьому варто наголосити, що, незважаючи на той факт, що невідновлювальні джерела енергії стали використовуватися людиною значно пізніше, ніж відновлювальні, в літературі вони позиціонуються як традиційні, а відновлювальні джерела енергії переважно розглядаються як нетрадиційні. Вичерпність традиційних джерел енергії зумовила увагу до збільшення використання відновлювальних джерел енергії, які в законодавстві багатьох країн кваліфікуються як альтернативні джерела, з огляду на те що вони є заміником (альтернативою) найбільш використовуваних, проте обмежених традиційних джерел енергії.

Глобальні кліматичні зміни, проблематика наслідків аварій на атомних електростанціях, підвищення цін на енергоносії, зростання потреб в енергетичних ресурсах зумовлюють необхідність коригування енергетичної політики багатьох розвинених країн у напрямі розвитку альтернативних джерел енергії. Питання енергетичної безпеки держави постає як одне з найактуальніших із політичного, економічного та соціального поглядів.

Ситуація, у якій перебуває Україна з її значною потребою імпортування енергоносіїв, відсутністю достатніх можливостей альтернативного отримання деяких джерел енергії, вимагає якнайшвидшого вирішення шляхом державного регулювання розвитку альтернативних джерел енергії. Варто зазначити, що Україна має значний потенціал щодо використання альтернативних джерел енергії для стимулювання розвитку економіки в період важких кризових ситуацій і значної залежності від імпорту енергоносіїв. Державну стратегію у сфері розвитку альтернативних джерел енергії має бути спрямовано на вирішення основних проблемних питань щодо збільшення частки енергії з відновлюваних джерел у структурі загального первинного постачання енергії. Крім того, враховуючи необхідність залучення значних інвестиційних ресурсів у розвиток альтернативних джерел енергії, доцільним є використання в зазначеній сфері потенціалу державно-приватного партнерства (ДПП).

Також, як зазначає Є. Шкурідін, зростання попиту на енергію в умовах поступового скорочення наявних запасів традиційних енергоресурсів зумовлюють уряди більшості держав, у тому числі й України, формувати відповідне нормативне забезпечення, яке сприятиме залученню альтернативних джерел енергії в господарській обіг. Законодавство України у сфері альтернативної енергетики є досить новим. Однак, як будь-яке нормативне утворення, воно має базуватися на чіткій понятійній базі, провідне місце в якій посідає категорія «альтернативні джерела енергії».

У сучасних умовах одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки України є енергоефективність, а також зниження навантаження на навколишнє середовище в частині споживання енергоресурсів і пов'язаних зі споживанням утворень відходів, викидів, скидів. З метою підвищення енергоефективності й

енергорезультативності у світі активно впроваджуються системи енергетичного менеджменту на основі міжнародного стандарту.

Відтак для підвищення енергоефективності національної економіки немає іншого шляху, окрім розвитку альтернативної енергетики та впровадження системи енергетичного менеджменту на різних рівнях державного управління: макроекономічному (міжнародний, державний, галузевий, регіональний), мікроекономічному (підприємства й організації бюджетної сфери, суб'єкти господарювання, домогосподарства).

Значною перешкодою на шляху інвестицій в альтернативну енергетику України є корупційний складник системи державного управління країни. Тому дієвим інструментом державної антикорупційної політики у сфері альтернативної енергетики має стати принципово нова модель співпраці, яка ґрунтується на принципах публічно-приватного партнерства, що дасть змогу державі, уникаючи безпосереднього втручання в господарську діяльність підприємств, за допомогою інструментів нормативно-правового, фінансово-економічного, адміністративно-правового та інформаційно-комунікативного механізмів державного регулювання сприяти створенню нових потужностей для виробництва енергоносіїв з альтернативних джерел енергії.

Варто зазначити, що в іноземних інвесторів є зацікавленість щодо інвестування в українську альтернативну енергетику. Однак проблема полягає у відсутності зацікавленості міжнародних фінансових організацій в інвестуванні в альтернативну енергетику України, подальший розвиток якої значною мірою залежить від співпраці в тому числі з міжнародними фондами та банками.

Висновки. Перед Україною сьогодні стоїть чимало викликів у політичній та економічній сферах. Усі ці виклики взаємопов'язані, мають спільний вектор – це європейські стандарти. Саме запровадження європейських стандартів у всіх сферах діяльності нашої держави і стане вирішенням завдання, яке ми поставили в науковій роботі. Зокрема, судова реформа та прогрес у подоланні корупції сприятимуть зростанню інвестиційної привабливості Україні, стануть рушійною силою величезного притоку іноземних інвестицій у сектор відновлювальної енергетики.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ

А. В. ДОМБРОВСЬКА, канд. юрид. наук, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

А. В. ЧЕРНІКОВА, студентка

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Загальні положення про альтернативну енергетику, перспективи розвитку, визначення поняття альтернативних джерел енергії

Паливно-енергетичний комплекс є фундаментом розвинутої економіки держави. Він являє собою міжгалузеву систему, яка забезпечує споживачів усіх категорій паливно-енергетичними ресурсами (паливом чи отриманими з нього іншими видами енергії). Безперервне забезпечення народного господарства країни газом, нафтою, вугіллям, електричною та тепловою енергією – одна з умов існування її економічної та політичної незалежності, національної безпеки. Енергетика визначає рівень розвитку економіки країни, статус держави на міжнародній арені, її привабливість як партнера. Проте розвинутий енергетичний сектор економіки неминуче призводить до забруднення навколишнього середовища, тому розвиток альтернативної енергетики є пріоритетом для багатьох розвинутих країн світу. Останнім часом в усьому світі актуальними стають проблеми, пов'язані з використанням енергоресурсів, також через збільшення цін на енергоресурси при великій частці енергоємних галузей у внутрішньому валовому продукті. Україна не стоїть осторонь цих проблем, і перед нею постає важливе завдання, що передбачає скорочення споживання енергії шляхом застосування енергозберігаючих технологій та поступовий перехід на більше використання альтернативних джерел енергії.

Узагалі первинні енергетичні ресурси можуть бути розподілені на такі види, як паливо з природних ресурсів, що сформувалися з біомаси в геологічному минулому, та поновлювальні енергетичні продукти, які виробляються безпосередньо або опосередковано з потоків постійно доступної сонячної або гравітаційної енергії. Переваги використання альтернативних джерел енергії полягають у такому: поновлення енергетичного потенціалу альтернативних джерел енергії відбувається швидше, ніж його використання; існує можливість автономного використання, що забезпечує отримання енергії у віддалених місцевостях; менший вплив на навколишнє середовище (зниження викидів вуглекислого газу, забруднення води, ґрунту) тощо. Поновлювальні джерела енергії стають більш конкурентоспроможними в таких секторах енергетичного ринку: виробництво електроенергії, гаряче водопостачання та опалення, виробництво моторного палива для транспорту, комплексне енергопостачання автономних споживачів поза централізованими енергосистемами.

Проекти виробництва енергії з альтернативних джерел є частиною реалізації Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату (Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change), який є міжнародною угодою, покликаною скоротити викиди парникових газів для зниження антропогенного впливу на кліматичні зміни. Зменшення викидів кожна країна може здійснювати за допомогою збільшення ефективності виробництва, зменшення обсягів виробництва, більш раціонального використання енергоресурсів, а також виконання проектів, які приводять до зменшення викидів парникових газів в інших країнах.

Розвиток виробництва енергії з альтернативних джерел відбувається в багатьох країнах світу. Так, окрім європейських країн, США та Канади, 10 країн, що розвиваються (Бразилія, Китай, Індія, Тайланд та інші), розробили національні програми розвитку альтернативної енергетики. Наприклад, Китай

до 2020 року планує забезпечити 10 % вкладу поновлювальної енергії в сумарному споживанні енергоресурсів та 12,5 % у виробництві електроенергії. Країни ЄС установили план на використання до 40 % альтернативної енергії до 2030 року.

За світовими стандартами енергетичної безпеки країна може вважатися енергетично незалежною, якщо постачання енергоносіїв з одного джерела не перевищує для країни 25 %. Тому розвиток альтернативної енергетики останнім часом стає все більш актуальним в усьому світі.

Енергоспоживання Європейського Союзу має дві характерні особливості. По-перше, рівень загального споживання первинної енергії є майже незмінним протягом останніх двадцяти років – 1700...1800 млн т н.е./рік, і це за умови постійного розвитку економіки і приєднання нових країн до ЄС. Утримання енергоспоживання на постійному рівні досягається шляхом планомірного вживання заходів для підвищення енергоефективності та енергозбереження. По-друге, Євросоюз виробляє лише близько половини всієї необхідної кількості енергії і, зважаючи на це, приділяє велику увагу розвитку відновлюваних джерел енергії.

Європейський Союз – це об'єднання суверенних держав, тому енергетична політика країн-учасниць проводиться на національному рівні, а роль ЄС полягає передусім у координації національної діяльності та пошуку можливостей для гармонізації розвитку країн-учасниць із метою посилення ефекту національної діяльності. В Європейському Союзі спостерігається системний підхід щодо вирішення зазначеної проблеми. Так, визнано, що подальше економічне зростання передусім залежить від упровадження інновацій та конкурентної енергетичної політики. Самостійна програма «Розумну енергію Європі» реалізується у складі чинної Рамкової програми ЄС з конкурентоспроможності та інновацій на 2007-2013 роки.

У рамках ЄС видано декілька Зелених книг («На шляху до Європейської стратегії безпечного енергозабезпечення» – 2000 р., «Енергетична ефективність» – 2005 р., Європейська стратегія стійкої, конкурентної та безпечної енергетики – 2006 р.). На рівні ЄС прийняті такі документи: Директива 2003/30/ЄС від 8 травня 2003 року з впровадження використання біопалива та інших поновлювальних видів палива для транспорту (Directive 2003/30/EC on the promotion of the use of biofuels or other renewable fuels for transport); Директива 2001/77/ЄС «Про створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлюваних енергоджерел, на внутрішньому ринку електричної енергії» (Directive 2001/77/EC on the promotion of electricity produced from renewable energy sources in the internal electricity market); Директива 2009/28/ЄС (ВДЕ) та рішення Комісії 2009/548/WE щодо популяризації відновлювальних джерел енергії. В цих актах зазначені цілі ЄС до 2020 року: 20 % зниження викидів парникових газів, 20 % покращення ефективності використання енергії, 20 % – частка альтернативних джерел енергії в енергетичному балансі ЄС. Зазначається також, що біопаливо, електроенергія, водень з альтернативних джерел повинні використовуватися не менш як десятьма відсотками всіх видів транспорту. У «Дорожній карті

відновлюваної енергетики» від 2007 р., розробленій Європейською Комісією, вказано, що нові цілі мають бути досягнуті до 2020 року за рахунок вітрових електростанцій (12 % від необхідного обсягу електроенергії). Виробництво електроенергії з біомаси (тверда біомаса, органічні відходи, біогаз) має потроїтися, сягаючи близько 300 ТВт-год/рік. Також очікується певне зростання виробництва електроенергії з енергії сонця та хвиль у зв'язку з потенційним здешевленням відповідних технологій. За рахунок відновлюваних джерел енергії в Євросоюзі у 2020 році має бути забезпечено 34 % загального споживання електроенергії. Виробництво енергії з поновлюваних джерел залежить від розвитку малих та середніх підприємств, тому держави-члени повинні проводити державну політику підтримки підприємств на регіональному рівні. Країни – учасниці ЄС повинні забезпечити полегшення процедур сертифікації, ліцензування та інших, що можуть створювати бар'єри в розвитку ринку альтернативних джерел. Цікавим актом є Заключний документ Гаазької конференції з Європейської енергетичної хартії, який спрямований на підвищення надійності енергопостачання й у максимальному ступені забезпечення ефективності виробництва, перетворення, транспортування, розподілу та використання енергії з тим, щоб підвищувати рівень безпеки та зводити до мінімуму проблеми охорони довкілля. Сторони цього договору сприяють доступу до місцевих і міжнародних ринків енергетики та стимулюють до залучення інвестицій інших членів енергетичного ринку.

Реалізація вищезазначених положень можлива за умови розробки відповідної політики на національному та регіональному рівнях у країнах – членах ЄС, а також визнання ролі альтернативної енергетики не тільки як енергетичного ресурсу, але й як внеску в економічний та соціальний розвиток. При цьому загальна та енергетична політика країни будується на пріоритеті відновлювальної енергетики, з установленням у національному енергетичному плані мети щодо рівня використання джерел альтернативної енергії. Країни ЄС через кожні п'ять років приймають і публікують звіт, що встановлює національні індикативні цілі для майбутнього споживання електрики, виробленої з відновлювальних джерел енергії, виражені в процентних показниках від обсягу споживання електрики, на наступні 10 років. У звіті також окреслюються заходи, вжиті або заплановані на національному рівні, для досягнення цих національних індикативних цілей. Саме за такої умови можлива фінансова підтримка з боку неенергетичних програм ЄС, особливо структурних фондів, що виділяють кошти на розробку проєктів, навчання та інші види діяльності, спрямовані на зниження рівня безробіття та стимулювання економічної діяльності.

Розглянемо особливості національного регулювання виробництва енергії з альтернативних джерел на прикладі окремих країн.

Уряд Данії після аварії на ЧАЕС заборонив будівництво атомних електростанцій, і сьогодні 20 % електроенергії виробляють вітряні електростанції (понад 4800 міні-електростанцій). За даними Міжнародного енергетичного агентства, європейські вітроелектростанції стають уже конкурентоспроможними поряд із традиційними тепловими станціями, що

працюють на вугіллі й мазуті. Проте, на відміну від останніх, вітер, що виробляє електроенергію і тепло, не викидає в повітря як відходи сажу й шкідливі гази. Крім того, для його добування не треба копати глибокі шахти, а для транспортування не потрібні танкери й залізничні вагони. Данія є самодостатньою країною в енергетичній сфері. Енергетична політика країни здійснюється в рамках енергетичної програми, що постійно оновлюється, враховуючи вимоги часу. Так, метою першої програми (1976 р.) було запобігання енергетичній кризі. Друга програма особливу увагу приділяла розгляду соціально-економічних та екологічних проблем, зменшенню залежності від імпорту палива. Третя програма «Енергія 2000» передбачала намагання збільшити використання екологічних видів палива. Четверта програма «Енергія 21» поставила за мету досягнення до 2005 р. частки поновлювальної енергії в країні до 12-14 %. Сьогодні діє енергетична стратегія Данії до 2025 року. Цією програмою передбачається скорочення енергоспоживання, в тому числі в транспортному секторі, та зниження його залежності від нафтових видів палива шляхом розробки ефективних технологій та альтернативного палива, збільшення частини використання альтернативних джерел енергії шляхом створення сприятливих умов для їх розробки та інтеграції в енергосистему країни (створення розвинутої, гнучкої інфраструктури електромереж для підключення до неї поновлювальних джерел енергії; надання пріоритетного значення державним науково-дослідним організаціям у сфері поновлювальних джерел енергії, збільшення можливостей для розміщення додаткових вітропарків, до 2020 р. половина енергії в країні має бути вітряною). До 2035 р. планується повний перехід на поновлювальні джерела енергії в електро- та теплопостачанні країни.

З 1997 р. в Данії введено податки для традиційного палива: на емісію CO₂ при використанні природного палива для отримання теплової енергії, «енергетичний» податок, податок на викиди діоксидів сірки при спалюванні мазуту та вугілля. Таким чином, енергія з поновлювальних джерел стала більш конкурентоспроможною порівняно з традиційними видами палива.

Розповсюдженим засобом є надання субсидій виробникам енергії з відновлювальних джерел. У Данії величина субсидії на «зелену» електроенергію становить 20 євро/МВт·год. Для стимулювання впровадження сучасних котлів для паління біомаси, що пройшли відповідну сертифікацію, Датське енергетичне агентство надавало субсидію в розмірі 20 % від вартості котла. Система доплат (бонусів, субсидій) на електроенергію з ВДЕ діє також у Фінляндії, Чеській Республіці, Нідерландах, Іспанії та інших країнах.

З 2000 р. діє система «зелених» сертифікатів. «Зелений» сертифікат є документом, що підтверджує факт виробництва кожної МВт·год електроенергії з відновлювальних джерел. Країна встановлює обов'язкову квоту на обсяг «зеленої» електроенергії в загальному об'ємі виробництва. Зелена енергія має пріоритет у доступі до мережі. Енергорозподільчі компанії зобов'язані її прийняти та оплатити, споживачі зобов'язані її купувати відповідно до встановлених квот. Якщо якийсь виробник (постачальник) електроенергії не може виконати цю квоту, він має купити «зелені» сертифікати на ринку або

заплатити штраф, сума якого зазвичай вище вартості «зелених» сертифікатів. Іноді зобов'язання за квотою «зеленої» електроенергії накладається не на виробника (постачальника), а на споживача електроенергії. У Данії сертифікати є цінними паперами, що можна продати чи купити незалежно від продажу енергії. Система квот і «зелених» сертифікатів діє також у Швеції, Італії, Польщі, Румунії, Великобританії, Бельгії.

За даними федерального міністерства навколишнього середовища, охорони природи та безпеки ядерних реакторів Німеччини (BMU), у 2010 р. частка поновлювальних джерел енергії становила 9,4 % в загальному споживанні енергії. Відповідно до Директиви 2009/28/ЄС щодо популяризації відновлювальних джерел енергії Німеччина має забезпечити 18 % частку поновлювальних джерел в енергоспоживанні країни до 2020 р.

У 2010 р. прийнято Національний план розвитку відновлювальних джерел енергії (National Renewable Energy Action Plan – nREAP). До того ж, на державному рівні прийнято рішення закрити всі АЕС країни до 2022 р.

Протягом 1989-1995 рр. у країні діяла програма, спрямована на створення 250 МВт генеруючих потужностей вітрових електростанцій. Програма гарантувала фіксовані платежі за кожну кВт·год виробленої електроенергії. У 1991 р. прийнято закон, згідно з яким незалежні виробники «зеленої» електроенергії мають доступ до мереж, а оператори мереж зобов'язані компенсувати виробникам 90 % середнього тарифу для приватних споживачів. Сьогодні в Німеччині офшорна вітряна електростанція забезпечує електроенергією 50 тис. сімей. Дванадцять вітроустановок загальною потужністю 60 МВт сформували парк AlphaVentus. Комплекс розташований у Північному морі за 45 км від острова Боркум. У рамках Європейської програми створення вітряної ферми в Північному морі Німеччиною планується будівництво найближчим часом ще 25 подібних комплексів, що зможе замінити за потужністю роботу 12 електростанцій.

Після лібералізації ринку електроенергії у 1998 р. виникла потреба зміни системи платежів за «зелену» електроенергію. У 2000 р. прийнято Закон «Про відновлювальні джерела енергії», який увів диференційований «зелений» тариф на 20 років. Протягом наступного періоду деякі положення закону кілька разів змінено та доповнено. Сьогодні Закон «Про відновлювальні джерела енергії» встановлює: 1) пріоритет для виробників електроенергії на ринку електроенергії та забезпечує їм доступ до мережі;

2) ціни на електроенергію фіксовані, що надає гарантії приватним інвесторам та дозволяє відповідним електростанціям працювати беззбитково;

3) виробники «зеленої» електроенергії отримують суттєву компенсацію за поставлену електроенергію (виплата компенсації здійснюється двадцять років, однак її розмір буде зменшуватися кожні два роки).

Так, для електроенергії з біомаси базовий тариф становить приблизно 7,79...11,67 євроцентів/кВт·год залежно від потужності установки, а для електроенергії з біогазу, отриманого шляхом анаеробної ферментації біомаси – 8,79...12,67 євро-центів/кВт·год. Існують надбавки до базового тарифу: за одночасне виробництво теплової та електричної енергії, за застосування як

біомаси енергетичних культур та за використання інноваційних технологій при виробництві електроенергії з біомаси та ін. «Зелений» тариф у Німеччині не поширюється на сумісне спалювання біомаси з викопними паливами. Уведення «зеленого» тарифу сприяло зростанню частки ВДЕ у виробництві електроенергії в Німеччині з 5,8 % у 2005 році до більш ніж 15 % нині. Крім цього, у Швеції, Данії та Німеччині ведеться активне будівництво котельних та електростанцій, що працюють на продуктах переробки біомаси. В енергетиці біомаса – широке поняття, що включає відходи лісової та деревообробної промисловості, сільськогосподарські відходи, тверді побутові відходи, рідкі стоки, промислові відходи, що містять органіку.

Діяльність у сфері «зелених» сертифікатів та «зелених» позначок контролюється Grüner Strom Label e. V. – неурядовою організацією, що створена декількома некомерційними екологічними організаціями та організаціями у сфері захисту прав споживачів.

В Австрії діє закон про стимулювання виробництва енергії з поновлювальних джерел. Вирішення енергетичних питань передано у відання регіональних урядів. Уряд Верхньої Австрії здійснює інформаційну підтримку приватних користувачів («гаряча» телефонна мережа, публікації, компакт-диски, Інтернет, проведення щорічних виставок «Energiesparmesse» з нагородженням переможців, безкоштовні консультації та енергоаудит для приватних користувачів, тренінг – програми для виробників обладнання та консультантів). На законодавчому рівні закріплено також пріоритет для використання біомаси в опаленні громадських споруд, спрощення адміністративних процедур. Створено Фондову біржу для торгівлі виробленими з біомаси паливами. Суттєва підтримка надається науково-дослідницьким проектам у сфері поновлювальних джерел енергії. Кошти виділяються федеральними департаментами, регіональними урядами (у провінціях), Фондом підтримки наукових досліджень (FWF), Фондом підтримки наукових досліджень в промисловості (FFF), Фондом Австрійського національного банку, Фондом інноваційних технологій (ITF).

Особливим засобом стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел є також надання інвестиційних грантів, кредитів. У деяких країнах існують спеціальні фонди, які надають пільгові кредити на впровадження технологій, що потребують стимулювання, в тому числі технології виробництва електроенергії з ВДЕ. Наприклад, у Польщі Національний фонд захисту довкілля та водних ресурсів надає пільгові кредити на реалізацію проектів «зеленої» електроенергетики в разі використання в них енергії вітру, біогазу та гідроенергії. Розмір кредиту становить 1...12,5 млн євро, але не може перевищувати 75 % вартості проекту. Позичальник звільнюється від виплати до 50 % обсягу кредиту. Пільгове кредитування «зелених» технологій у різних формах діє також у Данії, Словенії та Чеській Республіці.

Підсумовуючи, слід відзначити, що в ЄС існують два типи стимулювання розвитку відновлювальної енергетики щодо визначення ціни на неї:

1) системи з фіксованою ціною, в яких уряд установлює ціни на електроенергію з поновлювальних джерел енергії, за цими цінами виробник

продає електроенергію, а її кількість встановлюється ринком. Більшість країн Європейського Союзу встановлюють у спеціальних законах «зелений тариф», який являє собою спеціальний підвищений тариф на електроенергію, вироблену з ВДЕ, за яким виробник гарантовано може її продати. Зазвичай він встановлюється на довготривалий період (10...20 років) із поступовим зменшенням його величини і диференціюється для різних технологій і потужностей установок. Менш розвинені технології отримують більш високий тариф для швидшого досягнення ними комерційного рівня. А в межах однієї технології, чим менше потужність установки, тим більший «зелений» тариф вона може отримати. Наразі «зелений» тариф діє у 21 країні Євросоюзу – Австрії, Данії, Фінляндії, Німеччині, Іспанії та ін.

2) системи квот на поновлювальну енергію, за яких уряд встановлює необхідну кількість енергії та надає ринку можливість визначення її ціни. У Франції та Латвії діє також система тендерів. Суть цієї системи полягає в тому, що в країні оголошується тендер на будівництво об'єктів «зеленої» електроенергетики і переможець тендеру одержує повне або часткове державне фінансування будівництва. Так, в секторі біоенергетики у Франції у 2005 році державну підтримку отримали проекти будівництва установок загальною потужністю 232 МВт, у 2006 році – 300 МВт, у 2009 році – 250 МВт.

Системи з фіксованою ціною та системи квотування є методами створення захищеного ринку, відмежування ринку поновлювальної енергетики від загального ринку, на якому альтернативна енергетика не змогла би конкурувати з традиційною.

У Фінляндії споживачі електроенергії кожен рік обирають вид енергії, що будуть використовувати: гідроелектроенергію, атомну, вітряну тощо або спільно декілька джерел. Замовлення спрямовується до Національної енергетичної диспетчерської служби, що на підставі цього видає ліміти виробникам.

Цікавим є досвід Польщі щодо впровадження положень європейського законодавства у сфері альтернативної енергетики, бо Україна знаходиться в подібному стані розвитку в цій сфері. Так, на основі актів законодавства ЄС щодо популяризації ВДЕ розроблено Національний план дій на користь ВДЕ (НПД-ВДЕ), затверджений ухвалою Ради Міністрів від 18.11.2010 р. У НПД-ВДЕ визначені конкретні завдання, які мають бути виконані в секторах електроенергетики, теплоенергетики і транспорту, які забезпечать Польщі досягнення 15 % частки ВДЕ в балансі енергії в 2020 році. Нині в Польщі механізми популяризації ВДЕ реалізуються на підставі положень Енергетичного права і в основному стосуються преференції у виробництві електроенергії. Паралельно в Міністерстві економіки триває інтенсивна робота над проектом нового закону про відновлювальну енергію (останній проект від липня 2011 р.), в якому передбачено комплексне урегулювання всіх питань, що стосуються ВДЕ, у тому числі такі важливі питання, як присвоєння премій за виробництво електроенергії та/або тепла і холоду з ВДЕ залежно від: технології; потужності об'єкта; строку експлуатації об'єкта. Заплановані зміни дадуть змогу більш ефективно та обґрунтовано спрямовувати потік публічної

підтримки на різні технології ВДЕ, залежно від рівня їхньої ринкової зрілості, привабливості та потенціалу розвитку в країні, а також зроблять можливим більш ефективно управління державною підтримкою.

Вартість енергії, що отримують з альтернативних джерел, останнім часом знижується, більшість технологій її виробництва стають конкурентоспроможними, але все ж поступаються технологіям, що базуються на використанні традиційних видів палива, передусім через високі початкові капітальні витрати. У розвиток альтернативної енергетики інвестують кошти великі енергетичні компанії, банки, міжнародні організації, фонди. Для стимулювання та підтримки впровадження поновлювальних джерел у багатьох країнах застосовують такі форми підтримки: пільгові тарифи для продажу електроенергії, що виробляється з поновлювальних джерел в енергомережу; використання для альтернативної енергії поняття «зелена енергія», що передбачає більш високу ціну для її свідомого споживача; податкові пільги; пільгові кредити; законодавчий припис забезпечити відповідну частку альтернативної енергії в загальному енергобалансі у встановлений строк.

ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

А. В. ДОМБРОВСЬКА, канд. юрид. наук, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

А. В. ЩЕГЛОВА, студентка

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Існують традиційні та альтернативні джерела енергії. В Україні проходить процес законодавчого закріплення підтримки використання альтернативної енергетики. Це необхідно для більш економного використання вичерпних ресурсів. Альтернативної енергетика екологічна та її використання збільшить незалежність країни від імпорту традиційних джерел енергії.

Історія законодавства України у сфері альтернативної енергетики почалася із прийняттям Закону України «Про енергозбереження» від 1 липня 1994 року [1]. З тих пір в законодавстві України та інших нормативно-правових актах з'являлися терміни «нетрадиційні джерела енергії» (далі НДЕ), «відновлювані джерела енергії» (далі ВДЕ), «альтернативні джерела енергії» (далі АДЕ).

Альтернативні джерела енергії - відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан

дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів [2].

Перш за все, слід наголосити на тому, що Україна підписала Меморандум про приєднання до Договору про створення Енергетичного Співтовариства, що в цілому вже підкреслює євро інтеграційні прагнення України у енергетичних аспектах. Правовому регулюванню альтернативних джерел енергії в Україні відводиться особлива увага, однак поряд із цим українське законодавство у зазначеній сфері ще містить багато прогалин та потребує подальшої апроксимації із міжнародними стандартами.

Крім того, розпорядженням Кабінету Міністрів від 27 липня 2006 року № 436 затверджено План заходів на 2006-2010 роки щодо реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року [3], яким передбачено здійснення заходів стосовно підвищення енергоефективності та розвитку нетрадиційних, відновлювальних та альтернативних джерел енергії.

В 2015 році був прийнятий Закон "Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії". Цим Законом було конкретно визначені права побутових користувачів щодо встановлення в приватних господарствах генеруючої установки, що працює на альтернативному джерелі енергії. Зокрема, щодо сонячної енергії або енергії вітру – величина встановленої потужності не повинна перевищувати 30 кВт[4].

Також Законом були внесені деякі зміни щодо "зелених" тарифів – так були введені коефіцієнти "зелених" тарифів на електроенергію, вироблену за допомогою сонячних панелей, встановлених на дахах або фасадах будинків.

Варто зазначити, що відповідно до Закону України "Про електроенергетику" "зелений" тариф – це спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, в тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблена лише мікро-, міні- і малими гідроелектростанціями) [5]. Разом з тим "Зелений" тариф був встановлений для електроенергії, виробленої з використанням енергії вітру.

Регулювання відновлювальних джерел енергії в Україні, в цілому правове регулювання відносин у зазначеній сфері має такі риси, як поділ за видами, визначення альтернативної енергетики окремим видом енергії, стимулювання виробництва з альтернативних джерел. Однак, разом з цим слід зазначити, що через брак відповідних технологій не розвинені певні види відновлювальної енергетики, такі як сонячна та геотермальна. Виробництво електроенергії з відновлювальних джерел енергії стримується загальною структурою оптового електричного ринку України та недостатнім ефективним впровадженням «зеленого тарифу».

Безумовними плюсами альтернативної енергетики є її екологічність і збільшення незалежності країни від імпорту традиційних джерел енергії, та за рахунок їх використання зменшення тарифного плану для українців.

Також є мінуси використання альтернативних джерел енергії ,по-перше

це нестабільність такої енергії при використанні екологічної енергії необхідно мати запасний варіант з традиційних джерел енергії на випадок перебоїв. По-друге дороге обладнання для використання альтернативних джерел (Сонця, вітру). По-третє утилізація фотоелементів не є екологічним.

Україна також рухається в напрямку альтернативної енергії – ще в 2003 році був прийнятий Закон України "Про альтернативні джерела енергії". Він закладав тільки основи розуміння і використання альтернативної енергетики в Україні. Цей Закон містить основні норми, що стосуються державного управління в сфері альтернативної енергетики, особливостей використання альтернативних джерел енергії, та інші важливі положення щодо цієї теми [6].

Чинне законодавство про альтернативну енергетику включає: Закон України "Про електроенергетику", Закон України "Про енергозбереження", Закон України "Про альтернативні види палива", Закон України "Про альтернативні джерела енергії", Закон України "Про засади функціонування ринку електричної енергії України".

Розпорядженням КМУ від 24 липня 2013р. №1071р. була розроблена Енергетична стратегія України на період до 2030р, в якій зазначено, що державі необхідно підвищувати привабливість освоєння та розвитку тих ВДЕ, які мають високу ймовірність економічної окупності в майбутньому і є найбільш перспективними з погляду виробництва на території України[7].

З огляду сучасних політичних реалій вона втратила чинність відповідно, до розпорядження КМУ від 18 серпня 2017р. №605-р. «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», де чітко визначили цілеспрямування, що територіальне розташування України між ЄС та РФ, акт зовнішньої агресії останньої проти України містять як виклики, так і можливості. Виклик – ризик втрати частини енергосистеми та транзитного статусу; можливість – використання сприятливого географічного розташування і тенденцій на ринках транспортування енергоносіїв, набуття незалежності від імпорту газу та зменшення залежності в сфері транзиту нафти з РФ.

На другому етапі даної програми планується інтенсивне залучення інвестицій у сектор ВДЕ, розвиток розподіленої генерації, зокрема розробка та початок реалізації плану впровадження «розумних» енергетичних мереж (Smart Grids) та створення розгалуженої інфраструктури для розвитку електротранспорту.

Поширення європейських енергетичних стандартів на українське законодавство здатне істотно підвищити опірність України спробам політизувати міждержавні відносини у сфері енергетики, а долучення до загальноєвропейського ринку – лібералізувати та демонополізувати внутрішні енергетичні ринки, зробити їх більш прозорими та конкурентоспроможними. Трансформація та інтеграція ринків можлива лише за умови, коли одним із головних гравців стане споживач, як того вимагає ціль 7 програмної всеохоплюючої резолюції Організації Об'єднаних Націй 2015 року «Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року». Стратегічним завданням є виведення держави на рівень максимальної енергетичної

незалежності. При цьому до 2025 року головним фокусом має бути енергозбереження, утримання досягнутих обсягів видобутку вуглеводнів та максимальна диверсифікація постачання первинних енергоресурсів[8].

У коротко- та середньостроковому горизонті (до 2025 року) ЕСУ прогнозує зростання частки відновлюваної енергетики до рівня 12 % від ЗППЕ та не менше 25 % – до 2035 року (включаючи всі гідроенергуючі потужності та термальну енергію). За умови подальшого здешевлення ВДЕ, економічно обґрунтований потенціал вітрової та сонячної енергетики буде зростати. При цьому розширення використання відновлюваної енергетики безпосередньо у споживача не підпадає під обмеження енергосистеми і формує перспективу динамічного розвитку на місцевому рівні.

Зміни в законодавстві стимулюють населення зберігати енергію та не витрачати ресурси даремно, також спонукає до АЄ як побутових користувачів, так і власників об'єктів електроенергетики. Державою передбачається стале розширення використання всіх видів відновлюваної енергетики, яка стане одним з інструментів гарантування енергетичної безпеки держави. Також потрібно витрачати набагато більше грошей до впровадження технологій з використання АЄ в міську інфраструктуру.

Література:

1. Мусієнко Т. До питання законодавчого закріплення основних термінів у сфері альтернативної енергетики України. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/viewFile/121256/116353>

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення "зеленого" тарифу Закон України від 25.09.2008 № 601-VI. *Відомості Верховної Ради України*. – 2009. – № 13. – Ст. 155.

3. Про затвердження плану заходів на 2006-2010 роки щодо реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 436-р від 27.06.2006. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi? page=1&nreg=436-2006-%F0>

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії: Закон України від 04.06.2015 № 514-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. – 2015. – № 33. – Ст. 324.

5. Про електроенергетику: Закон України від 16.10.1997 № 575/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. – 1998. – № 1. – Ст. 1

6. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 № 555-IV. *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 24. – Ст. 155

7. Енергетична стратегія України на період до 2030 року URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN3853

8. Про схвалення Енергетичної стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» URL : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=250250456>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ДИРЕКТИВ ЄС ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ТА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

І. І. КИЛИМНИК, канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності

Є. О. ДАВИДОВ, студ. групи М ГРС 2018-1

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Вважається, що інноваційна та стабільна конкурентоспроможна політика в галузі енергетики дозволяє досягти економічного зростання країни. Ряд європейських держав обрали вектор альтернативної енергетики, оскільки вичерпні ресурси поступово зростають у ціні, а відновлювальні джерела електроенергії не тільки доступні кожному, а ще й екологічно чисті, що є важливим в епоху кліматичних змін та забруднення середовища.

На рівні держав ЄС прийняті такі документи: Директива Європейського Парламенту та Ради 2002/77/ЄС від 27 вересня 2001 року про сприяння електроенергії, виробленій з відновлюваних джерел енергії на внутрішньому ринку електроенергії; Директива 2003/30/ЄС від 8 травня 2003 року, спрямована на заохочення до використання біопалива або інших відновлюваних видів палива у транспортній сфері; Директива 2003/54/ЄС від 26 червня 2003 року про спільні правила для внутрішнього ринку електроенергії надаються визначення, що застосовуються взагалі до всього сектору електроенергії; Директива 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 року про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел та Дорожня карта з енергетики до 2050 року. В інтересах юридичної однозначності та чіткості в Директивах застосовують ті ж самі або аналогічні визначення.

В українському законодавстві Директива 2009/28/ЄС була прийнята до імплементації розпорядженням Кабінету Міністрів України р. № 791-р від 3 вересня 2014, в якому було розроблено план заходів щодо забезпечення впровадження пунктів зазначеного нормативного документу. Так, основними цілями є інформаційне забезпечення, підготовка звітів щодо використання альтернативних джерел електроенергії, можливостей застосування між Україною та державами-членами Енергетичного Співтовариства статистичних трансфертів енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії, розробки критеріїв сталості, тощо.

Головною тезою цієї Директиви є затверджений план на період 10 років, завдання стосовно частки 20% енергії, видобутої з відновлюваних джерел у загальному споживанні енергії Співтовариства з 2010 і до 2020 року, а також мінімальної частки 10% біопалива у загальному споживанні призначених для транспортної сфери бензину та дизельного палива. Важливою умовою також є розумна ціна, що має бути встановлена для перелічених видів електроенергії. Відповідальність щодо стимулювання і заохочення на виконання плану повністю перекидалась на держави-учасники, які в свою чергу, можуть

заохочувати місцеві органи влади залучати місцеві та регіональні органи влади до розробки національних планів дії в сфері відновлюваної енергії та підвищення поінформованості щодо переваг, які надає енергія, видобута з відновлюваних джерел.

Розглядаючи Дорожню карту з енергетики до 2050 року, ЄС передбачає суттєве підвищення енергоефективності та енергозбереження, а загальні потреби електроенергії мають знизитись на 41% у порівнянні з показниками 2005 року. Також частка енергії, отриманнях від альтернативних та відновлювальних джерел має зрости до 60-75% від загального споживання. Держави-члени офіційно повідомляють Комісії ЄС інформацію про пропорції або кількість електричної енергії, енергії на опалення або охолодження, що була видобута з відновлюваних джерел енергії для контролю за виконанням плану. Станом на листопад 2018 року Швеція, Фінляндія, Латвія, Австрія та Данія виконали поставлені цілі на 2020 рік щодо частки альтернативної енергетики у загальній системі електроенергетики країни. Варто зазначити, що середній рівень становить лише 16,7%, а запланований – 20%.

В свою чергу, Україна обмежилась лише стимулюванням до виробництва енергії відновлювальних джерел, чіткі цілі відсутні або носять лише рекомендаційний характер. В Законі України «Про альтернативні джерела електроенергії» визначені механізми стимулювання, дотацій шляхом застосування «зеленого» тарифу. Найбільш вигідною є електрична енергія, вироблена з енергії сонячного випромінювання наземними об'єктами електроенергетики, величина встановленої потужності яких не перевищує 10 МВт. Враховуючи географічні особливості, перспективними напрямками розвитку є саме отримання та трансформування енергії сонця, а також енергії вітру, зокрема в Причорноморському регіоні.

Література:

1. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 24. – Ст. 155.
2. ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 року URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/mu09267>
3. Гелетуха Г. Г. Аналіз основних положень дорожньої карти ЄС з енергетики до 2050 року / Г. Г. Гелетуха, Т. А. Железна, О. І. Дроздова // *Промышленная теплотехника*. – 2012. – Т. 34. – № 6. – С. 64–69.

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ТА ПРОБЛЕМИ ПЕРЕХОДУ ДО АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

І. І. КИЛИМНИК, канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності

М. С. КОЛЕСНИК, студентка 1-го курсу магістратури кафедри менеджменту і публічного адміністрування

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

На сьогоднішній день приблизно половина світового енергобалансу приходить на частку нафти, майже третина – на газ і атомну енергію і одна п'ята - на вугілля та всього кілька відсотків лишається на інші джерела енергії. На сучасному етапі світове співтовариство зацікавлено в розвитку і промисловому використанні альтернативних джерел енергії. Даний висновок можна зробити, проаналізувавши основні причини, негативних наслідків, викликаних промисловим використанням традиційних джерел енергії і вказують на важливість якнайшвидшого переходу до альтернативних джерел енергії. До цих причин належать [1]:

Перша причина – забезпечення глобальної безпеки. У перспективі розробка міжнародних договорів, що закріплюють забезпечення ефективного, надійного і екологічно безпечного енергопостачання за цінами, що відображає фундаментальні принципи ринкової економіки і сприяють формуванню прозорих, ефективних і конкурентних світових енергетичних ринків.

Друга причина – політична. Держава, яка першою створить правові, економічні та технологічні умови для використання альтернативної енергетики в промисловому масштабі, буде претендувати на світове лідерство, так як зможе встановлювати і диктувати іншим ціни на дані енергетичні ресурси.

Третя причина – економічна. Перехід на альтернативні технології в енергетиці дозволить створити резерв паливно-енергетичних ресурсів держави для використання в галузях промисловості. Крім того, вважається, що вартість виробництва, а, отже, і споживання альтернативної енергії значно нижче вартості енергії, виробленої з традиційних джерел.

Четверта причина – екологічна. В даний час загальновідомий і доведений факт згубного впливу на навколишнє середовище традиційних енергодобуваючих технологій. Вчені-екологи вважають, що в недалекому майбутньому застосування подібних технологій неминуче призведе до катастрофічного зміни клімату [2].

І остання причина – соціально-медична. Існують доведені факти залежності зростання онкологічних і інших важких захворювань, а також катастрофічні зміни в атмосфері і біосфері Землі, що впливають на стан здоров'я людини в районах, де знаходяться АЕС, великі ГРЕС і підприємства паливно-енергетичного комплексу.

Важливо відзначити, що на сьогодні існує ряд певних політичних та правових проблем, які можуть перешкоджати розвитку поновлюваних джерел енергії. До таких проблем можна віднести:

- залежність бюджетної системи від нафтових і газових секторів;
- відсутність правового закріплення економічних заходів державної чи регіональної підтримки;
- відсутність спеціальних законодавчих актів, які містять нормативні вимоги і правила щодо реалізації проектів пов'язаних з цим видом енергії;

Вся сукупність вищевказаних проблем незаперечно свідчить про необхідність прийняття законодавчого акту, регулюючого сферу застосування поновлюваних джерел енергії, який повинен охоплювати широкий предмет регулювання, включаючи правила вилучення енергії з ресурсів, реалізацію отриманої енергії, а також конкретизувати чинне національне законодавство.

Тому, опираючись на наведені вище причини та проблеми можна сказати, що актуальність переходу на альтернативні джерела енергії та створення спеціального законодавства зростає з кожним днем. Усунення зазначених проблем надалі здатне забезпечити формування і проведення найбільш дієвої і результативної державної політики у сфері використання відновлюваних джерел енергії, що вплине на ефективність її реалізації, досягнення економічного добробуту та розвитку науково-технічного прогресу.

Література:

1. Альтернативна енергетика України: матеріали до уроків, факультативів, МАН / Сергій Величко, Олександр Третьяков. – Харків: Основа, 2010. – 126 с.
2. Наш енергетичний потенціал. *Альтернативні джерела енергії*. – 2009. – № 2. – 40 с.
3. Щодо перспектив використання альтернативних джерел енергії. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/1174>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

І. І. КИЛИМНИК, канд. юрид. наук, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

К. О. САЄНКО, студентка гр. ММГКТС2018-2

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

На сьогоднішній день ефективність використання енергетичних ресурсів в Україні неприпустимо низька. Рівень енергозалежності України – становить близько 60%, в той же час характерним є відсутність різноманітності джерел постачання енергоносіїв, насамперед нафти, природного газу, ядерного палива. У зв'язку з цим загроза енергетичної безпеки України стає як ніколи актуальною.

Ефективним шляхом виходу з ситуації, що склалася є впровадження енергозберігаючих технологій і перехід на поновлювані джерела енергії.

Особливе місце в правовому регулюванні поновлюваних джерел енергії займає Закон України «Про електроенергетику» [2]. Даний закон визначає правові економічні та організаційні основи діяльності в електроенергетиці, а також регулює відносини пов'язані з виробництвом, передачею, постачанням і використанням енергії, забезпеченням енергетичної безпеки України, захистом прав споживачів.

Спеціальне регулювання в галузі поновлюваних джерел енергії здійснюється Законом України «Про альтернативні джерела енергії» [1]. Законом визначено правові економічні, екологічні та організаційні засади використання альтернативних джерел енергії. Дано визначення альтернативних (відновлюваних) джерел енергії, а також закріплено, що енергія, вироблена альтернативними джерелами може виступати товарною продукцією.

Також, важливим чинним документом в правовому регулюванні поновлюваних джерел енергії є Закон України «Про енергозбереження»[3]. Закон визначає правові, економічні, соціальні та екологічні основи енергозбереження для всіх підприємств, об'єднань та організацій, розташованих на території України, а також громадян.

Енергетичною стратегією України на період до 2030 р, визначено, що освоєння поновлюваних джерел енергії є найважливішим фактором підвищення рівня енергетичної безпеки і зниження антропогенного впливу енергетики на навколишнє природне середовище [4].

Так аналіз енергетичної політики України останніх років свідчить, про те, що в державі було прийнято велику кількість законів і програм, які стосуються використання поновлюваних джерел енергії. Що не вплинуло істотно на розвиток електроенергетики на основі відновлюваних джерел енергії, оскільки існує ряд факторів які гальмують розвиток серед них: не конкурентоспроможність проектів використання поновлюваних джерел енергії в існуючій ринковому середовищі, відсутність відповідної інфраструктури, а також недостатність рівня та якості наукового обслуговування її розвитку, і т.д. Для зміцнення енергетичної політики України та широкого використання відновлюваних джерел енергії необхідно розробити широкомасштабну комплексну програму і гарантувати відповідну реалізацію даної програми.

Міжнародний досвід свідчить, що країни з широкомасштабним використанням відновлюваних джерел енергії, мають цільову урядову політику для реалізації енергоефективного використання відновлюваної енергії.

Так, зокрема, країни Західної Європи розробляють чітку політику і програми в галузі поновлюваних джерел енергії, особливо з початку 1990-х рр. Більш того, в рамках ЄС всі країни члени зобов'язані встановити орієнтовні цільові показники щодо відновлюваних джерел енергії та відповідно до цього розробляти свою політику і законодавчу базу.

У світі існує три основних напрямків політики, які впливають на розвиток технологій і ринку поновлюваних джерел енергії:

- політика досліджень інновацій;

- політика ринкового розвитку;
- ринкова енергетична політика.

Таким чином, за допомогою аналізу необхідно визначити яке з зазначених напрямків підтримки є найбільш доцільним для України і на його основі на законодавчому рівні закріпити діючі механізми стимулювання використання поновлюваних джерел енергії.

При розробці відповідних змін законодавства України слід врахувати міжнародний досвід поєднання підтримки розвитку поновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності. Це необхідно тому, що підвищення енергоефективності та збільшення використання відновлюваних джерел енергії сприяють забезпеченню надійного енергопостачання, знижують потребу в звичайному комерційному паливі тим самим, зменшуючи залежність від імпорту традиційних енергоносіїв, а також вирішують екологічні завдання, зменшуючи викид парникових газів.

Для підвищення енергоефективності та розвитку поновлюваних джерел енергії необхідно передбачити в законодавстві правові норми щодо:

- спеціальних інструментів кредитування (поновлювані фонди, кредитні лінії);
- фінансування третіми особами;
- податкових пільг для інвестиційної діяльності;
- комплексного застосування енергетичної сертифікації;
- наявності програм і компаній щодо інформування, освіти та навчання.

Таким чином, комплексна реалізація таких коштів в рамках єдиної енергетичної стратегії сприятиме забезпеченню енергетичної безпеки, підвищення частки відновлюваних джерел в структурі енергопостачання, а також вирішення екологічних завдань.

Література:

1. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 155.
2. Про електроенергетику: Закон України від 16.10.1997 р. № 575/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №1. Ст. 1.
3. Про енергозбереження: Закон України від 01.07.1994 р. №74/94 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 30. Ст. 283.
4. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 р. № 145-р.

НЕТРАДИЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ, ЇХ ВИКОРИСТАННЯ НА УКРАЇНІ

Ю. О. ВАСИЛЬЧЕНКО, студентка факультету транспортних систем і технологій гр. МОПР 2018-1

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Криза в таких галузях як нафтова та газова, призвела до значного погіршення ситуації в сфері екології, це стало поштовхом для суспільства шукати засоби задоволення енергетичних потреб не тільки за рахунок традиційних енергоресурсів, але й використовуючи альтернативні джерела. Україна може задовільними свої потреби в забезпеченні енергоресурсами на всі 50 %, інші 50 % отримувати завдяки імпорту.

У минулому столітті надто актуальним постало питання енергозбереження, що й триває по сьогоднішній час. Завдяки енергозбереженню суб'єктів господарювання можливо досягти ефективної економії ресурсів та коштів.

У серпні 1994 р. Верховною Радою України було прийнято Закон про енергозбереження [2], який сформований таким чином:

- зазначений комплекс державних програм з енергозбереження;
- впроваджено альтернативні джерела енергії.

Вже в 1996 році була затверджена Національна енергетична програма, яка визначала напрямки використання альтернативних джерел енергії майже до 10 % від усього енергоспоживання країни.

Налаштування альтернативних джерел енергопостачання розповсюджено на місцевому та загальнодержавному рівнях. Відповідно до Закону України «Про альтернативні джерела енергії», головною базою серед альтернативних джерел енергії, яку використовує державна політика є [1]:

- нарощення обсягів виробництва та використання енергії, отриманої нетрадиційним методом з метою економного витрачання традиційних паливно-енергетичних ресурсів, які забезпечать залежність України від імпортного енергоспоживання, та раціонального споживання енергії за рахунок збільшення частки енергії, виробленої з альтернативних джерел;
- дотриманням екологічного стану навколишнього середовища шляхом зменшення негативного впливу при утворення та експлуатації об'єктів альтернативної енергетики;
- дотримування безпеки для здоров'я людини на всіх етапах виробництва альтернативної енергетики;
- впровадження науково-технічного забезпечення стосовно дослідження для розвитку альтернативної енергетики;
- дія в рамках законодавства відносин між суб'єктами, які приймають участь у виробництві, збереженні, транспортуванні, постачанні і споживанні енергії, здобутої з альтернативних джерел;

- додержання заходів, щодо раціонального споживання та економії енергії, виробленої з альтернативних джерел;
- залучення іноземних та вітчизняних інвестицій, допомога підприємницькій діяльності у сфері альтернативних джерел енергії, шляхом створення і виконанням загальнодержавних і місцевих програм, які направлені на розвиток альтернативної енергетики України.

До нетрадиційних джерел енергії завдяки сучасним технологіям виробництва можна віднести:

- споживання сонячної енергії за допомогою колекторів і систем пасивного сонячного опалення;
- використання відходів сільськогосподарської продукції для видобутку біогазу;
- застосування геотермальної води для теплопостачання;
- використання енергії малих річок;
- використання енергії вітру;
- застосування теплових насосів різної потужності для теплопостачання будинків і утилізації теплових викидів;
- довершувати виробництво біо-дизельного палива.

Для використання сонячної енергії та вітрової енергії потрібно встановлення складного і занадто дорогого обладнання. Що стосується, використання процесу анаеробного бродіння, як джерела альтернативного енергозабезпечення, то його можливо придбати за невеликі кошти при цьому вирішити проблему щодо збереження навколишнього середовища [4].

Законом України «Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу для суб'єктів господарської діяльності» встановлено строк дії «зеленого тарифу» – до 2030 р. [3]. «Зелений» тариф» - це спеціальний тариф, за яким держава купує електроенергію за підвищеною ціною у підприємств і фізичних осіб, що використовують альтернативні джерела енергії. При цьому держава зобов'язала їх віддавати енергоресурси на користь країни – 30%, а вже починаючи з 2014 р. не менше - 50%. Таку послідовність запозичено з досвіду ЄС, де вже давно виробники альтернативної енергії відмовились від імпортованого енергозабезпечення.

Подальше урахування можливостей застосування альтернативних джерел енергоресурсів, дозволить орієнтувати економічні комплекси на використання таких ресурсів. Це, сприятиме зростанню ефективності та продуктивності виробничої потужності енергопромисловості, надасть реальні можливості для підтримки українських виробників ресурсозберігаючого обладнання [5].

Утворення циклу виробництва альтернативної енергії позитивно вплине на собівартість кінцевого продукту, знизить витрати на реалізацію енергозберігаючих проектів, що сприятиме збільшенню привабливості для потенційних інвесторів [6].

Література:

1. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 р. № 555IV. *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – №24. – Ст. 155.

2. Про енергозбереження: Закон України від 01.07.1994 р. №74/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – №30. – Ст. 283.

3. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу для суб'єктів господарської діяльності: Постанова Національної комісії регулювання електроенергетики України від 22.01.2009 р. – № 32.

4. Комплекс по переработке биогаза / Карнацевич Л. В., Хажмурадов М. А., Колобродов В. Г. та інші. // Вибрані праці Першої міжнародної конференції «Енергія з біомаси». – Київ, 2002.

5. Національний інститут стратегічних досліджень URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1174>

6. Рейтинг енергоефективності регіонів України. Ukrainian Energy Index - UEI 2012. URL: <http://www.energy-index.com.ua/uk/ratings/2012/regions/luganska/>

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

В. В. ВИШИНСЬКА , студентка 2 курсу

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

В останній час в усьому світі актуальними стають проблеми, пов'язані з використанням енергоресурсів, збільшення цін на енергоресурси при великій частці енергоємних галузей у внутрішньому валовому продукті. Україна не стоїть осторонь цих проблем, і перед нею постає важливе завдання, яке передбачає скорочення споживання енергії шляхом застосування енергозберігаючих технологій та поступовий перехід на використання альтернативних джерел енергії.

Україна на даному етапі розвитку економіки є недостатнім і не відповідає загальноєвропейському рівню. Кроки у законодавчій та нормативно-правовій базі держави зробили поштовх для подальшого розвитку.

Вперше на законодавчому рівні в Україні визначено термін нетрадиційні і поновлювальні джерела енергії Законом України «Про енергозбереження» від 1 липня 1994 року [1]. Закон визначив поняття альтернативної енергії та встановив правове регулювання, яке застосовується до юридичних і фізичних осіб котрі проводять роботу з будівництва і реконструкції об'єктів відновлювальної енергетики .

У 2003 році Верховною Радою України було прийнято Закон «Про альтернативні джерела енергії» [2] , яким визначено правові, економічні, екологічні та організаційні засади використання альтернативних джерел енергії, забезпечено сприяння розширення їх використання у паливноенергетичному комплексі. Даним законом альтернативна енергетика визначається як сфера енергетики, що забезпечує вироблення електричної, теплової та механічної енергії з альтернативних джерел енергії. Закон описує альтернативні джерела енергії як відновлювані джерела, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з

органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів .

Відповідно до «Енергетичної стратегії України зеленого тарифу строк дії якої був до 2035 р. » [3] , передбачав освоєння нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії розглядається як важливий фактор підвищення рівня енергетичної безпеки та зниження антропогенного впливу енергетики на довкілля. Але втратив чинність, постановою НКРЕ (Національної комісії регулювання електроенергетики) від 22.01.2009 № 32 «Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу для суб'єктів господарської діяльності», від 16.07.2009 № 828 «Про затвердження змін до Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу для суб'єктів господарської діяльності» та від 22.09.2011 № 1587 «Про внесення змін до Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу для суб'єктів господарської діяльності». [4]

Україна має ресурси для розвитку відновлюваної енергетики – річки з потужним гідрологічним енергетичним запасом, гори та морські узбережжя для встановлення вітрових агрегатів, сонячний період в році. Все це у поєднанні із сприятливим законодавством та «зеленими» настроями суспільства дасть змогу Україні посісти вагоме місце серед передових країн світу.

Література:

1. Про енергозбереження : Закон України від 01 липня 1994 року №74/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №30. – Ст.283
2. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20 лютого 2003 р. № 555IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №24. – Ст.155
3. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу для суб'єктів господарської діяльності : Постанова Національної комісії регулювання електроенергетики України від 22 січня 2009 р. № 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1957-12>

СТИМУЛЮВАННЯ ДО ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ В УКРАЇНИ

Є. О. ДАВИДОВ, студ.

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Україна має багатий природний потенціал і сприятливі умови щодо виготовлення електроенергії, отриманої від альтернативних джерел. В умовах постійних заборгованостей перед Міжнародним Валютним Фондом та загальною несприятливою економічною ситуацією в державі доцільним є знаходження шляхів економії. Також варто зазначити, що враховуючи європейський напрям розвитку країни, стимулювання суб'єктів

господарювання до альтернативної електроенергетики сприятиме створенню відповідної екологічної репутації країни на міжнародному ринку.

Проблема виснаження ресурсів та погіршення екологічної ситуації, що призвела до кліматичних змін, диктує необхідність соціальної відповідальності користувачів. Тому на рівні законодавства європейських країн, а також України прийняті відповідні закони та інші нормативні документи щодо переорієнтування на альтернативні джерела електроенергії, а головне – відновлювальні, такі як енергія вітру, сонця, води.

У зв'язку з обмеженістю ресурсів та обумовлених технологічних процесів щодо їх видобутку зростає вартість одиниці палива. Найбільш поширеним джерелом виготовлення електроенергії в Україні є теплоелектростанції (ТЕС), що використовують як паливо вугілля. Металургійні заводи споживають найбільшу частку електроенергії, і відповідно найбільше забруднюють атмосферу шкідливими викидами процесу горіння.

Правове регулювання щодо використання альтернативної електроенергетики здійснюється такими законами України, як: «Про альтернативні джерела енергії», «Про електроенергетику», «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів», а також підзаконними нормативно-правовими актами, спільними для всіх відновлювальних джерел енергії, наприклад, постанови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики: «Про встановлення «зеленого тарифу» для окремих об'єктів альтернативної енергетики на певний період часу», «Про затвердження Порядку формування та ведення реєстру об'єктів електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії», «Про затвердження примірних договорів, які укладаються із суб'єктами господарювання, що виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії», тощо.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» альтернативні джерела енергії – це відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонця, вітру, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ [1]. У зв'язку з прийняттям цього закону була створена дозвільна система, що видає дозволи на встановлення та використання обладнання об'єктами виробництва альтернативної електроенергії, можливості приєднання до об'єднаної електричної системи України, тощо.

Правові процеси щодо стимулювання зазначені у 9 статті цього закону, і включають два основних напрями: застосування економічних важелів та стимулів, що сприятимуть виготовленню, використанню альтернативної енергії та охороні довкілля, а також створення сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної електроенергетики. Ці сприятливі умови створюються шляхом впровадження «зеленого» тарифу для кожного суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність щодо виготовлення електроенергії від відновлювальних джерел, а також підкріплюються гарантією на походження

електроенергії, що видається суб'єктом, уповноваженим Кабінетом Міністрів України.

"Зелений" тариф встановлюється для кожного суб'єкта господарювання, який виробляє електричну енергію з альтернативних джерел енергії, за кожним видом альтернативної енергії та для кожного об'єкта електроенергетики. Відповідно до вимог цього тарифу, відбувається градація для об'єктів на періоди, в залежності від дати їх відкриття. Найбільші дотації застосовуються для об'єктів, що були зареєстровані до 31 березня 2013 року включно, і для них встановлюються тарифи на рівні роздрібного тарифу для споживачів другого класу напруги на січень 2009 року, помноженого на коефіцієнт "зеленого" тарифу для електричної енергії. Програмою розвитку передбачено зниження коефіцієнту тарифу на подальші періоди, а максимальна дія тарифу встановлюється до 1 січня 2030 року.

Також передбачена надбавка до «зеленого» тарифу за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва. Це стосується об'єктів, введених в експлуатацію з 1 липня 2015 року по 31 грудня 2024 року, і за умови рівень використання обладнання українського виробництва більше 50% отримує надбавку до тарифу у розмірі 10% від ставки тарифу, а для тих, що використовують вітчизняне обладнання в межах 30-50% – 5 % надбавки.

Підсумовуючи, державне стимулювання щодо виготовлення енергії об'єктами альтернативної енергетики функціонує на належному рівні, передбачені дотації у вигляді збільшення закупівельної ціни державою у суб'єктів господарювання за рахунок встановлення «зеленого» тарифу. Нажаль, спостерігається тенденція щодо зниження коефіцієнту, тобто зниження доходів підприємств. Проте варто зазначити, що стимулювання до використання альтернативної енергії спостерігається також і на споживчому рівні, наприклад, до 31 грудня 2018 року відмінені податки на ввіз електромобілів, сприяючи поширенню екологічно чистого транспорту.

Література:

1. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 № 555-IV *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 24. – Ст. 155.
2. Кузьміна М. М. Окремі проблеми правового регулювання виробництва енергії з альтернативних джерел в умовах адаптації до права ЄС. Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах : зб. наук. пр. (за матеріалами «Круглого столу», м. Харків, 26 трав. 2015 р.). Харків, 2015. – С. 34–38.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

М. С. КОЛЕСНИК, студентка 1-го курсу магістратури кафедри менеджменту і публічного адміністрування

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова, м. Харків

Останнім часом у всьому світі галузі відновлюваної енергетики дуже швидко розвиваються. Фактор який впливає на зростання використання екологічно чистої енергії, є правове регулювання даної області державою.

Величезну роль в сфері використання поновлюваних джерел енергії відіграє Міжнародне агентство з відновлюваних джерел енергії. На сьогоднішній день Агентство є єдиним універсальним механізмом, який координує виключно дану сферу міжнародного співробітництва. Її мета розширити використання поновлюваних джерел енергії в усьому світі.

Наприклад, в ЄС з метою координації зусиль щодо збільшення використання альтернативних джерел енергії прийнята Програма "Розумну енергію – Європі" (Intelligent Energy – Europe), згідно з якою до 2020 року планується зменшити на 20% кількість викидів вуглекислого газу в порівнянні з показником 1990 року, забезпечити 20% споживання альтернативної енергії і знизити використання первинних енергоресурсів на 20%. Реалізація положень зазначеної Програми вже зараз дозволила країнам – учасникам Союзу досягти значних успіхів в цій області [1].

В даний час, в рамках міжнародних енергетичних організацій, в області вивчення і ефективного застосування альтернативної енергетики, ведеться робота по формуванню таких стандартів як:

- 1) встановлення єдиної термінології і величин;
- 2) кодифікація кращої практики і системи менеджменту;
- 3) накопичення необхідних інженерних практик;
- 4) розробка єдиних методів випробувань, вимірювань і обліку;
- 5) просування практики управління енергозбереженням і т.д.

Правове регулювання виробництва та використання альтернативних джерел енергії в рамках міжнародних організацій на сьогоднішній день має ряд прогалин та недоліків. Правові акти Міжнародного Енергетичного Агентства, МАГАТЕ та інших міжнародних організацій закріплюють загальні положення в галузі використання альтернативних джерел енергії і не мають детальної регламентації.

Відсутність конкретних положень, недостатній вплив міжнародних організацій на держави, наслідком чого є рекомендаційний характер законодавчих актів міжнародних організацій є головним недоліком правового регулювання альтернативних джерел енергії на міжнародному рівні [2].

Україна не залишилась на узбіччі сучасних процесів в енергетиці. Наразі, в нашій країні також з кожним роком набирає обертів процес використання

альтернативних видів енергії. І хоча процес розвитку відновлювальних джерел енергії відбувається достатньо повільно, не все в цьому питанні безнадійно [3].

Україна має великі потенційні можливості виробництва і ефективного використання альтернативних джерел енергії, які при наявності розроблених на державному рівні концептуальних положень політики в галузі альтернативної енергетики визначали б головні цілі, основні принципи та пріоритетні напрямки діяльності України в даній області, які засновані на нормативному правовому фундаменті.

Отже, для розвитку альтернативної енергетики в Україні необхідно розробити нову концепцію енергетичної безпеки в сфері раціонального використання поновлюваних джерел енергії.

У Концепції повинні бути визначені державні інтереси України в галузі вивчення, освоєння і використання альтернативної енергетики з урахуванням реальних і потенційних загроз для національної безпеки.

Література:

1. Intelligent Energy Europe URL: <https://ec.europa.eu/easme/en/section/energy/intelligent-energy-europe>
2. Білоцький С.Д. Теоретичні проблеми міжнародно-правового регулювання альтернативної енергетики. *Альтернативна енергетика і енергетична безпека в міжнародному і національному праві*: зб. матер. Міжнар. наук, конф. «Роль міжнародного права в розвитку екологічної альтернативи сучасній енергетиці», 25 квіт. 2012р., Київ. ун-т ім. Т. Шевченка / ред. О.В. Задорожній; В.І. Олещенко. К. : Фенікс, 2012. 297 с.
3. Розвиток альтернативної енергетики в Україні: стан та перспективи розвитку URL: <https://ec.europa.eu/easme/en/section/energy/intelligent-energy-europe>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

К. О. САЄНКО, студентка гр. ММГКТС2018-2

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

На сьогоднішній день рівень використання альтернативних джерел енергії в Україні об'єктивно обумовлений особливостями рельєфу і температурного режиму, наявністю важливих з точки зору енергопотенціалу географічних об'єктів і природних запасів відповідних енергоресурсів та ін. Проте, як показує практика, на цьому етапі природно-кліматичні умови є важливою, але аж ніяк не вирішальною передумовою для розвитку альтернативної енергетики. Визначальне значення для розвитку альтернативної енергетики має економіко-правовий фактор, що передбачає наявність ефективного правового механізму стимулювання використання альтернативних джерел енергії.

Залежно від характеру впливу на об'єкт регулювання умовно можна виділити способи позитивного та негативного стимулювання.

Механізм позитивного стимулювання включає в себе способи організаційно-правового характеру, такі як: встановлення особливого порядку отримання документів дозвільного характеру, забезпечення гарантій збуту «зеленої» енергії, а також способи економіко-правового характеру, перш за все здійснення цільового державного фінансування будівництва установок для виробництва «зеленої» енергії, правове регулювання ціноутворення на вироблену енергію.

Так, встановлення особливого порядку отримання документів дозвільного характеру насамперед дозволяє забезпечувати належний рівень надійності енергосистеми в разі підключення до загальної мережі виробників «зеленої» енергії, обсяги виробництва яких залежать від зовнішніх умов за допомогою «вхідної» перевірки здатності претендента спеціального дозволу виступати в якості суб'єкта енергетичних відносин. В Україні відповідно до Закону «Про альтернативні джерела енергії» до числа компонентів спеціальної правосуб'єктності виробника «зеленої» енергії, які підтверджуються спеціальними дозволами, відносяться: можливість виробляти таку енергію, здійснювати цю діяльність з використанням конкретного виду джерела енергії, бути допущеним в загальну мережу, поставляти в цю мережу вироблену енергію [1].

Крім того, особливий порядок отримання дозвільної документації забезпечує умови для здійснення контролю за раціональним використанням природних ресурсів в силу того, що виробник «зеленої» енергії є суб'єктом спеціального природокористування.

Необхідність гармонізації положень енергетичного і природно-ресурсного законодавства дозволяє враховувати особливості здійснення господарської діяльності з виробництва енергії з альтернативних джерел. У той же час прагнення максимально врахувати всі аспекти такої діяльності може призвести до надмірної деталізації спеціального законодавства, що на практиці сприяє появі адміністративних бар'єрів, що ускладнюють проникнення суб'єкта «зеленої» енергетики на ринок. Зниження ступеня урегульованості в даному питанні може служити застосування положень Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», який передбачає механізм видачі дозвільної документації за принципом «єдиного вікна», який забезпечує координацію дій дозвільних органів [3].

Відстань місць розміщення об'єктів «зеленої» енергетики від мережевої інфраструктури, висока вартість будівництва нових мереж зумовила важливість вирішення питання про забезпечення гарантій збуту виробленої енергії. З огляду на значення «зеленої» енергетики для вирішення поставлених перед державою завдань, в більшості країн передбачено пріоритетне право виробників такої енергії на допуск в мережу.

Згідно ст. 15 Закону України «Про електроенергетику» оптовий ринок електричної енергії України зобов'язаний купувати енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел і не продану за договірними цінами безпосередньо споживачам або енергопостачальним компаніям, незалежно від величини встановленої потужності чи обсягів відпуску електричної енергії. При

цьому згідно зі ст. 12 зазначеного Закону витрати на підключення таких об'єктів до мережі покладаються на власника мережі і враховуються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики (НКРЕ), при затвердженні його інвестиційної програми [2].

З метою створення умов для розвитку альтернативної енергетики в Україні здійснюється державне цільове фінансування будівництва об'єктів «зеленої» енергетики. Джерелом такого фінансування згідно зі ст. 8 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» є фонд цільового фінансування, що формується головним чином за рахунок збору у вигляді цільової надбавки, що включається в оптовий тариф на електро- і теплову енергію, а також інших надходжень.

Ефективним способом державної підтримки розвитку альтернативної енергетики є правове регулювання ціноутворення на «зелену» енергію, яка виражається у встановленні компетентним органом фіксованою надбавки до тарифу, що визначається в порядку, передбаченому для відповідного ринку електроенергії.

Негативне стимулювання розвитку «зеленої» енергетики не властиво українським законодавствам. Разом з тим, як свідчить зарубіжний досвід, поєднання стимулюючих та зобов'язуючих норм може бути досить ефективним.

Отже, в період економічної нестабільності законодавство в галузі енергетики потребує подальшого вдосконалення. Найбільш пріоритетними для України залишаються, питання вдосконалення правового механізму використання поновлюваних джерел енергії енергоефективності та енергозбереження, створення нової законодавчої бази міжнародного співробітництва, завершення переходу до конкурентного ринку електроенергії.

Література:

1. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 24. – Ст. 155.
2. Про електроенергетику: Закон України від 16.10.1997 р. № 575/97-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1998. – №1. – Ст. 1.
3. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 р. № 2806-IV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2005. – № 48. – Ст. 483.

«ЗЕЛЕНИЙ ТАРИФ» В УКРАЇНІ ТА СКЛАДНІСТЬ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ

А. І. ТЛЕПОВА, студ. гр. М ГРС 2018-1

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Наразі у світі назріла проблема, яка стосується традиційних джерел енергії, таких як: нафта, газ, залізна та мідна руда, вугілля, нікель, марганець тощо. Вчені вказують на їх виснаження та нестачу. Окрім цього, ціни на такі

джерела енергії зростають, а навколишнє середовище все більше забруднюється. На жаль, сьогодні енергетика заснована на невідновлюваних джерелах енергії. Великі надії покладаються саме на альтернативні джерела енергії, перевагою яких є екологічність та відновлюваність. До таких джерел відносять наступні:

- енергія Сонця;
- енергія вітру;
- енергія припливів;
- глибинне тепло Землі;
- паливо з біомаси.

Для стимулювання експлуатації і розвитку поновлюваних джерел енергії в Україні у 2009 році був введений «зелений тариф». Зелений тариф – це спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, у тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблена лише мікро-, міні- та малими

гідроелектростанціями) [1]. На даний момент він регулюється Законом України «Про електроенергетику», а також рядом інших нормативних і підзаконних актів [2].

Іноземні інвестори оцінюють Україну потенційно привабливим місцем для реалізації власних проєктів відновлюваної енергетики. Однак Закон про енергетику застосовує «зелений тариф» лише до енергії, виробленої від вітру, біомаси, сонячних батарей, малих гідроелектростанцій. А біомаса обмежується продуктами фотогенного або рослинного походження. Таке обмеження щодо біомаси стало перешкодою для залучення інвестицій у виробництво енергії з біомаси на основі продуктів зоогенного чи тваринного походження, багато господарств в Україні виробляють величезну кількість відходів продуктів тваринного походження, які можуть спалюватися для виробництва енергії [3].

Для вирішення цієї ситуації українські депутати 6 жовтня 2011 року прийняли відповідні поправки до Закону про енергетику (Поправка на біогаз). Поправка до біогазу передбачає наступне визначення: біомаса – біологічно не відновлена речовина органічного походження, яка піддається біологічному розкладу у вигляді продуктів, залишків та відходів від ведення сільського господарства (рослинництво та тваринництво), харчова промисловість, лісове господарство та технічно пов'язані галузі виробництва, які можуть бути використані як паливо з метою трансформації енергії, що існує в них [4].

Систематизацію українського законодавства щодо альтернативних джерел енергії ще не завершено. Ключову роль у цьому процесі має відіграти Закон України «Про енергозбереження», формат якого дозволяє систематизувати основні положення з розвитку альтернативної енергетики. Крім того, більш активну роль у забезпеченні розвитку альтернативних джерел енергії має відіграти природоресурсне законодавство. В актах цього законодавства (Кодексі України про надра, Водному кодексі України тощо) є можливість чіткіше виписати всі аспекти надання природних ресурсів у

спеціальне природокористування для цілей альтернативної енергетики [5].

Звісно, існують перешкоди для реалізації проектів у рамках «зеленого тарифу». Наприклад, на відміну від світових практик, український «зелений тариф» може бути отриманий на заключній стадії проекту, коли проводяться величезні інвестиції, коли техніка готова до підключення. Проте, незважаючи на перешкоди та проблеми, які з'являються на шляху України до максимально ефективного використання відновлюваних джерел енергії, прогноуються великі успіхи нашої країни у цьому напрямку.

Література:

1. Пільги та стимулювання URL: <http://sae.gov.ua/uk/business/preferentsii/derzh-pidtrymka/podatkovyi-ta-mytni-pilgy>
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії: Закон України від 04.06.2015 № 514-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2015. – № 33. – Ст. 324.
3. Правові питання використання альтернативних джерел енергії URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/42317/%D0%92>
4. Стимулювання виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії URL: https://protocol.ua/ua/pro_elektroenergetiku_stattya_17_1/
5. Економічні механізми стимулювання розвитку зеленої енергетики в Україні URL: https://pidruchniki.com/73796/ekonomika/ekonomichni_mehanizmi_stimulyuvannya_rozvitku_zele_noyi_energetiki_ukrayini

ПОБУТОВЕ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

А. І. ТЛЕПОВА, студ. гр. М ГРС 2018-1

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Загальновідомим наразі є факт енергетичної залежності України від постачання нафти та газу як основних енергоносіїв. У зв'язку із цим досить актуальним є питання використання альтернативних джерел енергії. Прогнозується, що до середини ХХІ століття альтернативна енергетика забезпечуватиме майже половину світових енергетичних ресурсів [1].

Серед можливих альтернативних способів вироблення енергії сьогодні найбільш поширеним є отримання електричної енергії з енергії сонячного випромінювання. Методи використання енергії сонця не належать до інноваційних технологій, сонячне тепло використовують давно і вельми успішно. Однак це стосується, в основному, Австралії, деяких країн Європи, Америки і південних регіонів, де альтернативну енергію можна отримувати протягом всього року [2]. Україна ж за кліматичними умовами належить до регіонів із середньою інтенсивністю сонячної радіації. Кількість сонячної енергії, що припадає на одиницю площі земної поверхні впродовж року, становить близько 1000–1350 кВт.год/м² [3].

Відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» національна екологічна політика спрямована на досягнення стратегічних цілей, зокрема, однією з них є забезпечення екологічно збалансованого природокористування. Завданнями у цій сфері є: збільшення обсягу використання відновлюваних і альтернативних джерел енергії на 25 відсотків до 2015 року та на 55 відсотків до 2020 року від базового рівня [4].

До цієї цифри входить також і використання альтернативних джерел енергії приватними громадянами. Для них найбільш цікавим способом використання такої енергії є забезпечення будинку електрикою, опаленням та гарячим водопостачанням. Прагнучі розкрити питання правових основ побутового використання альтернативних джерел енергії, слід, перш за все, зазначити, що регулювання цього питання наразі не є досконалим і пересічному громадянину вкрай складно зрозуміти всі юридичні тонкощі.

Так, побутовий споживач має право на встановлення у своєму приватному домогосподарстві генеруючої установки, призначеної для виробництва електричної енергії з енергії сонячного випромінювання та/або енергії вітру, величина встановленої потужності якої не перевищує 30 кВт, але не більше потужності, дозволеної до споживання за договором про користування електричною енергією.

Також слід звернути увагу, що виробництво електроенергії з енергії сонячного випромінювання та/або енергії вітру приватними домогосподарствами здійснюється без відповідної ліцензії. Приватні господарства обмежуються тільки підписанням договору з енергопостачальними компаніями [5]. Порядок продажу та обліку такої електроенергії, а також розрахунків за неї затверджується Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг [6]. Зауважимо, що зазначені розрахунки постійно зазнають змін. Для прикладу, з 2015 р. втратили чинність 4 Постанови (від 30.09.2015 р. № 2505, від 29.12.2015 р. № 3144, від 31.03.2016 р. № 508, від 30.06.2016 р. № 1188) і чинною наразі є Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 29.09.2016 р. № 1678. Вона закріплює «зелений» тариф на електричну енергію¹ для приватних домогосподарств, які виробляють електричну енергію з енергії сонячного випромінювання об'єктами електроенергетики, які вмонтовані (встановлені) на дахах та/або фасадах приватних домогосподарств (будинків, будівель та споруд), величина встановленої потужності яких не перевищує 30 кВт, та які введені в експлуатацію [7].

Наведені положення свідчать про існування такого порядку побутового використання альтернативних джерел енергії: приватні громадяни мають право

¹ Пояснимо, що створена з альтернативних джерел енергії енергія направляється в загальну мережу; електроенергія із загальної мережі використовується домогосподарством на власний розсуд; для обліку електроенергії використовується двонаправлений інтервальний лічильник; різниця оплачується за вартістю, встановленою «зеленим» тарифом.

на виробництво електроенергії з енергії сонячного випромінювання за допомогою генеруючої установки, потужність якої не перевищує 30 кВт і не обтяжені ліцензуванням такої діяльності. Необхідно лише укласти договір із енергопостачальними компаніями. В подальшому вони мають право продавати надлишок виробленої енергії за «зеленими» тарифами, які встановлюються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

Література:

1. Альтернативні джерела енергії а довкілля. URL: http://myrgorod.pl.ua/files/images/Madem/3alternativni_dzherela_energii_ta_dovkillya.pdf (дата звернення 14.01.2019 р.).
2. Сонячні батареї для приватного будинку: плюси та мінуси. URL: <http://wworld.com.ua/myhome/9840> (дата звернення 14.01.2019 р.).
3. Альтернативні джерела енергії. Сонячна енергія. URL: <http://avdvca.gov.ua/avdiivka/enerhozberezhennia/1675-alternatyvni-dzherela-enerhii-soniachna-enerhiia.html> (дата звернення 14.01.2019 р.).
4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (дата звернення 14.01.2019 р.).
5. Види діяльності, що підлягають ліцензуванню. URL: <http://www.nerc.gov.ua/?id=16061> (дата звернення 14.01.2019 р.).
6. Альтернативні джерела енергії. URL: <https://hoe.com.ua/page/alternativni-dzherela-energiji> (дата звернення 14.01.2019 р.).
7. Про встановлення «зелених» тарифів на електричну енергію для приватних домогосподарств: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 29.12.2016 р. № 1678. URL: <http://www.nerc.gov.ua/index.php?id=22017> (дата звернення 14.01.2019 р.).

ФОРМУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ. АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ

Р. Є. ТРИДУБ, студент 1 курсу, факультету транспортних систем і технологій
гр. МОПР 2018-1

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Завдяки оприлюдненню інформації Міжнародного енергетичного агентства, до 2030 року планується збільшена електроенергії до 35 % від усього виробництва, завдяки застосуванню альтернативних джерел (сонячні батареї та вітряні вишки). Розвиток та відновлювання джерел енергії в таких країнах, як США, Японія, Іспанія, Данія, Швеція та Німеччина, планують довести частку в загальному енергобалансі до 20–50 % [3]. Застосування країнами світу, натомість і України, відновлювальних джерел енергії може надати країнам таких пріоритетів: застосування місцевих доступних джерел енергії; зниження цін на імпорتنі традиційні енергоресурси; зменшення витрат на утримання

атомних електростанцій.

Для посилення енергонезалежності України від імпортованих енергоресурсів та зниження негативного впливу на довкілля, потрібно вдосконалити інтенсивний розвиток альтернативної енергетики, яка зможе забезпечити зростання економіки країни [1]. В Україні проблематика розвитку альтернативної енергетики досить актуальна, їй приділена чимала кількість праць, аналітичних оглядів та досліджень провідних науковців: Мізинної С., Вовненко Д., Павленко О., Єрмоєнко А., Редько А. та інших. Щоб надати незалежності Україні від традиційних енергоресурсів, потрібно забезпечити її відновлювальними джерелами енергії, тому експерти розробляють спеціальні програми для пошуку формування такої енергетичної незалежності.

Закон України від 20 лютого 2003 року № 555IV «Про альтернативні джерела енергії», який прийнятий Верховною Радою України, трактує що існує необхідність розділу джерел енергії на відновлювальну та вторинну. Відновлювальні джерела енергії охоплюють: сонячну енергію, вітрову, енергію хвиль, енергію біомаси, геотермальну, гідроенергію та інші. Вторинні джерела це коксівний газ, метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергетичного потенціалу технологічних випробувань [6].

Закон України «Про енергозбереження» від 01 липня 1994 року №74/94 визначає поняття «зеленого тарифу». В законопроекті Верховною Радою України передбачені відрахування розміру «зеленого тарифу» з навантаженням на них коефіцієнтів, окремо для кожного з 4-х видів джерел біоенергії, гідроенергії, вітроенергії, сонячної енергії [7]. «Зелений» тариф - тариф, згідно якого ринок енергоресурсів України зобов'язаний купувати електричну енергію, вироблену з допомогою альтернативних джерел енергії, зокрема на введених в експлуатацію пускових комплексах. Обсяги та ціни на електричну енергію, для енергопостачальників, визначає національна комісія регулювання електроенергетики України (НКРЕ).

Для застосування проекту «Зелений тариф» потрібно виконати наступні етапи [2]:

- узгодження місця встановлення СЕС;
- з'ясування потужності;
- отримання дозволу на комплектне обладнання для будівництва СЕС;
- погодження типу конструкції;
- погодження з місцевим РЕМ виділеної потужності на будинок;
- задокументувати марку та виробника мережевого інвертора;
- поставка та встановлення обладнання для будівництва СЕС;
- написання заяви – стосовно підготування схеми підключення генеруючої установки за допомогою мережевого інвертора;
- укладання договору на отримання рахунку на оплату послуг по улаштуванню автоматизованого обліку;
- укладання угоди купівлі – продажу електроенергії.

Восени 2014 року Кабінет Міністрів України затвердив план заходів з реалізації Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС стосовно стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел [4]. Головними та

найбільш результативними напрямками відновлюваної енергетики в Україні є: біо, гідро та вітроенергетика, сонячна та геотермальна енергетика, енергія довкілля (табл. 1)

Таблиця 1 – Прогнозні показники розвитку використання нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії завдяки загальним напрямкам освоєння, млн тон у. п./рік

Непрями освоєння	Рівень розвитку НВДЄ, роки		
	2010 р.	2020 р.	2030 р.
Позабалансові джерела енергії	15,96	18,5	22,2
Відновлювальні джерела енергії, всього	3,842	12,054	35,53
У тому числі:			
Біоенергетика	2,7	6,3	9,2
Гідроенергетика	0,52	0,85	1,13
Вітроенергетика	0,21	0,53	0,7
Сонячна енергетика	0,32	0,284	1,1
Геотермальна енергетика	0,08	0,19	0,7
Енергія довкілля	0,3	3,9	22,7
Разом:	19,83	30,55	57,73

Джерело [4].

До шляхів реформування в енергетиці можна віднести: по-перше, збільшення енергоефективності і скорочення обсягів споживання; по-друге, диверсифікація постачання енергоресурсів та посилення власного видобутку традиційних і відновлювальних енергетичних джерел; по-третє, застосування законодавчих норм та актів, орієнтованих на європейські стандарти [5].

Завдяки сучасному стану на Україні вже розпочалася реалізація проекту з міжнародного розвитку «Муніципальна енергетична реформа», проект надасть допомогу в проведенні енергетичної реформи та підвищенні енергоефективності.

Література:

1. Альтернативні джерела енергоресурсів в Україні: URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/232/29>
2. Екоцентр впровадження систем на альтернативних джерелах енергії: URL: <http://www.ecosvit.net/>
3. Енергетична стратегія України на період до 2030 року URL: <http://zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc>
4. Єрмоєнко А. Про план «Б» і імплементацію Україною Європейських енергопакетів // *Дзеркало тижня*. Україна. – 2014. – № 34
5. Павленко О. Три стовпи реформ української енергетики. *Дзеркало тижня*. Україна // 2014. – № 20.
6. Про альтернативні джерела енергії Закон України від 20.02.2003 р. № 555IV. *Відомості Верховної Ради України*. *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – №24. – Ст. 155.
7. Про енергозбереження Закон України від 01 липня 1994 року №74/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – №30. – Ст. 283.

АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

А. І. ТРОФІМОВ ОПр-2018-1

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

На сьогодні задіяна велика кількість природних ресурсів для видобутку енергії - це нафта та газ, вони служать головними енергоносіями. Але такий метод видобування негативно впливає на навколишнє середовище. Однак, природні ресурси мають певний ліміт, вони не безкінечні. Натомість джерелом видобутку потрібної енергії можуть служити сонячні батареї та навіть вітряні вишки. Щоб налагодити відносини з провідними Європейськими державами, Україні потрібно більшою мірою використовувати допоміжні види енергоресурсів.

Для регулювання становища економіки України потрібно діяти в рамках нормативно-правових документів, які визначають вплив на нетрадиційну енергетику та дають поштовх до відновлення енергії.

В світовій економіці провідне місце серед основних галузей займає альтернативна енергетика. Зменшення залежності стосовно вуглеводневої енергетики веде до конкурентоспроможності інших країн, які ефективно використовують відновлювальні джерела енергії. Для зниження собівартості «зеленої» електроенергії потрібно введення у виробництво сучасних технологій, які працюють ефективніше ніж теплові та атомні станції. Наприклад:

- пряма енергія сонячного випромінювання;
- вплив енергії сонячного випромінювання у формі: енергії вітру, гідроенергії, теплової енергії доквілля, енергії біомаси та ін.

Розглянемо питання в галузі відновлюваної та нетрадиційної енергетики нашої країни. На сьогоднішній час Україна активно використовує розвиток альтернативних видів енергії та кожного року збільшує темпи видобутку відновлюваної енергетики.

Щоб ефективно застосовувати видобуті допоміжні види енергозабезпечення на території країни діє нормативно-правова база. В законодавчих актах висвітлено поняття альтернативної енергії, а також встановлене правове регулювання стосовно юридичних і фізичних осіб, які будують та реконструюють об'єкти відновлювальної енергетики.

Закон закріплює податкові пільги підприємствам:

- виробникам енергозберігаючого обладнання, засобів вимірювання, техніки і матеріалів, систем контролю та управління енергоспоживанням;
- підприємствам, які використовують обладнання, що працює на нетрадиційних і поновлювальних джерелах енергії.

На початку відродження Української державності проблематика використання нетрадиційних джерел енергії займає головну нішу. Це стосується і створення економічного режиму розвитку енергозабезпечення.

Верховною Радою України був прийнятий законопроект «Про альтернативні джерела енергії». Він містить економічні, правові, організаційні установи про використання видобутих допоміжних джерел енергозабезпечення та їх використання у паливно-енергетичному комплексі.

Закон трактує такі джерела енергії, як відновлювані та вторинні. До відновлювальних належить – сонячна енергія, вітрова, енергія хвиль, гідроенергія, геотермальна, енергія біомаси, газу з органічних відходів та каналізаційно-очисних станцій. До вторинних енерго-ресурсів відносять коксівний газ, метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергетичного потенціалу технологічних випробувань.

Завдяки глобальному використанню нетрадиційних джерел енергії, Україна здобула міжнародного значення енергетичної незалежності, удосконалила стан європейської та світової безпеки, розширила один із найважливіших напрямків розвитку держави.

Для зменшення енергетичної залежності від традиційних енергоресурсів в нашій країні, необхідно заохочувати розвиток нетрадиційної енергетики, та йти поруч з сучасними тенденціями для досягнення в світовій економіці енергетичного стану розвинутих країн.

В 1997 р. з'явилося законодавче визначення «зеленого тарифу». В 2009 р. Верховна Рада України запропонувала шляхи застосування такого тарифу. Цей закон вважається найпрогресивнішим у Європі. Розрахунок розміру «зеленого тарифу» включає окремі коефіцієнти, вони всі різні для 4-х джерел «чистої» енергії (сонця, води, вітру та біомаси).

Законом передбачено строк дії «зеленого тарифу» – до 2030 р. включно. Тобто держава зобов'язала обленерго вільно підключати до мереж альтернативну генерацію. Закон зазначає, що з 2012 р. для використання пілг «зеленого тарифу», потрібно частку сировини, матеріалів, основних фондів, робіт та послуг відповідно вартості будівництва енергозабезпечуючого об'єкта віддавати на користь країни - 30%, а з 2014 р. не менше - 50%. Таку градацію становлено враховуючи досвід ЄС, де місцеві виробники альтернативної енергії почали відмовлятися від напливу імпортного обладнання.

У такий спосіб в Україні вже покладено початок для активного розвитку «зеленої» енергетики на нормативному та законодавчому рівнях. Використання європейського та світового досвіду допоможе Україні при виборі найбільш вдалого курсу розвитку з метою досягнення повної незалежності у сфері енергетики.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

А. В. ЧЕРНІКОВА, студ.

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

В сучасних умовах в Україні гостро відчувається нестача енергоресурсів та відбуваються пошуки оптимальної моделі енергозбереження та енергоефективності в усіх сферах життєдіяльності. При цьому тенденції розвитку світової енергетики переконливо свідчать про те, що в Україні не може бути іншого шляху розвитку, окрім збільшення питомої ваги енергетики, заснованої на нетрадиційних відновлюваних джерелах енергії.

Визначенню ролі держави в стимулюванні розвитку альтернативної енергетики в різних країнах присвятили свої публікації Д. Бондаренко, В. Велигорський, О. Дудченко, В. Шевченко та ін. Однак чимало питань стосовно напрямів та можливостей адаптації світового досвіду державного регулювання розвитку альтернативної енергетики в Україні залишаються недостатньо дослідженими.

У сучасних умовах у світі спостерігається підвищений інтерес до використання в різних сферах економіки нетрадиційних відновлюваних джерел енергії (НВДЕ). Це пов'язано, перш за все, з необхідністю охорони навколишнього середовища. Рушійною силою цього процесу є зміни в енергетичній політиці країн із структурною перебудовою паливно-енергетичного комплексу, пов'язаною з екологічною ситуацією і переходом на енергозберігаючі і ресурсозберігаючі технології в енергетиці, в промисловості, в житлово-комунальному господарстві тощо.

За даними Міжнародного енергетичного агентства, до 2030 р. частка електроенергії, виробленої з альтернативних джерел, збільшиться удвічі у порівнянні з сучасними показниками, що складають близько 16 % від всього виробництва. В більшості розвинутих країн, зокрема в США, Німеччині, Іспанії, Швеції, Данії, Японії, планують довести частку відновлюваних джерел енергії в загальному енергобалансі до 20-50 %. Європейська комісія вважає, що в 2020 р. в Європі п'ята частина енергії вироблятиметься з екологічно безпечних джерел.

Програма Європейського співтовариства у сфері відновлюваної енергетики отримала назву ALTENER. Цією програмою визначаються рамки діяльності з розширення сфери використання відновлюваних джерел енергії. Вона також формує частину стратегії Європейського Співтовариства зі зниження рівня викидів CO₂. В рамках цієї програми надається підтримка проектам наступних напрямів: створення інформаційних мереж; створення інфраструктури; створення техніко-економічних обґрунтувань; освіта і експертна оцінка.

Також надається підтримка розвитку цілого ряду відновлюваних джерел енергії, зокрема, малогабаритних гідроелектростанцій, вітроагрегатів, сонячних

батареї, термальних і геотермальних джерел енергії, використання біомаси, біологічного палива, використання відходів.

Зокрема, переслідується мета зниження рівня забрудненості CO₂ шляхом:

- збільшення частки відновлюваних джерел енергії на енергетичному ринку з 4 до 8 %;

- збільшення об'єму виробництва електроенергії в 3 рази за рахунок використання відновлюваних джерел енергії;

- забезпечення використання біологічного палива на рівні 5 % від загальної кількості моторного палива.

Програма ALTENER має сприяти вдосконаленню використання місцевих енергоресурсів, ефективному розміщенню суспільних фондів із захисту навколишнього середовища, а також консолідації внутрішнього ринку і зменшенню залежності Співтовариства від імпорту енергоносіїв.

Програма здійснює також фінансову підтримку створенню стандартів та інфраструктури відновлюваних джерел енергії в державах – членах ЄС, а ключовим її елементом є інтенсифікація розповсюдження інформації щодо напрямів розвитку альтернативної енергетики.

Одним із світових лідерів у використуванні альтернативної енергії не тільки в ЄС, але і світі, є Німеччина, де 7 % всієї енергії, яка споживається, виробляється з використанням відновлюваних джерел енергії, при цьому 4 % доводиться на вітрові генератори. Однією з причин цього є послідовна політика держави щодо розвитку альтернативної енергетики: в країні був прийнятий закон, мета якого – розширення масштабів альтернативної енергетики. Він передбачає, що всі оператори, наприклад, сонячних батарей, одержують від уряду компенсацію у розмірі 50 – 52 євроцента за кожен вироблений кіловат-годину електроенергії. Для інших установок – вітрових генераторів і гідротурбін – діють більш низькі тарифи. При цьому Уряд Німеччини гарантує збереження таких тарифів протягом наступних 20 років. Окрім цього, деякі міські і селищні поради надають таким операторам позики на пільгових умовах.

Початок альтернативній енергетиці у Німеччині поклав Закон про пріоритет поновлюваної енергії, прийнятий у 1991 р. Завдання підвищення енергоефективності в цій країні вирішуються через Міністерство навколишнього середовища і частково Міністерство економіки, Федеральне міністерство транспорту, будівництва і міського розвитку. Кожне із міністерств має свої завдання і відповідні повноваження. Влада активно залучає до участі у нових проектах приватний капітал, використовуючи для цього такі засоби, як організація і проведення конкурсів з реалізації енергозберігаючих кредитів, надання пільг в оподаткуванні та отриманні кредитів.

З'явитися ринку біопалива в Німеччині допомогло встановлення в 2004 р. нульового податку на нього, тоді як нафтовий паливний податок складав EUR 0,58 за 1 л. У результаті кількість біодизельних заводів почала стрімко збільшуватися, які використовують як основну сировину рапс. Кроком уряду Німеччини щодо розвитку ринку біопалива стала обов'язкова вимога змішувати все, що продається в країні мінеральне паливо з біологічним, частка якого в

загальному об'ємі палива, що продається, повинна складати не менше 4,4 %. З 2010 р. вона збільшилась до 5,75 % (як і в усьому Євросоюзі).

Польща також має позитивний досвід у питаннях розвитку альтернативної енергетики, в тому числі шляхом змішаного фінансування енергетичних проектів (кошти Євросоюзу, міжнародних фондів-донорів, екологічних фондів, бюджету), де вміло використовується система податкових пільг. Влада намагається за допомогою державних важелів розширювати коло кредиторів для проведення заходів з розвитку альтернативної енергетики, що потребують значних коштів і розраховані на тривалу перспективу. У Польщі існує також спеціальний комунальний фонд, кошти якого акумулюють за рахунок зборів від населення і використовуються для реалізації недорогих проектів у сфері енергозбереження та альтернативної енергетики.

У Данії у сфері енергозбереження та використання поновлюваних джерел енергії передбачається шляхом збільшення частки використання поновлюваних джерел енергії шляхом: створення розгалуженої й гнучкої інфраструктури здатної підключати такі джерела; збереження і покращення економічних умов для орієнтованих на ринок поновлюваних джерел енергії; надання пріоритетного значення державним науково-дослідницьким програмам у даній сфері; розміщення на шельфі країни вітропарків .

Слід зазначити, що майже в усіх розвинутих країнах відбувається стрімке зростання «вітряного» енерговиробництва, яке стимулюється різноманітними способами. Найпопулярнішими є пільгові програми (в сфері оподаткування, тарифоутворення), зокрема, введення так званих «зелених тарифів», що зобов'язали енергорозподільні компанії купувати електроенергію, вироблену вітроелектростанціями (ВЕС), за ціною, яка у декілька разів перевищує середню вартість електроенергії в країні. Деякі держави використовують й інші методи стимулювання вітроенергетики, наприклад, США ввели дотаційний механізм податкових пільг: кожна новозбудована ВЕС за кожний вироблений 1 кВт-ч одержує 0,015 дол. протягом 10 років .

Один з найдієвіших стимулів до впровадження відновлюваних джерел енергії у Франції є запровадження «зеленого тарифу»: держава купує за завищеними цінами надлишки електроенергії, виробленої за допомогою сонячних панелей, і тим самим допомагає власникам окупити витрати на їх установку.

Колишній президент США Б. Обама заявляв про наміри подвоїти виробництво енергії з альтернативних джерел за допомогою надання податкових пільг на суму 2,3 млрд. дол. Законодавство передбачає продовження до 2016 р. 30-процентних податкових пільг компаніям-виробникам устаткування для фотоелектричних і термальних електростанцій, що особливо важливо для будівництва сонячних полів або нових фабрик з виробництва новітніх фотоелектричних елементів. Також надається 30 % пільгове відрахування при введенні в дію нових повітряних турбін невеликої потужності. На ці пільги можуть претендувати не тільки фірми, які будують нові електростанції, але і заводи і фабрики, які планують перейти на автономне

енергопостачання, а також кожний громадяни, які встановлюють альтернативні системи енергопостачання.

Ринок біодизеля в США почав активно розвиватися в 2005 р., коли набули чинності державні стимулюючі заходи, і сьогодні в США проводять близько 2 млн т біодизеля на 173 заводах. Сировиною служить в основному соя. Ще 1992 р. Міністерство енергетики США розробило і прийняло програму EРАct, направлену на підтримку виробництва і споживання біопалива. Відповідно до цього документу, планується переналагодити 75 % державних транспортних засобів для роботи на біодизелі. Програма також передбачає надання пільгових кредитів на покупку автомобілів, що використовують біопаливо. Зараз у США майбутньому виробнику біопалива надається безвідсотковий кредит, розмір якого розраховується по формулі 1 дол. за 1 галон планованих виробничих потужностей з випуску біопалива.

У 2004 р. американський Конгрес до того ж ввів так звані знижки для споживачів біопалива, величина яких прямо пропорційна питомій вазі біологічних добавок в мінеральному паливі (за кожний відсотковий пункт біопаливної частки в нафтовому паливі споживач одержує 0,01 дол. знижки на 1 галон придбаного пального). А 2007 р. був прийнятий закон, що вимагає від виробників палива до 2022 р. довести ринкову частку біопалива до 20 % загального споживання пального в країні (або до 107 млн т).

Лідером біопаливної галузі в Латинській Америці є Аргентина, яка має потужності з виробництва 1,4 млн т біодизеля на рік. Стрімкий розвиток біодизельного ринку в Аргентині був викликаний ухваленням в 2006 р. закону, який зобов'язав продавців та виробників паливно-мастильних матеріалів змішувати мінеральне паливо з біологічним у співвідношенні 95 до 5. Також в 2006 р. був введений ряд податкових пільг для виробників біопалива і сировини для нього, зокрема, нульовий податок на прибуток.

Будучи найбільшим світовим забруднювачем навколишнього середовища, Китай має намір витратити близько 5 трлн юанів (738 млрд дол.) з 2011 р. по 2020 р. на розвиток відновлюваної енергетики. Китайський уряд планує, що до 2015 р. до 15 % всієї виробленої в Китаї електроенергії буде отримуватись з альтернативних джерел енергії (зараз 8 %). Влада Китаю вже вкладає потужні інвестиції у виробництво енергії з відновлюваних джерел. Так, у 2010 р. Китай інвестував в екологічно чисті енергетичні технології 11,5 млрд дол. – більше, ніж США і Західна Європа разом.

Приведене дослідження дозволяє стверджувати про важливість вже сьогодні на державному рівні надавати увагу розвитку альтернативних джерел виробництва енергії в Україні. Прямий шлях до зниження енергетичної залежності України від імпорту первинних енергоресурсів – використання альтернативних джерел енергії при відповідній державній підтримці виробництва НВДЕ, яка повинна полягати, перш за все, в наданні пільг і стимулюванні приватних інвестицій, які доцільно вкладати у розвиток таких секторів, як вітроенергетика, сонячна електроенергетика, мала гідроенергетика, виробництво біопалива і т.д. Тому освоєння нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії слід розглядати, як важливий чинник підвищення рівня

енергетичної безпеки України і зниження антропогенного впливу енергетики на довкілля.

Отже, узагальнення світового досвіду державного регулювання розвитку альтернативної енергетики, особливо досвіду тих країн, що досягли найкращих результатів, дозволило виявити раціональні підходи, механізми та інструменти для використання в українській державноуправлінській практиці стимулювання розвитку альтернативної енергетики. Світова практика свідчить, що держава є основним ініціатором розвитку альтернативної енергетики, яка, з одного боку, встановлює правила функціонування альтернативної енергетики, а з іншого – забезпечує необхідну правову та ресурсну підтримку, включаючи фінансування та пільгове оподаткування. Саме державна підтримка розвитку альтернативної енергетики в Україні має стати одним з основних чинників подолання економічної кризи, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РАДІОЧАСТОТНОГО РЕСУРСУ

Я. В. ЧЕРКАС, студ. гр. М ГРС 2018-1

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

До недавнього часу законодавством України в розрізі природоресурсного права не визнавалося існування такого поняття, як радіочастотний ресурс. Довгий час серед науковців тривала полеміка щодо віднесення даного ресурсу до природних та його фізичної природи. Це питання було вирішено з появою Закону України «Про радіочастотний ресурс України», що набув діючої сили від 1 червня 2000 р. Отже, з цього часу радіочастотний ресурс визначається як природний, та крім цього – об'єктом права власності української нації. Через це постає важливе питання щодо освіченості народу в даній галузі нематеріальних ресурсів.

Згідно зі ст. 1 Закону, радіочастотний ресурс – це певна частина радіочастотного спектру, що є придатною для передачі та/або прийому електромагнітної енергії.

Функції управління виконує відповідальний державний орган – Міністерство транспорту та зв'язку України, та його підрозділ – Державна інспекція електрозв'язку України. В цілому, радіочастотний ресурс є доволі широким поняттям у розрізі правового регулювання, тому він регулюється й іншими державними інститутами, як Нац. рада України з питань телебачення і радіомовлення. Повноваження щодо регулювання зазначеною радою передбачені законами України «Про телебачення і радіомовлення» та «Про телекомунікації».

Для сучасного та безперебійного функціонування радіочастотного ресурсу на території України необхідним є розробка та модернізація умов використання радіочастот. Зараз робота з даним ресурсом та його розподіл

регламентується Національною таблицею розподілу смуг радіочастот України, що була затверджена від 12 жовтня 1995 року.

Особливістю функціонуючої системи правового регулювання передбачений спеціальний режим використання радіочастотного ресурсу. Згідно з ним, майже всі пристрої та обладнання для випромінювання електромагнітних хвиль повинні отримувати дозволи на використання. Діяльність з випромінювання радіочастот, що не потребує наявності таких дозволів, може здійснюватися в порядку, зазначеному в наказі Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 21 вересня 2000 р. Таке використання ресурсу вважається загальним.

Таким чином, проаналізована ситуація щодо правового регулювання радіочастотного ресурсу показує, що система контролю та використання цього ресурсу є досить застарілою та потребує певних дій, направлених на модернізацію та розвиток законодавства в цій сфері діяльності.

Крім цього, оновлення потребує й система сплати збору, що стягується за здійснення діяльності з передачі певного діапазону радіочастот. Модернізація положень цього пункту є важливою з тієї ж точки зору, що й попередні. Адже, ставки щомісячних зборів за використання радіочастотного ресурсу України були затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2001 року. Положення в цій постанові є також певним чином застарілими, на що зверталася увага в багатьох наукових працях. Ця рекомендація є також актуальною для форми податкової декларації про збір за спеціальне використання радіочастотного ресурсу України.

Серед моментів, що сприятливо впливають на розвиток правового регулювання даного сегмента, можна виділити лише щорічне уточнення механізму справляння збору за спеціальне використання радіочастотного ресурсу, що відбувається в рамках законів про державний бюджет на відповідний рік.

Але, нажаль, практичне використання зазначеного ресурсу показує, що одного лише уточнення механізму стягнення збору недостатньо для повної реформації та осучаснення системи правового регулювання сфери радіочастотного ресурсу. Необхідним є повний перегляд старих законів, та налаштування їх під сучасні реалії сьогодення.

Література:

1. Про радіочастотний ресурс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
2. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 № 1280 // *Відомості Верховної Ради України*. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
3. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 № 3759-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – № 10. – Ст. 43.
4. Про Положення про Міністерство транспорту та зв'язку України Указ Президента України: Положення від 27.08.2004 № 1009/2004 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009/2004>

5. Положення про Державну інспекцію електрозв'язку України, затверджене наказом Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 13 лютого 2001 р. № 15 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 15. – С. 248.

6. Природноресурсове право України : навч. посібник / [за ред. І. І. Каракаша]. – Київ : Істина, 2005. – С. 5–41.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

Я. В. ЧЕРКАС, студ. гр. М ГРС 2018-1

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

Досліджуючи питання енергозабезпеченості України, експертами було виявлено, що наша держава має великий ресурсний потенціал в даному сегменті. Проте, вона досить не може забезпечити собі енергетичну незалежність, частково використовуючи імпортні ресурси для виробництва енергії. Для зменшення економічного впливу на Україну ззовні було прийняте рішення щодо впровадження новітніх технологій, що б заощаджували використання енергетичних ресурсів.

Першим кроком назустріч енергетичним інноваціям став Закон України «Про енергозбереження» (від 01 липня 1994р.). Цей нормативно-правовий акт регламентував забезпечення енергетичної стабільності шляхом використання поновлюваних та альтернативних джерел. Таким чином, будь-які відносини щодо використання зазначених природних ресурсів вперше стали предметом правового регулювання.

Для регулювання та упорядкування всіх джерел енергії та їх використання був сформований правовий інститут альтернативних джерел енергії, що регулюється та функціонує на засадах правових норм. До даного підрозділу законодавства належать також закони України «Про електроенергетику», «Про альтернативні види рідкого та газового палива» та «Про альтернативні джерела енергії». Отже, завдяки переліченим нормативно-правовим актам, проблематика використання таких джерел енергії перейшла від дискусійної до законодавчої площини.

Такі альтернативні джерела енергії, як сила вітру, сонячна радіація, морські хвилі та інші завжди реалізувалися на правах загального використання. Навіть у часи максимальної монополізації неможливо було проголосити своє право власності на данні природні ресурси. Справа в тому, що енергетичні джерела не виступають об'єктами індивідуального визначення, отже вони не об'єктами права власності.

До моменту прийняття Закону «Про альтернативні джерела енергії» регламентація щодо використання джерел альтернативної енергії була відсутня. Але завдяки даному нормативно-правовому акту почалося впровадження контрольованого правового регулювання таких джерел та їх

використання. Стаття 6 цього Закону визначає систему впровадження альтернативних джерел енергії, що має такі складові: отримання дозволу на виробництво геотермальної енергії, дозволу на виробництво енергії з нетрадиційних джерел, дозволу на використання відповідного обладнання для створення енергії із зазначених видів джерел. Особливостями законодавства України також є той факт, що користування усіма джерелами енергії та супутнім обладнанням для особистих потреб громадян не потребує наявності спеціального дозволу. Адже, такий вид виробництва енергії не є спеціальним використанням альтернативних природних ресурсів.

Серед інших особливостей використання такої енергії можна визначити ті, що виникають через природні умови. Наприклад, залежність ефективності виробництва від умов оточуючого середовища, доступність до водних ресурсів, геотермальних джерел та теплових викидів. Ці та інші умови зазначені у ст. 10 Закону «Про альтернативні джерела енергії», що показує комплексність та повне правове забезпечення даного сегменту виробництва енергії.

Крім нормативно-правових актів, що регламентують додержання правил експлуатації об'єктів альтернативної енергетики, існують також відповідні державні органи, що здійснюють управління процесами використання таких джерел енергії. Серед них визначають Державний комітет України з енергозбереження, а також Міністерство палива та енергетики України. Діяльність зазначених установ полягає у розробці програм управління державного, регіонального та місцевого рівня в галузі використання альтернативних джерел енергії. Крім цього ними регулюється питання податкового стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Таким чином, була доведена наявність нормативно-правового забезпечення у сфері використання альтернативних джерел енергії, а також його активне правове регулювання. Перелічені вище закони та установи допомагають підтримувати та поліпшувати загальний рівень користування альтернативними джерелами енергії. Але важливим чинником успішного регулювання цієї сфери є також сталий розвиток законодавства в даному напрямі, зважаючи на стрімкий розвиток прогресу.

Література

1. Про енергозбереження: Закон України від 01.07.1994 № 74/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 30. Ст.283.
2. Про електроенергетику: Закон України від 16.10.1997 № 575/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 1. Ст.1
3. Про альтернативні види палива: Закон України від 14.01.2000 № 1391-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 12. Ст. 94.
4. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 № 555-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 155.
5. Природноресурсове право України: навч. посіб. К.: Істина, 2005. 376 с.
6. Альтернативні джерела енергії URL: https://pidruchniki.com/13820328/ekologiya/alternativni_dzherela_energiyi

ЗМІНИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ УКРАЇНИ

А. В. ЧЕРНІКОВА, студентка

*Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова, м. Харків*

Широко відомо, що існують так звані традиційні та альтернативні джерела енергії. На даний момент в Україні проходить процес законодавчого закріплення підтримки використання альтернативної енергетики. Така державна підтримка обумовлена необхідністю нарощування обсягів виробництва енергії з альтернативних джерел для більш економного використання традиційних ресурсів та їх обмеженням пов'язаним з політичним станом в державі.

Історія законодавства України у сфері альтернативної енергетики почалася із прийняттям Закону України «Про енергозбереження» від 1 липня 1994 року [1]. З тих пір в законодавстві України та інших нормативно-правових актах з'являлися терміни «нетрадиційні джерела енергії» (далі НДЕ), «відновлювані джерела енергії» (далі ВДЕ), «альтернативні джерела енергії» (далі АДЕ).

Так, в 2015 році був прийнятий Закон "Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії". Цим Законом було конкретно визначені права побутових користувачів щодо встановлення в приватних господарствах генеруючої установки, що працює на альтернативному джерелі енергії. Зокрема, щодо сонячної енергії або енергії вітру – величина встановленої потужності не повинна перевищувати 30 кВт[2].

Також Законом були внесені деякі зміни щодо "зелених" тарифів - так були введені коефіцієнти "зелених" тарифів на електроенергію, вироблену за допомогою сонячних панелей, встановлених на дахах або фасадах будинків.

Варто зазначити, що відповідно до Закону України "Про електроенергетику" "зелений" тариф – це спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, в тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблена лише мікро-, міні- і малими гідроелектростанціями) [3]. Разом з тим "Зелений" тариф був встановлений для електроенергії, виробленої з використанням енергії вітру.

Безумовними плюсами альтернативної енергетики є її екологічність і збільшення незалежності країни від імпорту традиційних джерел енергії.

При цьому використання альтернативних джерел енергії передбачає і деякі складності. Так, є очевидним питання з нестабільністю джерел такої енергії - вітер, сонячне світло, вода. Отже, при використанні екологічної енергії необхідно мати запасний варіант з традиційних джерел енергії на випадок

перебоїв. Тобто потрібно мати резервні потужності, а це, крім іншого, призводить до збільшення витрат.

До того ж сам факт екологічності альтернативної енергетики – не такий однозначний, оскільки фотоелементи, на основі яких працюють сонячні батареї, необхідно утилізувати. Безумовно, це – ніщо в порівнянні, наприклад, з ядерними відходами.

Україна також рухається в напрямку альтернативної енергії – ще в 2003 році був прийнятий Закон України "Про альтернативні джерела енергії". Він закладав тільки основи розуміння і використання альтернативної енергетики в Україні. Цей Закон містить основні норми, що стосуються державного управління в сфері альтернативної енергетики, особливостей використання альтернативних джерел енергії, та інші важливі положення щодо цієї теми [5].

Чинне законодавство про альтернативну енергетику включає: Закон України "Про електроенергетику", Закон України "Про енергозбереження", Закон України "Про альтернативні види палива", Закон України "Про альтернативні джерела енергії", Закон України "Про засади функціонування ринку електричної енергії України".

Розпорядженням КМУ від 24 липня 2013р. №1071р. була розроблена Енергетична стратегія України на період до 2030р, в якій зазначено, що державі необхідно підвищувати привабливість освоєння та розвитку тих ВДЕ, які мають високу ймовірність економічної окупності в майбутньому і є найбільш перспективними з погляду виробництва на території України[6].

З огляду сучасних політичних реалій вона втратила чинність відповідно, до розпорядження КМУ від 18 серпня 2017р. №605-р. «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», де чітко визначили цілеспрямування, що територіальне розташування України між ЄС та РФ, акт зовнішньої агресії останньої проти України містять як виклики, так і можливості. Виклик – ризик втрати частини енергосистеми та транзитного статусу; 17 можливість – використання сприятливого географічного розташування і тенденцій на ринках транспортування енергоносіїв, набуття незалежності від імпорту газу та зменшення залежності в сфері транзиту нафти з РФ.

На другому етапі даної програми планується інтенсивне залучення інвестицій у сектор ВДЕ, розвиток розподіленої генерації, зокрема розробка та початок реалізації плану впровадження «розумних» енергетичних мереж (Smart Grids) та створення розгалуженої інфраструктури для розвитку електротранспорту.

Поширення європейських енергетичних стандартів на українське законодавство здатне істотно підвищити опірність України спробам політизувати міждержавні відносини у сфері енергетики, а долучення до загальноєвропейського ринку – лібералізувати та демонополізувати внутрішні енергетичні ринки, зробити їх більш прозорими та конкурентоспроможними. Трансформація та інтеграція ринків можлива лише за умови, коли одним із головних гравців стане споживач, як того вимагає ціль 7 програмної

всеохоплюючої резолюції Організації Об'єднаних Націй 2015 року «Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року». Стратегічним завданням є виведення держави на рівень максимальної енергетичної незалежності. При цьому до 2025 року головним фокусом має бути енергозбереження, утримання досягнутих обсягів видобутку вуглеводнів та максимальна диверсифікація постачання первинних енергоресурсів[7].

У коротко- та середньостроковому горизонті (до 2025 року) ЕСУ прогнозує зростання частки відновлюваної енергетики до рівня 12 % від ЗППЕ та не менше 25 % – до 2035 року (включаючи всі гідроенергетичні потужності та термальну енергію). За умови подальшого здешевлення ВДЕ, економічно обґрунтований потенціал вітрової та сонячної енергетики буде зростати. При цьому розширення використання відновлюваної енергетики безпосередньо у споживача не підпадає під обмеження енергосистеми і формує перспективу динамічного розвитку на місцевому рівні.

Таким чином, можна зробити сказати, що даними змінами в законодавстві держава стимулює як побутових користувачів, так і власників об'єктів електроенергетики до використання альтернативної енергії. Державної передбачається стале розширення використання всіх видів відновлюваної енергетики, яка стане одним з інструментів гарантування енергетичної безпеки держави.

Державна політика має бути орієнтована на стимулювання первинної ініціативи приватних гравців ринку. Має стимулюватися також розвиток децентралізованої відновлюваної енергетики (наприклад, фотоелектричні системи та сонячні колектори на дахах житлових будинків тощо), потенціал якої оцінюється у ~5 % споживання електроенергії населенням.

Література:

1. Мусієнко Т. До питання законодавчого закріплення основних термінів у сфері альтернативної енергетики України. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/viewFile/121256/116353>
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії: Закон України від 04.06.2015 № 514-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2015. – № 33. – Ст. 324.
3. Про електроенергетику: Закон України від 16.10.1997 № 575/97-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1998. – № 1. – Ст. 1
4. Про внесення зміни до Закону України "Про електроенергетику" щодо коефіцієнтів "зеленого" тарифу для електроенергії, виробленої з використанням [...]: Закон України від 22.12.2016 № 1804-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2017. – № 4. – Ст. 47.
5. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 № 555-IV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 24. – Ст. 155.
6. Енергетична стратегія України на період до 2030 року URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN3853
7. Про схвалення Енергетичної стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» URL : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=250250456>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

О. М. ЩЕРБАК, студентка факультету ІМЕМ, гр.ТЗНС 2018-1у
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Паливно-енергетичний комплекс є фундаментом розвинутої економіки держави. Існують традиційні та альтернативні джерела енергії. На даний момент в Україні проходить процес законодавчого закріплення підтримки використання альтернативної енергетики. Така підтримка обумовлена необхідністю економити природні ресурси.

Початок у сфері альтернативної енергетики поклав Закон України «Про енергозбереження» від 1 липня 1994 року. Саме після нього в законодавстві України почали вживатися терміни «нетрадиційні джерела енергії», «відновлювані джерела енергії», «альтернативні джерела енергії».

В 2015 році був прийнятий Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії». В цьому законі визначені норми та обсяги користування громадян альтернативною енергією у приватних господарствах. Наприклад, сонячна енергія та енергія вітру – величина потужності не повинна перевищувати 32 кВт [2].

Переваги використання альтернативних джерел енергії полягають у такому: поновлення енергетичного потенціалу альтернативних джерел енергії відбувається швидше, ніж його використання; існує можливість автономного використання, що забезпечує отримання енергії у віддалених місцевостях; менший вплив на навколишнє середовище (зниження викидів вуглекислого газу, забруднення води, ґрунту) тощо. Проекти виробництва енергії з альтернативних джерел є частиною реалізації Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату (Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change), який є міжнародною угодою, покликаною скоротити викиди парникових газів для зниження антропогенного впливу на кліматичні зміни.

Але при цьому, використання альтернативної енергетики має свої мінуси: нестабільність енергії, тобто потрібно мати запасний варіант з традиційних джерел енергії. Також фотоелементи, на основі яких працюють сонячні батареї, необхідно утилізувати. Однак, ці недоліки незначні в порівнянні з атомною енергетикою.

У 2003 році вийшов Закон «Про альтернативні джерела енергії», цей Закон визначає правові, економічні, екологічні та організаційні засади використання альтернативних джерел енергії та сприяння розширенню їх використання у паливно-енергетичному комплексі[3]. Він закладав тільки основи розуміння і використання альтернативної енергетики в Україні.

Розпорядженням КМУ від 24 липня 2013р. №1071р. була розроблена Енергетична стратегія України на період до 2030р, в якій зазначено, що державі

необхідно підвищувати привабливість освоєння та розвитку тих відновлюваних джерел енергії, які мають високу ймовірність економічної окупності в майбутньому і є найбільш перспективними з погляду виробництва на території України.

З огляду сучасних політичних реалій вона втратила чинність відповідно, до розпорядження КМУ від 18 серпня 2017р. № 605-р. «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», де було зазначено, що територіальне розташування України між ЄС та РФ, містять як виклики (ризики), так і можливості.

На другому етапі даної програми планується інтенсивне залучення інвестицій у сектор відновлюваних джерел енергії, розвиток розподіленої генерації, зокрема розробка та початок реалізації плану впровадження «розумних» енергетичних мереж (Smart Grids) та створення розгалуженої інфраструктури для розвитку електротранспорту.

Таким чином, можна зробити висновок, що даними змінами в законодавстві держава стимулює як побутових користувачів, так і власників об'єктів електроенергетики до використання альтернативної енергії.

Література:

1. Мусієнко Т. До питання законодавчого закріплення основних термінів у сфері альтернативної енергетики України. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/viewFile/121256/116353>
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії: Закон України від 04.06.2015 № 514-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 33. – Ст. 324.
3. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 № 555-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 24. – Ст. 155.

ЗМІСТ

Секція 1

Розвиток регіональних ринків праці та людського капіталу в умовах децентралізації та євроінтеграції

<i>Камінська Т. М.</i> Роль регіонів у розвитку медичного туризму в Україні.....	3
<i>Марченко О. С.</i> Соціальні ефекти бізнес-консалтингу як складової інфраструктурного забезпечення регіонального розвитку.....	5
<i>Решетило В. П.</i> Рівень розвитку людського капіталу регіонів України як якісної характеристики трудових ресурсів.....	7
<i>Решетило В. П., Михайлик Т. В.</i> Ефективність використання трудових ресурсів в регіонах України.....	9
<i>Решетило В. П., Овечкіна М. А.</i> Аналіз регіональних особливостей трудової міграції населення України.....	10
<i>Решетило В. П., Шинкаренко К. В.</i> Аналіз розвитку людського потенціалу регіонів України.....	13
<i>Стадник Г. В.</i> Теоретичні аспекти розвитку вищої освіти в контексті євроінтеграції.....	14
<i>Дяченко Т. А.</i> Вплив євроінтеграції на розвиток національного ринку праці...	16
<i>Можайкіна Н. В.</i> Основні тенденції у формуванні ринку праці в Україні.....	18
<i>Москвіна А. О., Салтикова А. Р.</i> Освіта як домінуючий фактор створення людського капіталу регіону в сучасних умовах орієнтації на інноваційний вектор розвитку європейських країн.....	20
<i>Назаренко О. В., Єгорова Ю. В.</i> Децентралізація як інструмент прискорення економічного зростання України.....	22
<i>Наумов М. С.</i> Розвиток міського електричного транспорту Харкова в умовах євроінтеграції.....	24
<i>Наумов М. С., Дягілева А. Р.</i> Загрози трудової міграції для економіки України у зв'язку з євроінтеграційними процесами.....	25
<i>Островський І. А.</i> Інноваційні мультікластери як інститути сучасного реформування регіональних ринків праці.....	27
<i>Пушкар Т. А.</i> Трансформація ринків праці під впливом процесів зовнішньої трудової міграції.....	29
<i>Радіонова Л. О.</i> Мале місто в регіональному розвитку.....	30
<i>Смачило В. В.</i> Ринок праці в сфері транспорту Харківського регіону.....	33
<i>Смачило В. В., Наливайко Т. Л.</i> Сучасні тренди ринку праці.....	34
<i>Смачило В. В., Підгайний Д. О.</i> Аналіз динаміки показників ринку праці.....	37
<i>Смачило В. В., Ярошенко Є. Д.</i> Сучасні тренди ринку праці будівельної сфери.....	38
<i>Федотова Ю. В.</i> Особливості трудової міграції в умовах євроінтеграції України.....	40

<i>Федотова Ю. В., Журавльова Н. Р.</i> Формування системи мотивації персоналу готельних підприємств.....	42
<i>Шахно А. Ю.</i> Особливості впливу соціалізації на розвиток людського капіталу в умовах глобалізації.....	44
<i>Воронина А. О., Мамичева А. Д.</i> Аналіз міграційних процесів в Україні: регіональний срез.....	46
<i>Гайденко С. М.</i> Розвиток трудового потенціалу підприємств як чинник реформування регіональних ринків праці.....	48
<i>Прасол В. М.</i> Планування потреб у людських ресурсах як чинник реформування регіональних ринків праці.....	50
<i>Зінченко В. М.</i> Системна оцінка якості професійної освіти як чинник розвитку регіональних ринків праці.....	51
<i>Кравець О. М.</i> Подієвий туризм: особливості та роль у регіональному економічному розвитку.....	53
<i>Малюхов О. С.</i> Модернізація міст за рахунок впровадження «smart»-технологій в умовах євроінтеграції.....	55
<i>Устіловська А. С.</i> Наукова школа управління персоналом в розрізі «економіки знань».....	57
<i>Устіловська А. С., Безрук С. О.</i> Вплив мотивації на трудову поведінку працівників.....	59
<i>Устіловська А. С., Щербаков Г. К.</i> Особливості управління та підготовки персоналу на підприємствах житлово-комунального комплексу.....	62
<i>Баржина А. В.</i> Подолання соціально-економічних регіональних диспропорцій в умовах децентралізації влади в Україні.....	64
<i>Розсохи К. О.</i> Функції консалтингової фірми як складової інфраструктури регіонального ринку праці.....	66
<i>Гарагата Т. В.</i> Досвід децентралізації у сфері освіти за кордоном і можливість його застосування в Україні.....	68
<i>Дягілева А. Р.</i> Ринок праці в Україні.....	70
<i>Керімов Х. С.</i> Огли Ринок праці як фактор формування та накопичення людського капіталу бізнес-консалтингу.....	71
<i>Шарган Є. С.</i> Розвиток регіональних ринків праці та людського капіталу в умовах децентралізації і євроінтеграції.....	73
<i>Шевченко А. С.</i> Роль регіонів у міжнародній торгівлі України.....	75

Секція 2

Децентралізація та фінансове забезпечення соціального захисту населення регіонів

<i>Дубіщев В. П.</i> Медична реформа в Україні як чинник децентралізації: фінансові аспекти та соціальна відповідальність.....	77
<i>Мельниченко О. А.</i> Деякі результати реалізації державної політики щодо скорочення масштабів бідності в Україні.....	78

<i>Стадник Г. В., Мухортова А. О.</i> Децентралізація та фінансове забезпечення соціального захисту населення регіонів.....	81
<i>Стадник Г. В., Canega O. M.</i> Трансакційні чинники захисту інтересів суб'єктів вищої освіти.....	83
<i>Posternak I. M., Posternak S. A.</i> Innovative technologies in the social infrastructure of Odessa in the context of European integration.....	85
<i>Воронкова А. А., Куцина Л. В.</i> Банківська система України: сучасний стан та перспективи розвитку.....	87
<i>Куцина Л. В., Воронкова А. А.</i> Права людини та комунальні субсидії.....	89
<i>Можайкіна Н. В., Рудь Д. В.</i> Проблеми відтворення житлового фонду міст...	91
<i>Островський І. А., Валінова В. Л.</i> Фіскальні аспекти соціального захисту населення: європейський досвід і проблеми України.....	93
<i>Разумова Г. В., Протопопова Н. А.</i> Децентралізація місцевих бюджетів в Україні – спосіб вирішення соціально-економічних проблем.....	94
<i>Решетняк Н. Б.</i> Державна політика доходів населення та її вплив на соціальний розвиток.....	96
<i>Смачило В. В., Підлісний Д. К.</i> Громадський бюджет як інструмент соціальної відповідальності.....	98
<i>Федотова Ю. В., Сердюк Ю. А.</i> Соціальний туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку.....	100
<i>Вороніна О. О.</i> Перспективи застосування регіональної системи медичного страхування в умовах децентралізації.....	101
<i>Вороніна О. О., Мартем'янова Т. Ю.</i> Бюджетна децентралізація та її характеристика у фінансовому забезпеченні територіальних громад.....	103
<i>Рибак Г. І.</i> Соціальний захист працездатного населення в умовах децентралізації.....	104
<i>Рибак Г. І., Головіна Г. С.</i> Основи соціального захисту населення в Україні та регіонах.....	106
<i>Яригіна Є. П.</i> Основні аспекти фінансового забезпечення соціального захисту сімей з дітьми.....	108
<i>Рагуліна Н. В.</i> Організаційно-правові засади розвитку інвестиційного механізму національної економіки.....	110
<i>Поляріна Є. С.</i> Правові та фінансові аспекти в умовах децентралізації.....	112
<i>Батюк Т. В.</i> Вплив процесу децентралізації на формування місцевих бюджетів.....	113
<i>Звонко Т. О.</i> Напрями аналізу логістичних витрат та їх вдосконалення.....	115
<i>Карнаух М. А.</i> Характеристика форм фінансової звітності.....	118
<i>Котробай А. Н.</i> Проблеми та шляхи забезпечення фінансової безпеки в регіонах України.....	120
<i>Лесніца В. Ю.</i> Впровадження антикризових стратегій на підприємствах регіону як чинник забезпечення соціального захисту працівників.....	122
<i>Льовушкіна С. О.</i> Проблема управління системою грошових потоків на підприємстві та її оптимізація.....	124
<i>Пирогова Д. Р.</i> Фінансова звітність: призначення, склад і вимоги при складанні.....	126

<i>Повстюк Ю. В.</i> Головні характеристики та основні проблеми економічної безпеки України.....	128
<i>Садова І. О.</i> Проблема формування вартості консалтингових послуг.....	131

Секція 3

Правове забезпечення отримання населенням якісних житлово-комунальних послуг

<i>Беззубко Л. В., Кулік Ю. Є.</i> Зарубіжний досвід реалізації державних програм у сфері житлово-комунального господарства.....	134
<i>Бровдій А. М.</i> Правові аспекти державної політики у сфері житлово-комунальних послуг.....	136
<i>Кайданник О. Б.</i> Управління якістю житлово-комунальних послуг.....	138
<i>Костюк В. О., Соколов В. О., Соколов Д. В., Кайлюк Є. М.</i> До питання маржинального факторного аналізу прибутку підприємства.....	140
<i>Костюк В. О.</i> Використання статистичних методів і моделей в управлінській діяльності підприємств.....	142

Секція 4

Правове регулювання використання альтернативних джерел енергоресурсів в Україні

<i>Бровдій А. М., Буланова А. А.</i> Сучасний стан використання альтернативних джерел енергії в Україні.....	145
<i>Бровдій А. М., Пузирьова А. В.</i> Сучасний стан та перспективи розвитку альтернативної енергетики: правові аспекти.....	147
<i>Врублевська-Місюна К. М.</i> До питання врахування досвіду країн ЄС у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні.....	149
<i>Домбровська А. В., Бордюг О. О.</i> Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії в Україні.....	151
<i>Домбровська А. В., Коник І. І.</i> Напрями вдосконалення правового регулювання стимулів розвитку відновлювальної енергетики в Україні.....	155
<i>Домбровська А. В., Чернікова А. В.</i> Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії як пріоритетний напрям інноваційного розвитку держав.....	157
<i>Домбровська А. В., Щеглова А. В.</i> Щодо регулювання відновлювальних джерел енергії в Україні.....	165
<i>Килимник І. І., Давидов Є. О.</i> Правові аспекти імплементації директив ЄС щодо використання альтернативних джерел енергії та адаптація українського законодавства.....	169
<i>Килимник І. І., Колесник М. С.</i> Основні причини та проблеми переходу до альтернативних джерел енергії.....	171

<i>Килимник І. І., Саєнко К. О.</i> Правове регулювання використання поновлюваних джерел енергії.....	172
<i>Васильченко Ю. О.</i> Нетрадиційні джерела енергії, їх використання на Україні.....	175
<i>Вишинська В. В.</i> Загальні засади правового регулювання використання альтернативних джерел енергоресурсів в Україні.....	177
<i>Давидов Є. О.</i> Стимулювання до використання альтернативних джерел енергоресурсів в Україні.....	178
<i>Колесник М. С.</i> Правові аспекти раціонального використання альтернативних джерел енергії.....	181
<i>Саєнко К. О.</i> Правове забезпечення використання альтернативних джерел енергоресурсів в Україні.....	182
<i>Глепова А. І.</i> «Зелений тариф» в Україні та складність його впровадження....	184
<i>Глепова А. І.</i> Побутове використання альтернативних джерел енергії: правові аспекти.....	186
<i>Тридуб Р. Є.</i> Формування енергетичної незалежності України. Альтернативні джерела енергії.....	188
<i>Трофімов А. І.</i> Альтернативні джерела енергоресурсів в Україні.....	191
<i>Чернікова А. В.</i> Особливості державного регулювання розвитку альтернативної енергетики в різних країнах світу.....	193
<i>Черкас Я. В.</i> Правове регулювання використання радіочастотного ресурсу....	197
<i>Черкас Я. В.</i> Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії.....	199
<i>Чернікова А. В.</i> Зміни правового регулювання альтернативної енергетики в сучасних реаліях України.....	201
<i>Щербак О. М.</i> Правові аспекти використання альтернативних джерел енергії в Україні.....	204

Наукове видання

***РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНІВ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ***

***МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ, ПРИСВЯЧЕНОЇ 80-РІЧЧЮ КАФЕДРИ ЕКОНОМІЧНОЇ
ТЕОРІЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ***

1939–2019 рр.

(1–28 лютого 2019 року)

*Матеріали конференції опубліковані в авторській редакції
мовою оригіналу*

Відповідальний за випуск *А. О. Москвіна*

Технічний редактор *І. І. Килимник*

Підп. до друку 18.04.2019 Формат 60×84/16

Друк на ризографі Ум. друк. арк. 13,6

Тираж 150 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.

Електронна адреса: rektorat@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017